

Kontion koulu on kuin pieni kartanolinna. Rakennuksella on selkeä rooli taajamakuvasa. Kesällä 2005.

5. Korpisalmi

Korpisalmen kylä on alueena laaja ja virallisen kyläalueen rajat eivät hahmotu luontevasti. Pohjoisosassa on kaupungin keskusta Lammasjärven pohjoispuolisine osineen ja etelässä on kylän raja kaupungin rajana.

Alueelle mahtuu hyvin erilaisia luonnonpiirteitä ja ihmisen jäljetkin ovat hyvin monenlaisia.

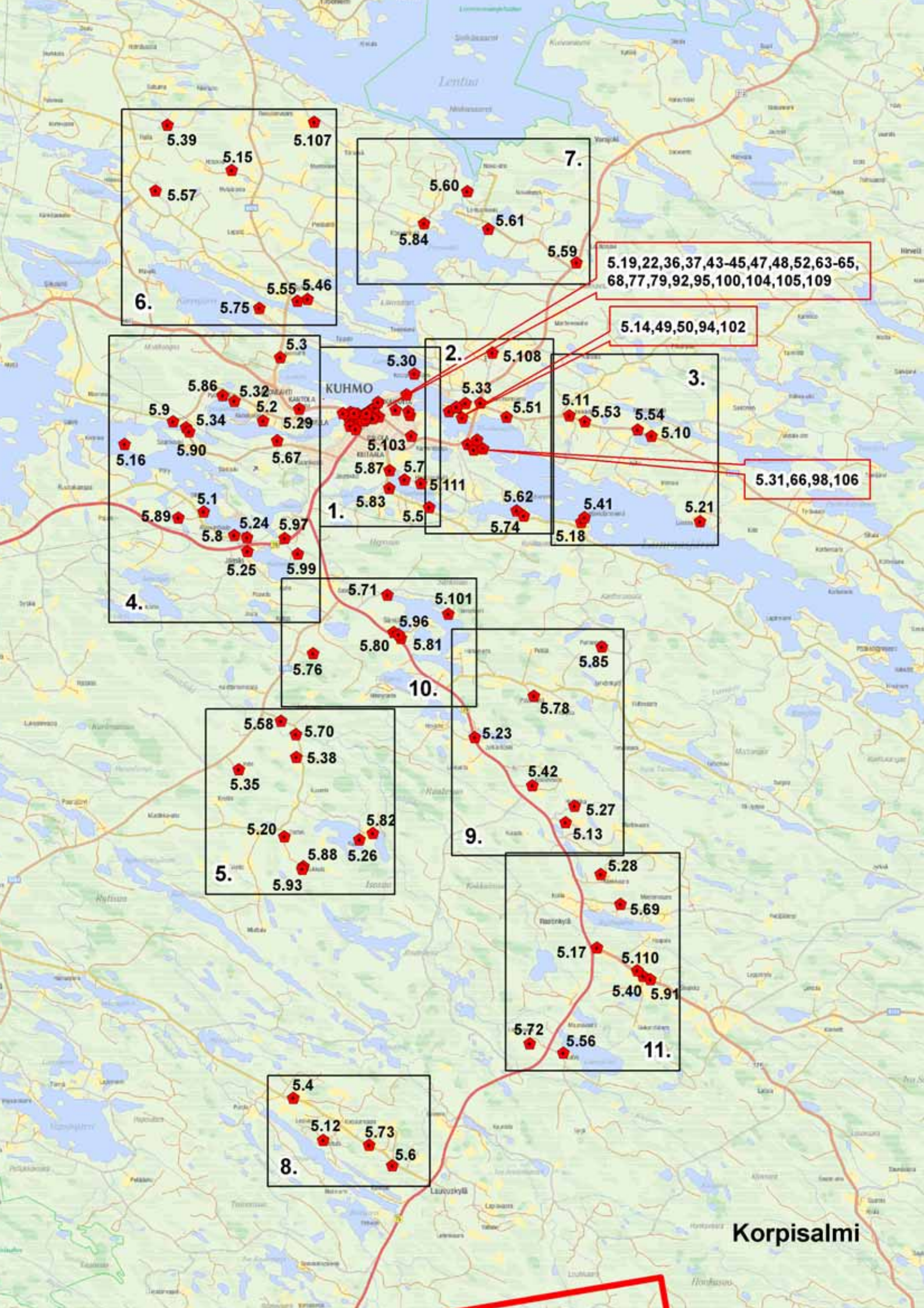
Pitäjän keskus on kehittynyt tyypilliseen ympäristöön: järvien ja jokien eli kulkureittien yhtymäkohtaan. Hiekkasärkät, vaaramaisemat ja viljelyyn sopiva maasto sijaitsevat läheisyydessä. Korpisalmi – nimi lienee ilmaus jatkuvalla tarpeelle ylittää Lammasjärvi Kuhmoniemen kohdalla. Kuhmoniemmi oli talonpoikien mieleinen ja luonnollinen kylän keskuspaikka, mutta virkakoneiston mieleen sopi paremmin Pajakkakosken rannat. Aihe oli kuuma peruna pitkään. Muistona vanhasta pitäjän keskuspaikasta Kuhmoniemenellä on jäljellä palaneen kirkon muistomerkki hautausmaineen. Samalla kun keskus muutti paikkaa, muuttui nimikin lyhyemmäksi.

Kuhmo – nimellä on monta selitystä. Se voisi tarkoittaa myös Kuhamaata (vertaa Sotkamaa), koska Kuhmoon tultiin ennen kiinteän asumisen aikaa juuri kalastamaan. Mutta monia muitakin viritelmiä sanasta löytyy.

Kylän alueella sijaitsee suuri määrä erilaisia kulttuurihistoriallisia kohteita, uusia ja vanhoja aina korpitaloista mm. Pajakkakosken uudempaan kirjastotaloon.

Kirkolliset kohteet ovat oma luku sinällään, mutta kylän alueelta löytyy tosiaan muutakin kaunista ja säilyttämisen arvoista. Latvan pirttirakennus on kuhmolaisittain komea pirttijäänne, Kaation pihapiiri on komeaa katsottavaa ilman tulipalossa tuhoutunutta päärakennustakin ja Kiteen erikoisen kaunis pihapiiri peltoaukioineen on romanttiselle maaseutua kaipaavalle mieltä liikuttava paikka. Erikoisia maisemia lehtoineen löytyy Kanki- tai Hotakanvaaran päältä. Jaakonvaaralla on erittäin kaunis lehtomaisema.

Alueella on asuttu hyvin pitkään, ensimmäisiä veroja maksavia taloja on ollut luonnollisesti mm. Pajakkakosken maastossa. Mutta ajallisesti vielä kaukaisempia asuinsijoja löytyy Sylväjänniemen ympäristöstä. Näissä poikkeuksellisen maalauksellisissa maisemissa on kiviakautisia asuinpaikkoja ja muita löytöjä poikkeuksellisen runsaasti. Vanhinta löytökerrostumaa niemellä edustavat ruukunsirpaleet n. v. 3500 -2000 eKr. Suomen ilmasto oli tuolloin lämpimämpi kuin nykyisin. Sylväjänniemelläkin on tuolloin pärjätty kotamaisissa asunnoissa.

Kuhmon keskustaajama kehittyi pitäjän keskukseksi vasta 1800-luvulla, mutta toisen maailmansodan kynnyksellä se oli jo melko vireä ja vakiintunut pitäjän keskus. Sotia edeltäneestä rakennuskannasta tuhoutui kuitenkin suurin osa talvisodan pommituksissa. Korpisalmen kaakkoisreuna Jyrkältä Rastin kautta Sivakkaan oli Talvisodan aikaan taistelupaikkoina ja mm. Jyrkänkoscelta, Tulijärven maastosta ja Rastilta löytyy vieläkin erilaisia puolustusasemien jäänteitä.

Vanhaa keskustaajaman rakennuskantaa on purettu sotien jälkeen, kun kyliltä suuntautuva muuttoliike sekä erityisesti Kostamuksen rakentamisen käynnistyminen lisäsivät voimakkaasti keskustan asukasmäärää ja haluttiin täysin uutta korvaavaa rakennuskantaa. Muun muassa suojeluskuntataloksi rakennettu Korpilinna purettiin 1960–1970-lukujen vaihteessa.

Keskustalle antaa perinteikkään leimansa Kuhmon kirkko kellotapuleineen sekä Pajakkakosken niskan toisella puolella sijaitseva Ikolan pappila. Talvisodassa vaurioitunut kirkko oli purku-uhan alla pitkään, kunnes se kunnostettiin vuonna 1951. Koskimaisemaan kuuluvat myös vanhan sillan arkut ja kosken perkauksen yhteydessä rakennetut möljät. Vanhat arvorakennukset Tuupalassa puistoineen ja uusi kirjastorakennus korostavat alueen merkitystä.

Kontionkadulla on erityinen asemakaavallinen ja taajamakuvallinen merkitys keskustassa. Sen varrelta löytyy tiivistettynä taajamaan kuuluvien ympäristöjen sarja päätteinä toimivine arvorakennuksineen. Sotkamosta päin taajama alkaa ilman maisemallisia elämyksiä, vastassa ovat huoltoasemat ja Tuupalan koulualueen rakennukset. Idässä porttina on erikoisen kaunis Kuhmoniemi siltoineen ja Kontion koulu maamerkinä Koulukadun suunnasta.

5.1. Ahava, Jämäs (P)

Ahavan vilja-aitta on rakennettu vuonna 1859, eikä se ole alkuperäisellä paikallaan. Alkuperäinen paikka ja siirtoajankohta eivät ole tiedossa. Tätä nykyään varastona ja makuuaittana toimivaa rakennusta on remontoitu vuonna 1967 sekä katettu pellillä vuonna 1992.

Rakennuksessa on koristeellinen räystäskaarrennos ylimmissä hirsissä. Lattialankutus on tehty ponttilistalla.

Rakennus on pienimuotoinen, mutta rakennushistoriallisesti arvokas.

5.2. Akonkoski / Keskitalo, keskusta (P)

Akonkosken tila on aikoinaan erotettu isosta Ikolan kantatalosta. Sen asukkaisiin lukeutuu 1840-luvulta Kuhmon ensimmäinen nimismies eli F. A. Ståhlberg. Samaan aikaan Tuupalassa kosken vastarannalla taloa piti tämän poika G. F. Ståhlberg, joka toimi veronkantokirjurina. Sittemmin Akonkoskea asutti ja myös piti kauppaa aina 1875 saakka Saarikosken Ruukin seppä F. Rosenberg. Talon mailla on sijainnut räätälin torppa 1870-luvulta aina vuosisadan vaihteeseen. 1910-luvulla talossa toimi kellosepän paja.

Nykyisellään talon pihapiiri on kerroksellinen ja hajanainen. Sen rakennuskanta on mielenkiintoinen; Keskitalo ja Akonkoski muodostavat yhdessä selkeän yhden omistajan hallitseman kulttuurihistoriallisen kokonaisuuden.

Akonkosken pihapiirissä on tuorempi asuinrakennus, vanha 1800-luvun puolivälissä tehty talo on purettu 1960-luvulla. Pihapiirissä pihatien varressa on hirsinen rakennus, joka on toiminut viimeiseksi masinahuoneena, masinakin on vielä tallella. Sen vieressä on vanha riihirakennus, jonka varusteet, laitteet ja välineet on säilytetty. Asuinrakennuksen lähellä on ns. värkkivaja, johon on tehty 1940-luvulla rankorakenteinen laajennus. Sen takapuolella on pihapiirin vanhin rakennus, kammiollinen vilja-aitta, joka on siirretty Rastista 1800-luvun lopulla. Rakennus on tehty 1700-luvun lopulla ja siinä on kauniisti lovetut posket, sekä erikoisesti koristellut konsolien nokat.

Pihapiirissä on kaksikerroksinen pariaitta, joka lienee rakennettu 1800-luvun puolivälissä. Aitta on ollut makuu- ja vaatesäilytystilana. Aitan takana on vielä pieni pihamylyrakennus, josta löytyy käsikivet.

Keskitalon paja ja aitta ovat maininnan arvoisia. Paja on toiminut viimeiseksi verkkovajana. Rakennus on tehty 1890 ja rakentajana toimi tilan ensimmäinen asukas, seppä Matti Huotari. Aitta on matala pariaitta ja se on perimätiedon mukaan siirretty Rastilta. Rakennuksessa on säilytetty lihaa ja jauhoja. Lisäksi pihapiirissä sijaitsee 1950-luvulla tehty korkea makuuaitta.

Akonkoski / Keskitalo on henkilöhistoriallisesti arvokas ja sen rakennuskanta muistuttaa siitä. Rakennuskanta on rakennushistoriallisesti arvokasta ja muodostaa tyypillisen kerrostuneen kokonaisuuden. Kohteella on maisemallisesti suuri merkitys paikallistien varressa ja taajaman läheisyydessä. Maiseman avoimuuden vuoksi kannattaisi harkita puuston poistoa.

Lähistöllä sijaitsee Kainuun perinnemaisemaluetteloon kuuluva Pyssylahden niitty.

Akonkosken ruukin alue. Kesällä 2005.

Akonlahti. Syksyllä 2005.

Erkkilän vanha talo. Syksyllä 2005.

5.3. Akonlahti, keskusta (P)

Hyrynsalmentien tuntumassa Lammasjärven rannalla on mitä maisemallisimmin kauppapuutarhavihjelmiä kasvihuoneineen.

Peltoaukean keskellä on koivukujan sivussa päärakennus ja erilaisia hallitiloja. Päärakennus on tehty sotien jälkeen ja laajennettu sekä korjattu perusteellisesti vuonna 1994 vanhaa talonpoikaistyylä noudattaen.

Akonlahden ympäristö on maisemallisesti tärkeä sijaitessaan Hyrynsalmen tien sivussa. Avoinmuuden säilyttämiseksi kannattaa ympäristöä harventaa säännöllisesti.

5.4. Ala-Raunio, Karjalanvaara, Lauvus (M)

Lehtimetsälaidun sijaitsee aivan paikallistien kupeessa. Runsas kasvillisuus ja harvinainen soikkokaksikko nostavat paikan arvoa niin, että vanha laidunalue on nostettu esille Kainuulaisten perinnemaisemakohteiden luettelossa.

5.5. Anttila (P)

Haatajanjärven etelärannalla on pieni talo ja rantasauna lähellä Lammasjärventietä. Hirsitalo on tehty vuonna 1923 ja siinä on lautarakenteinen eteisisa.

Kohteella on lehtikuusikujineen rakennushistoriallista ja maisemallista merkitystä.

Ympäristön näkymät kannattaa pitää avoimena.

5.6. Arola, Lauvus (P)

Arola on tyypillinen sotien jälkeen rakennettu rintamamiestila. Pihapiirissä on päärakennus ja navetta 1950-luvun alusta, sekä pienempi varastorakennus. Niittymäinen, siisti ympäristö ja pihakoivut luovat sievän sekä rintamamiestilalle tyypillisen pihatilakokemuksen.

Kohteella on rakennushistoriallista ja maisemallista arvoa sijaitessaan kylätien varressa. Ympäristöhoito edellyttää jatkuvaa harvennusta ja niittämistä.

5.7. Erkkilä (Juohteela), Haatajanniemi (P)

Riihimäen pappilan läheisyydessä sijaitsee Haatajanjärven kauniissa rantalepikossa pieni ja harmaa talovanhus. Hirsinen runko on kapea, vain n. neljä metriä. Talossa on pirtti, eteinen, kamari ja erikokoisesti kulmaan sijoitettu kuisti. Vuonna 1930 tehty

Kauppiseniemen kulttuurimaisema

Tuupalan luonnonsuojelualue, valtakunnallisesti arvokas kulttuurihistoriallinen ympäristö

Lammasjärvi
162.6

KUHMO

Kuhmon kirkko ja Pajakkakoski

Levälähden maisema-alue

Haatajankylän perinnemaisema

Korpisalmi 1.

- ◆ luetteloitu kohde
- ▲ arkeologinen kohde
- arvokas ympäristö ja/tai kokonaisuus
- maisemallinen alue
- kulttuurimaisema
- kulttuuriympäristö
- valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö
- perinnemaisemat
- muinaismuistoalue
- maisemallisesti tärkeä näkymä

0 500 1 000 m

Hautala. Kesällä 2005.

Heikkilä. Kesällä 2005.

Hotakan Hannulat. Kesällä 2005.

rakennus on vanhimpia yhä pystyssä olevia rakennuksia Kuhmon keskustan liepeillä. Sen kunto on heikko ja alimmat hirret ovat jo maata. Vuoraamattomassa pirtissä on alkuperäisiä ikkunoita.

Rakennuksella on rakennushistoriallista ja maisemallista merkitystä.

Ympäristöä on hoidettu ja kannattaisi pohtia maisemien avaamista järven suuntaan.

5.8. Hamina, Jämäs (P)

Jämäksen Kangasjärven rannalla sijainneella Liimattalan kanttorin virkatalolla on ollut kolme torppaa: Hamina, Jaura ja Paavola. Näistä Haminassa on edelleen jäljellä vanhaa pihapiiriä. Talo sijaitsee aivan vanhan Sotkamontien varrella ja Jämäslahden rannalla, sen itäpuolella on vanha Jämäksen kasarmialue ja länsipuolella Uiton tukinlaskulaituri. Näin asuinpaikka on ollut sijaintinsa puolesta taajaman länsipuolella mitä keskeisin.

Päärakennus on tehty 1914 ja siinä on vuoteen 1947 saakka ollut kaksi asuntoa, sekä kylmä eteistila niiden välissä. Rakennusta on ajan oloon remontoitu ja sen vanhat sisäpinnat eivät ole enää näkyvissä.

Navetta on tehty hirrestä ja sitä on laajennettu rankorakenteisella osalla vuonna 1945.

Takapihalla sijaitsevat sauna ja aittarakennus.

Kohteella on rakennushistoriallista ja maisemallista merkitystä.

Ympäristö on kasvanut umpeen ja tulisi pohtia raivausta sekä puuston harvennusta sekä tien, että järven suuntaan.

5.9. Hautala, Saarikoski (P)

Saarikosken Ruukin torppana aloittanut Hautala on lunastettu omaksi tilaksi vuonna 1922. Komea vanha pihapiiri sijoittuu Akonkoskentien ja Saarikosken väliin erittäin hienolla tavalla. Pihapiirin rakennuskantaa on tallella alkaen 1930-luvulta, jolloin suurin osa rakennuksista on tehty. Vanha päärakennus on lyhytnurkkainen ja pitää sisällään kamarin ja ruokahuoneen. Alkuperäinen avokuisti on tallella, mikä on harvinaista. Pirttirakennuksessa ei ole koskaan ollut vuori- tai nurkkalautoja. Talo on erityisen hienossa kunnossa, joskin pihanpuolen hirret ovat lähes maanpinnassa kiinni. Räystään vuolien päät on vuoltu erittäin kauniiksi ja salvokset ovat täsmällistä hakanurkkaa. T-ikkunoiden yläpokassa on vain kaksi erillään olevaa koristelistaa, joka tekee laseihin erikoisen vaikutelman.

Navetta koostuu vanhasta hirsisestä liiteri- ja talliosasta pitkinen nurkkasalvoksineen, sekä ran- korakenteisesta lehmänavetasta ja halkovajasta. Navetta on harjakorkeudeltaan vaihteleva, mutta harmaat julkisivut tasaavat olemusta.

Pihapiirissä kolmannella kyljellä on lyhytnurk- kainen pariaitta, joka on aikoinaan ollut myös asuinkäytössä. Ovien yläpuolella on kolmiosaiset kamanaikkunat ja ullakolla salmiakkilasisi- tukset.

Saunapolun päässä rannalla on vanha hakanurk- kasalvoksilla koottu kaksiosainen saunarakennus ja keskeimmällä peltoja vanha aittana ja pajana käy- tetty matala hirsirakennus.

Pihapiirin eteläpuolella sijaitsee 1960-luvulla tehty uusi talo, sekä peltojen etelälaidassa 1920 tehty riihen ja ruumenhuoneen käsittävä yksikat- toinen hirsirakennus.

Hautalan ympäristö on erittäin hyvin pidetty. Jatkossakin tulee peltoaukean avoimuutta koros- taa niittämällä ja puustoa harventamalla tarpeen mukaan. Kohteen ympäristössä on jokirantamai- semaa, niitty- ja peltomaisemia, sekä mäntymetsää kauniissa sovussa.

Kohde on tärkeä kulttuurihistoriallinen kohde rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti. Ranta- sauna olisi vielä pelastettavissa.

Läheisyydessä on Kainuun Perinnemaise- maluetteloon kuuluva Pyssylahden niitty.

5.10. Haverila, Kämäränkylä (P)

Hukkajärventien sivussa Kämärän peltoaukealla sijaitsee maisemallinen Haverilan pihapiiri. Raken- nuskanta on karkean kerroksellista, mutta vanha pää- rakennus on silti esille noston arvoinen. 1800- luvun lopussa tehty hirsipintainen rakennus on tyyppillinen keskikokoinen talonpoikainen päära- kennus. Pirtti, keittiö ja kamari, sekä lasikuisti ovat sen huonetilat. Rakennusta on korjattu 1980–90 - luvuilla.

Rakennuksella on rakennushistoriallista arvoa ja sen maisemallinen arvo on suuri talon sijaitessa Kämärän alueen kauniissa ympäristössä.

Pihapiirin ympäristö on hyvin avointa ja sen säilyttäminen ennallaan kannattaa.

5.11. Heikkilä, Kämäränkylä (P)

Hukkajärventietä ajaessa ei voi olla ihastelematta Kauppinenvaaran Heikkilän ja Pesolan peltojen kauniita piirteitä. Pihapiireissä on kohtuullisen onnistuneesti rakennettua uutta maatalouteen liittyvää rakennuskantaa.

Heikkilän peltoaukea on maisemallisesti erittäin arvokas ympäristö. Luontainen tilanhoitoon liit- tyvä ympäristönhoito riittää hoitotyöksi. Jatkossa puuston ja pajukoiden harvennus on ympäristön koon vuoksi työlästä.

5.12. Hiltula, Lauvus (P)

Kalettomanvaaran etelärinteille jyrkän mäkinyp- pylän päälle on 1920-luvulta lähtien tehty varsin kaunis pihapiiri. Asuinrakennuksen, navetan ja saunan kokonaisuus on tallella. Asuinrakennus on tehty 1930, mutta sitä on muutettu 1950-luvulla. Navetta on rakennettu 1950-luvulla.

Ympäristössä on kaunista niitty- ja lehtomaise- maa. Niittäminen ja puusto säännöllinen harven- taminen pitävät jatkossa ympäristön ennallaan.

5.13. Hotakka, Rasti (P)

Hotakanvaaralla on asuttu pitkään, nykyinen su- kukin on ollut vaaran asukkaana aina vuodesta 1726 lähtien. Tällöin talo tunnettiin Mikkolana. Nykyään kantatilaa on jaettu useaan otteeseen ja keskeisellä paikalla sijaitsevat Ylä- ja Ala-Hotakan tilat. Talossa oltiin ajan hermolla mm. 1800-luvun lopussa, jolloin voista tuli kauppatavaraa. Talo oli meijeriosakkaana vuodesta 1892 ja sittemmin tuoti voita itsellisesti. Kun Nurmeksentie valmistui vuonna 1887, tuli Yli-Hotakan talosta kievaripaikka Nurmeksien suunnan kulkijoille. Koska talo sijait- see erittäin jyrkän vaaran päällä, kievaritoiminta siirrettiin myöhemmin helpommin saavutettaviin Rastin ja Latvan taloihin.

Talvisodan melskeiden aikaan venäläisjoukot etenivät Hotakanvaaran tuntumaan. Tällöin pi- hapiirien rakennuskannasta tuhoutui suuri osa, mutta vieläkin vanhaa on jäljellä.

Vaaranlakkiaukean ylittävä kylätie läpäisee tä- män kahden tilan yhteisen pihapiirin. Näkymä on erikoinen, rakennuksia tuntuu sijoittuvan nykyi- sellään melkoisen sekavasti pitkin mäkeä. Piha- piireistä Ylä-Hotakassa on tyhjillään oleva sotien jälkeen rakennettu päärakennus ja 1970-luvulla tehty matala asuinrakennus vanhasta pihapiiristä hieman erillään. 1930 – luvulla tehty navetta on laajennettu 1970 – luvulla.

Ala-Hotakan päärakennus, navetta ja aitat sijoit- tuvat selkeämmin pihatien varteen. Taloon kuu- luu vanha vilja-aitta, joka on päällystetty päreellä. Sen kammionmalli ja koko viittaavat 1700-lukuun. Posket on lovettu ja kammion konsolit ovat koris- teellisia.

Koko mäen korkeimmalla kohdalla sijaitsee suorasiivinen jauhoaitta ja alarinteen puolella on useita saunarakennuksia.

Kuhmoniemi. Syksyllä 2005.

Hotakan vanha rakennuskanta on huonossa kunnossa ja sen kunnostaminen on osittain jo myöhässä. Rakennuksia on niin paljon, että yhdellä kertaa korjaaminen olisi ylivoimaista. Kohteen erikoisuus on kuitenkin suuressa rakennusmäärässä ja sen sijoittumisessa kylätien varteen.

Kohteella on erikoisen suuri rakennushistoriallinen merkitys ja maisemallisesti kohde on mitä tyyppillisin kahden vaaran laen talon asuinympäristö. Avoimen aukean koko on suuri ja vaatii jatkossa erikoisen suuren maisemanhoidollisen panostuksen. Kylätieltä jauhoaitan vierestä on hyvin laajat näkymät Sotkamon suuntaan.

5.14. Huotari ja Sillankorva, Kuhmoniemi (P)

Kuhmoniemen kantatalosta on 1700-luvulla jaettu erilliset Jaakkolan ja Paavolan talot, joista Paavola on myöhemmin kutsuttu Sillankorvaksi. Talon jakamisen yhteydessä kantatalo nimettiin Huotariksi. Perimätiedon mukaan paikalla on asunut 25 sukupolvea Huotareita. Historiaa talossa siis riittää, sen osoittavat esim. Sillankorvan puolella tallella olevat ranta-aitat 1700-luvulta, toisen ollessa ehkä tätäkin vanhempi. Kuhmon nimen alkuperän on tiedetty periytyvän tällä paikalla asuneen Kauppi Kuhmalaisen nimestä, joskin muitakin selityksiä on.

Kahden talon pihapiiri on komea sijainniltaan. Kuhmoniemen peltojen laidassa ja lahden rantaan sijoittuva ympäristö on puuston ja pihatien maisemallisuuden avustamana yksi Kuhmon rikkaimpia ympäristöjä. Lähistöllä sijaitsevat vanhan kirkon

ja hautausmaan jäänteet. Oli ns. viittä vaille, ettei taajaman keskusta aikoinaan rakentunut tähän talonpoikien mielestä parempaan ympäristöön.

Pihapiirissä on kaksi taloa, joista Huotarin puolella vanhan päärakennuksen siistitty puolikas ja Sillankorvan puolella 60-luvulla tehty uudempi rankorakenteinen matala talo. Suuri navetta sijaitsee taloa vastapäätä ja korkea pariaitta pellon puolella.

Huotarin talo on aikoinaan ollut mahtavan kokoinen yli 25 metrinen ja useita kamareita sisältävä talonpoikaisluomus. Jäljellä siitä on useaksi huoneetilaksi jaettu pirtti ja kaksi kamaria sekä lasikuisti. Jakaminen ja uusintasalvominen on tehty vuonna 1929, joten talon hirret ovat reilusti sitä vanhemmat.

Huotarin navetta on jälleenrakennuskaudelle tyypillinen ison talon navetta, kuitenkin hirrestä tehtynä. Sen päässä sijaitsee tornimainen AIV-siiilo.

Pariaitta on syvyysuunnassa todella suurikokoinen, mikä tekee siitä massiivisen. Rakennus on koottu useista eri rakennuksista ja sille on tehty kylkiäinen pellon puolelle. Ovien päällä on kaman-aikkunat. Aitan vanhimmat osat lienevät 1800-luvun lopulta.

Sillankorvan navetta on erikoisen suuri ilmestys. Vanhaa hirsistä osaa on jatkettu 1940-luvulla tiilisellä lehmänavetalla karjankeittiöineen. Hirsiosasta on tehty heinätilaa ja koneiden säilytystilaa.

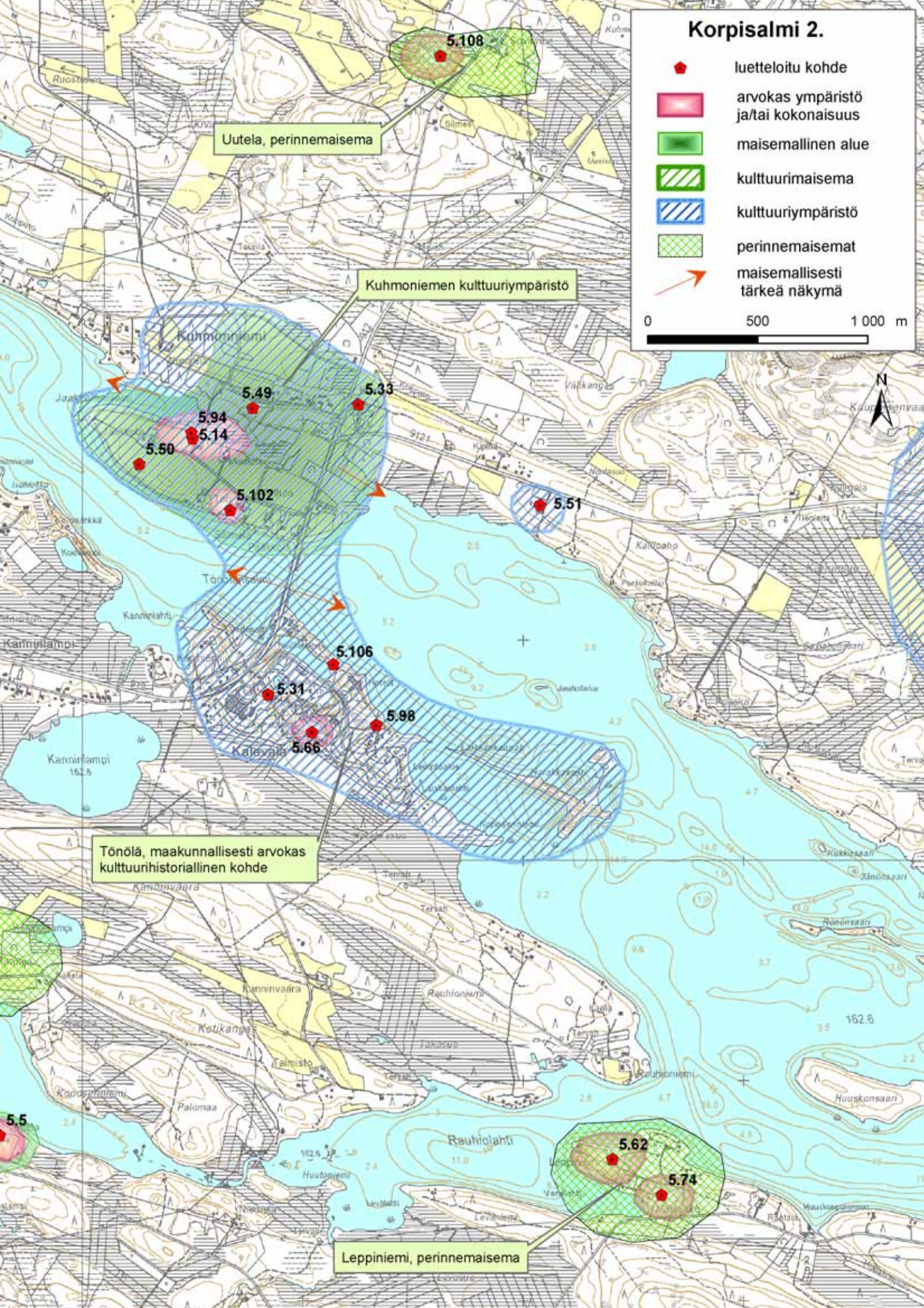
Pihamaalla on Sillankorvan perunakellari ja Huotarin kellari vanhan navetan takana.

Sillankorvan pihalla on vilja-aitta, kytketty pariaitta ja kaksi rantasaunaa. Kytketty aitta koostuu

Korpisalmi 2.

- luetteloitu kohde
- arvokas ympäristö ja/tai kokonaisuus
- maisemallinen alue
- kulttuurimaisema
- kulttuuriympäristö
- perinnemaisemat
- maisemallisesti tärkeä näkymä

0 500 1 000 m

Sillankorva. Kesällä 2005.

Huotarivaara. Kesällä 2005.

kahdesta perin vanhasta otsa-aitasta. Itäpuolisessa aitassa on kantikkaasti lovetut posket ja kaareva kammion otsa, sekä alkuperäinen ovi. Länsipuoleisen aitan posket ovat suorat ja siltalankut tallella. Myös sen ovi on vanha. Idänpuoleinen aitta on alkuperäisellä paikallaan kun taas toinen on siirretty uuden talon tieltä 1960-luvulla.

Huotarın vilja-aitta sijaitsee nykyään n. kilometrin päässä Pellonpääntien varressa. Rakennusta on kuskattu ajan oloon milloin minnekin ja nykyinen sijainti on 1980-luvulta. Aitta on tyyppilinen otsa-aitta. Sen posket on lovettu ja takaseinä eli sivu vasten aurinkoa on päällystetty päreellä. Otsassa on luukku, mikä on harvinaista kuhmolaisille aitoille.

Huotari ja Sillankorvan pihapiirien läpi kulkee tie, jota pohjoiseen kuljettaessa saavutaan lahden pohjukassa olevalle töyräälle, jolla sijaitsee myllyrakennus lahden puolella ja kuivaamo toisella puolen tietä.

Myllyssä on jauhettu ”lokomobiilin” avulla Kuhmoniemen talojen jauhot vuosina 1910–1955. Aikaisemmin rakennus on ollut asuinkäytössä Huotarın pihan perällä.

Huotarın ja Sillankorvan rakennettu ympäristö on mitä kauneinta talonpoikauskulttuuriperintöä. Tiloihin liittyy kuhmolaisittain poikkeuksellisen pitkä historiallinen kaari. Pihapiirin rakennuskanta muodostaa ehjän kokonaisuuden. Ympäristö on hoidettua ja se koostuu tyyppillisestä pelto-, niitty-, lehto- ja rantakasvillisuudesta puustoinen.

5.15. Huotarınvaara, Koskenkylä (P)

Rekulanvaaran eteläpuolisella vaaralla sijaitseva pieni pihapiiri on ollut jo pitkään käyttämättömänä. Rinnemaaston lepikkoisella tasanteella sijaitsee hirsinen päärakennus avokuisteineen, navetan puolikas ja kaksiosainen piha-aitta. Rakennuskanta on arviolta 1900-luvun alusta.

Päärakennus on pieni ja alkuperäisasuinen pirtin, eteisen, maitohuoneen ja kaksi kamaria käsittävä matala perustyyppi. Kate on huonossa kunnossa, päreen päälle aseteltu huopa antaa periksi. Vuolien nokat on veistelty kauniisti ja ikkunoiden vuorilautoissa on harjakoriste, mutta muita koristeita talossa ei sitten olekaan.

Malliltaan matala pariaitta on tyyppilinen kainuulainen vaate- ja nukkuma-aitta.

Huotarınvaaran päärakennus ja aitta ovat mitä autenttisimpia rakennushistoriallisia kohteita. Katteiden kunto ja hirsien painuminen maaperään tulisi estää mahdollisimman nopeilla toimenpiteillä. Kohde edustaa tyyppillistä kainuulaista vaaramaisemien vaatimatonta rakennuskantaa.

5.16. Huovisenniemi, Saarikoski (P)

Tila sijaitsee keskellä Saarikosken virtaa Huovisenniemeksi kutsutussa saarella. Saaren itäpäässä on peltoaukea ja pieni pihapiiri. Päärakennus, navetta, piha-aitta, talliaitta ja navetan jäänteet sijaitsevat neliöpiirissä ja riihi, perunakuoppa, halkoliiteri sekä sauna erillään.

Päärakennus on tehty 1905 eli pian sen jälkeen kun kruunun tilasta on tehty itsellinen. Rakennus on multimusperustainen ja pitkänurkkainen hirsitalo, jonka ikkunoista osa on uusittu yksiaukkoi-siksi, muiden ollessa T-mallia.

Piha-aitta on kaksiosainen matala asuinkäytös-säkin ollut riviaitta arviolta 1800-luvun lopulta ja talliaitta on ehkä sitäkin vanhempi. Talliaitan sisällä on säilynyt yhdestä puusta veistetty porraspuu.

Muut sivurakennukset lienevät 1900-luvun alus-sa tehtyjä, paitsi rannan sauna, joka on rakennettu 1960-luvulla.

Pihapiiri on kauniilla paikalla. Sen säilyminen edellyttää huomattavaa panostamista ympäristön-hoitoihin tulevaisuudessa. Kohteella on suuri rakennushistoriallinen merkitys ja maisemallista arvoa.

5.17. Hyvölä, Rasti (P)

Autoilijalle hyvin näkyvällä paikalla sijaitseva pihapiiri on rakennettu 1930-luvulla, talo on val-mistunut 1935. Lieksantien kupeessa sijaitseva pihapiiri on tyyppinen talon, aittojen ja navetan neliöpiiri. Vanhat koivut täydentävät maisemalli-sen kokonaisuuden.

Rakennuskanta on arvokas ennen kaikkea eheän neliöpihan vuoksi. Maisemallisesti kohde on erit-täin arvokas. Rakennuksista osa vaatisi kovaottei-sia korjauksia ja nopeasti.

Maisemanhoito edellyttää pajukoitumisen estoa jatkuvasti.

5.18. Häkkilä, Lammasjärvi (P)

Järven etelärannalla peltoaukean keskellä sijaitsee kerroksellinen pihapiiri. Häkkilän talo lienee asu-tettu jo varsin varhain, mutta ensimmäiset tiedot löytyvät 1800-luvun lopulta, jolloin vanha päära-kennus on tehty. Vanhan talon lisäksi pihapiirissä on 1970-luvulla tehty talo ja navetta, jonka vanhim-mat osat ovat 1920-luvulta. Talon isännille yhteis-ten asioiden hoito on ollut tärkeää, mistä kertovat heidän useat tehtävät kunnan elimissä, meijerissä ja metsänhoitoyhdistyksessä.

Päärakennusta on korjattu ajan oloon, huomi-onarvoisia ovat kuitenkin ikkunoiden säilyneet,

varsin vauhdikkaasti tyyllitellyt piirteet, jotka oli-vat 1930-luvun kuhmolaisille rakennuksille tyy-pillisiä.

Kohde on rakennushistoriallisesti ja maisemal-lisesti tärkeä.

Ympäristö on avoin peltomaisema. Rannan pu-sikoitumisen esto vaatii töitä.

5.19. Ikolan pappila, keskusta (P)

Pajakkakosken partaalle sijoittuva Ikolan talo on ollut tilana olemassa Pajakkakosken nimellä aina 1600-luvun alusta saakka. Tila on aina ollut suuri pinta-alaltaan ja esim. vuonna 1900 se oli yli 1200 hehtaarin kokoinen. Tiedetään, että jo vuonna 1650 talossa on ollut kokoa ns. suurperheeksi saakka, mikä oli tuolloin harvinaista kuhmolaisessa ym-päristössä. Vuonna 1750 talo oli reilusti yli puolen veromanttaalin kokoinen, minkä veroisia ei Kuh-mossa tuolloin ollut kuin Kuhmoniemen Pulkki-la. Seurakunta haki kappalaiselleen virkataloa 1700-luvun puolivälissä ja kaupat tehtiin Ikolasta Antti Huotarin kanssa 452 kuparitaalerin arvosta. Huo-tarit siirtyivät Sotkamoon Sumsajärven Huotariin ja vieläkin sieltä sama suku löytyy. Kappalaiselle tehtiin uusi virkatalo Ikolaan vuonna 1756, jolloin silloinen viranhaltija J. Ahllund nuorempi muuti asukkaaksi Sotkamon Yli-Sotkamon Rikkolasta virkatalostaan. Puustelliksi nimetty talo tuhoutui tuhopoltossa vuonna 1807. Tällöin pitäjässä ”ei ol-lut sitten kirkkoa, pappilaa, eikä pappia”. Talonpoi-kien ja viranomaisten välinen erimielisyys kirkon ja pappilan paikasta johti siihen, että papin viran täytyttyä rakennettiin Ikolaan uusi pappila vasta 1820-luvulla. Vuonna 1852 rakennettiin sen tilalle taas uusi ”hyvistä hirsistä”, sillä vanha oli lahon-nut yllättävän nopeasti. Uuteen pappilaan tehtiin sali ja viisi muuta huonetta, joista yhteen sijoitettiin keittiö. Rakennus purettiin ja kasattiin uudelleen kolmikuistisena paremmille kiviperustuksille se-kä holvikellarin päälle vuonna 1889 lähes entisine huonejärjestyksineen. Nykyinen rakennusluoma on edelleen tuossa asussaan, pieniä vuosien 1965–67 ja 1976 muutoksia lukuun ottamatta. Ulkopuo-lle on tehty äskettäin kivinen kuisti yhden puisen tilalle, mikä ei ole puisessa arvokasrakennuksessa ko-vin tyylikäs ratkaisu. Suurempi sisustuskorjaus on tehty 1980-luvulla.

Pappila on tyyppinen kertaustyylien aikainen keskeissalirakennus. Pappila on sopusuhtainen ja sen ulkoisessa koristelussa on nikkarittyilin piir-teitä. Rakennus on kerroksellinen sekä ulkoa että sisältä.

Pappilan sivulla on ollut vuonna 1860 rakennet-tu puinen silta Pajakkakosken yli. Silta on uusittu 1900-luvun alussa.

Häkkiän akkuna. Kesällä 2005.

Ikolan pappila. Kesällä 2005.

Pihaympäristö muodostuu komeista puista ja koristelemattomasta pariaitasta, sekä rankorakenteisesta varastosta. Aitta on alkuaan ollut suurempi ja sen on tehnyt 1800-luvun lopulla Katerman Kanteleen isäntä ja kuuluisa kirveenkäsittelijä Matti Huotari. Hän teki mm. vuonna 1887 pytingin (väentupa) Ikolan pappilaan. Siinä oli 2 aittaa, maituhuone, kamari ja porstua. Samoin tiedetään hänen tehneen Määtän taloon vierastalon valtiopäivämies Lauri Määtälle. Pappilan pytinki on ollut paikoillaan vielä 1920-luvulla, mutta sen myöhemmistä vaiheista ei ole tietoa. Pappilan ns. etuhuone on siirretty Haatajankylän Pihlajavaaran taloon.

Elias Lönnrot kokosi ja kirjoitti Kalevalan pappilassa ja pihamaalla sijainneessa ns. Högmännin kaksihuoneisessa torpassa.

Ympäristö on kaunis ja koskenrantamaisema edustava. Yhdessä kosken, kirkon ja uudemman kirjastorakennuksen kanssa pappila muodostaa omaperäisen kulttuuriympäristön. Ympäristö uhkaa kasvaa umpeen ja tulisi pohtia harvennustöitä, joilla niemen ympäristö saisi vanhat piirteensä takaisin. Perinteisesti pappilan ympäristö on ollut avoin, millä on korostettu sen merkitystä näkyvänä vaikuttajana yhteisössään.

Pappilalla on erittäin suuri kulttuurihistoriallinen merkitys. Se on merkitty asemakaavaan merkinnällä sr-1.

5.20. Jaakonvaara, Risteli (P)

Vaaran laella sijaitseva pihapiiri on kuin savolaisesta vaaramaisemasta, niin runsas kasvillisuus ja puuston lehtomaisuus on kuhmolaisympäristönä poikkeuksellinen. Ympäristö (Haravavaara-Jaakonvaara) on vanhaa kaskiseutua, jota on sittemmin laidunnettu ja niitetty. Pihapiirissä on asuinrakennus 1940-luvulta, navetta 1960-luvulta, vanha vilja-aitta, piha-aitta, riihi ja vanha hirsinen asuinrakennus. Pihatien risteyksessä on hirsinen kuivaamorakennus ja Ristelin suunnalla Raatepurossa puromylly. Jaakonvaaralla on rakennushistoriallista arvoa ja sen ympäristö Haravavaaraan saakka on mitä kauneinta lehtomaisemaa. Ympäristö on kasvanut lähes umpeen. Harvennus olisi tärkeää näkymien ja rakennusten säilymisen vuoksi.

5.21. Joukola, Luotola, Lammasjärvi (P)

Kuhmossa on kerrottu vielä 1800-luvun lopulla tarinaa, jonka mukaan Lammasperään on tultu muinoin Hailuodosta kalaan ja että siitä syystä talo on nimetty Luotolaksi. Asuinrakennuksen kamarit ja porstua on rakennettu 1910-luvulla ja pirtti 1920-luvulla purkamalla vaiheittain entinen samalla

paikalla sijainnut rakennus. Talo on selkeän yksinkertaista talonpoikaistyylissä. Sen alla on kellari, joka on omalla sisäänkäynnillä. Luotola säästy talvisodan tuhoilta, sillä vihollinen ei Hukkajärven suunnasta päässyt etenemään Tyrävaaraa lähemmäksi. Ikkunalasit asuinrakennuksesta olivat kuitenkin hajonneet, ja pirtin seinään sekä talon pöytään oli jäänyt jälkiä kranaatin sirpaleista. Suomalainen sotilas on jättänyt tervehdyksensä yläkerran kamarin ovenpieleen. Vanha asuinrakennus jäi kesäkäyttöön, kun uusi valmistui 1960-luvulla. Verkkovaja on siirretty paikalleen 1900-luvun alussa, ja se on rakennettu 1800-luvulla tilaa aiemmin asuttaneen suvun aikana. Saman ikäisiä rakennuksia ovat myös riihi ja kesänavetta. Kohteella on rakennushistoriallista arvoa. Rakennukset sijaitsevat järven rannassa, joten niiden maisemallinen arvo on erikoisen suuri.

5.22. Juminkeko, keskusta (P)

Nykyarkkitehtuuria esittelevissä julkaisuissa paljon esillä ollut Kalevalan ja karjalaisen kulttuurin informaatiokeskus Juminkeko on Juminkeko –säätien toimitila. Suomalaista puuarkkitehtuuria edustavan ja sitä esittelevän talon suunnittelivat arkkitehdit Mikko Heikkinen ja Markku Komonen. Talo valmistui Uuden Kalevalan 150 – vuotishuhtapäivänä 1999. Rakennuksessa on kierrätetty paikalla sijainnutta 50-luvulla rakennettua Metsähallituksen toimitaloa. Puolukkakanervaa kasvavaa pulpettikattoa kannattaa 24 pyöreää hirsipilaria. Auditorio on pelkkahirttä ja piiluttu pinnoiltaan. Juminkeon rakennus on osa Kontionkatua, katso kohta "Kontionkatu". Juminkeko on rakennushistoriallinen helmi. Siinä on yhdistetty perinteistä rakennustapaa, rakennuskierrätystä ja modernia muotokieltä mainiolla tavalla. Talon toiminta on kulttuurihistoriallisesti arvokasta ja sen arvo korostuu ajan oloon yhä selvemmin. Rakennuksella on taajamakuvaan tärkeä asema.

5.23. Jyrkänkoski (M)

Jyrkänkösken historiassa painottuu Talvisodan aikaiset vaiheet, mutta kosken alta on löydetty historiallisen ajan haapioita, jotka vahvistavat ihmisen oleilleen näilläkin pienten vesistöjen varsilla jo varsin varhain.

Syksyyn 1939 saakka Kuhmon itäraja oli linnoittamaton, mutta sitten toimeen tartuttiin mm. Lentuan Sumsalla ja Saunajärven maisemissa. Myös Jyrkänköskellä aloitettiin linnoitustyöt, jotka alkuun liittyivät sotaharjoituksiin, mutta kun sota alkoi ja kehittyi, Jyrkänköskestä tuli koko suunnan

Luotolan vanha verkkovaja. Kesällä 2005.

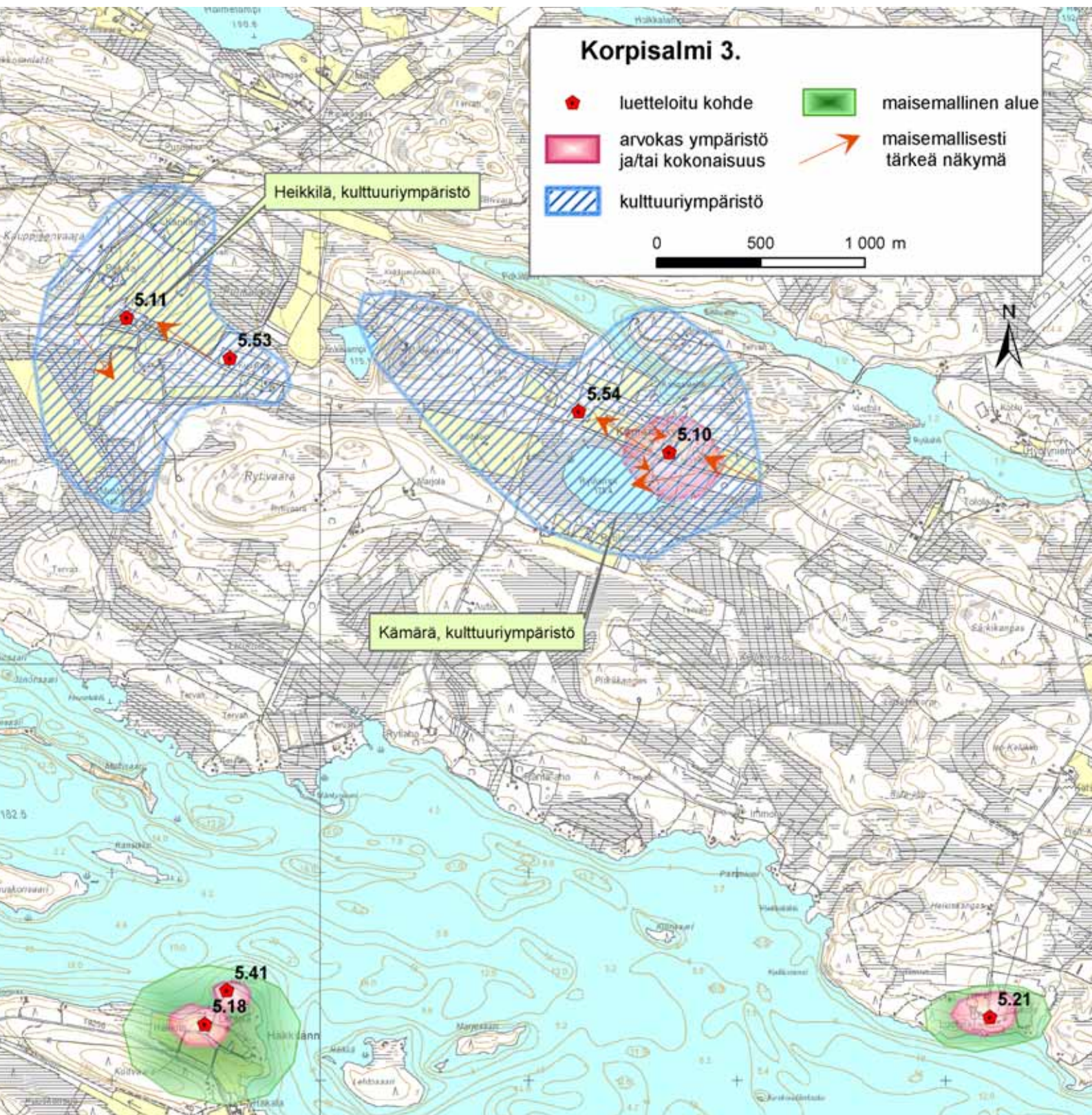
Juminkeon valoleikkijä. Kesällä 2005.

Jyrkänkösken tankki. Syksyllä 2005.

Kämärän maisemaa. Syksyllä 2005.

pääasema. Neuvostojoukot etenivätkin aina näille seuduille, mutta vaivoin, eikä koskella käyty suuria taisteluja. Tästä johtuen puolustusasema oli sotien jälkeen varsin hyväkuntoinen ja mitä otollisin kohde sotahistoriaa esitteleväksi yleisökohteeksi. Asialle oli eduksi, että aluetta sivuaa keskustasta etelään suuntautuva päätie.

Asemat esittelevät jyrkkäreunaiseksi peratun kosken graniittisine panssari- ja puisine piikkilankaesteineen. Maastossa on runsaasti juoksuautoja ja kunnostettuja korsuja.

Kosken etelärannalla on pieni pihapiiri, jonka rakennukset on luonnollisesti tehty sotien jälkeen. Pihapiirin asuinrakennus on ns. ruotsalaistalo mallia 2. Näin lähelle puolustuslaitteita rakennettu pihapiiri korostaa omalla tavallaan sotien jälkeisen ajan elämänuskoa.

Jyrkänkoscilla on kulttuurihistoriallinen erikoisasema ja se liittyy kiinteästi Talvisodan historiaan. Kohteella on poikkeuksellisen suuri maisemallinen merkitys Lieksantien varressa. Kohde vaatii välittömiä ympäristönhoitotöitä. Jyrkänkosen alue on suojeltu maakuntakaavassa ja se on arvokas kulttuurihistoriallinen kohde.

5.24. Jämäksen kasarmi (M) ja Jämäsjoen puolustuslinja (P)

Kasarmin alue

Rajavartiosto perusti ampumaradan Jämäksen kankaalle 1934 ja vuonna 1937 sen läheisyyteen valmistuivat ajanmukaiset kasarmitilat Kangasniemen talon entisille maille. Vuonna 1939 rannan puolelle valmistuivat kantahenkilökunnan asuintiloiksi korkeat hirsiset paritalot ja läheinen Jämäksen koulu. Kasarmin tilat palvelivat luonnollisesti sotaväen tiloina myös sotien aikaan ja vuodesta 1944 ne toimivat Kuhmon Rajakomppanian pääsijoituspaikkana (myöhemmin komento- ja johtopaikkana). Mahdollisesti arkkitehti Eino Pitkäsen suunnittelema kasarmi säilyi ehjänä ilmapommituksilta ja toimi mm. ilmavalvontapaikkana ja Erilispataljoona 14:n esikuntana.

Jämäksen alue koostui suurimmillaan 1950-luvun alussa paitsi varsinaisesta kasarmista ampu-maratoineen ja urheilukenttineen, myös Kihonien Johtolasta, upseerien rivitaloista Jämäslahden rannassa ja Paloniemen 18 asunnosta (ks. Katerma, Paloniemi). Läheisyydessä toimi lisäksi Jämäksen koulu. Nyt kasarmi on muutettu vanhushuollon tiloiksi ja rakennusta on vast'ikään remontoitu. 1940-luvulla tehdyt rivitalot ja suuret huoltorakennukset ovat yhä alkuperäisessä käytössä. Johtolan puolella on kaksikerroksisia 1960-lvulla tehtyjä kantahenkilökunnan kerrostaloja. Ampumaradat sekä urheilukentät ovat pusikoituneet. Jämäksen

koulukin on lopettanut toimintansa. Paloniemen talot toimivat nykyään seurakunnan leirikeskuksen tiloina. 1970-luvulla on lisäksi tehty rantasauha Kangasjärven rantaan. Kasarmin korjauksilla ei ole pyritty säilyttämään kasarmimaisuutta. Alkuperäistä rakennusta on muutoinkin jatkettu ja muuteltu useaan otteeseen. 60-luvulla sen korkea tornimaista osaa madallettiin, jolloin ulkoinen olemus muuttui suuresti. Hirsiset rivitalot ovat koristeettomia ja tarkoituksenmukaisia. Punaiset seinät ja vihreä katto ovat niiden kämppämäisiä tunnusmerkkejä. Uudemmat rankorakenteiset rivitalot ovat ulkonäöltään mitä sotilaallisimpia. Niiden rakennustapa ja olemus viittaavat voimalarakennuskauden asuintaloihin. Jämäksen alue sisältää erittäin suuren määrän rajavartiostoon ja

Jämäksen asuintalo. Kesällä 2005.

Jämäksen kasarmi 1937.

sotahistoriaan yleensä liittyviä arvoja. Kasarmialueen rakennuksilla on rakennushistoriallista merkitystä. Alue on maisemallisesti tärkeässä paikassa lähestyttäessä Kuhmoa Sotkamosta päin. Alue on muutosten keskellä ja sen historiaa säästävät toimenpiteet tulisikin tarkkaan miettiä ennen kuin on myöhäistä. Jämäksen laajan kasarmialueen suurin arvo on sen säilyneessä kokonaisuudessa. Alue on mielenkiintoinen pari taajaman toisella puolella sijaitsevalle Tönölälle. Kohde vaatisi ympäristöhoitotöitä tai umpeen kasvaminen uhkaa.

Jämäsjoen puolustuslinja

Talvisodassa Neuvostojoukkojen nopea eteneminen aiheutti puolustuslinjojen rakentamisia syvemmälle Sotkamon puoleiseen Kuhmoon. Jämäsjoen länsipuolella tehtiin arviolta yhden joukkueen kokoiset puolustusasemat. Järeimmät pesäkkeet tehtiin Laanan talon viereen. Puolustushaudat ja asepesäkkeet löytyvät maastosta kohtuullisessa kunnossa.

Kaation harmaata hirttä. Kesällä 2005.

5.25. Jämäksen koulu (P)

Jämäksen koulun rakennukset (koulurakennus, käymälä/tallirakennus ja sauna) valmistuivat vuonna 1939. Suunnittelijana toimi U. Haila Kaajanista (vertaa ”Kuhmoniemen koulu”). Koulun historia liittyy läheisesti Jämäksen Rajavartioston kasarmialueeseen koulun toimittua kantahenkilökunnan lasten kouluna.

Yksityisomistuksessa oleva koulu on harjakattoinen hirsirakennus ja on vieläkin varsin hyvässä kunnossa. Kouluun on tehty ullakolle asuntoja 60-luvulla ja vuonna 1985 iso peruskorjaus; tällöin yksi asunnoista muutettiin opetustiloiksi ja tehtiin sadekatos koulun pihasivulle.

Koulu on rakennushistoriallisesti arvokas ja säilynyt ulkoasultaan lähes alkuperäisenä. Rakennuksen voi lukea osaksi kasarmin aluetta (katso ”Jämäksen kasarmi”), vaikka virallista yhteyttä kasarmiin ei ole ollut.

5.26. Kaatio (P)

Tarinan mukaan Kaatio on saanut nimensä venäläisen laukkukauppiaan järveen pudonneista housuista (venäjäksi kaatio). 1700-luvulla talo on tunnettu Ruokolana ja vielä 1900-luvun alussa Kaatiaisenä.

Nykyään Kaation talo sijoittuu kuhmolaisittain suuren peltoaukean keskelle järvenrantaan kukkulan päälle. Näköyhteydet järvelle, Pienen-Kaation pihapiiriin, sekä Ristelin vaaroille luovat erittäin avaran vaikutelman. Ristelin (entinen Malila) talo on sijainnut niemellä Kaatiota vastapäätä, mutta se on vainovuosien aikaan siirretty ”piiloon” läheisen vaaran päälle (katso ”Risteli”).

Komea Kaation pihapiiri koki suuren menetyksen kun asuinrakennuksen poltti salama kesällä 1998. Se oli rakennettu 1940-luvun lopulla entisen asuinrakennuksen viereen, ja tästä vanhemmasta rakennuksesta on siirretty 1950-luvulla kaksi kamaria riihen viereen makasiinihuoneeksi ja vajaksi. Päätykamarit ja sali on myyty Raiskioon 1930-luvulla. Vanhemman asuinrakennuksen rakentamisvuosi ei ole tiedossa. Se toimi vielä jonkin aikaa uuden puolen valmistumisen jälkeen mm. kämppänä.

Nyt pihapiirin kolmella sivulla on iso pari-aitta, kolmiosainen piha-aitta ja erittäin komea navetta. Navetan takana sijaitsee pari-aitta, joka on alunperin ollut vanhemman talon kamaritiloina. Aitan vieressä on riihi. Rannassa on sauna ja paja, sekä pieniä aittoja.

Navetta on mahtavan kokoinen hirsirakennus ja se on tehty vuosien 1903–1912 aikana. Siinä on heinäpuoli ja lehmänavetta, sekä erittäin suuri sola,

jota on käytetty hevostallina. Aukot ovat koristeelliset ja samoin on heinävintin oven piilien laita, nekin on muotoiltu näyttäväksi. Navetan pohjoispäädyssä oleva vanha ja sittemmin latona käytetty rakennus lienee vanha asuinpirtti. Tämä on pihapiirin vanhin rakennus kuluneisuudesta päätellen. Sen pohjoispuolella on harvinainen hirsinen huussi, jollaisia on Kuhmossa esim. Matovaarassa ja Patoniemessä. Navetan takana on sijainnut suuri siipirakennus, joka on purettu pois 90-luvulla. Eteläpäädyssä on tallella viiritanko.

Kaksiosainen ja -ovinen piha-aitta on toiminut nukkuma-aittana, ja vaatteiden säilytyspaikkana. Rakennus on suorasivuinen ja aitaksi erittäin leveärunkoinen. Aitta on tehty vuonna 1855.

Pihan kolmiosainen tavara-aitta on edellistä nuorempi, vuodelta 1925. Rakennus on pitkä ja sen päädyssä on erikoinen pieni ikkuna.

Vilja-aitan vanhin osa on 1800-luvulta. Vuonna 1931 sitä on laajennettu kylkiäisellä verkkojen ja lihojen säilytystä varten.

Vilja-aitan vieressä oleva myllyaitta on ollut aiemmin kammioaitta talon pihassa, josta se on siirretty pois vuonna 1930. Aitan ovien saranat ovat vanhaa perua, tyypilliset 1700-luvun lehdykkäiset. Hirsien konsolit ovat erikoisen koristeelliset, mutta osa niistä ei ole myllyaitan alkuperäisiä hirsiiä. Aitta on talon rakennuksista vanhin, ehkä jopa 1700-luvulta.

Rannan savusauna on rakennettu vuonna 1912 ja sen ikkunoiden vuorilaudat on veistänyt mies, joka on ollut puunveiston oppipoikana sata vuotta sitten Kuhmon kanttorina toimineella Juho Westerlundilla. Westerlundilla oli oma puusepänverstas, jossa valmistettiin urkuharmooneja ja jugend-tyylisiä huonekaluja.

Nykyään varastona oleva nukkuma-aitta on rakennettu vuonna 1855. Pajan palkeissa olevan vuosisiluvun mukaan se on rakennettu vuonna 1902, ja vieressä olevat nimikirjaimet MP ja HP tarkoittavat Matti ja Hilma Piirasta. Toinen varasto on rakennettu vuonna 1925 ja viimeisimpien rakennusten joukossa on vuonna 1945 rakennettu pyykinkuivaushuone/sauna.

Riihi on normaalia kookkaampi ja sen ovi on kaksiosainen (susiovi). Puidessa jyvät pysyivät sisällä, kun alempi ovi oli kiinni ja ilmaa saatiin vaihdettua ylemmän kautta.

Kaation puromylly on ”hengissä” ja löytyy peltoaukean pohjoislaidalta Kaationpuron varrelta. Mylly on tavallinen hirsinen hierinmylly.

Kaation monirakennuksisessa pihapiirissä kuvattiin pääosiltaan Unto Heikuran käsikirjoittama ”Vartioitu kylä” -elokuva.

Kaatio on erittäin hienossa maalaismaisemas- sa sijaitseva pihapiiri. Sen rakennushistoriallinen

Kaivovaara. Syksyllä 2005.

merkitys on suuri. Kaatio on edustava talonpoikainen kulttuuriympäristö. Siihen liittyy tärkeänä lisänä Pienen-Kaation pihapiiri, katso Pieni-Kaatio. Kaatiolla on paikallisesti suuri maisemallinen merkitys.

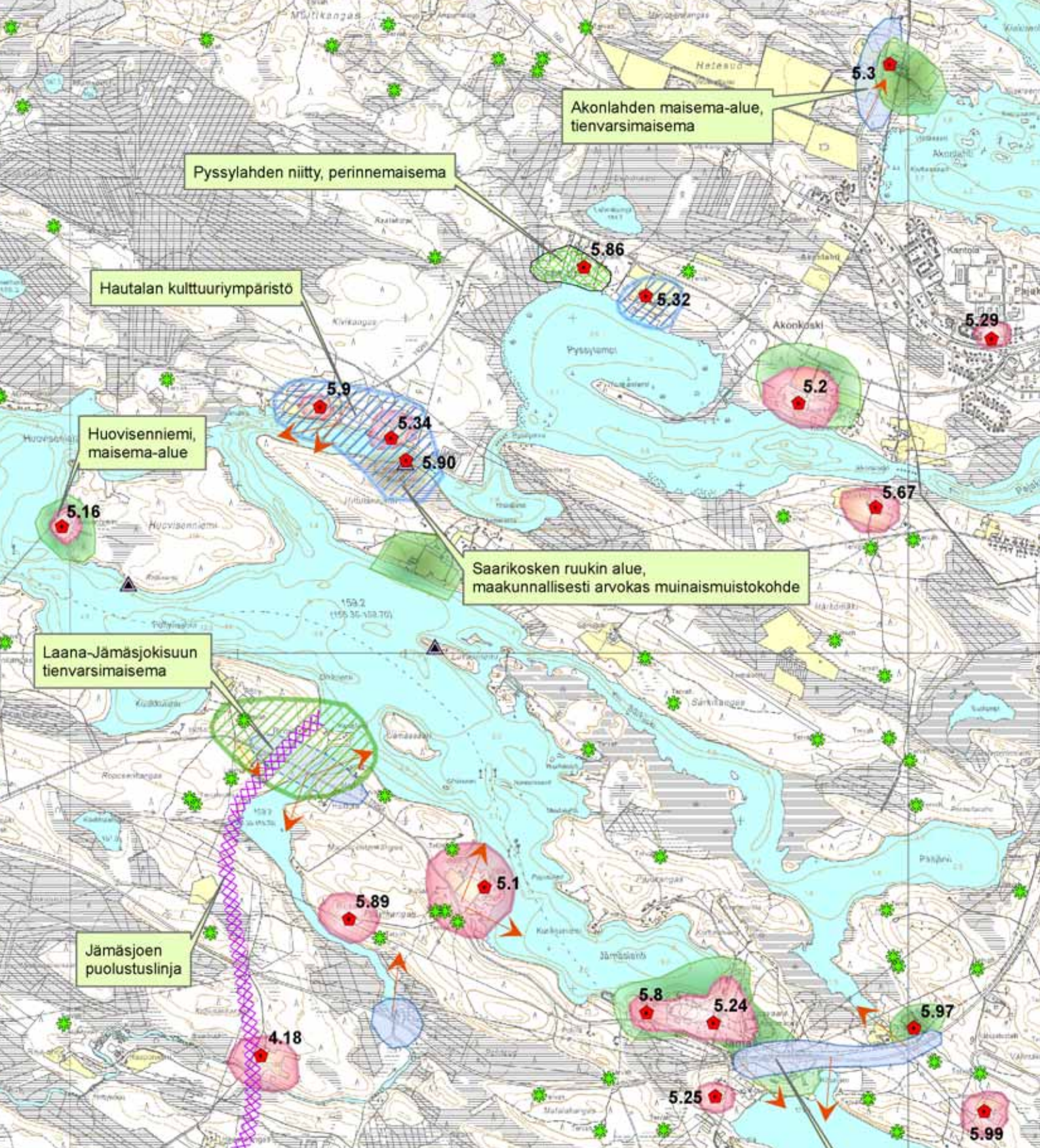
Ympäristönä on hyvin suuri peltoaukea ja sen viljelykäyttö on sen paras hoitotoimi. Talon rannan pitäminen avoimena järvelle on erittäin tärkeää.

5.27. Kaivovaara, Rasti (P)

Ala-Hotakasta lohkottu tila sijaitsee vaaran päällä toisena kahdesta vierekkäisestä pihapiiristä. Talossa ei asuta enää vakituisesti ja luonto valtaa alaa ympäristössä. Rakennuskanta koostuu hirsipintaisesta päärakennuksesta vuodelta 1941, kaksiosaisesta piha-aitasta ja erittäin vanhasta vilja-aitasta. Rakennuksia on korjattu vuonna 1997 mm. asentamalla pärekatteita.

Vilja-aitta on otsa-aitta, jossa on kammio ja kaarevasti lovetut posket. Ovi ei ole alkuperäinen. Erikoista aitassa on vuoliaisten koko ja määrä; katto ei tule pettämään ainakaan rakenteellisista syistä. Perimätiedon mukaan aitta on siirretty Ala-Hotakaan Niemiskylän Pääkkölästä.

Päärakennus on mitä tyypillisin hirsirakennus: pirtti ja kaksi kamaria.

Korpisalmi 4.

	luetteloitu kohde		maisemallinen alue
	arkeologinen kohde		muinaismuistoalue
	erikoisuus, tervahautoja		tienvarsimaisema
	arvokas ympäristö ja/tai kokonaisuus		perinnemaisemat
	kulttuurimaisema		puolustuslinjat
	kulttuuriympäristö		maisemallisesti tärkeä näkymä

0 500 1 000 m

Pihapiirin pienmaisema on kaunis ja sijainti pienellä peltokukkulalla vaaramaisemassa herkkä. Ympäristö kaipaa hoitoa.

Kohteella on rakennushistoriallista ja maisemallista merkitystä.

5.28. Kankivaaran haka, Rasti (M)

Kankivaaran talo ja pellot ovat tasaisella vaaran laella ja niiden alapuolella melko jyrkässä rinteessä on laaja yhä käytössä oleva harmaaleppähaka. Metsälaidun on harvinaisuus nykyään ja jo siksi arvokas ympäristön monimuotoisuuden ylläpitäjänä.

Haka on luetteloitu Kainuulainen Perinnemaisemakohde.

Kankivaaran peltoaukea vaaran laella on hyvin erikoisen tilakemuksen lähde. Rajattoman tilan tunne ja kaukonäkyvät olisivat matkailullinen erikoisuus. Peltoaukean itälaidassa olevan painanteen Peltoniemen talossa on kerroksellinen, vanha ja pienimuotoinen pihapiiri.

5.29. Kantola, Akonkoski (P)

Pohjoispuolentien sivussa on teollisuusalueelle nimensä antanut tila, jonka rakennuskanta on pienimittakaavaista ja kerroksellista.

Näkyvällä paikalla sijaitsee pieni vilja-aitta, joka on siirretty Rastilta 1800-luvun lopussa. Aitta on otsamalla, kammiollinen ja sen epäillään olevan alkuaan 1700-luvulta.

Kohde sijaitsee erittäin näkyvällä paikalla tien varrella. Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä.

5.30. Kauppisenniemi (P)

Jaakkolasta lohkottu tila sijaitsee Kuhmonniemen pohjoispuolisessa niemen kärjessä. Pihapiiri on nelimäinen ja kerroksellinen, mutta silti edustava. Vanha päärakennus sijaitsee niemen kärjen puolella ja se on tehty alun pitäen 1800-luvun lopussa. Rakennusta on remontoitu ja laajennettu 1950-luvun alussa, mutta vanhaan tyyliin. Rakennus on varsin kapearunkoinen, mutta kuitenkin korkea ja se on varsin näkyvä vastarannan eli keskustan Hankarannan puolelle. Yläkertakin on ollut asuintiloina, sillä talossa on parhaillaan asunut kolme eri perhettä. Navetta ja aittarakennus on molemmat tehty 1950-luvulla ja uudempi päärakennus 1980-luvulla.

Niemen kärjessä on 1990-luvulla paikalle siirretty hirsinen huvilarakennus.

Kauppisenniemi on maisemallisesti korkealaatuinen. Pienmaisema rajoittuu peltoaukeaan, jota rajaa rantapuusto niemen reunoilla. Keskellä sijaitseva pihapiiri ja sen korkea vanha päärakennus luovat kartanomaisen vaikutelman. Pitkäaikainen hevosiin liittyvä toiminta on työstänyt pihapiirin ympäristöä ja antaa sille oman kulttuurin lisänsä. Rantapuuston harventaminen ja peltoaukean käyttö edelleen laitumena ovat kohteen maisemahoitotöitä.

Kohde on rakennushistoriallisesti arvokas pihapiirinä ja maisemallisesti erittäin arvokas. Ympäristössä on useita kivikautisia asuinpaikkoja.

5.31. Kelo, Tönölänharju (P)

Opastuskeskuksena pääasiassa nykyään toimiva entinen tanssilava ja kesäteatteri on tehty harju-rinteeseen 1965. Sen on suunnitellut arkkitehti Ee-

Kauppisenniemi. Kesällä 2005.

ro Huotari Oulusta ja rakennuttajana on toiminut Kuhmon Sotainvalidien Veljesliitto ry. Kävijäen näytös on vuodelta 1967, jolloin Kelolla on käynyt yhden illan aikana 6000 lipun ostanutta. Ruskeaksi väritetty lautavuoraus tekee suhteellisen suuresta rakennuksesta maisemaan häviävän, joskin myös raskaan oloisen. Julkisivuissa korostuu suorakulmaisuus, mutta muuta rakennusta korkeammalle kohoava saliosa on täysin pyöreä.

Alkuperäinen ilme on osin kadonnut 1985 tehdyn lämmöneristyksen vuoksi, tällöin myös ulkoveit saivat nykyiset varsin rankat koristeensa.

Alkuperäiseen suunnitelmaan kuulunut pyöreä pysäköintialue rakennuksen edessä on yhä käytössä, sen edustalle päätien varteen on vuonna 1989 tehty hirsiportti alueelle.

Rakennuksella on matkailullisesti iso rooli Kalevalakierros – nimisen teemapolun alussa. Kohteella on kulttuurihistoriallista merkitystä.

5.32. Kemilä, Saarikoski (P)

Tila on vanhimpia Saarikosken alueella, asukkaita on ollut 1700-luvulta saakka. Kirkkoväärti Kustaa Karppinen on maksanut tilan verot Tukholmaan 1800-lvun alussa ja asuttanut tilaa sen jälkeen 1850-luvulle saakka. Välillä talossa ei ollut vakituista asujaa, mutta vuonna 1870 P. E. Kainulainen osti tilan itselleen Saarikosken käyttöoikeuksien ja taloon kuuluneen vesimyllyn vuoksi.

Kainulainen piti talossa kauppa myös sitten kun oli ostanut Tuupalan ja perustanut sinne toisen kaupan.

Tilalla on vieläkin riihi, joka on kirkkoväärtin aikainen. Riihen seinään on kaiverrettu useita vuosilukuja, joista varhaisin on vuodelta 1813 ja tuorein 1831. Lisäksi on aitta, uusi riihi, talli ja savusauna, jotka on rakennettu 1920- ja 30-luvuilla.

Kemilä on kulttuurihistoriallisesti arvokas ympäristö ja liittyy läheisesti Saarikosken ruukin ympäristöön. Naapurutilalla on Pyssylahden arvokkaaksi perinnemaisemaksi tunnustettu niitty.

5.33. Kesti, Kuhmoniemi (P)

Kesti sijaitsee Kuhmoniemen kulttuuriympäristön läheisyydessä Lentiira-Hukkajärventien risteysalueen pohjoispuolella. Ympäristön rakennuskanta on kerroksellinen ja huomio keskittyy vanhaan päärakennukseen, jonka pirtti on siirretty Pääkkölästä vuonna 1924, muiden osien ollessa 1930-luvulta. Päärakennusta on käytetty erilaisiin tarkoituksiin, pirttiä esim. työtilana (puuverstas), veisto- ja kutomakouluna, kauppana, maitoauton autotallina, jne. Tiloja on vuokrattu ajan oloon kulloisellekin tarpeelle. Rakennus on huonossa kunnossa alapoh-

jastaan. Talon ikkunoiden koristelaudoitukset ovat voimakkaat ja antavat rakennukselle tunnistettavan luonteen tien varren maisemassa.

Pihapiirissä on lisäksi yksi vanhempi rakennus, piha-aitta 1930-luvulta.

Muut rakennukset ovat 1950-luvulta tai uudempiä ja muodostavat pihatilan.

Kesti on ollut ns. mallitila, jolla on jo 1920-luvun lopussa ollut huomattava määrä suopeltoa viljeltyinä.

Kohde on maisemallisesti arvokkaalla paikalla ja se liittyy läheisen Kuhmoniemen kulttuurimaisemaan. Kesti toimii porttimaisena kohteena Lentiiran tietä pohjoisesta liikennöiville.

Ympäristö kannattaa pitää avoimena huolehtimalla pajukoiden raivauksesta. Samalla tulisi pohdita tarkoin, miten näkymät Lammajärvelle säilyisivät edelleen Hukkajärventien eteläpuolella.

5.34. Ketola, Saarikoski (P)

Saarikosken ruukin raunioiden välittömässä läheisyydessä sijaitseva talo on perustettu ruukin palon jälkeen 1878. Tilalta löytyy mahdollisesti tuon ikäinen lato, vuosiluku on koverrettu hirteen. Pikkuihin aitta on tehty 1887 ja se on toiminut myös asuinsijana 20-luvulla, kun tilalle on muuttanut nykyinen omistajasuku. Muu rakennuskanta on tuoreempaa. Tallit ja vaateaitta on tehty 1920-luvulla, päärakennuksen, navetan ja puimalan ollessa 1940–50-luvuilla tehtyjä.

Tilalla toimii matkailuyritys jonka toimintaan vanhempi rakennuskanta sopeutuu hyvin. Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä.

5.35. Kide, Korpisalmi (P)

Valtimon tien varrelle sijoittuvalla vaaralla sijaitsee ympäristöarvoiltaan mitä kaunein pihapiiri. Talo tunnettiin 1800-luvulla virallisissa kirjoissa Ruokolana. Pihatiellä kokee ympäristöelämyksen: metsän reunan jälkeen alkavat kumpuilevat pellot ja isot kuuset ympärillä. Sitten ladot ja vanha pirtin kamaripääty luovat erittäin hienon tunnelman, joka vain paranee lähestyttäessä pihapiiriä. Aitta kalliokummulla on valokuvauksellinen. Sivurakennukset ja varsinainen pihapiiri on kuvan kaunis vaikka ei muodostakaan tiukkaa neliöpihapiiriä. Pihan kummun ympärillä on korkea päärakennus, pitkä navetta, kaksiosainen piha-aitta, iso peruna-kuoppa ja leikkimökki. Lähistöllä on lisäksi erittäin hieno kuivaamorakennus, jonka yläkertaan johtaa silta ja tuuletusputken päässä on säilynyt peltinen tuuliohjuri. Etelärinteessä on iso 30-luvulla tehty konevoimalla pyörinyt myllyrakennus. Sen sivulla on sijainnut pärehöylä ja pieni sahakin. Pärehöylä

löytyy pihatien varrella sijaitsevan ladon sivukatokesta.

Hirsinen ja pystyvuorattu asuinrakennus on valmistunut vuonna 1950. Vuosina 1945–1950 sitä edeltäneessä rakennuksessa toimi Ahovaaran koulu.

Kuivaamo on rakennettu 1930–1940-luvulla, ja riihi 1800-luvulla, mutta vaate- ja nukkuma-aitan sekä vilja-aitan tarkkoja rakentamisaikoja ei tiedetä, arvailta voi 1800-luvun alkua.

Kohteella on erittäin suuret paikallismaisemalliset arvot. Ympäristön avoin tilan tunne tekee lähtemättömän vaikutuksen. Pihatien varsi on maalauskellinen. Kulttuurimaisemaa on hoidettu hyvin. Jatkossa niittäminen on paras tae lähiympäristön avoimuuden säilymiselle.

Kohteella on erittäin suuri rakennushistoriallinen merkitys. Kuivaamo on pitäjän parhaiten säilynyt rakennustyyppinsä edustaja. Navetta on yksi pisimpiä 50-luvulla tehtyjä.

5.36. Kirjasto, keskusta (M)

Kirjasto toimi 1950-luvulta lähtien mm. paloaseman luentosalissa. 1980-luvulla sille päätettiin rakentaa kunnolliset tilat Tuupalan rantasaunan paikalle Pajakkakosken rantaan. Pääkirjastorakennus Atalante on valmistunut vuonna 1988. Sen suunnittelusta järjestettiin kilpailu, jonka voitti arkkitehtitoimisto Nurmela-Raimoranta-Tasa ja pääsuunnittelijana toimi sittemmin mm. Oulun Arkkitehtuurin osastolla professorina työskennellyt Jyrki Tasa. Suomen eniten lainaavina kuhmolaiset tarvitsivat suuren rakennuksen ja talossa onkin liki 2000 m² lattia-alaa. Tyyliltään talo on postmodernismia, joskin kevennettynä monilla lennokkailla ja dynaamisilla aiheilla. Talon tila-arkkitehtuurissa erottuu ajalle tyypillinen kahtiajako: suljetut etelän puoleiset tilat, koskelle avoimet pohjoispuolen tilat ja niiden väliin jäävä kävelyväylä, joka jakaa asiakkaat eri tarpeiden mukaan eri puolille rakennusta. Väylää korostetaan parkkipaikan valaisimista alkaen ja pääsisäänkäynnissä taiteellisella pylväiköllä katoksineen. Aiheita ja koristelua on runsaasti, mutta kokonaisuus pysyy hallittuna. Vaikka rakennus on aggressiivinen, sen kevyt pastelliväritys luo viileyden, joka kohtuullistaa kokemuksen. Hienostuneet yksityiskohdat ovat korumaisia.

Kirjasto on yksi hienoimpia suomalaisia kirjastorakennuksia, kokonaistaideteos, jonka arvoa nostaa sen sijainti Kuhmon ”monumentaalikeskuksessa” kirkon, Pajakkakosken ja Ikolan pappilan läheisyydessä.

Pohjoispuolentien kaarre siltoineen muodostaa yhdessä tien eteläpuolisen korkean puurivin kanssa vahvan tilakokemuksen. Lehtikuusirivistö

Kestin risteysalue. Syksyllä 2005.

Kiteen piha-aitta on rinnemallia. Syksyllä 2005.

Kirjaston sisäänkäynti. Syksyllä 2005.

Kuhmon kirkko. Syksyllä 2005.

puutarhamaisine ympäristöineen on rauhoitettu luonnonsuojelulailla 1956.

Kohde on kulttuurihistoriallisesti ja etenkin rakennushistoriallisesti erittäin arvokas. Sillä on erinomaisen tärkeä maisemallinen merkitys. Kohde on maakunnallisesti arvokas kulttuurihistoriallinen kohde.

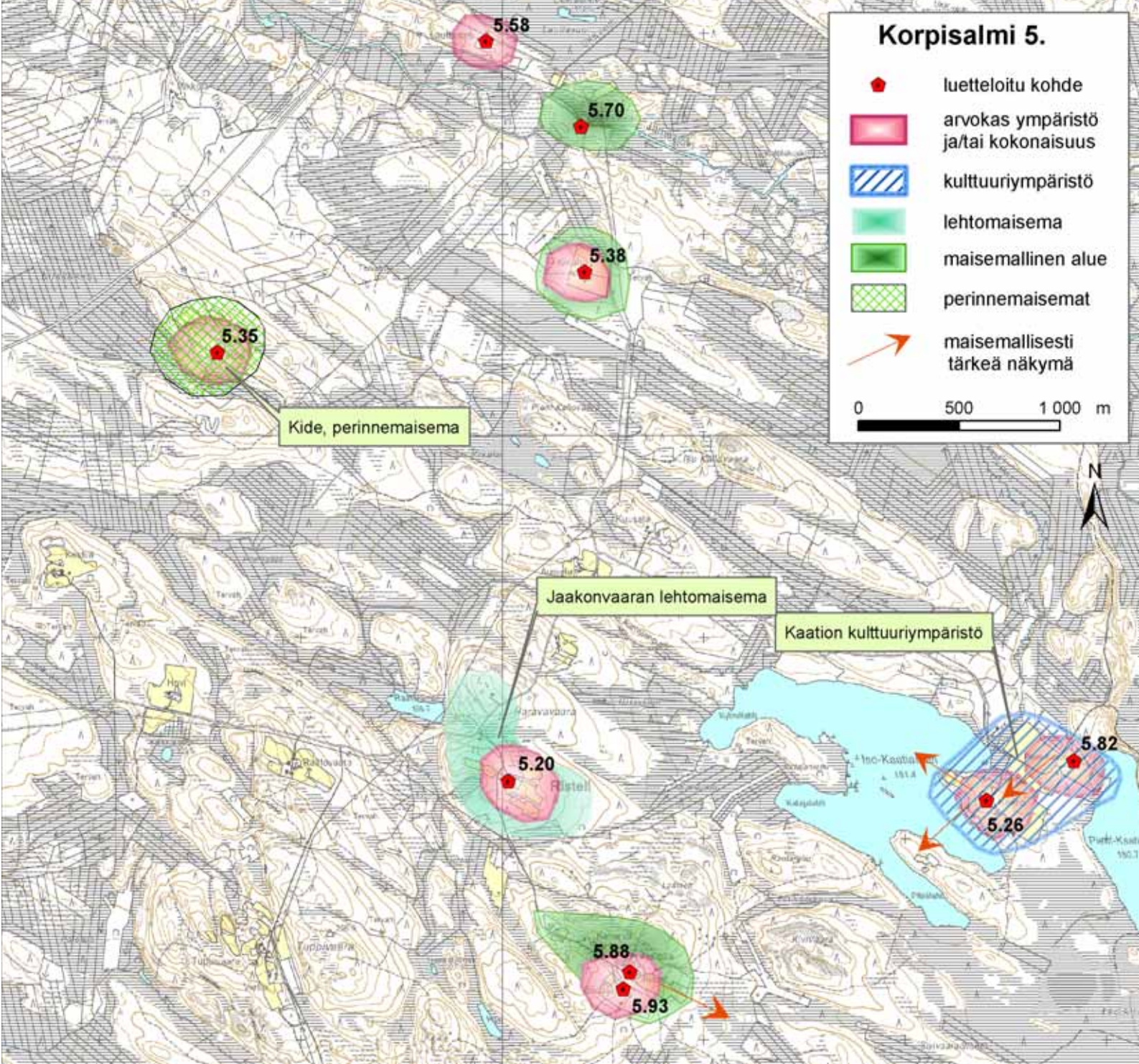
5.37. Kirkko, keskusta (V)

Kuhmon taajaman vanhin rakennus eli pääkirkko sijaitsee Markkulanmäellä Pajakkakosken rannalla. Sen rakennushistoria oli varsinkin hankkeen suunnitteluvaiheessa monisäikeinen talonpoikien vastustaessa kirkon sijoittamista Lammajärven eteläpuolelle, kun vanha poltettu kirkko oli sijainnut Kuhmoniemellä.

Kirkon suunnitteli kuuluisa kirkonrakentaja, pietersaarelainen Jaakko Rijf (kuvat päivätty 18.4.1805). Rakennusta tehtiin em. seikoista johtuen pitkään toimintakuntoiseksi ja valmiiksi se saatiin vasta vuonna 1816. Rakennuksesta tuli tyyppillinen uusklassinen ristikirkko, jossa on aumatut katot. Suunnitelmiin kuulunut kupoli ja kellotapuli jäivät rakentamatta. Oulun Meritullin vahtimestarina toiminut Johan Gustaf Hedman maalasi kirkon alttaritaulun vuonna 1831. Samaan aikaan saatiin

kirkonkello ja väliaikainen kellotapuli. Tuolloin oli jo kyllä olemassa tapulin piirustukset, jotka oli teetetty Carl Engelillä, Helsingin pääarkkitehdillä. Oikea nykyinen tapuli tehtiin vasta vuonna 1862 ja siitä tuli kirkkoa sirompi ja kolminivellinen. Vuonna 1854 lääninarkkitehti Johan Oldenburg laati kirkolle korjaussuunnitelman, jonka mukaan kirkosta tuli empiretyylinen. Muutostöissä rakennettiin aiemmin "unohtunut" kupolikatto ja puuholvit, jolloin ulkoasusta tuli todella jyhkeä. Kirkkoon mahtui 1500 sanan kuulijaa. Kirkon rakentamisesta on aina seurannut rakentamisen tason nousua paikkakunnalla. Paikalliset hirsimiehet saivatkin tällöin rakennusoppia paitsi kirkon, myös Pajakkakosken sillan ja pitäjän viljamakasiinin työmailla.

Kirkko paloi pahoin sotien aikaan 1940-luvulla ja seurakunta harkitsi kokonaan uuden tekemistä. Suunnitelmat työselityksineen oli jo tilattu ja sementit varattu, kun asiaan puuttui Muinaistieteellinen toimikunta ja Opetusministeriö, jotka osoittivat hankkeen kustannuksiltaan vanhan korjaamista kalliimmaksi. Kovan kiistelystä päätettiin vanha kirkko korjattiin 1950–51 arkkitehti Kauno S. Kallion suunnitelmien pohjalta. Kirkko perustettiin uudelleen ja siihen tehtiin rossi eli alta tuulettuva alapohja. Katto tehtiin kuparista ja vuoraus vaakalaudasta. Sisätilan kupolikatto oikaistiin suoraksi

ja sisälle tehtiin tilamuutoksia. Alttaritaulu tilattiin Toivo Tuhkaselta ja Kangasalan Urkutehtaalta toimitettiin uudet urut. Vanhan halkinaisen kellon ohelle tapuliin asennettiin käytetty kello Karjalan Harlusta. Sittemmin kello sulatettiin ja valettiin uudelleen Siunauskappelin kelloksi.

Kirkon viimeisin korjaus tehtiin vuonna 1985 arkkitehti Matti Leiberin suunnitelmien mukaan. Tällöin kirkon lehtereitä avattiin, jotta saliin saataisiin lisätilaa. Uudet ns. romanttista tyyliä edustavat 38 äänikertaiset urut toimitti Sotkamon Urkurentajat Oy vuonna 1999.

Kirkko tapuleineen on kulttuurihistoriallisesti erittäin tärkeä. Se liittyy luontevasti Pajakkakosken

ympäristöön ja läheisyydessä sijaitsevat mm. Ikolan pappila ja pääkirjasto. Kirkko on rakennuksena hieno, joskin jyhkeän kookas. Kellotapuli on hieinan eri paria, mutta yksinään tarkasteltuna mitä tyylikkään.

Kirkon pihamaalla on Vapaussodassa kaatuneiden kuhmolaisten muistomerkki. Kirkko kuuluu valtakunnallisesti arvokkaisiin kulttuurihistoriallisiin kohteisiin yhdessä Pajakkakosken kanssa.

Kirkon ympäristön ja etenkin rannan säilyttäminen avoimena on kohteen luonteen ja arvon mukaista. Rannan tuntumasta voisi puustoa harventaa tässä mielessä. Kirkon tulee näkyä ympäristöönsä ja kauemmaksikin selkeästi näkyvänä kohteena.

Koivuahon kylä. Syksyllä 2005.

5.38. Kiviaho, Risteli (P)

Ristelin kylätien varrella sijaitsee peltoaukealla eheä pihapiiri. Sen nykyään kesäkäyttöisiin rakennuksiin lukeutuvat päärakennus, navetta varastotiloineen, piha-aitta, vilja-aita, riihi ja muita sivurakennuksia.

Päärakennuksen vanhin osa on sen pirtti 1920-luvulta. Taloa on laajennettu vuonna 1946.

Pieni kaksiosainen piha-aitta ja muutkin rakennukset ovat koristeettomia ja pihapiiri on kuin korvenraivaajien muistomerkki.

Kiviahon pihapiiri on rakennushistoriallinen kokonaisuus ja sen pienmaisema vielä maaseutumainen. Kohteella on maisemallista merkitystä kylätien varressa. Ympäristö on avoin ja peltojen käyttö sekä pihapiirin niittäminen ovat tae avoimuuden säilymiselle.

5.39. Koivisto, Halla (P)

Koiviston tila on mitä tyyppillisin sodan jälkeen tehty uudistila. Keskelle suomalaisemaa Koivistonkosken sivuun on raivattu pieni tila viljelyksineen ja pihapiiri tyyppipiirustusten mukaisesti. Päärakennus, navetta ja piharakennukset ovat hyväkuntoisia, mikä tekee kohteesta arvokkaan jälleenrakennusajan pihapiirin.

Koiviston rakennukset ja ympäristö ovat hyvin säilyneitä ja hoidettuja. Niittäminen riittää ympäristönhoitotyöksi. Lähistöltä löytyy erikoinen paikannimi; mäki nimeltä ”Viisaastitehty”!

5.40. Koivuaho, Koivuahonkylä (P)

Lieksantietä pitkin kulkiessa hämmästelee kaunista Rastin ja Sivakkavaarojen välillä asuttua vaaramaisemaa. Keskeisimmällä ja korkeimmalla paikalla vaaramaisemassa on Koivuahon kantatila, jolla on erittäin hieno ympäristö rakennuksineen. Koivuaho tunnetaan verokirjoista 1800-luvun alusta saakka.

Talvisota tuhosi käytännössä koko tilan, paikalla toimi neuvostojoukkojen sillanpääasema Rastin taistelujen aikaan. Rauhan alkaessa ensimmäiset pellonmuokkaukset olivat karmaisevia.

Talon pihapiiri sijaitsee korkeimman kukkulan laella. Pihatiellä on maisemallinen puukuja. Päärakennus on rakennettu vuonna 1945 tyyppipiirustusten mukaan hirrestä, mutta funkkis tyylinen kuisti on rankorakenteinen. Kate on eterniittilevyä, vuoraus tehty vaakapontilla ja ikkunat maaseudun päärakennukselle sopivalla ruutumallilla. Talo on säilynyt hyvin ja se on yhä sisältä alkuperäisasuinen.

Navetta on tehty 1950-luvulla harmaasta tiilestä ja kalustovarasto rankorakenteisena ja rimalaudasta. Navetan takana sijaitsee AIV-torni ja erillinen pariaitta varastotiloina. Pihan neljännellä sivulla on tiilellä ja rimalaudalla vuorattu piharakennus saunatiloineen. Piharakennusten katteet ovat rimahuopaa.

Pihapiirin länsisivulla on vanha sauna ja hirsinen piharakennus, joka on toiminut ensimmäisenä asuinsijana evakkolaisten palattua mailleen. Lisäksi on latoja ja mm. länsisivulla rinteessä perunakuoppa.

Pihapiirin kasvillisuus on monipuolinen ja edustava. Ympäristöä on hoidettu antaumuksella. Tulevaisuuden haasteena on katteiden uusiminen.

Koivuaho on hienoin hoito-ohjelman teon aikana vastaan tulleista sodan jälkeen rakennetuista pihapiireistä. Erikoisen siitä tekevät maisemat sekä koko naapuruston yhtenäinen kumpuileva peltoaukea. Hoidettavaa riittää ja pihapiirin lähiympäristö niittäminen, sekä peltojen käyttö tarkoitukseensa takaavat ympäristön säilymisen.

Kohde on keskeinen osa Tuomela- Mämmelä-Varjola-Koivuaho-Sarkalan perinnemaisemaa. Koivuahon rakennuksilla on erityinen rakennushistoriallinen arvo ja kokonaisuuden säilymistä tulisi tukea kaikin keinoin. Kohteen maisemallinen arvo on erittäin suuri.

Sarkalan pihapiiristä ks. Sarkala. Mämmelässä ja Varjolassa on vanhat pihapiirit, ks. Varjola.

Koivuahon kaakkoispuolella on Kuusiston talon takana vieläkin näkyvillä pitkä vahvennetun komppanian taisteluhauta, joka ulottuu Kuikkalammilta Niskasuolle. Asemien edessä on nelirivinen kivinen panssarieste koko matkalla.

5.41. Koivula, Häkkilä (P)

Kuhmossa ei ole monta ennen 70-lukua tehtyä huvilaa, mutta Häkkilänniemestä sellainen löytyy. Pulpettikattoinen ja perusratkaisultaan yksinkertainen rakennus on mitä asiallisin. Suorakaiteen muotoiseen runkoon on "lovettu" tila kuistille pylväineen.

Koivulan huvila on toiminut myös asuinkäytössä. Rakennus on rakennushistoriallisesti arvokas.

5.42. Kokkovaara, Rasti (P)

Kokkovaaran pihapiiri sijaitsee korkean vaaran päällä peltoaukealla. Neliöpihapiirissä on hyvin säilynyt vanha rakennuskanta. 1930-luvun päärakennus on päällystetty valkoisella kivilevyllä.

Harmaapintaiset navetta, piha-aitat ja talli, pienemmät vilja- ja liha-aitat, sekä useat muut sivurakennukset muodostavat eheän kokonaisuuden.

Koko rakennuskanta on koristeeton ja malliltaan hyvin yksinkertainen. Kohde on tyypillinen kainuulainen maaseudun yhden asuinsijan ympäristö. Pienmaisema kasvistoineen on vielä tallella.

Kokkovaara on rakennushistoriallisesti arvokas kokonaisuus.

Ympäristön pajukoituminen uhkaa, joten raivaus olisi kannattavaa avoimuuden säilymiseksi.

5.43. Kontiolanniemen kanttorila, keskusta (P)
Kanttorille valmistui uusi virkatalo 1931. Hirsinen päärakennus on kunnostettu äskettäin ja on nyt yksityiskäytössä.

Kohde on rakennushistoriallisesti arvokas. Talo on harjun päällä poikittain ja muodostaa taajamassa arvokkaan ympäristökohteen yhdessä viereisten puiden kanssa. Ympäristön säilyminen edellyttää harkittua suuren puuston uudistamistyötä.

5.44. Kontion koulu, keskusta (P)

Kontion "kivikoulu" valmistui 1950 erittäin suureen tarpeeseen. Talo on funktionaalisen tyylin edustaja, mutta klassisin piirtein. Korkea keskusosa ja sen ikkunat ovat kaunis ja huomiota herättävä näky ajettaessa keskustaan idästä Koulukatua pitkin.

Kontion koulu on tyypillinen koulurakennus, mutta sen asemoiminen ja julkisivukäsittely tekee siitä paikallisesti tunnistettavan.

Kiviaho. Syksyllä 2005.

Koivulan huvila. Syksyllä 2005.

Kokkovaaran kontrastit. Syksyllä 2005.

Koulu on kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas ja sillä on keskeinen rooli taajamakuvas-
sa. Rakennuksella on ollut keskeinen rooli myös
Kuhmon Kamarimusiikkijuhlien järjestelyissä ja
esityspaikkana.

5.45. Kontionkatu, keskusta (P)

Taajaman mielenkiintoisin katu on onnistunut sekä
näkymien, arvorakennusten ja puistomaisuutensa
suhteen sekä erilaisten taajamatekijöiden yhteenso-
vituksessa. Kadun päätteinä on etelässä Tuupalan
korkea seinämä ja pohjoisessa Kuhmo-talo. Katu
tarjoaa laajan kirjon näkymiä ja toimintoja. Etelä-
päässä katu supistuu kapeaksi pyörätieksi ja ke-
hittyy asuintaloalueen pihatieksi, jolle taloista on
välitön tuntuma. Talojen sisäänkäynnit ovat kadun
puolella ja mm. vanha veivikaivo sijaitsee lähes ka-
dussa kiinni. Pihamaisuutta on korostettu hienosti
asentamalla pihakiviä kadun reunoihin ja katkomal-
la katua samalla kiveyksellä jaksoihin. Vehreä puis-
tomaisuus jatkuu ja mm. puusto on säilytetty ojin
päällä. Kadulta erkanevat kuin huomaamatta pieniä
sivupolkuja pohjoiseen kuljettaessa ja kadun luon-
ne muuttuu entisen Metsähallituksen rakennusten
kohdalla julkisempaan muotoon. Samalla pensas-
mainen kasvillisuus vähenee ja puuston korkeus
lisääntyy. Kamarimusiikin toimitilat ja Juminkeon
rakennus antavat kadulle oman leimansa. Katunä-
kymän varrella tulee seuraavaksi rakennuksia, jot-
ka ovat tyyppillisiä kaikille taajamille: kasvottomia
pienkerrostaloja ei-kenenkään-pihoineen. Onneksi
vastapainona aukeaa kaunis puisto- ja järvinäkymä
Lammasjärven kylänrantaan, jossa sijaitsee mm. Ter-
vansoutaja-patsas ja Saarikosken rautaruukin muis-
tomerkki. Tämän jälkeen tulevat vuoroon rakenteil-
la oleva kerrostalo ja Kontion koulu (ks. Kontion
koulu). Katu päättyy suurikokoiseen Kuhmo-taloon
(ks. Kuhmo-talo), jonka sisäänkäynnin edustalla on
lipputankotarha, pysäköintitilat ja järven puolella
puisto taideteoksineen.

Kontionkatu muodostaa taajamakadun, jolla
on harvinaisen paljon erilaisia ominaisuuksia ja
merkityksiä. Katu muodostaa kulttuuriympäristön
taajama-alueella.

5.46. Komula, Sylväjä (P)

Komulan vanha rinta-aitta sijaitsee Teeriniementien
sivussa Komulan talon kohdalla. Rinnan kammio
on pieni ja posket on lovettu kantikkaiksi. Ovi on
alkuperäinen ja sisäänaukeava. Aitta lienee 1800-
luvulta.

Aitta on Kuhmossa harvinaisempaa rintamalla
ja siksi kohtuullisen arvokas rakennushistorialli-
sesti. Komulan muu rakennuskanta on uutta.

5.47. Koskitie 3, keskusta (P)

Kuoppamäen pappilan on suunnitellut Veikko Lar-
kas ja rakennus on valmistunut 1953. Pappila on
seurakunnan käytössä. Rankorakenteisen ja pys-
tyrimavuoratun talon hienoja yksityiskohtia ovat
koristeelliset katon räystääslaudoitukset sekä kuistit
puu-, ja kivipylväineen.

Rakennus sijaitsee puistomaisessa ja hoidetussa
ympäristössä Pajakkakosken rannalla.

Rakennuksella on kulttuurihistoriallista arvoa ja
sen arkkitehtuuri on tyyliältään 50-luvun luonnon-
läheistä funktionalismia.

Rakennuksella on maisemallista merkitystä nä-
kyessään mm. Pohjoispuolentielle. Se on osa Pa-
jakkakosken arvokasta maisemaa, läheisyydessä
sijaitsee mm. Ikolan pappila.

5.48. Koulukatu 8, keskusta (P)

Vuonna 1956 valmistunut liike- ja asuinrakennus
on tyylikäs rakennus. Harjakattoisen ja rapatun
kivitalon sokkeli sekä itäpäädyn pääoven ympärys
on laatoitettu luonnonkivillä. Toisessa kerroksessa
on päädyissä isot erkkerit. Hyvin yksinkertaisilla
keinoilla on saatu vaihtelevan näköinen ulkoasu.

Talo on rakennushistoriallisesti arvokas ja muo-
dostaa selkeää katutilaa.

5.49. Kuhmoniemi (P)

Paikkakunnan vanhimpiin asuinympäristöihin
lukeutuva niemialue on yhä kaunis kulttuurimai-
sema. Niemi on matalalla kannaksella kiinni man-
tereessa ja lienee ollut aikoinaan saari. Niemellä
on asunut 1600-luvun alussa Kauppi Kuhmalai-
nen, josta on arvailtu myös koko pitäjän nimen
alkuperäksi. Kartassa 1650-luvulta mainitaan Kuh-
maniemi ja -järvi eli nykyinen Lammasjärvi. Nie-
mi sijaitsee vesireittien risteyksessä ja siten myös
kauppareittien varrella, joten sen muotoutuminen
pitäjän keskukseksi on ollut hyvin luontevaa. Nie-
men alueella on sijainnut voimakkaita taloja, jotka
toimivat maanviljelyksen ohella kauppapaikkoina,
majoitustiloina ja virkapaikkoina. Vanhimmat ta-
lot ovat olleet Pulkki ja Pääkkölä, joista sitten on
jaettu mm. Jaakkola ja Sillankorva.

1720 - luvulla Jaakkolan läheisyyteen rakennet-
tiin ns. latokirkko ja 1754 varsinainen ristikirkko.
Ks. kohde Kuhmoniemen hautausmaa ja vanhan
kirkon paikka.

Ruotusotamiesten harjoituskentän kohdalle eli
Torille on erotettu maata Kettulan pellolta 1800-lu-
vulla. Paikalle rakennettiin vuonna 1884 nimismies
Heinemannin toimesta herrastyylinen virka- ja

asuintalo. Rakennus on yhä komeassa kunnossa, ks. kohde Tori.

Talonpojat vastustivat erittäin ankarasti kirkon paikan siirtämistä järven taakse Pajakkakosken rannalle 1800 - luvun alussa. Uhmaten virkavaltaa aloitettiin jopa uuden kirkon rakentaminen Kuhmoniemielle. Kirkon tekeminen keskeytettiin ja pitkällisten vaiheiden jälkeen uusi kirkko nousi Markkulanmäelle.

Kuhmoniemi on nykyisellään aito kulttuuriympäristö, jossa aika tuntuu pysähtyneen. Ympäristö on keskeisiltä osin hoidettua. Järvenrantamaisemassa Torin talolla on ylväs ja keskeinen rooli. Sillankorvan ja Jaakkolan maalaistalot ovat ympäristöineen hallitsevia niemen luoteispäässä. Kaakkoisosan päällä on Lentiirantie siltoineen ja aivan niemen päässä hoitamaton ympäristöä.

Kuhmoniemiellä on rikas kulttuurihistoriallinen tausta ja sen rakennuttu ympäristö osin hyvin arvokasta.

Kaakkoisosan siistiminen ja maisemanhoitotyöt toisivat autoilijalle järvimaiseman kauniisti esille.

5.50. Kuhmoniemen hautausmaa ja vanhan kirkon paikka (P)

Kuhmoniemielle rakennettiin 1720-luvulla pieni saarnashuone eli latokirkko. Puhuttiin Kuhmon kappelista, josta tulikin sitten totta vuonna 1753, jolloin Kuhmo julistettiin itsenäiseksi kappeliseurakunnaksi. Vuonna 1754 saatiin uusi pieni ristikirkko ja kellotapuli, jotka sijoitettiin latokirkkoa etelämmäksi kummun päälle. Kirkko paloi tuhopoltossa vuonna 1804 ja sen jälkeen viranomaiset saivat talonpoikien vastustuksesta huolimatta muutettua kirkon paikan Pajakkakosken rannan Markkulanmäeksi.

Jaakkolan isäntä Veikko Piirainen lahjoitti alueen seurakunnalle 1953. Muistona vanhasta kirkosta ja sen viereisestä hautausmaasta on Kuhmon Kotiseurayhdistyksen aloitteesta pystytetty muistoristi vuonna 1962. Alue aidattiin ja asennettiin portti 1990-luvulla. Paikalle johtaa nyt pieni polku Kuhmonniementieltä Jaakkolan läheltä ja portin läheisyydessä on paikan historiaa esittelevä ilmoitustaulu.

Kirkon kummun eteläpuolella rannan tuntumassa on toiminut tuulimylly noin vuonna 1890–1910.

Kohteella on kulttuurihistoriallinen erikoisasema ja se on maisemallisesti erittäin näkyvällä paikalla. Avoimuuden merkitys kohteelle on elintärkeä: yksinäisyys maisemassa korostuu ja luo linkin Kuhmon menneisyyteen korpipitäjänä.

Kontionkadun vehreyttä. Kesällä 2005.

Kuhmoniemen koulu. Syksyllä 2005.

5.51. Kuhmoniemen koulu (P)

Kipinän kouluksi kutsuttu rakennus on tehty vuonna 1939 kajaanilaisen U. Hailan suunnitelmien mukaan (vertaa Jämäksen koulu), mutta alkaneen sodan vuoksi opetusta ehti olla vain muutamia viikkoja. Sodan aikaan talo palveli Kuhmon seudun Sotasairaalan toisena pääsidontapaikkana. Tiloissa tehtiin myös leikkauksia, minkä vuoksi koulua on kutsuttu ”verellä vihityksi”. Koulutoiminta on lakkautettu vuonna 1999 ja rakennuksessa on nyt vuokra-asuntoja.

Rakennus on rapattu ja tiilirakenteinen, ajalle tyypillinen kasarmimainen ulkonäkö ja klassinen ilme ovat säilyneet.

Koululla on suurta kulttuurihistoriallista arvoa. Rannan puoleinen ympäristö on kasvanut umpeen ja sen harventamista kannattaisi pohtia järvimaisemien vuoksi.

5.52. Kuhmo-talo (M)

Kuhmon Kamarimusiikkitahtuman kasvami- sen myötä rakennettiin konserttitalo vastaamaan muusikoiden ja vaativan yleisön tarpeita. Rakennuksen on suunnitellut Uki-Arkkitehdit Oulusta ja talo valmistui 1993.

Niin talon moderni arkkitehtuuri kuin mas- soittelukin on onnistunutta. Rakennuspaikka on matalalla ympäröivään taajamaan nähden, joskin järven puolelle talon korkeus näkyy mahtavana. Talo jakautuu kolmeen osaan: sisäänkäynti ja eteis- tilat sijaitsevat hyvin lasisessa ja siten valoisassa keskikorkeassa tilassa, kun taas salitilat ja muut yleisötilat sijaitsevat korkeammassa länsiosassa. Talon henkilökunnan ja muut sen kaltaiset toimin- not sijaitsevat matalimmalla itäsivulla.

Suuria ulkopintoja ja massoja on pehmennetty ritilöin ja erilaisin pinnoittein. Vaikka rakennuk- sella on kokoa, paikka sallii sen. Sisätiloissa ko- rostuu yksinkertaisuus ja valoisuus, sekä korkea- laatuinen työnjälki. Etenkin suuren Lentua-salin lautavuoratut pinnat akustisina elementteinä ovat mainitsemisen arvoisia.

Kuhmo-talon käyttäjät pitävät rakennusta on- nistuneena. Rakennus on uutta kulttuurihistoriaa ja sen arvo nousee käytön myötä edelleen.

Rakennuksella on taajamakuvalle tärkeä asema ja se toimii päätteenä Kontionkadulle.

5.53. Kuusela, Kämärä (P)

Hukkajärventien varressa sijaitsee pieni tupa- ja varastorakennukset. Talo on tehty hirrestä 1939 ja peruskorjattu 2000. Nyt rakennukset ovat kesäkäy- tössä.

Kuuselan pienellä pihapiirillä on maisemallista merkitystä Hukkajärventien välittömässä läheisyy- dessä.

5.54. Kämärä (P)

Kämärän entisen vanhainkodin paikka on ympä- ristöarvoiltaan erikoinen. Lehtomainen ympäristö, kaunis peltoaukea, niityt ja Rytilammen rannan kasvillisuus ovat epätyypillisen reheviä kuhmo- laisittain.

Alueen luontoarvot on huomattu ja ympäristös- sä kiertää Luontopolku.

Kämärän ympäristö on vanhaa kulttuuriympä- ristöä ja sen kasvillisuus ja linnusto monipuolista. Kämärällä on erittäin suuri maisemallinen mer- kitys.

Ympäristön arvojen säilymiselle olisi tärkeää niittäminen ja säännöllinen puuston harventami- nen.

5.55. Laitila, Sylväjä (P)

Sylväjän kylän ainoa vanha pihapiiri on mitä ar- vokkain rakennuskokonaisuus. Salmeen laskevalla rantapenkalla on asuttu ainakin 1600-luvun lopus- ta alkaen. Ensimmäisten talosta saatujen tietojen mukaan asukkaat ovat paenneet Pieliselle vuonna 1718 riehuneen isonvihan melskeistä. Lähistöltä eli Sylväjänniemen alueelta on löydetty poikkeuksel- lisen paljon arkeologisia todisteita paikalla olleesta asutuksesta jo hyvin kauan sitten.

Laitilan vanha pihapiiri ja sen pirttiraato sekä aitat sijaitsevat erillään uudemmasta pihapiiristä. Vanhan puolen pirttirakennus on tehty 1800-luvun loppuvuosina. Harmaata pirttiä vastapäätä sijait- see navetta, josta on jäljellä enää heinäsuojan puoli. Aitat ovat kauempaa pihapiiristä.

Uudemman puolen pihapiirissä on pirttiraken- nus vuodelta 1924, kaksiosainen piha-aita siir- retynä vanhasta pihapiiristä, hirsinen navetta ja rantasauna, sekä verkkoaita, joka oikeastaan on vanha vilja-aita.

Pirttirakennus on sisältä mitä kaunein ja alku- peräisessä kunnossa sekä käytössä edelleen. Lattia- pintaan nähden suuret ikkuna-alat tekevät pirtistä uskomattoman valoisan. Pirtissä on mm. vanha uuni edusliesineen. Suuri kuisti on erikoinen ra- kennelma, sillä se koostuu hirsisestä kamarista ja lautarakenteisesta kuistista saman katon alla.

Kaikki rakennukset ovat hirsipintaisia ja aha- voituneet ruskeanharmaiksi. Piha-aitan ikä lienee sadan vuoden paremmalla puolen ja navetta on aavistuksen sitä uudempi.

Verkkovajan eli vilja-aitan ikää voi vain arvailla, se lienee 1700-luvun aittoja. Otsa-aita, jolla on kaa- revasti lovetut posket on sijoitettu erittäin näkyvälle paikalle rantaan: Kekkostieltä tai järveltä katsoen aitta sijoittuu vaikuttavan kauniin järvimaiseman rannalle. Käyttämättömän aittarakennuksen ei tarvitse aina sijaita toisarvoisessa paikassa, var- sinkaan kun vaihtoehtoinen sijainti voi olla näin tyrmäävä.

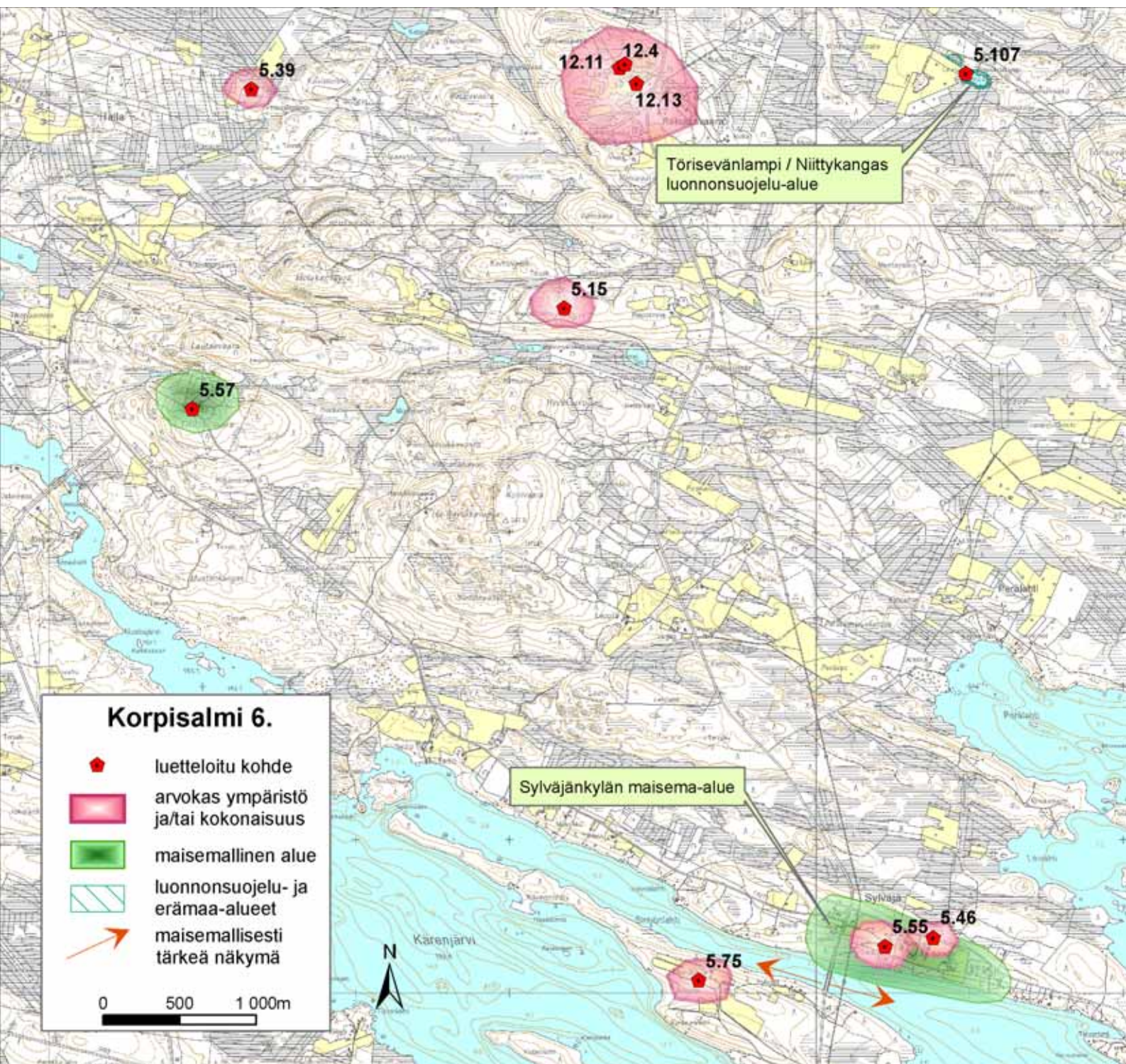
Laitilan vanha pihapiiri on rakennushistorialli- sesti arvokas. Sitä tulisi tutkia lisää.

Laitilan uudempi pihapiiri on eheä kainuu- laismallinen rakennusryhmä, jolla on erikseenkin huomattava rakennushistoriallinen merkitys. Em. piirit sijaitsevat erillään näköyhteyden päässä ja peltoaukean säilyminen takaa jatkossa niiden mai- semallisen yhteyden.

Laitilan koko rakennuskannalla on mitä tärkein maisemallinen rooli Sylväjänniemen seudun kylä- kuvalle, joten rantametsikön ja näkymien säilyttä- minen eri suuntiin on tärkeää.

Laitilan uudempi talo.
Kesällä 2005.

Latvan mahtipirtti. Kesällä 2005.

Latvan Mäkelä. Syksyllä 2005.

Lauttasalon talo. Kesällä 2005.

5.56. Latva, Rasti (P)

Latva on harvinaisen hieno rakennushistoriallinen kohde Kainuun alueella. Pihapiiriä ei ole jäljellä, mutta Latvan talo on mitä komein savupirttirakennus.

Latva on asutettu tiettävästi 1700-luvun alussa ja pirttirakennus on tehty vuonna 1844. Vuodelta 1799 on tieto, jonka mukaan talon emäntää on verotettu silkkivaatteiden omistuksesta, mikä kertoo erityisestä varakkuudesta.

Latva on toiminut kievaritalona Nurmeksen reitillä vuodesta 1887 saakka aina toiminnan loppumiseen saakka 1930-luvulle.

Nykyisellään talo sijaitsee peltoaukealla melkoisen orpona. Jonkin matkan päässä on tilan uusi päärakennus ja navetta. Maasto on Latvanjärveen laskevaa rinnettä.

Latvan uljas talo on tehty todella järeästä puusta. Seinä on kahdeksan tuumaa paksu. Pirtti on sisäänlämpiävää mallia, savuräppänä on lankuista tehty pyöreä luukku käyttövipuineen ja laipion muoto on savupirtille tyypillisesti kantikkaan holvin muotoinen. Laipiovuolien alapuolella on haltijahirsi. Ikkunat sijoittuvat korkeusasemaltaan sisäseinän puoleen väliin.

Talossa on muutamia yksityiskohtia, jotka ovat erikoisen suurella huolella tehtyjä: hirsikonsolien kurkihirsien nokat on koristeltu karjalaistaloille tyypillisin leikkauksin ja räystäään puolen konsolien läpi on asennettu ns. siihirret, joita on käytetty tuohikaton malkojen kiinnitykseen. Pirtin uuni on muutettu uloslämpöiseksi 1900-luvun alussa ja ei valitettavasti vastaa kooltaan sekä malliltaan sitä edeltänyttä.

Rakennuksessa on näkyvissä suuret rungon siirtoa varten tehdyt numeroinnit ja kurkihirsien kohdalla pihaseinässä myös tekijän veistämä vuosiluku.

Kamaripäätyä on selvästi liikutettu lähemmäs pirttirunkoa, eteinen on luonnottoman kapea. Samalla kamaripäädyn alimmat hirret on jätetty pois ja välikaton vuolien tuennat näkyvät seinissä ikkunoiden korkeudella. Vain toinen kamareista on sisustettu siirron jälkeen, kun toinen on laipiottomana varastotilana, josta pääsee helposti ullakolle.

Rakennusta on kengitetty ainakin kahteen kertaan ja pirtin päätyyn on asennettu följärit. Talon päätymuoto on hyvin kaunis ja sopusuhtainen. Kattokaltevuus on tarkalleen 1:2.

Latvan pirttirakennus on kulttuurihistoriallinen merkkiteos rakennushistorian saralla. Se noudattaa tyypillistä suuren talonpoikaistalon mallia. Rakennus ei ole enää alkuperäisessä kunnossa, mutta kertoo jälkipolville siitä korkeasta osaamisen tasosta,

jota pitkä hirsirakentamisen perinne tarkoitti, vaikka asuttiin korpimaisemissa.

Latvan pirtti voisi toimia matkailukohteena, etenkin kun kilometrin etäisyydellä sijaitsee toinenkin museoksi sopiva pienempi asuinrakennus Mäkelän tilalla.

5.57. Lautasvaara (P)

Vaaran rinteille on tehty laskettelurinteitä ja rinteiden päälle niihin liittyvä huoltorakennus. Rinteet eivät menestyneet ja nyt sekä rinne että rakennus ovat käyttämättömiä.

Huoltorakennus on rakennettu hirrestä 1970-luvulla.

Kohteella on maisemallista merkitystä.

5.58. Lauttasalo (P)

Lauttasalon pihapiiri on tyypillinen sodan jälkeen vuonna 1949 valmistunut rintamamiestila. Päärakennus, navetta, varastorakennus latoineen ja sauna sijaitsevat joen läheisyydessä.

Kohteen rakennukset ovat alkuperäiskuntoisia. Nyt kesäasuntona toimiva pihapiiri on aivan Ahonvaarantien vieressä ja sillä on maisemallista merkitystä.

Kohde on rakennushistoriallisesti arvokas.

Ympäristöä tulisi hoitaa niittämällä ja raivamalla.

5.59. Lauttavaara (P)

Lauttavaaran piha on Lentiirantien sivussa näkyvällä paikalla. Päärakennus on purettu pois, mutta jäljellä ovat 1940–50 -luvulla rakennetut iso pihaitta ja navetta.

Aitta on kolmiosainen rinta-aitta lyhyillä nurkilla ja osassa sitä on asuttu, jolloin yhden oven eteen on tehty kuisti.

Aitalla on maisemallista ja rakennushistoriallista arvoa.

5.60. Lentuankoski (V)

Lentuankoski on tervan soudun ja puun uiton historian pääkohteita Kainuussa. Sillä on vieläkin status, jota on yritetty hyödyntää matkailullisesti järjestämällä mm. Tukkilaiskisoja. Kosken alueella on useita terva- ja lapinhautoja. Koski on perattu 1800-luvulla ja samalla on itärannalle rakennettu kivinen möljä. Länsirannalla sijaitsee kenttärata, jota käytettiin tukkien ja veneiden kuljetuksessa. Kainuun ympäristökeskus on kunnostanut kosken ympäristöä matkailijaystävällisemmäksi kesällä

Lentuankoski. Kesällä 2005.

1999 ja yläjuoksulle on rakennettu palvelurakennus matkailijoille. Rannoista osa kuuluu Lentuan luonnonsuojelualueeseen. Lentuankoski on merkitty valtakunnallisesti arvokkaiden kohteiden luetteloon tervanpolton muistomerkkikohteena.

Kohde on kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti arvokas.

5.61. Lentuankosken koulu (P)

Edelleen toiminnassa oleva koulu on valmistunut vuonna 1950. Rakennus on tyypillinen rankorakenteinen ja tiilikatteinen kyläkoulu. Koulu on tyyllistään asiallinen ja koostuu kahdesta erikorkuisesta siivestä. Koululla on kulttuurihistoriallista arvoa.

5.62. Leppiniemi, Lammasjärvi (P)

Lammasjärven lehtomaisessa niemessä sijaitseva pihapiiri on suurikokoinen ja neliön muotoinen. Siihen kuuluvat päärakennus, varastoksi muutettu navetta, varastorakennus ja vanha pikku pirtti. Vuonna 1930 perustettu kantatila on saanut uuden päärakennuksen vuonna 1950. Rannassa on lisäksi sauna. Navetan vanhimmat osat ovat vuodelta 1900.

Talo on tehty hirrestä ruutuikkunoilla, kuisti on avomallia ja siinä on ristikkokaiteet.

Vuonna 1900 tehty pikku pirtti on palvellut asuinkäytön jälkeen tilapäismajoitussijana ja nyt se on kesäkäytössä.

Levälahti. Syksyllä 2005.

Pihapiiri on rakennushistoriallisesti arvokas. Ympäristö on monimuotoista: pieniä peltoja, niittyjä, rantapenkkaa puustoineen ja mäntyharjua. Sitä tulisi hoitaa niittämällä ja tarpeellisessa määrin harventamalla puustoa. Läheisyydessä sijaitsee Männikön pieni pihapiiri (ks. Männikkö).

5.63. Levälahti, keskusta (P)

Levälahden tila peltoaukeineen sijoittuu aivan taajaman itäpuolelle ja maaseutumainen ympäristö on yhä viljeltyä. Vanhempaa rakennuskantaa ei ole, mutta sodan jälkeiseltä ajalta on navetta ja sivurakennuksia.

Levälahden peltoaukean pohjoissivulla olevalla kummulla sijaitsee pieni maisemaan sopiva talo varastorakennuksineen. Levälahden vanhainkodin rakennukset sijoittuvat peltoaukean länsipuolelle.

Peltoaukea on maisemallisesti kaunis, vaihteleva maastoltaan ja taajama rajautuu siihen hyvin.

Levälahden aukea on maaseutukulttuuriympäristö taajaman kupeessa. Ympäristö on hoidettua ja viljeltyä.

5.64. Levälahtikoti, keskusta (P)

Kehitysvammaisten ryhmäkotina toimiva tyyliittäin regionalistinen ja ns. Oulun koulua edustava matala tiilirakennus on valmistunut vuonna 1988. Punatiilinen ja tiilikatteinen rakennus asettuu männikön reunaan hyvin huomaamattomasti.

Ryhmäkoti edustaa uudempaa paikallisuutta korostanutta julkista rakentamista. Rakennuksella on rakennushistoriallista arvoa.

5.65. Lääkärintalo, terveyskeskusalue, keskusta (P)

Pajakkakosken niskassa sijaitseva kunnanlääkärintalo on rakennettu vuonna 1957 ja sittemmin liitetty välirakennuksella osaksi terveyskeskuksen nykyistä rakennusmassaa. Tällä erittäin luonnonkauniilla paikalla sijaitsi aikaisemmin Pajakkakosken yli Ikolan puolelle johtaneen sillan pääasema (silta oli paikalla vuosina 1862–1930-luku).

Talo on tiilirunkoinen ja siinä rapatut seinät. Sen perustuksissa on luonnonkivilaattoja ja sisäänkäynnin kuistin pilarit ovat punatiiliset. Sisätiloiltaan avara ja veden läheisyyttä korostava ikkuna-aukutus tekee rakennuksesta viehättävän yhä vieläkin.

Rakennus sijaitsee kirkon läheisyydessä, puiston reunassa ja järven rannassa. Kohteella on rakennushistoriallista arvoa edustaessaan tyyppillistä 50-luvun isoa virka-asuintalomallia. Ympäristö on hyvin hoidettua.

Levälahtikoti on Oulunkoulun- tyyliä. Syksyllä 2005.

Kunnanlääkärintalo. Syksyllä 2005.

5.66. Makasiini, Tönölänharju (P)

Manttaalikunnan rakennuttama viljamakasiini on tehty heti talvisodan jälkeen Uitontielle. Alkuperäinen tuhoutui sodan pommituksissa. Oltuaan viimeiset vuodet kaupan varastona, rakennus siirrettiin vuonna 1998 matkailukohteeksi Tönölänharjun Kalevalankierroksen alueelle.

Rakennuksella on kulttuurihistoriallista arvoa.

5.67. Merkku, Akonkoski (P)

Talo alkuperäinen nimi on ollut vuoteen 1650 saakka Kouhia ja sen jälkeen Hiltula aina 1900-luvulle saakka. Vuosina 1820–50 talossa asui kirkkovahti ja räätäli Heikki Ravelin.

Nykyään tilalla on muutamia vanhoja rakennuksia: aitta perimätiedon mukaan 1800-luvun lopulta, navetta vuodelta 1938, asuinrakennus vuodelta 1933 ja myllyvaja 1800-luvun lopulta.

Rakennuksilla on rakennushistoriallista merkitystä. Ympäristö on kasvanut umpeen, joten harvennukset olisivat paikallaan.

5.68. Metsähallitus (Peltola), keskusta (P)

Entinen Metsähallituksen suunnittelutoimisto on nykyään Kuhmon kamarimusiikin Kannatusyhdistyksen hallinnassa ja tiloja vuokrataan esim. asunnoiksi.

Talo on valmistunut vuonna 1948 ja sitä on korjattu 1980-luvulla. Rankorakenteinen ja harjakattoinen talo on tyyliltään klassinen ja luo Kontionkadun varrelle arvokkaan vaikutelman.

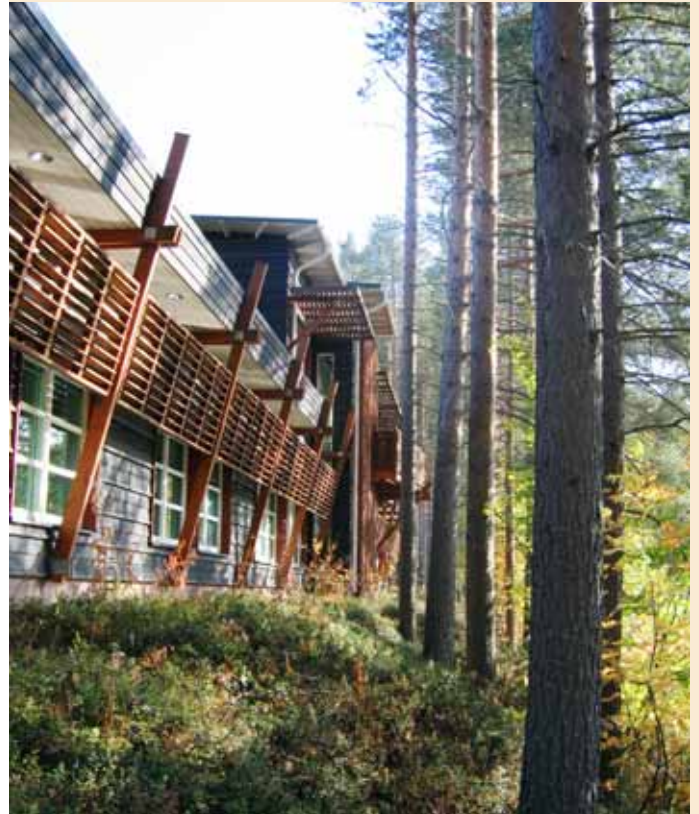
Tontilla sijaitsee myös kookas piharakennus ja suurta puustoa, jotka antavat ympäristöön pihapiirimäisen tunteen. Piharakennuksessa toimii mm. ravintola.

Talolla on rakennushistoriallista merkitystä ja taajamakuvassa sillä on normaalia rakennuskantaa suurempi asema.

Uudet Metsähallituksen tilat sijaitsevat Tönölänharjulla.

5.69. Mieronvaaran kaivos, Rasti (P)

Rastinjärven pohjoispuolen Vattuvaarasta on löydetty kaivamisen arvoisia kiviaineksia. Kalliota on louhittu jättäen kohtalainen lovi rinteeseen. Maasto on pajukoitunut ja metsitty hiljalleen. Kohde esittelee ihmisen jättämiä kaivostoiminnan jälkiä.

Metsähallituksen uudet tilat Tönölänharjulla. Syksyllä 2005.

Mustoskoski. Syksyllä 2005.

5.70. Mustoskoski, Jämäsjoki (P)

Jämäsjoen ylittävän Ahovaarantien sillan pieleen on koottu vanhoista hirsistä kesäasunto, joka sopii maisemaan mainiosti.

Pirtin ja kamarin kokoinen hirsipintainen rakennus on maisemallinen kiintopiste tien varrella.

5.71. Myllylahti (P)

Särkijärvestä laskevan Särkijoen niskassa on ollut mylly ja myllärin talo. Myllyä ei ole enää, mutta talo rakennuksineen on jäljellä. Hyvin hoidettu rakennuskanta on pienimuotoista ja erittäin lähellä toisiaan. Taloa on laajennettu ja korjattu ajan oloon, mutta navetta, aitat, sauna ja talli ovat lähes alkuperäisessä kunnossa.

Myllylahden kaunis pieni pihapiiri on eheä kokonaisuus. Ympäristö on kasvanut umpeen ja tulisi harkita harvennuksia ja raivausta.

5.72. Mäkelä, Rasti (P)

Latvavaaran päällä sijaitseva Vaaranpään talosta lohkaistun tilan pieni pirttirakennus on kuin museo. Pihapiiristä ei ole talon lisäksi jäljellä kuin savusauna. Kamarina toimiva vanha pirtti on tehty vuonna 1939. Rakennusta on jatkettu uudella pirtillä vuonna 1950. Pirttien hirsirungot ovat syvyydeltään erilaiset, uuden pirtin ollessa leveämpi. Hirsipintaist pirtit on yhdistetty toisiinsa rimalautavuoratulla eteistilalla. Rakennustyyppinä kahden pirtin talo on ikivanha perusmalli. Vanhan puolen, avokuistin ja eteisen katto on katettu päreellä ja uuden puolen rimahuovalla, mikä tukee edellistä ja käy taloon ulkonäköön.

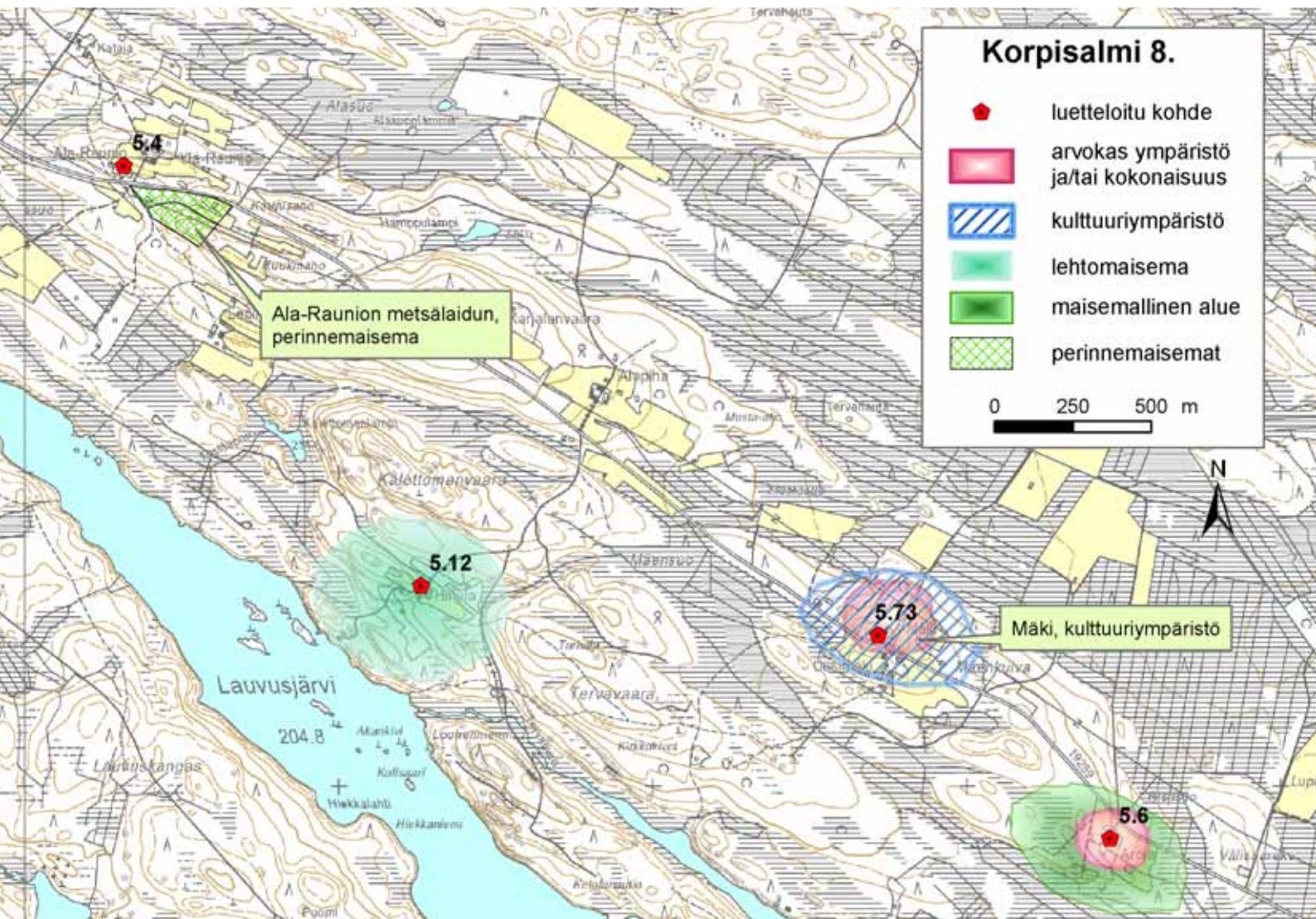
Mäkelän talo on rakennushistoriallisesti arvokas edustaessaan tyypillistä pientä paritupamallia. Sen kunnossapitoon on saatu Ympäristökeskuksen apua. Ympäristöä kannattaa hoitaa niittämällä ja harventamalla puustoa tarpeen mukaan.

Mäkelän talo sopisi yhdessä läheisen Latvan talon kanssa matkailukohteeksi.

5.73. Mäki, Lauvus (P)

Kumpumaastossa sijaitseva Mäen talo rakennuksineen on tyypillinen mäkirinteiden asuinpaikka. Pihapiirissä on korkea asuinrakennus vuodelta 1956, pariaitta ja pitkä navettarakennus varasto- ja heinäsuojineen. Tila on ostettu Kajaani Oy:ltä ennen sotia ja se toimii kesäasuntona.

Pihapiiri on kaunis ja erikoisen siisti. Aitan ja etenkin navetan harmaat pinnat ovat graafisen kauniita. Rakennuskannalla on rakennushistoriallista arvoa. Maanviljely jatkuu Uusimäen talon puolella kylätien takana ja koko aukea on siten hoidettua maatalousmaisemaa. Maalauksellinen Mäen peltoaukea muodostaa elävän ja kerroksellisen kulttuuriympäristön. Peltojen käyttö edelleen laidunmaana ja normaali harvennus lepikkojen puuston suhteen pitää ympäristön edelleen avoimena.

Pajakka. Syksyllä 2005.

5.74. Männikkö, Lammasjärvi (P)

Leppiniemestä lohkottu tila sijaitsee kauniissa Venelahden pohjukassa. Pihapiirissä on päärakennus, navetta ja aittavarasto. Päärakennus on tehty alun perin vuonna 1850, mutta se on siirretty tälle paikalle vasta vuonna 1920. Hirsitalossa on pirtti, kamari ja kuisti. Hirsinavetta on tehty vuonna 1934 ja kaksiosainen aitta 1939.

Männikön pihapiiri ympäristöineen on kaunis. Siinä yhdistyvät vesi, harjut, niityt ja lehto.

Kohde on rakennushistoriallinen kokonaisuus ja säilyttämisen arvoinen esimerkkinä pienimuotoisesta, ihmisen mittakaavaan soveltuvasta asuin-ympäristöstä. Niittäminen ja harkitseva puuston harvennus ovat kohteen ympäristöhoitotöitä. Lähistöllä sijaitsee Leppiniemen pihapiiri, ks. Lep-piniemi.

5.75. Nampa, Sylväjä (P)

Tilalla on vanha ja maalaamaton päärakennus, jonka on tehnyt Rovaniemeltä muuttanut uusi omistaja 1900-luvun alussa. Aikaisemmin talo tunnettiin Ikolan pappilan torppana nimeltä Sylväjä.

Pirtti on tehty 1800-luvun lopussa ja sitä on jatkettu kamareilla 1920-luvulla. Pirtin pienet ja kuusiruutuiset ikkunat ovat savupirttimäisen alhaalla, kun kamarin ikkunat ovat T-mallia.

Pihapiirissä on vanha hirsinen ja rimavuorilau-doitettu navettarakennus.

Pihapiirillä on rakennushistoriallista arvoa.

Ympäristö on eteläsvulta pusikoitunut kovasti. Kohteelle olisi eduksi raivaustyöt.

5.76. Onnelan haka, Lontanvaara (M)

Haka sijaitsee tilalla, jonka karjatalous loppui 1970-luvulla. Haka-alue on katajaista ja kivistä rinnettä, jolla kasvaa vaihtelevaa niittyä. Aluetta on hoidettu talkoilla.

Kohde kuuluu Kainuun Perinnemaisemaluetteloon.

5.77. Pajakkakoski ja Sylväjäniemi (V)

Vesistöjen risteyskohtaan sijoittuvat ympäristöt ovat olleet otollisia asuinpaikkoja kautta aikain. Näistä ympäristöistä löytyy useita kivikautisia asuinpaikkoja. Pajakka -nimi viittaa pajaan ja toisaalta myös koviin ääniin, joita sekä pajasta, että koskesta kuuluu. Joen yläjuoksulla Pajasaassa on toiminut paja hyvin pitkään. Sylväjä taas on ikivanhan kantasanan "sylvä" paikannimeksi muotoutunut jatkos, mikä tarkoittaa tavallisesti koivuista koostuvaa puutiheikköä havupuuston seassa. Sylväjäniemen arkeologiset kaivaukset ovat tuoneet esille esimerkiksi asuinpaikkoja ajalta 4000 eKr. - 1000 jKr, sekä erilaisia esinelöytöjä.

Pajakkakoskella on ollut keskeinen rooli koko Kuhmon itäpuolisen vesistön pullonkaulana eri aikakausina. Kosken yläpuolinen Koposen saari on vuoteen 1746 saakka ollut virallisuonteinen hautausaari.

Ikolan pappilan paikalla 1600-luvulla sijainnut tila on ollut nimeltään Pajakkakoski. Sylväjän maat puolestaan ovat taas kuuluneet tuon tilan hallintaan kautta aikain.

Pajakkakosken niskan yli tehtiin puinen Pappilansilta 1862. Silta uusittiin 1934, jolloin sen pieleen laitettiin ensimmäinen kuhmolainen liikennemerkki. Merkissä luki ”juosten ajo kielletty”. Talvisodassa tuhoutuneen sillan kiviarkut ovat vieläkin nähtävissä.

Pajakkakosken uiton aikaisia puomeja ja möljiä on kunnostettu 1990-luvun lopulla.

Pajakkakosken ympäristössä on vieläkin eräänlainen taajaman henkinen keskus, pappila ja kirkko, sekä uudempi ”kirkko” eli kirjasto, Tuupalan kotiseutumuseo ja huomattava määrä muuta keskeistä kuhmolaista toimintaa pitkin rantaa.

Kohde on ympäristö- ja maisema-arvoiltaan keskeinen koko Kuhmon alueella. Kohteella on erityisen suuri kulttuurihistoriallinen arvo. Seutu on arkeologisesti erittäin tärkeä, Sylvjänneniemen esihistoriallinen asuinpaikka kuuluu valtakunnallisesti arvokkaiden arkeologisten kohteiden luetteloon. Pajakkakosken rantaan ulottuva Tuupalan lehtikuusikuja ja puutarha on rauhoitettu luonnonsuojelulailla 1956.

Paloasema. Kesällä 2005.

5.78. Palo, Jyrkkä (P)

Jyrkän Särkijärven kaakkoispuolella olevalla Palo-vaaralla on kantatila, jonka historia juontuu aina 1700-luvulle saakka. Palon tilaa on viljelty sama suku vuodesta 1869. Peltoaukean keskellä sijaitsee neliön muotoinen pihapiiri rakennuksineen, joihin kuuluvat päärakennus, navetta, luhtiaitta ja talliaitta. Eteläpuolella pihapiirin ulkopuolella on kaksi aittarakennusta ja vanhat savupirtit ovat latoina pihatien sivussa.

Päärakennus on tehty hirrestä vuonna 1932 ja vuorattu rimalaudalla. Iso talo on vieläkin sisätiloiltaan lähes alkuperäisasuinen uuneineen kaikineen. Navettaa on ajan oloon uusittu ja korjattu, mutta komea kolmiosainen luhti on saanut olla rauhassa. Luhti lienee tehty 1900-luvun alkuvuosina. Koristelemattoman hirsirakennuksen ovien päällä on tyypilliset kamanaikkunat.

Tallirakennus sijaitsee vastapäätä luhtia.

Pihapiirin eteläpuolella pellon keskellä sijaitsee kaksi rakennusta, joista toinen on kammioaitta vuodelta 1818 ja toinen pieni pihamyly / jauhoaitta. Kammioaitan ovi on alkuperäinen sisäänaukeava ja lattialankutus on tehty ”uudenaikaiselle” salvoskehikolle. Salvostyyppi on hampaaton lyhytnurkka.

Palossa asutaan yhä ja ympäristökin on sen vuoksi elävän oloinen. Kohde on eheän pihapiirin ja vanhan rakennuskannan ansiosta rakennushistoriallisesti arvokas. Palo muodostaa selkeän oman talonpoikaisen kulttuuriympäristönsä.

Ympäristön tärkein hoitokeino on peltoviljelyn ja laiduntamisen jatkaminen.

5.79. Paloasema, keskusta (M)

Arkkitehtuuritoimisto Eino Pitkäseltä Kajaanista tilattiin piirustukset Kuhmon Paloaseman suunnitelmiksi. Punatiilinen rakennus on valmistunut vuosina 1953-4 osittain rinteeseen, jolloin hälytysautojen tallit sijoitettiin alas ja miehistö- ja toimistotilat yläkertaan. Tämän aumakattoisen massan sivuun kallion päälle voitiin sijoittaa vesi- ja palotornit yhdistäen pyöreää ja suorakulmaista muotoa. Perustus ja muut betoniosat peitettiin aikakaudelle tyypillisesti liuskekivellä.

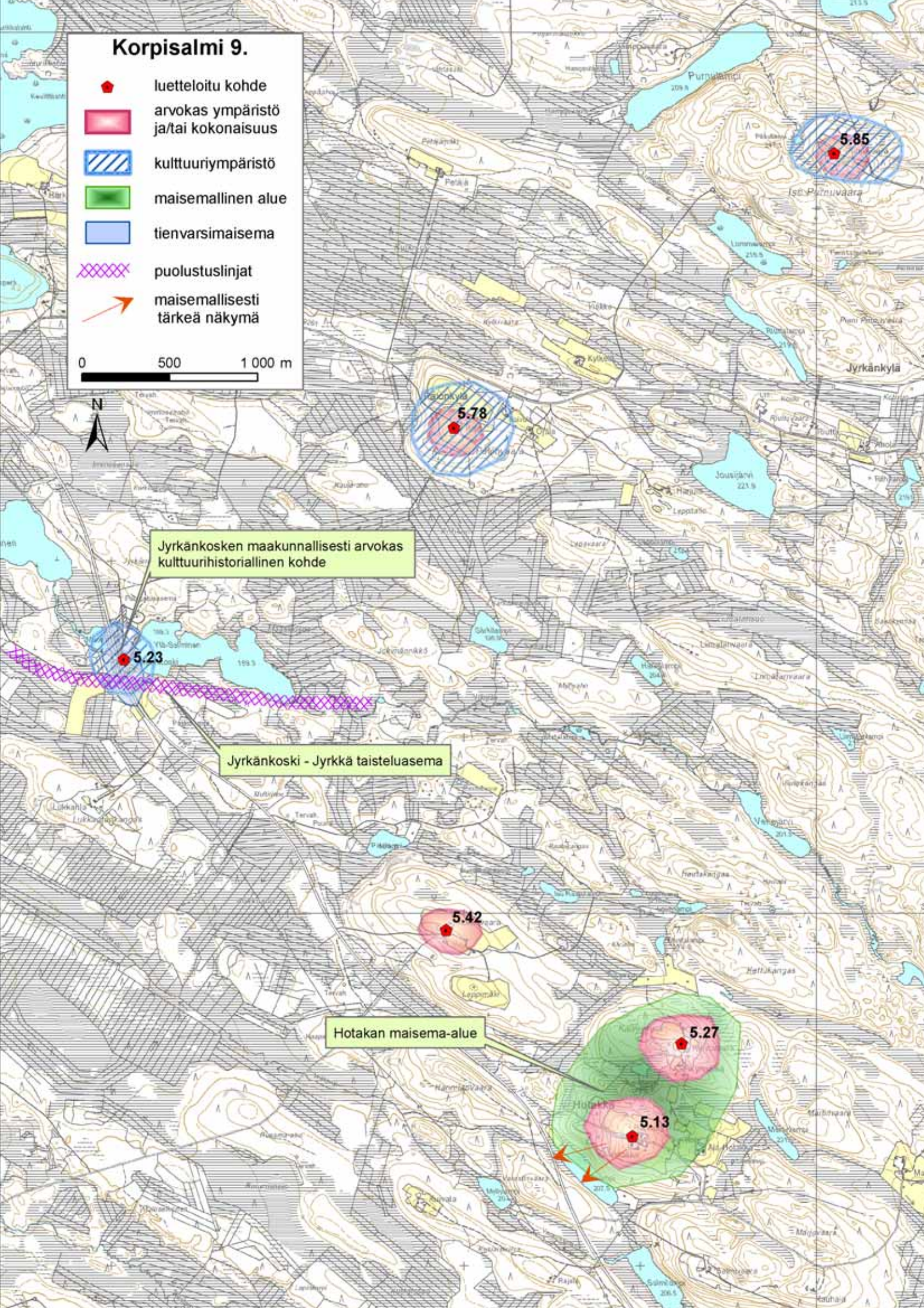
Aseman oheen vuonna 1967 rakennettua salitilaa käytettiin kirjastona vuoteen 1983 saakka.

Asema on rakennushistoriallisesti erittäin arvokas ja kuuluu olennaisena osana Kuhmon taajamakuvaan.

Korpisalmi 9.

- luetteloitu kohde
- arvokas ympäristö ja/tai kokonaisuus
- kulttuuriympäristö
- maisemallinen alue
- tienvarsimaisema
- puolustuslinjat
- maisemallisesti tärkeä näkymä

0 500 1 000 m

Jyrkänkosen maakunnallisesti arvokas kulttuurihistoriallinen kohde

Jyrkänkoski - Jyrkkä taisteluasema

Hotakan maisema-alue

5.80. Pellonpää, Särkijärvi (P)

Särkijärven peltoaukealla olevista kolmesta talosta läntisin on Pellonpää Lieksantien varressa ja siten se on myös yksi Kuhmon näkyvimpiä tienvarsitaloja. Kolmisivuisessa pihapiirissä on päärakennus vuodelta 1916, navetta 1950-luvulta ja kaksiosainen pihaluhti, joka on tehty vuonna 1890. Varastona toimiva riihi on rakennettu 1900-luvun alussa ja se sijaitsee alkuperäisellä paikallaan. Talvisodan aikana riiheen on majoittunut ohikulkumatkalla olleita sotilaita, joista yksi on kaivertanut nimensä seinähirteen. Riihessä on välikkö ja ruumenhuone. Pellonpää on maisemallisesti erityisen tärkeä kohde muodostaen yhdessä Särkijärven muiden talojen kanssa yhtenäisen järvenrantakylän ja kulttuurimaiseman Nurmestien varressa. Pihapiiri on rakennushistoriallista arvokas. Ympäristön hoitaminen eli avoimen peltoaukean säästäminen olisi ensiarvoisen tärkeää maisemallisesti. Myös näkymät järvelle ovat tärkeitä.

5.81. Pielajärvi (Tyvelä), Särkijärvi (P)

Pielajärvi on itäisin Särkijärven peltoaukealla olevista kolmesta talosta. Pihapiirissä on pieni asuinrakennus, luhti, aitta ja kesäsauna pois puretun navetan paikalla. Pirtti, kaksi kamaria ja aitta on siirretty Särkijärveltä nykyisille paikoilleen vuonna 1915. Pirtti on ennen ollut kievarin salina ja kamarit kievarin kamareina. Luhti on ollut aluksi rannalla vilja-aittana ja se on siirretty nykyiselle paikalle vuonna 1936. Pirtin ikkunoiden koristeet ovat 30-luvulle tyypilliset. Luhti on kaksiosainen talliaitta ja siinä erottuvat puretun kammion rakenteet. Rakennuksilla on suuri rakennushistoriallinen ja maisemallisesti erittäin suuri merkitys yhtenä Särkijärven kulttuurimaiseman pihapiireistä. Näkymät ja peltoaukea ylipäätään kannattaa pitää avoimena jatkossa.

5.82. Pieni-Kaatio (P)

Tila on ollut Kaation tilan torppa 1920-luvulle saakka, jolloin siitä on tullut itsellinen. Kaation ison peltoaukean pohjoislaidalla sijaitseva pieni pihapiiri on maisemallinen näky. Talo, navetta, aitat ja saunat ovat harmaita ja museomaisen hienoja. Talon pirtti ja eteistila ovat torppa-ajalta eli 1800–1900-lukujen vaihteesta, kamarit on hakattu vuosina 1929–1930. Navetan lato-osa on rakennettu vuosina 1917–1918. Nälkävuosina kaadetuista hirsistä on ennen rakentamista kiskottu kuori petuksi. Navetan välikkö, lantala ja huussi on rakennettu 1940-luvulla. Navetassa on ennen pidetty myös kyläjuhla. Nykyisellään sen heinävarastossa sijaitsee pärehöylä.

Nukkuma-aitta on rakennettu 1940-luvun alussa ja talli 1950-luvun alussa. Ruoka-aitta on ostettu 1950-luvulla huutokaupasta Niemen tilalta, missä se on ollut asuinrakennuksen kamariosana. Kaikki rakennukset ovat pienen talonpoikaistalon ”tyyppirakennuksia”. Aitat ovat yksinkertaisia ja sopivat kokonaisuuden hyvin arkaaseen ja pelkistettyyn asuun. Kaikissa rakennuksissa on pärekate, mikä sopii hyvin tyyliin ja on luonnollinen valinta: navetan välikössä sijaitsee kaksiteräinen pärehöylä, joka on ollut erittäin ahkerassa käytössä erikoisesti viime vuosikymmenen aikaisten Kuhmon alueen korjausrakennusprojektien vuoksi. Katepäreet on tehty suurimmaksi osaksi Pieni-Kaation koneella. Kohde on maisemallisesti ja rakennushistoriallisesti erityisen arvokas kohde. Kohde täydentää Kaation talon kulttuuriympäristöä. Kohteen lähiympäristö on avointa maastoa ja sen säilyttäminen edellyttää niittämistä, peltojen viljelyä ja puuston pitämistä aisoissa harventamalla.

5.83. Pihlajamäki, Haatajankylä (P)

Pihlajamäen peltoaukea rakennuksineen sijaitsee taajaman pinnassa, Haatajajärven rannassa. Uusi rakennuskanta halleineen on nykyaikaan kuuluva useinkin esteettisesti vaikea, mutta tässä kohteessa rakentamisissa on onnistuttu hyvin. Vanhaa rakentamista pihapiirissä edustaa Ikolan pappilan niin sanottu etuhuone.

Pihlajamäen peltoaukea rakennuksineen on maisemallisesti kaunis ympäristö. Peltojen käyttäminen viljelyyn on ympäristön paras hoitokeino jatkossakin.

5.84. Pitkäniemi, Koskenkylä (P)

1800-luvun lopulla perustettu tila sijaitsee Lentuakosken alajuoksun eteläpuolella. Iso peltoaukea pihapiireineen laskeutuu kohti Lentuan Poroselkää.

Pihapiirin päärakennus on tehty vuonna 1916 ja sitä on korjattu viimeiseksi vuonna 1981. Isossa päärakennuksessa on kaksi kuistia, joista toinen on toiminut kaupan sisäänkäyntinä.

Talon isäntä Tuomas Piirainen osti Lentiirasta kyläkaupan vuonna 1912 ja piti kummassakin paikassa kauppaa hyvin pitkään.

Pihapiiriin kuuluu myös sotien jälkeen tehty navetta ja piharakennus, sekä pari pientä aittarakennusta.

Pitkäniemi on hieno maaseutumaisema ja yhdessä lähitalojen kanssa muodostaa kulttuurimaiseman Koskenkylällä. Peltojen viljelyskäyttö, niittämiset ja rannan harventamiset ovat tärkeitä ympäristön kannalta jatkossa.

5.85. Purnuvaara, Jyrkkä (P)

Purnuvaaran talo on perinteinen kainuulainen vaara-asumus. Talon korkeusasema merenpinnasta on n. 270 m. Peltoaukean keskellä on nelisivuinen pihapiiri. Päärakennus, navetta, piha-aitta ja talli ovat harmaapintaisia ja niitä on korjattu vast'ikään. Pihatien varressa on pieni punainen sauna. Pirtti on siirretty vuonna 1886 aikaisemmasta asuinpaikasta vaaran alarinteeltä ja se on todella vanha. Pirtin lisäksi talossa on umpikuisti, eteinen ja kaksi kamaria. Pirtti on multimusperustainen ja vanha uuni on vielä tallella. Talon runko on matala ja räystäät ovat pitkät. Ikkunoiden alareuna on matalalla ja ikkunat ovat suurikokoiset. Ikkunoiden kaareva koristelauta on 1930-luvulle tyypillistä kuhmolaismallia. Kaksiosainen pariaitta on sekin rakennettu 1800-luvulla. Ovien päällä on kama-aikkunat. Uhkea navetta on kaksikerroksinen. Sen vanha osa on rakennettu todennäköisesti vuonna 1925 ja uudempi eläinsuojan puoli 1940-luvulla. Vanhassa osassa on korkea sola ja pihalta johtaa silta heinävintille. Kohde on mitä tyypillisin kainuulainen talonpoikaispihapiiri. Hoidettu ympäristö ja rakennukset antavat olettaa, että kohdetta arvostetaan ja tulevaisuus on turvattu. Purnuvaara on erittäin arvokas rakennushistoriallinen kohde ja peltoaukeineen ja lepikoineen tyypillinen kulttuuriympäristö Kainuun alueella. Peltoaukea vaatii jatkossa niittämistä ja vesakon kuritusta.

5.86. Pyssylahden niitty, Akonkoski (M)

Pyssylahden niitty sijaitsee Kuhmon taajamasta itään Akonkosken Pyssylammen pohjoisrannalla. Niityllä kasvaa mm. harvinainen ahdeunokki.

Kohde kuuluu Kainuun Perinnemaisemaluetteloon.

5.87. Riihimäen pappila, Haatajankylä (P)

Riihimäen pappila sijaitsee taajaman eteläpuolella Haatajajärven pohjukassa harjun päällä. Seurakunta osti tilan toiselle papilleen lukkari Aaprami Jurvelinilta. Uusi pappilarakennus tehtiin vuonna 1882. Rakennukseen tuli neljä huonetta, ”kööki”, porstua ja ruoansäilytys huone eli kahveri.

Nykyinen pappila on valmistunut vuonna 1905 pitäjänapulaiselle. Välillä pappila oli vuokralla, mutta nyt se on yksityisomistuksessa.

Rakennuskanta oli päässyt rapistumaan pahoin ennen nykyistä omistajaa. Nyt pihapiiri on komeassa ja edustavassa kunnossa. Päärakennus, suuri aitta kuoppineen, korkea tallirakennus ja heikkokuntoinen sauna rannan tuntumassa ovat tallella. Pihapiiri sijaitsee aivan paikallistien varressa ja

Pieni-Kaation pihalta. Syksyllä 2005.

Pihlajamäki. Syksyllä 2005.

Purnuvaara. Kesällä 2005.

Riihimäen pappila. Syksyllä 2005.

Ristelien valtava navetan pääty. Syksyllä 2005.

pihatie kulkee portin kautta aitan ja tallin välistä pihamaalle.

Päärakennus on ulkonäöltään tyyppillinen pappila: tiilikatteinen harjakatto, vaakavuorattu hirsirunko muuttuu pystyvuoratuksi ikkunoiden alla, kaksi kuistia ja ristin malliset ruutuikkunat. Pääkuisti on avoin ja sivukuisti suljettu lasikuisti. Ikkunoiden yläpuolella on tyyppilliset ullakolle valoa antavat haukkaikkunat. Räystäiden nurkkia on koristeltu tekemällä pienet kissanpenkit. Ikkunoissa on alkuperäisiä pokia ja karniisikoristeita.

Aitan vieressä sijaitsevassa perunakellarissa on hirrestä tehty portaikon suoja ja koko rakennelman päällä pärekate.

Aitta on suuri, yli kuusi metriä kanttiinsa ja saman verran korkeutta.

Talli on ollut kammiomallia, mutta kammio on poistettu lukuun ottamatta sen kattoon liittyvää yläosaa. Tallin päädyssä on rankorakenteinen varasto ja vellikellotorni, joka on huomiota herättävä yksityiskohta.

Päärakennus on kartanon keltainen ja sivurakennukset punaiset, joten värihierarkia on perinteinen.

Pappilan rakennukset muodostavat komean ja kulttuurihistoriallisesti tärkeän kokonaisuuden. Asfalttipihatie on materiaalina vieraanoloinen ja hukkaa sitä yksityisyyden tunnetta, jota porttimainen sisääntulo omalle pihalle tullessa sinällään tarjoaa.

Kohde on rakennushistoriallisesti erittäin tärkeä.

Ympäristön kannalta normaalit niittäminen ja puuston harvennukset riittävät. Samalla voisi harkita jonkinlaisen näkymäyhteyden avaamista järvelle.

5.88. Risteli (P)

Aikaisemmin Malilana tunnettu talo on 1700-luvulla sijainnut Kaation naapuriniemellä, mutta siirretty vainolaisten vuoksi läheisen vaaran päälle.

Ristelien vaarojen ympäristö on lehtomaista ja runsasravinteista. Puusto on kuhmolaisittain erittäin lehtipuupitoista. Ristelien talon läheisyydessä on 30-luvulle saakka sijainnut neljä taloa.

Pihapiiri sijaitsee rinteiden päällä ja siltä aukeaa komea näkymä itään kohti Jämäs- ja Rastin vaaroja. Kolmisivuinen pihapiiri on uhkea, rakennukset ovat suuria. Piirissä sijaitsee päärakennus, pariluhti, erikoinen navetta ja vilja-aitta. Talo paloi vuonna 1932 ja jäljelle jäi uuni muureineen. Sen ympärille tehtiin nykyinen asuinrakennus. Talossa on pirtti, kaksi kamaria, hella- ja eteishuone. Navetan tanhua on 1800-luvulta, muu osa on rakennettu vuonna 1954. Navetan tanhuan korkeus on

todella suuri: päädyssä on 36 hirttä! Rakennus on karjalaisvaikutteinen siltoineen ja oviaukotusten kaariaiheineen. Navetan kyljessä on matala siipi, jossa sijaitsevat karjakeittiö ja saunatilat. Toinen puolisko vanhasta navetasta on viety naapuriin Siirtolaan. Rakennus löytyy sieltä vieläkin, (katso kohta "Siirtola"). Vanhan navetan solan jäänteet löytyvät kummastakin. Siirtolaan on siirretty myös Ristelin vanhimmat erittäin kauniit aitat.

Ristelissä säilynyt 1800-luvulla rakennettu otsalinen vilja-aitta on siirretty nykyiselle paikalleen 1920-luvulla ja samalla hirret on käännetty toisin päin sahaten samalla huonokuntoiset nurkat pois. Aitan oven yläpuolella olevassa laudassa on vuosiluku 1860 ja nimikirjaimet OK (Olli Komulainen) ja sisäpuolella on vuosiluku 1808. Myös nukku-ma-aitta on rakennettu 1800-luvulla. Pihapiirin pohjoispuolella on pieni vesiallas Metsän laidassa altaan takan sijaitsevat hirsinen navetta ja vanha lato (entinen savupirtti), jotka ovat Kukkulan talon jäänteitä. Yhdessä Risteli, Kukkula ja Siirtola muodostavat menneisyyttä henkivän kokonaisuuden.

Kohde on rakennushistoriallisesti tärkeä. Sillä on myös maisemallista merkitystä. Kohde kasvaa umpeen, mikäli sitä ei niitetä säännöllisesti ja pidetä puustoa aisoissa.

5.89. Riusalan tanssitalo (Koivuniemi), Jämäs (P)

Jämäskankaalla Jämäsjoen suvannon läheisyydessä sijaitsee pitkä hirsirakennus, joka on palvellut tanssi- ja kokoontumistiloina. Rakennuttajana on toiminut lomamajatoimikunta, johon kuuluvat maataloustuottajat, maatalousseura ja metsänhoitoyhdistys. Pitkänurkkaisessa rakennuksessa on pitkällä sivulla kuisti, joka on yksinkertaisuudestaan huolimatta tilasarjana vahva. Sisätiloissa on sali, takahuone ja keittiö varastoineen. Tiloja ja rakennuksen käytön kehittämistä tutkitaan parhaillaan.

Riusalaan liittyvän kulttuurihistorian merkitys kohoaa muutamassa vuosikymmenessä ja rakennuksella on myös rakennushistoriallista merkitystä.

Ympäristö on mäntykangasta ja huutaa pehmentäviä elementtejä lähelleen: pensaita ja lehtipuita.

5.90. Saarikosken ruukin alue (M)

Kainuu kärsi 1800-luvulla lukuisista katovuosista ja rautaruukit nähtiin mahdollisuutena maakunnan elinkeinojen kehittämisessä. Saarikosken ruukki toimi vuosina 1874–1878 eli varsin lyhyen aikaa.

Riusalan terassi. Talvella 2005.

Saarikoski. Kesällä 2005.

Sotkamon Laakajärven Petäjäkosken harkkohytin pitäjä F. E. Bergström sai vuonna 1874 oikeuden hytin, masuunin, kankirautavasaroitten, kolmen ahjon ja muiden tykötarpeiden laittamiseen Saarikoskelle. Toiseksi osakkaaksi tuli P. J. Kainulainen Hyrynsalmelta. Yhtiö osti kaksi tilaa, Niskalan ja Kemilän, kosken ympäristöstä. Toiminta oli haettava lupaa pienimuotoisempaa. Saarikosken hytti-uuni oli kaksipiippuinen ja itse hytti kaksikerroksinen. Samassa yhteydessä oli mm. sahalaitos, paja ja asuinrakennuksia. Malmi nostettiin Ontojärvestä. Koko alue paloi vuonna 1878 ja vaikeiksi todettujen kuljetusmatkojen vuoksi ruukkia ei palon jälkeen ole käytetty lukuun ottamatta erästä sahaustoimintayritystä. Ruukin palolta säästyneessä Kemilän talossa Kainulainen jatkoi kauppaa ja perustipa toisenkin kaupan ostamaansa Tuupalaan palovuonna 1878. Samalla hän vei Tuupalaan sieltä yhä löytyvän Saarikoskella valmistetun vellikellon.

Paikalla on vieläkin näkyvissä erilaisia jäänteitä ja perustuksia ruukista sekä rannoilla, että keskellä virtaa olevalla luodolla. Alueelta löytyy mm. rautavasaroitten osia ja Uiton ja veneliikenteen käytämiä rantavahvistuksia eli möljiä.

Ruukin alue on kulttuurihistoriallisesti erittäin tärkeä kohde. Sillä on myös pienialaista maisemallista merkitystä.

Saarikosken ruukin muistoksi on Kirkkotien ja Kontionkadun risteysalueelle aseteltu ruukissa valettu kankivasaran hammaspyörä.

Saarikosken ruukin alue on maakunnallisesti arvokas muinaismuistokohde.

Pusikoituneen kohteen ympäristönhoitotyöt tulisi tehdä yhteistyössä museon kanssa ja huolehtia tarkoin mm. järeämmän puuston määrästä jatkossa.

5.91. Sarkala, Koivuahonkylä (P)

Koivuahon peltoaukean itäpäässä sijaitsee Sarkalan pihapiiri, jonka rakennuskanta on yhtä täydellinen kuin Koivuahossa. Välillä tyhjillään ollutta taloa kunnostetaan parhaillaan.

Sarkala on erotettu Koivuahosta omaksi tilakseen vuonna 1921.

Pihapiirissä on paikallistien suuntainen pääarakennus vuodelta 1943. Se on lähes samanlainen kuin Koivuahon talo, tyyppi- ja rakennustustensa mukaan tehty.

Vastapäätä sijaitsee komea 1950-luvulla tehty navetta, jonka lehmänavetta on tehty tiilestä ja muut osat puusta. Pihan itäpuolella on iso varastoaitta ja länsipuolella kaksiosainen piha-aitta. Taustalla sijaitsee myllyrakennus, savusauna, ulos lämpiävä sauna ja paja. Pajassa ovat tallella ahjo ja palkeet, sekä käsikäyttöinen porakone.

Sarkalan rakennuskanta on täydellinen ja sodan jälkeiselle ajalle tyypillinen. Sen arvo on rakennushistoriallisesti suuri ja kuullessaan Koivuahonkylän perinnemaisemaan sillä on maisemallisesti suuri merkitys. Talo sijaitsee aivan Lieksantien sivussa. Koivuaho näkyy talon pihalle maalauksellisen kauniisti.

Kohteessa ympäristön arvoja saa pidettyä ennallaan niittämällä ja raivaamalla puustoa tarpeen mukaan.

Lähistöllä sijaitsee Talvisodan aikainen puolustuslinja, josta osia on hyvin näkyvissä.

5.92. Seurakuntakeskus, keskusta (P)

Kylänlahden rannassa sijaitseva keskus on arkkitehti Esko Laitisen suunnittelema ja se on valmistunut vuonna 1966. Sisätiloissa on tehty muutoksia ja korjauksia useaan otteeseen. Keskuksessa on kirkkoherranvirasto, talous- ja hautausseurasto, diakoni-, lapsi-, lähetys- ja nuorisotyön toimistot. Siinä sijaitsevat myös Vienan-Karjalan työn toimisto ja päiväkerhotilat.

Ohutrapattu tiilirakennus pystyrimoitettuine osineen on aikakautensa tyylikäs edustaja. Kate ja muut peltosat ovat kuparia, muuten rakennus on puhtaan valkoinen.

Keskus on kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas ja arkkitehtuuriltaan tyypillinen 1960-luvun julkisrakentamisen edustaja.

5.93. Siirtola, Risteli (P)

Ristelin talosta erotettu tila sijaitsee Ristelin naapurissa näköetäisyydellä. Pihapiiri on eheä ja rakennushistoriallisesti tärkeä kokonaisuus. Hirsipintainen ja alkuperäisasuinen asuinrakennus on vuodelta 1928, jolloin naapurissa sijaitsevan kotitilan hirret jaettiin puoliksi ja siirrettiin tilasta 50 metrin päähän. Samoin tehtiin tallin/liiterin, riiden ja navetan suhteen. Navettaa on myös uusittu 1940-luvulla. Sauna on rakennettu 1940-luvulla.

Päärakennuksessa on iso pirtti uuneineen, eteinen ja maito huone keskellä ja kaksi kamaria. Lyhytnurkkaisen talon ullakon ikkunoina ovat todella vanhat ruutuikkunat.

Navetta on Ristelin alkuperäisen navettatanskan toinen puolisko. Toinen puoli on edelleen Ristelissä navettana. Rakennus on erittäin korkea, sillä sen päädyssä on 36 hirttä. Kaksikerroksinen ajosillalla varustettu navetta on ollut karjalaistyyppinen rakennus.

Ristelin puolelta tuotu pihaluhti on kaksiosainen rinta-aitta. Rakennuksen kammio-otsa on matalalla. Sitä on saatettu madaltaa siirron yhteydessä.

Aitan päädyssä on uudempi hirsirakenteinen varasto. Ovet on päällystetty koristeellisella salmiakkipaneloinnilla.

Päärakennuksen vieressä ja lounaispuolella pellon laidassa olevat rinta-aitat ovat huomion arvoisia. Kumpikin on erittäin kauniita yksilöitä. Mikä lienee ollut syynä tehdä/siirtää vain rinta-aitat Ristelin talon puolelta?

Molemmat ovat yksiovisia, mutta pellolla olevassa aitassa ovi sijaitsee epäsymmetrisesti julkisivuun nähden, mikä selittyy sisäpuolen laarien toispuoleisuudella. Tässä viljavarastona käytetyssä aitassa on suorat posket, silta ja alkuperäinen ovi. Hirsikonsoleita on koristeltu aavistuksen verran. Oven lukon ulkohela on sydämen muotoinen ja sen pihdit ja kamana on muotoiltu kaareviksi. Ovi on tehty uskomattoman leveistä laudoista. Rakennus on veistetty mahdollisesti 1700-luvun alkupuolella.

Pihan yksiosainen rinta-aitta on hennompi ja tyypillinen lihapuoti. Poskia ei ole ja konsolit ovat kaarevat. Siltaa ei ole, mutta ovi on paneloitu erikoisen koristeellisesti tiimalasin muotoon. Pihtipielet eivät ole vanhat.

Pellon laidassa on vielä varastona toimiva riihi ja pihatien varressa uudempi saunarakennus.

Siirtolan rakennuskanta on eheä kokonaisuus ja mitä tärkein ja arvokkain rakennushistoriallinen kohde. Ympäristö kaipaa monenlaista hoitoa. Rakennuskantaa on korjattu 1980–90-luvuilla eri projektien puitteissa.

5.94. Sillankorva, Kuhmoniemi (P)

Katso 5.7 Huotari ja Sillankorva

5.95. Siunauskappeli, keskusta (P)

Kun vanha hautausmaa Hankaniemessä alkoi käydä ahtaaksi 1920-luvulla, perustettiin uusi pitäjänapulaisen maalle Levälähdän läheisyyteen. Uusi hautausmaa sai virallisen aseman vasta vuonna 1929. Hankarannan harjunteessä olevan uudemman hautausmaan kupeeseen sijoitetun kappelin on suunnitellut arkkitehti Jorma Paatola. Rakennus on valmistunut vuonna 1961. Rakennusta on korjattu ja laajennettu vuosina 1986 ja 1993. Kappeliin mahtuu 120 henkeä.

Kappeli on selkeästi funktionalistinen ja sitä on pehmennetty tyypillisesti 1950–60-luvuilla käytetyillä elementeillä eli luonnonkivellä ja harjumaiseen sopivilla puna-vihreillä väreillä. Salin erittäin jyrkän harjakaton lappeet laskeutuvat lähes maahan saakka ja luovat rauhoittavan suojan vaikutelman. Lappeiden korkeat ikkunat antavat

Sarkalan pajan varusteita. Kesällä 2005.

Siirtola on aito. Kesällä 2005.

Siunauskappeli. Syksyllä 2005.

Särkijärven pariaitta. Syksyllä 2005.

sisätilalle hämyisän sivuvalon, samalla voi ihailla laseihin tehtyjä uskonnollisaiheisia etsauksia. Salin päätyihin tulee valoa kattoikkunasta ja ristinmuotoisesta päätyikkunasta. Erittäin jyrkkälapainen kellotorni on sijoitettu näkyvästi lomittain alapuolisen eteistilan kanssa. Tornin kello on uudelleen valettu vanhan kirkon haljennut kello (ks. ”Kirkko, keskusta”).

Kappeli on kulttuurihistoriallisesti erittäin tärkeä. Rakennusta korjataan parhaillaan. Kappelin edusta ja ympäristö yleensäkin on asiallisen kaunis. Uudelta hautausmaalta löytyy muun muassa partisaanien siviiliuhrien muistomerkki.

5.96. Särkijärvi (P)

Särkijärven peltoaukea Nurmestien varressa herättää ohikulkijat ja toimii mielenkiintoa herättävänä keskustaa Lieksantietä lähestyttäessä. Keskeisin kylän taloista on kantatalo Särkijärvi, joka on aukiolla kolmesta talosta keskimmäinen.

Talo on vanha, sillä paikalla on verotustietojen mukaan asuttu jo 1700-luvun alussa. Talon nimenä oli tuolloin Häkkilä, ja tällä nimellä paikka tunnettiin aina 1900-luvun alkuvuosikymmeniin saakka. Talosta on kautta aikain osallistuttu monenlaisten yhteisten asioiden hoitoon (mm. meijeri, metsänhoitoyhdistys ja kunta).

Pihapiirissä on tätä nykyä pääarakennus, iso navetta, pihaluhti, pariaitta, leikkimökki, ja vilja-aitta sekä savusauna rannassa. Lisäksi pihapiiriin läheisyydessä on riihi kylkeisineen, iso kuivaamo ja suuri kalustohalli. Silmiinpistävää on rakennusten hyvä kunto ja päreen käyttö katteina.

Tilan vanha kievarina toiminut pääarakennus on siirretty Pielajärvelle vuonna 1915. Nykyinen talo on tuolta ajalta ja sitä on uudistettu ilmeen ollessa nyt 1960-luvulta. Vilja-aitta on rakennettu 1700-luvun lopulla. Antero Heikkisen ”Kirveskansan elämää” -teoksessa mainittu viljavarkaus on luultavasti tapahtunut kyseisestä aitasta 1810-luvulla. Aitassa on maasepän tekemä lukko ja avain. Nykyään aitta toimii tilamuseona.

Savusauna on rakennettu 1800-luvulla, ja se on perimätiedon mukaan tehty niittysaunaksi. Vuosisadan vaihteessa sauna on siirretty pihapiiriin niittyjen merkityksen vähentyessä. Hirsissä on näkyvissä siirron yhteydessä tehty numerointi. Sauna on muutettu uloslämpiviiväksi 1950-luvulla ja takaisin savusaunaksi vuonna 1984.

Luhtiaitat on rakennettu vuonna 1916 alun perin kolmeosaiseksi aitaksi, mutta katkaistu vuonna 1948 kahdeksi erilliseksi aitaksi. Myös riihi on iäkäs.

Uudet, suuret rakennukset pihapiiriin takana ovat hyvin suunniteltuja ja sijoiteltuja. Ne sopivat hyvin pihapiiriin kokonaisuuteen.

Talon mylly on sijainnut Särkijärvestä laskevan Särkipuron suulla nykyisen Myllylahden talon rannassa.

Särkijärven talossa on ollut kievari 1890-luvulta 1910-luvulle. Talvisodan taisteluiden läntisin tapahtumapaikka oli Särkijärvi, jonne puna-armeijan joukot koukkasivat huonolla menestyksellä päätaisteluiden tapahtuessa etelämpänä Rastilla.

Särkijärven talon maisemalliset arvot ovat erittäin suuret ja se muodostaa yhdessä Pellonpään ja Pielajärven talojen kanssa yhtenäisen talonpoikaisen kulttuuriympäristön. Talon rakennuskanta

on rakennushistoriallisesti arvokas. Uusien rakennusten sovittaminen vanhojen joukkoon on niiden koosta huolimatta alistuvaa ja harvinaisen onnistunutta.

Ympäristöä kannattaa pitää avoimena ja näyttää heinikot rantaa myöten. Samalla säilyvät maisemat ja näkymät tieltä järvelle.

5.97. Särkipuro, Jämäs (P)

Särkijärveltä Jämäksen Särkijokeen laskevan puron suulle on 1800-luvun lopulla tehty pirttirakennus, jolla on erittäin paljon maisema-arvoa Sotkamon suunnan päätien varrella hyvin näkyvällä paikalla.

Talvisodan aikaan paikalla on sijainnut hevosten lääkäriasema. Talon ympärillä on toistakymmentä

tervahaudan pohjaa parin kilometrin säteellä. Tien ja pihapiirin välinen puusto on tiheää ja voisi pohjata sen harvennusta maisemallisista syistä.

5.98. Talvisotamuseo, Tönölä (P)

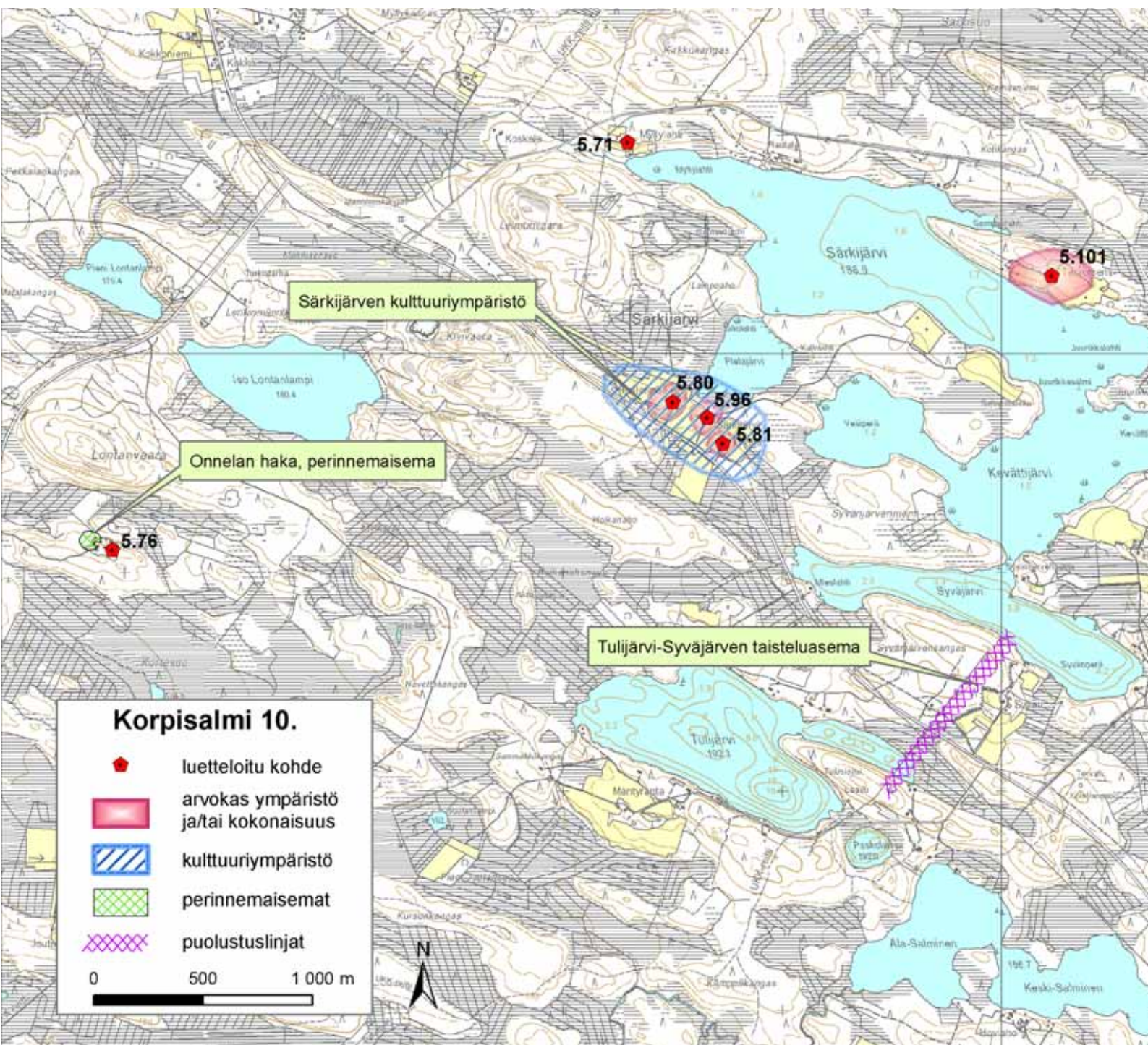
Ks. Tönölä harju.

5.99. Tammela, Jämäs (P)

Pieni mutta erikoisen hyvin alkuperäisessä asuun säilynyt hirsitalo on vuodelta 1939.

Talvisodan aikaan talo on ollut Jämäksen kasarmien varakomentopaikkana. Talo on neliön muotoinen ja jaettu neljään samankokoiseen huoneeseen!

Talo on rakennushistoriallinen erikoisuus pohjakaavansa vuoksi.

Tervonniemi. Syksyllä 2005.

5.100. Tervansoutaja-patsas, keskusta (P)

Kuhmon tervaperinteestä muistuttava pronssipäälysteinen savipatsas on Kuhmon Kotiseutuyhdistyksen toimesta pystytetty ns. Maakunnan rantaan. Muistomerkin on tehnyt presidentti Kyösti Kallion tyttärenpoika Risto Saalasti. Patsas paljastettiin vuonna 1973 ja paljastustilaisuudessa juhlapuheen piti presidentti Urho Kekkonen.

5.101. Tervonniemi, Särkijärvi (P)

Särkijärven pohjoispuolella olevalle niemelle on 1600-luvun lopulla muodostunut asuinpaikka, jota kutsuttiin Kuvajalaksi aina 1920-luvulle saakka. Tila oli 1700-luvun isovihan jälkeen ilman varsinaista isäntää ja naapuritalo Heikkilän hoidossa. Vuonna 1809 Venäjän sotaväki kulki koko talven Kuhmon kautta ja perimätietona tuolta ajalta on talon viljaaitan oven kamanan korotus: talossa majoittuneiden venäläisten hevosia saatiin näin mahtumaan myös pieneen aitan suojaan.

Nykyään pihapiiri sijoittuu suuren peltoaukean keskelle. Piiri on vanha asuintaloa lukuun ottamatta. Kolmisivuisessa piirissä on asuintalo, navetta ja pari-aitta. Sivummalla sijaitsevat luhtiaitta ja vanha lato, sekä vanhan tien varressa riihi. Rannan läheisyydessä on todella vanha vilja-aitta.

Navetta on tyypillinen kaksikerroksinen tanhutmalli, jolla ei ole enää siltaa heinävintille. Rakennus on muutoin komeassa kunnossa ja sillä on ikää noin 100 vuotta. Suorasivuinen ja kaksikerroksinen pari-aitta on tehty 1800-luvulla. Sen ovien yläpuolella on kamaaikkunat.

Vilja-aitta on yksi vanhimpia rakennuksia kyläalueella, malli ja tekotapa viittaavat 1700-luvulle. Aittaa on korjattu äskettäin ja sen kunto ennen korjausta on ollut todella heikko. Aitassa on lyhyt otsa ja suuret lovileikkaukset poskihirsissä.

Riihi on rakennettu 1900-luvun alussa vanhemman palaneen riihen tilalle, ja rakentamiseen on käytetty vanhan riihen säilyneitä hirsiiä. Riihen otsakias on tallella ja ovineen sekä liukuluukkuihin se on yksi parhaiten säilyneitä riihirakennuksia lähialueilla.

Niemen peltoaukea on avoin ja rannassa kasvaa korkeita haapoja. Ympäristö säilyy, kun peltoja viljellään ja rantaheinikoita niitetään.

5.102. Tori, Kuhmonniemi (P)

Kuhmon ruotusotamiehet kokoontuivat säännöllisesti äkseeraamaan eli harjoittelemaan Kuhmonin Kettulan pellolle 1800-luvulla, minkä vuoksi paikkaa alettiin kutsua Kettulan toriksi. Vuonna 1884 nimismies Heinemannin rakennutti paikalle herrastyyliisen virka ja asuintalon. Heinemann oli myynyt sitä ennen Tuupalan nimismiehen talon vuonna 1878 Saarikosken patruuna Kainulaiselle. Torin talo toimi nimismiesten käytössä vuoteen 1900 saakka, jonka jälkeen se myytiin yksityiskäyttöön.

Rakennuksen päädyssä on teksti ”Tämä pytinki on salvettu 28.8.1884. L.N. Lauri Niskanen urakoi rakennuksen ripa käteen 5 000 markalla MalMBERGILLE”.

Hirsipintainen rakennus seisoo maamerkkimäisesti Lammasjärven rantapenkan päällä ja näkyy

erittäin hyvin ympäristöönsä. Pihapiirissä ei ole vanhoilta ajoilta tallessa vanhan päärakennuksen lisäksi kuin yksi pieni aitta.

Torin talossa on pirtti ja kööki, eteistila, sali, 2 makuukamaria ja virkahuone. Kuisteja on kaksi, umpinainen lasikuisti virkahuoneeseen ja vast'ikään uusittu pirtin avokuisti. Sisätiloissa on vanhoja uuneja ja ovia jäljellä, mutta vanhat pahvipinnat on poistettu, mikä on sääli. Jylhän arvokasta olemusta korostavat pilasterimaiset nurkat ja ikkunoiden kruusaus. Risti-ikkunoiden päällä on ullakolle valoa antavat haukkaikkunat.

Kettulan talon rakennukset sijaitsevat Torin vieressä, joten niistä muodostuu kahden talon yhteinen pihapiiri.

Torin pieni suorasivuinen aitta on toiminut vilja- ja liha-aittana. Se on tehty 1885. Uusi Torin päärakennus sijaitsee pois puretun luhdin paikkeilla. Lisäksi pihalla on 1950-luvulla tehty navetta.

Torin talo on kulttuurihistoriallisesti erikoisen arvokas virkatalo. Sen rakennushistoriallista merkitystä korostaa alkuperäisenä säilynyt ulkonäkö. Rakenteineen ja materiaaleineen talo on kuin vanha ajan rakennusoppaasta. Talolla ympäristöineen on mitä suurin maisemallinen merkitys. Talo näkyy läheiselle Tönölänsillalle ja sillä on keskeinen merkitys Kuhmoniemen ympäristölle.

Rannan pitäminen jatkossa avoimena edellyttää mittavia niittämisiä rantaa myöten ja vain vähäistä puuston kasvatusta talon läheisyydessä.

5.103. Tsasouna, keskusta (M)

Kuhmon kirkonkylällä oli 1920–50 -luvuilla pieni rukoushuone, mutta varsinaisen tsasounan rakentamiseen päästiin vuoden 1966 tonttikauppojen jälkeen. Arkkipiispa Paavali vihki Valamon luostarin perustajien Pyhän Sergein ja Pyhän Hermannin muistolle pyhitetyn ortodoksisen rukoushuoneen 1968. Suunnitelmat laati ark.yo Paavo Joensalo. Kirkoksi vihkiminen suoritettiin vuonna 1990. Ikonostaasin on suunnitellut ylidiakoni Leo Kasanko. Rukoushuoneen kolme ikonostaasia ovat peräisin Valamon luostarista, josta ne oli sotien aikaan pelastettu Hämeenlinnan varuskuntaan. Arvokkain alttari-ikoni on Iberian Jumalan Äiti, joka on peräisin 1700-luvulta. Vainajien hautausmaana ovat toimineet Hankaniemen, Hankarannan, Lentiiran ja Rimmin hautausmaat.

Tsasounaa on korjattu arkkitehti Esko Peltolan suunnitelmien mukaan vuonna 1990 ja tällöin tyyllisesti "on pyritty ulkonäön empiremäisyyteen".

Tsasouna on maakunnallisesti arvokas kulttuurihistoriallinen kohde ja hyvin näkyvä tien varressa.

Tervansoutaja -patsas. Kesällä 2005.

Tervonniemen aitta. Syksyllä 2005.

Tori. Kesällä 2005.

5.104. Tuupalan museo, keskusta (M)

Tuupalan tilasta löytyy tietoja 1600-luvun lopulta saakka. 1700-luvulla taloa viljelivät Tuupaiset, mistä talolle kehkeytyi nimi. Sittemmin talo autioitui ja siirtyi kruunulle. Välillä se oli Uhlbäckien omistuksessa. Tällöin vuonna 1778 talo sai luvan perustaa kotitarvemyllyn Pajakkakoskeen. Hallinta siirtyi vänrikki F. A. Ståhlbergille, joka osti maat Huotareilta perintötilaksi 1834. Hän oli Kuhmon ensimmäinen nimismies ja Sotkamon kappalaisen pojanpoika. Vuodesta 1846 talon isäntänä oli veronkantokirjurina toiminut G. F. Ståhlberg. Hän sai vuonna 1860 perustaa sahan neljä vuotta aiemmin perustamansa Tuupalan kotitarvemyllyn viereen. Suomen ensimmäinen presidentti Kaarlo Juho Ståhlberg oli F. A. Ståhlbergin pojanpoika.

Ståhlbergien jälkeen omistajia ovat olleet Haveriset, Huotarit, Niskaset, nimismies Markkonen ja kauppias Kokkonen, kunnes tultiin 1880-luvulle, jolloin tila siirtyi Kainulaisille.

Kuhmon talvitiet ovat kautta aikain kulkeneet Tuupalan kautta ja talossa on ollut kievari, joten ei ole ihme, että kauppatoiminta alkoi paikalla varsin varhain eli vuonna 1867 Heikki Reijosen toimesta. Tuupalaan tuli vuonna 1878 toiseksi kauppiaksi P. J. Kainulainen Hyrynsalmelta ja hänen aikanaan Tuupalan ja myös jo aiemmin aloittamansa kauppatoiminta Kemilässä sai uutta sytykettä. Kainulaisen hankkeista Saarikosken ruukki ei menestynyt, mutta Tuupala sai Saarikoskella vuonna 1875 valitun vellikellon muistoksi ruukin ajasta.

Tuupala on toiminut erilaisten yhteisten kokousten pitopaikkana ja nimismiestalona vuoteen 1884 saakka, postitoimistona vuodesta 1878 alkaen ja apteekkina vuodesta 1890 lähtien. Nimismiehen taloksi Tuupalan jälkeen rakennettiin Kuhmonniemen puolelle vieläkin pystyssä oleva Torin talo.

Vuosikymmenien ajan ennen 1900-luvun alkua Tuupalan ympäristö oli kirkonkylän keskus. P. J. Kainulaisen kauppatoiminnasta oli hyötyä, sillä 1900-luvun alkuvuosikymmenien aikana hänen poikansa ostivat huomattavan määrän tiloja Kuhmosta.

Tuupalan keskeinen asema näkyi esimerkiksi edistysaskeleissa maanviljelyksen suhteen, sillä sen pelloilla aloitettiin ensimmäisten joukossa heinäviljely siemenistä. Osuusmeijerin toimintakin alkoi Kuhmossa nimenomaan Tuupalassa, jonne sijoitettiin Kajaanista haettu meijerikalusto vuonna 1907. Tilat meijerille antoi Tuupalan kauppiaanleski Helena Kainulainen. Tuupalassa oli niittokone jo vuonna 1910.

1920-luvulla Tuupalan sivurakennus toimi las-tenkotina. Säästöpankki toimi Tuupalassa vuosina

1923–25. Samaan aikaan talossa toimi myös Kuhmon ensimmäinen hammaslääkäri. Vuoroviikoin edellisen kanssa toimi neuvola vuosina 1937–47. Tuupalan pihapiirin läheltä lohkaistiin maata keskikoululle vuonna 1950 ja vuonna 1955 paikalle valmistui kolmikerroksinen kivikoulu. Vuonna 1958 Uno Kainulainen lahjoitti Vanha-Tuupala nimisen tilan Kuhmon kunnalle toivomuksena, että talosta läheisine maineen tehtäisiin kotiseutumuseo. Tuupalan rantasaunan paikalta lohkaistiin maata uudelle kirjastotalolle vuonna 1983.

Talvisodan aikaan pataljoonan esikunta oli sijoitettuna Tuupalan päärakennuksen ns. Uunon huoneeseen ja sivupirtti toimi kenttäpostitoimistona. Siitä huolimatta rakennukset säilyivät Talvisodassa vahingoittumattomina.

Tuupala on kulttuurihistorian monipuolisuudessaan täysin ylivoimainen yksittäinen kohde Kuhmossa. Sen käyttö nyt museona on luonnollinen jatkumo sen käyttöhistorialle ympäristön muuttuessa.

Tuupalaan pohjoispuolella on edelleen jäänteitä puutarhasta, joka oli aikanaan huomattava erikoisuus Kuhmossa. Jo vuonna 1880 puutarhassa oli mitä erilaisimpia erikoisuuksia: lehtikuusikuja, sembramäntyjä, pihtakuusia ja mitä erilaisimpia kukkia sekä kasviksia. Puutarhaa kiersi geometrisen hiekkakäytävä istuimeen. Oli myös mansikkamaa, viinimarjoja, useita kasvimaita, jääkellari, ”koirien hautausmaa”, jne. Pajakkakosken rantaan yltävä puutarha-alue lehtikuusikujineen on rauhoitettu luonnonsuojelulla vuonna 1956.

Tuupalan rakennuskanta on hyvin arvokasta. Alueen rakennuskantaan kuuluvat yhä päärakennus, sivupirtti, pikkupirtti, piha-aitta vajoineen ja huusseineen. Alueelle on siirretty Kuusamonkylän Alavasta sauna ja riihi. Lisäksi pihapiirin sivussa on pitkä katos tervaveneineen ja – tynnyreineen.

Päärakennus ja sivupirtti on tehty 1800-luvun puolivälissä, kuten edeltä kävi ilmi. Päärakennus on kolmekuistinen, sillä siinä on kaksi umpikuistia ja yksi katokseton hirsiporras eli kievariukuisti. Hirsipintaisen ja pärekatteisen talon ikkunat ovat T-mallia ja niiden koristelu on tyyppillistä vuosisadan vaihteen mallia. Pääkuistin ikkunat ovat nikkari-tyyliset ja pääkuistin päädystä on tehty klassinen päätykolmio laudoituksin. Pääkuistin vaakaponttilaudoitus on tehty käsin höyläten erikokoisista laudoista. Rakennusta on laajennettu molemmista päistä vuoden 1878 tienoilla, jolloin sitä myös korotettiin ja ikkunoita suurennettiin. Nyt pohja koostuu eteisestä ja salista keskellä runkoa, ruokasalista keittiötiloineen itäpäädyssä ja makuukamareista sekä kievarihuoneista länsipäädyssä.

Sivupirtti on kaksikuistinen, toinen niistä on avo- ja toinen umpikuisti. Rakennuksen pohjois-

päätyä on laajennettu ennen vuotta 1884. Ikkunat ovat kuusiruutuiset, karniisikoristeiset ja suuret kooltaan. Niiden päälle on aseteltu ullakon haukkaikkunat. Talossa on pirtti, kaksi eteistä, keittiö ja kuusi muuta huonetta, joilla oli ajan oloon erilaisia käyttötarkoituksia. Hirsipintaisessa ja pärekatteisessä talossa on todella kaunis avokuisti. Hennosti koristellut pylväät ja räystäään päätylaudat ovat tavallisia, mutta päätytukena käytetty aitoista tuttu koristeellinen tukipuu on tyypillisempi itäsuomalaisille aitoille. Pirttiä käytetään kokoustiloina.

Pikkupirtin rakennusaika ei ole tiedossa, mutta se on tehty kuitenkin ennen sotia. Vuoraamatomassa ja pärekatteisessa hirsitalossa on suuri umpilautakuisti, sekä päädyissä kuusiruutuisten ikkunoiden yläpuolella klassiset aurinkoikkunat. Pikkupirtti on sisustettu museotilaksi.

Iso ruoka-aitta on siirretty etäämmäksi 1930-luvulla. Suorasivuinen hirsirakennus on pärekatteinen ja sen päädyn telineessä sijaitsee Saarikosken ruukissa valettu vellikello.

Hirsinen saunarakennus on siirretty Kuusamonkylän Alavasta vuonna 1979. Karhea metsäsaunatyypinen rakennus sijaitsee erillään muusta pihapiiristä, mikä on eduksi, muun rakennuskannan ollessa rakennustavaltaan huoliteltua.

Myös riihi ruumenhuoneineen on tuotu Alavasta vuonna 1979. Hirsipintainen ja pärekatteinen rakennus sulautuu kokonaisuuteen saunaa paremmin.

Tervatien pohjoispuolella on kolme aittaa, jotka eivät ole Tuupalan alkuperäisiä rakennuksia. Alkuperäisten kohtalosta ei ole tietoa. Aitoista vanhin lienee 1600-luvulta. Otsamallisessa aitassa on lyhyt kammio ja poskissa on vain pienet loveukset. Keskimäinen aitta on suorasivuinen vilja-aitta samoin kuin kolmaskin. Kolmannen lattiarakenne on ns. pistomallia, joka edustaa erittäin vanhakan-taista lattian tekotapaa.

Pihapiirissä on jäänteet L-mallisesta navetasta, joka on purettu 1930-luvulla. Rakennuskantaa on korjattu 1970–80-luvuilla ja ympäristöä on siistitty nykyiseen edustavaan asuunsa kotiseutuyhdistyksen toimesta.

5.105. Tuupalan koulu, keskusta (P)

Tuupalan tilan maista lohkaistiin maata keskikoululle vuonna 1950. Komea osin neljä kerroksinen tiilirakennus valmistui vuonna 1955. Samoissa tiloissa toimi myös lukio vuoteen 1965 saakka. Kouluun tehtiin laajennus 1968 ja liikuntasali rakennettiin 1970-luvulla. Koko koulualueen rakennuskannalle tehtiin perusteellinen korjausremontti vuosina 2004–05.

Hotelli Kaleva. Syksyllä 2005.

Koulu on korkea maamerkki lähestyttäessä taajamaa Kainuuntien suunnasta ja se toimii päättenä Kontionkadulle.

Rakennuksella on taajamakuvassa keskeinen asema.

5.106. Tönölänharju, hotelli Kalevala, leirintäalue, luontokeskus, tervahaudat (M)

Lammasjärven etelärannan harjualueelle on keskittynyt erilaisia matkailua ja liikuntaa palvelevia toimintoja, kuten Kalevalakylä, Hotelli Kalevala, leirintäalue, hiihtokeskus, luontokeskus ja Talvisotamuseo.

Tönölänharju on vanhaa tervanpolttoaluetta, joten sen rinteiltä löytyy tervahautoja. Tönölänharjulta on löydetty arkeologinen erikoisuus, ns. Tönölän suksi, joka on botnista tyyppiä ja rautakautiselta ajalta. Iänmäärittelyllä sen käyttöajan kohdaksi on saatu 700 jKr.

Kalevalakylä ja siihen liittyvä historiallisia pyyntimenetelmiä, ym. esittelevä ulkoalue on tehty Tönölän harjuille vanhan leirintäalueen viereen.

Harakkavaaran Uutelan kauniit rakennukset.Syksyllä 2005.

Hotelli Kalevala sijaitsee Lammasjärven rantaharjussa poikittain pääty vettä kohti. Suunnittelusta pidettiin yleinen arkkitehtuurikilpailu vuonna 1987, jonka voitti ehdotus ”Kokkahongat”. Hotelli on rakennettu Kalevalan Kokko-linnun muotoon vuonna 1989. Suuri massa häviää harjun keskelle ja korostetut päädyt ovat hengeltään mystisen massiivisia laivan kokan ja tornin yhdistelmiä. Rakennuksen julkisivut ovat betonitekniikan taidonnäyte.

Leirintäalue sijaitsee erittäin kauniissa harjumaisemassa ja muodostaa puistomaisen mäntykeitaan Tönölän harjun kaakkoispäässä. Vastaanottorakennus on puhdasta 1960-luvun kevyt tyylistä leirikeskusrakentamista ja rantapenkassa on majoitus-tiloina mielenkiintoinen hirsinen kammoliuhti.

Kalevalankylän kupeeseen valmistui vuonna 1989 valmistunut Hiitola niminen arkkitehti Heikki Kukkosen piirtämä rakennus, joka muutettiin vuonna 1993 Talvisodasta kertovaksi näyttely- ja museotilaksi arkistointeen ja tutkimustilointeen. Rakennus on kuin bunkkeri ja ympäristön piirteet ovat aiheeseen sopivat.

Alueella sijaitsee myös Kainuun luontokeskus, jonka rakennukset on tehty 1990-luvun loppupuolella ja jota täydennettiin viimeksi 2005 valmistuneella Petokeskuksella. Tiloihin on sijoittuneena erilaisia valtion ympäristöhallinnon ja Metsähallituksen toimintoja. Luontokeskuksen läheisyydessä sijaitsee myös Tönölänsalmen lossinvartijan tupa. Pieni punainen tupa varastoineen on tehty sotien jälkeen ja on nykyään sillan pielessä maisemallisesti tärkeä tekijä.

Tönölänharju muodostaa kulttuurihistoriallisesti arvokkaan kohteen, jossa vanha ja uusi ihmisen toiminta limittyvät. Tönölänharjun tervahaudat ovat maakunnallisesti arvokas kulttuurihistoriallinen kohde.

Lähistöllä sijaitsee myös Tönölänsalmi siltoineen ja vastarannalla Kuhmoniemen kulttuuriympäristö. Alueen eteläpuolelle suunnitellaan golf-kenttää.

Tönölän sillan pielet ovat kasvaneet puustoa jo lähes umpeen, ja sitä tulisi poistaa reilulla kädellä esteettisistä ja maisemallisista syistä pidemmällekin pohjoispuolelle Lentiirantien vartta.

5.107. Törisevänlammen luonnonsuojelualue, Koskensalmi (P)

Todella harvinainen kellokanerva löytyi Törisevänlammen rannalta vuonna 1964 ja sen ympäristö on ollut luonnonsuojelualueena 1970-luvulta lähtien. Sitä ennen paikalta korjattiin suoheinää läheisiin taloihin.

5.108. Uutela, Harakkavaara (P)

Uutelan tila sijaitsee kauniilla harjanteella Harakkavaaran eteläpuolella. Neliöpihapiiri koostuu kahdesta päärakennuksesta, navetasta ja varastorakennuksesta. Vanhempi hirsirakenteinen pirtin ja kamarin kokoinen talo on tehty umpikuistisena vuonna 1918. Rakennus on muodoltaan erittäin sopusuhtainen. Uudempi rapattu rankorakenteinen talo on tehty vuonna 1960. Navetta ja varasto ovat valmistuneet sotien jälkeen.

Uutelan pihapiiri muikean lehtomaisine ympäristöineen on hauska pieni maaseutu-ympäristö. Ympäristö on säilynyt hakamaisemana yhä jatkuvan laiduntamisen ansiosta.

Kohteella on kokonaisuutena rakennushistoriallista arvoa ja pienmaisemana Uutela on erittäin rikas.

5.109. Vanha hautausmaa, keskusta (P)

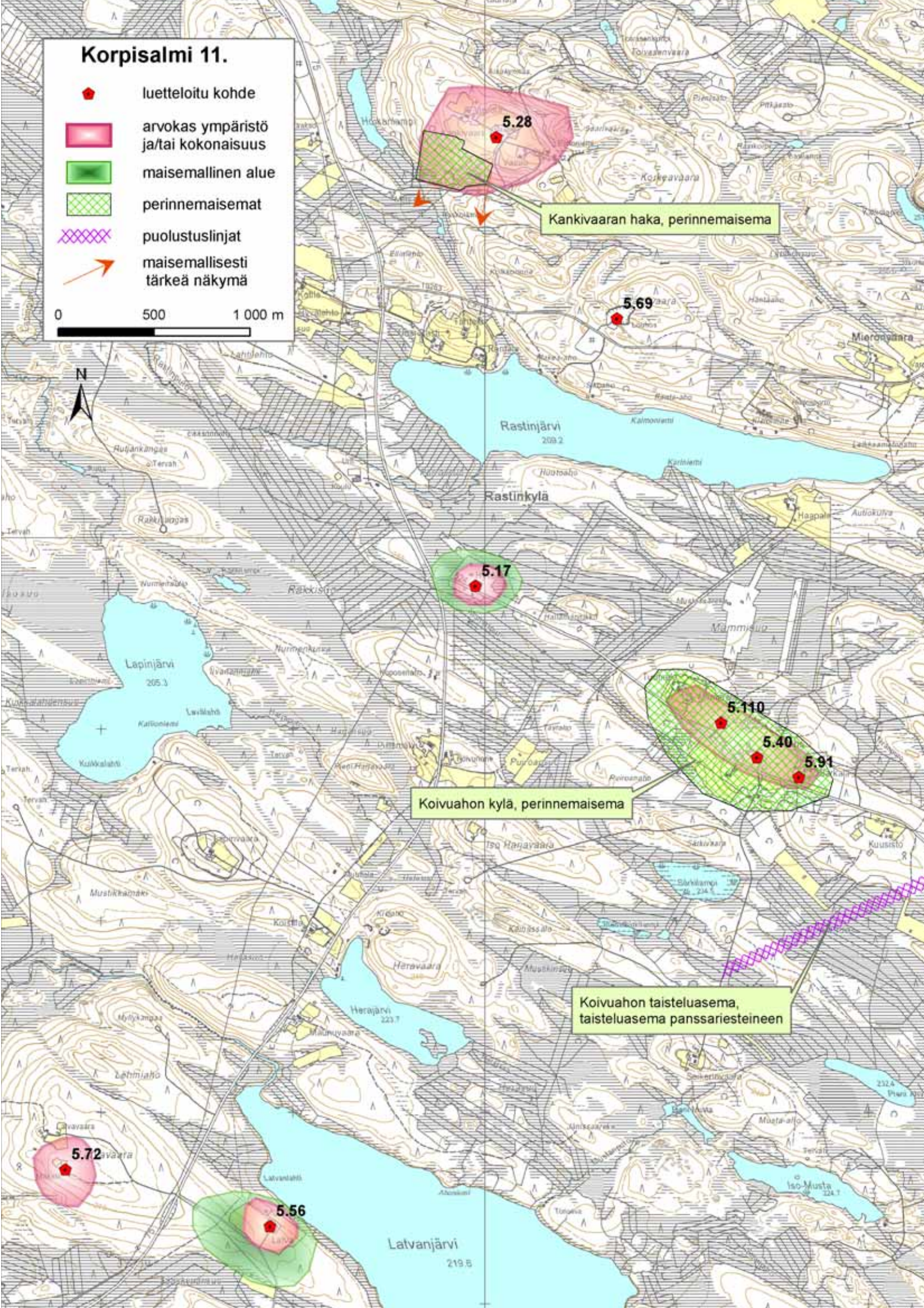
Hankaniemen hautausmaa on perustettu vuonna 1816. Alue oli pitkään luonnontilainen ja hoitamaton.

Nyt alueen komea puusto ja kumpuileva harju järven rannassa ovat varsin upea yhdistelmä. Hautausmaan alueella on vanha ruumishuone ja pari kauniisti aidattua hautapaikkaa.

Korpisalmi 11.

- luetteloitu kohde
- arvokas ympäristö ja/tai kokonaisuus
- maisemallinen alue
- perinnemaisemat
- puolustuslinjat
- maisemallisesti tärkeä näkymä

0 500 1 000 m

Hankaniemen hautausmaalla on aidattuja hautapaikkoja. Kesällä 2005.

Veikkola haatajankylällä. Syksyllä 2005.

Ruumishuone on pieni satulakattoinen hirsirakennus, jonka alla on säilytystilat kolmelle arkulle. Rakennus on tehty mahdollisesti 1930-luvulla.

Hautausmaan pohjoispuolella on sijainnut paja.

Hautausmaa on kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas kohde ja kulttuuriympäristönä erikoisasetelmassa. Muun muassa sankarihaudat muistomerkeineen, 1860-luvulla nälkään kuolleiden muistomerkki, karelianistien oppaan Renne Haverisen hautakivi ja lukuisien kirkon virkamiesten hautakivet ovat tällä hautausmaalla.

Hautausmaan ympäristö muodostaa kontrastin puistomaiselle keskustan ympäristölle. Hautausmaan ympäristölle tärkeiden korkeiden puiden uusiminen kannattaa tehdä hienovaraisesti.

5.110. Varjola, Koivuahonkylä (P)

Koivuahonkylällä sijaitseva Varjolan pihapiiri on osa Koivuahon kulttuurimaisemaa. Piirissä on sotien jälkeen tehty päärakennus, navetta, aitta ja lato.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä ja se kuuluu Koivuahon perinnemaisemaan.

5.111. Veikkola, Haatajankylä (P)

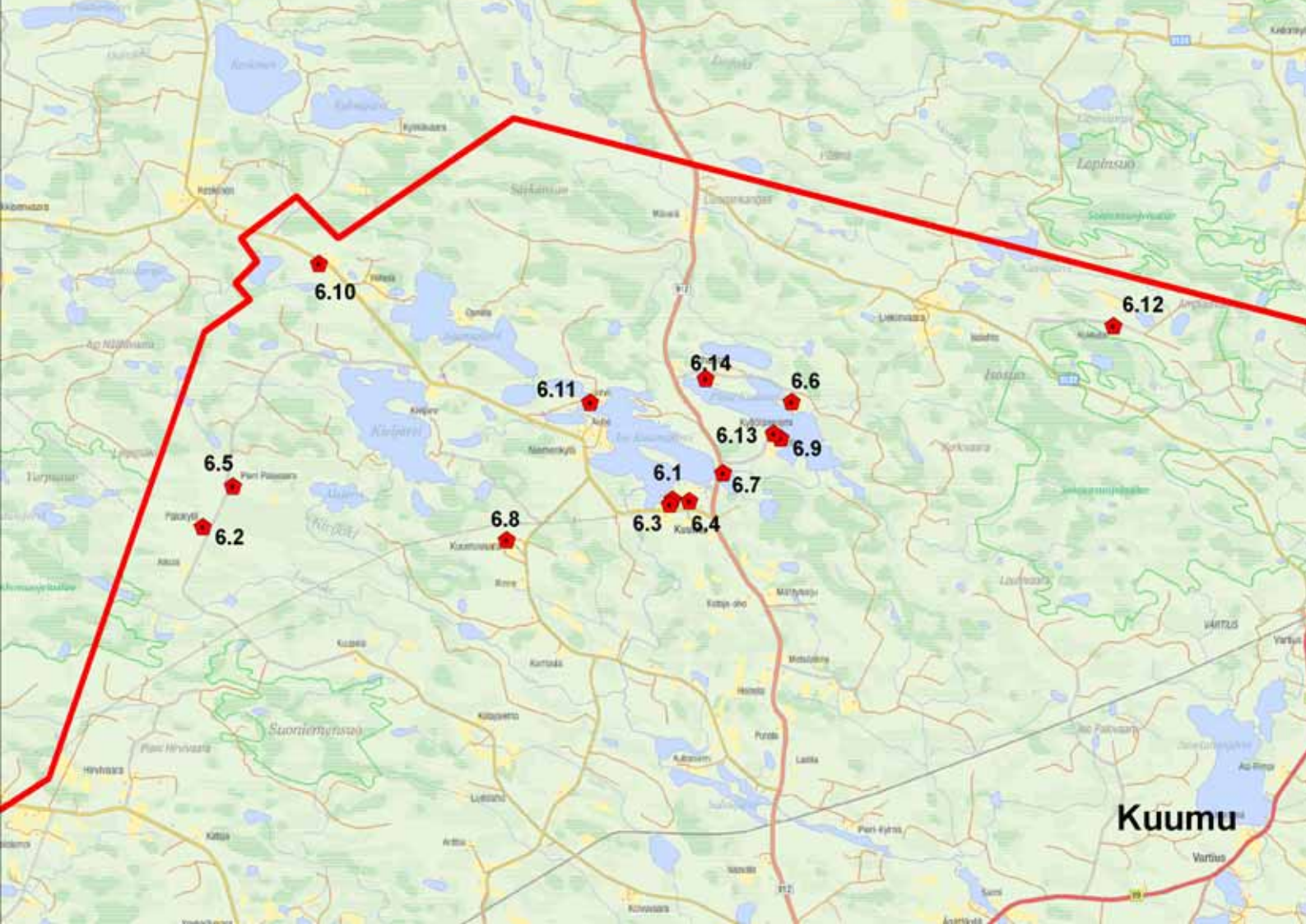
Uusitalosta lohkaistu tila sijaitsee Haatajankylän peltoaukean länsireunalla. Tilan rakennuksiin kuuluvat 1800-luvun lopulla tehty hirsipintainen päärakennus, poispuretun navetan heinävaja ja puulliiteri, yhteenkytketyt luhti ja rinta-aitta, sauna, lato ja kylätien eteläpuolella sijaitseva perunakuoppa.

Ennen vuotta 1884 valmistunut päärakennuksen vanha osa on saanut jatkoa uusilla kamareilla vuonna 1925. Kuisteista pirtin puoleinen umpimalli on laudoista päätellen erittäin vanha. Kamaripuolen isompi umpikuisti on varustettu kahdella sisäänkäynnillä, jolloin toisesta pääsee uusiin kamareihin ja toisesta juhlavasti salin puolelle. Kunnostetun päärakennuksen ikkunat ovat T-mallia ja perustus luonnonkiveä.

Navetan varasto-osa on harmaapintainen, kuten myös yhteen kytketyt aitat. Vanhaa vilja-aittaa on muuteltu ikkunoilla. Luhdissa on ollut pieni kammi, jonka jäänteitä on yhä näkyvissä. Kaksiosainen luhti on vanhin tilan rakennuksista, arviolta 1800-luvun alusta. Siinä on alkuperäiset sisäänaukeavat lankkuovet.

Veikkolan pihapiiri on perinteinen talonpoikaispihapiiri, joka ei ole enää aivan samanlainen kuin se joskus on ollut. Silti paikka henkii elettyä elämää ja rakennuskanta on erittäin arvokasta. Pihapiirillä on maisemallista merkitystä kylätien varressa.

Ympäristö on hoidettua ja viljeltyä. Näkymät järvelle olisivat eduksi.

6. Kuumu

Kylän nimellä arvellaan olevan yhteyksiä Kokemäenjoen ruotsinkieliseen nimeen Kumå. Rannikon asukkaat käyttivät Kainuun perukoitakin kalastuspaikkoinaan aina 1600-luvulle saakka, jolloin tämä nautintaoikeus kiellettiin lailla. Alue oli myös karjalaisten nautinta-alueita ja tähän kulttuurien kohtaamiseen voi johtaa Kivijärven Venäläissaaren ja viereisen Linnavaaran paikanimet. Paikalla on perimätiedon mukaan sijainnut karjalaisten puuvarustus, joka on tuhottu ”ruotsien” toimesta isovihan aikaan. Puuvarustus olisi sijainnut kahden pohjoiseen johtavan vesireitin – Kivijoen ja Kuumujoen - välittömässä läheisyydessä, joten tarinalla voi ollakin tosiperä.

Kuumu on aina ollut todellinen korpikylä ja kaukana kaikesta. Järvet, suuret suoniityt ja kasvikkaat ovat houkutelleet paikalle asukkaita.

Kylän keskus on Kuumunkylä Ison Kuumujärven rannalla. Saman järven luoteiskulmauksessa sijaitsevan Lotvon ikaikaisen veneheiton ympäristö on nykyään erikoinen sekoitus vanhaa

peltomaisemaa, kumpuilevia järvenrantoja ja korpimaisemia.

Lotvon lisäksi kylän vanhimpia asuinsijoja on ollut Salmijärven Autio. Kummatkin on osoitettu jo vuoden 1650 kartassa veroamaksavina taloina.

Kylän alueella on vielä näkyvissä useampia ns. ruotsalaistaloja, joita pystytettiin sodassa palaneiden tilalle 40-luvulla. Lähes koko kyläalueen nykyinen rakennuskanta on tehty sotien jälkeen lukuun ottamatta esim. Lotvon päärakennusta ja aittaa sekä muutamia muita rippeitä. Sotien jälkeen Kuhmoon perustettiin kaksi varsinaista uudisasutusalueita, joista toinen sijaitsee Kuumun Mustalaissuolla. Palokylän Kivelä on erikoisen hieno pihapiiri vaaramaisemassa. Kuumu joutui Jatkosodan aikaan ns. desanttien hyökkäysten uhriksi ja Kurkivaaraan on pystytetty sen johdosta muistomerkki.

Liekivaaran ympäristö on nykyisellään varsin elävää maaseutua, erikoisesti Hiltulan talon toimesta.

6.1. Heikkilä (P)

Kuumunkylän kantatilalla on asuttu 1700-luvun alusta saakka. Tuolloin jo Heikkilänä tunnetussa talossa on nykyisellään kerroksellinen pihapiiri peltoaukean keskellä, Kuumujärven läheisyydessä.

Pihapiirin päärakennus on tehty 60-luvulta ja päällystetty Ethernit-levyllä, navetta on tehty 50-luvulta, joskin osa siitä on vanhempaa hirsilataa. Lisäksi on aitta, pihanpäärakennus ja suuri riihi pihatien varressa.

Läheisyydessä on Keskitalon pihapiiri.

Heikkilä on kerroksellinen ja rakennushistoriallisesti arvokas. Kohde on yhdessä Keskitalon kanssa maisemallisesti arvokas.

6.2. Itälä (P)

Itälän pihapiiri sijaitsee kuusittuneessa vaaraympäristössä Näätävaaralla. Navetta on rakennettu vuonna 1949 asuinpirtiksi ja muutettu vuotta myöhemmin navetaksi. Asuinrakennus on rakennettu vuonna 1950, samoin sauna. Aitta on rakennettu viljan ja lihan säilytystä varten 1930-luvulla.

Samalla aukealla oleva Kyllölän pihapiiri on lähes romahtanut kasaan.

Itälän pihapiirillä on rakennushistoriallista merkitystä.

6.3. Keskitalo (P)

Tila sijaitsee Heikkilän naapurissa Kuumunkylällä. Pihapiirissä on tallella: päärakennus on 1930-luvulta, navetta latoineen ja kylkeisineen, sekä aitta ja sauna.

Peltoaukealla on lisäksi Heikkilän rakennuksia läheisyydessä ja uudempi Keskitalon päärakennus.

Vanha Keskitalon pihapiiri on rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti arvokas.

6.4. Ketola (P)

Ketolassa on tyypillinen sotien jälkeen pystytetty ruotsalaistalo mallia 4. Lähinaapureista kahdella on mallia 2. Pihapiirissä on myös kaksikerroksinen aitta 40-luvulta.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä.

6.5. Kivelä (Palovaara)(P)

Palovaaralla on sijainnut talo 1900-luvun alkupuolelta saakka. Erikoisen kaunis pihapiiri sijaitsee

kuusikkoisen vaaran rinteeseen peltoaukiolla. Rakennuskanta on vanhaa lukuun ottamatta päärakennusta joka on vuodelta 1957. Se on kuitenkin tehty pihapiiriin sopeutuvaksi: harjakatto ja symmetrinen julkisivu kuisteineen sekä ristikkoikkunat. Taloa vastapäätä on hirsinen navetta, sivulla on yksiosainen hirsiaitta. Navetan takana on hirrestä varmaotteisesti tehty pulpettikattoinen huussi. Huomio kiinnittyy erittäin hyvään hirsityöstöön koko rakennuskannassa ja esim. räystäslautojen koristeluun aittojen kohdalla. Piha-aitan takana on toinen samanmoinen, mutta vielä hienompi malliltaan. Se on tehty kivirauniolle, hirsien yläosassa on reunakallistus ja heikot pylväsaiheet! Alimmat hirret ovat haljakselta pitkillä nurkilla, niissä näkyy pienen sillan jäljet etuseinässä. Aitta vihjaa, että talo on ollut metsänvartijan paikka tai sitten aitta on tuotu muualta, niin erikoinen se on korpivaaran päällä sijaitsevaksi.

Aitan takan sijaitsee perunakuoppa ja sauna, sekä lato. Vastapäätä pihapiiriä sijaitsee todella suuri riihi, jolla on kaksi kylkeistä. Sen läheisyydessä pelton laidassa ja kivirauniolla on pajarakennus.

Palovaaran pihapiiri on yksi arvokkaimpia Kuhmossa rakennustaiteellisesti. Ympäristöarvoiltaan kohde edustaa tyypillistä korpitaloa. Niittäminen ja lähimetsän harvennus säännöllisesti toimivat kohteen ympäristön hoitokeinoina.

6.6. Kuivala (P)

Pieni-Kuumujärven pohjoisrannan Kuivanniemessä on pihapiiri, jonka rakennuskanta on tehty 40-luvulla: päärakennus, navetta, riihi, aitta ja sauna. Lisäksi pohjoispuolelta löytyy uudet varasto ja päärakennus. Kuivala eli entinen Pulkki on ollut 1600-luvulla Kiekinniemen ohella Kuhmon suurimpia kaskiviljelytiloja.

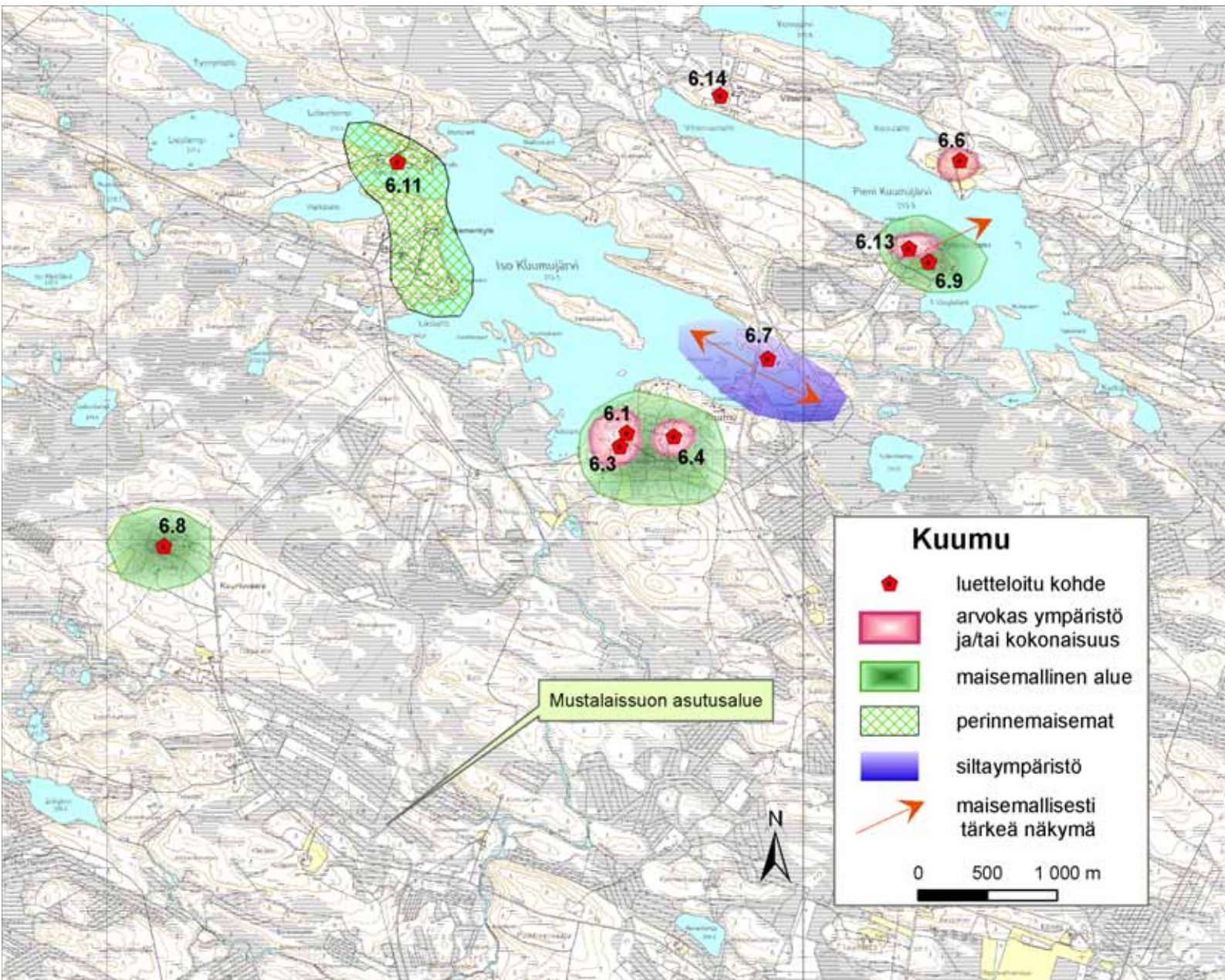
Kohteella on rakennushistoriallista ja maisemallista merkitystä.

6.7. Kuumun koulu (P)

Koulu- ja asuntolarakennukset valmistuivat vuonna 1948. Koulu lakkautettiin vuonna 1989, jolloin koulupiiri liitettiin Aholaan. Koulu on nykyään yksityisomistuksessa ja asuntona. Koulualue sijaitsee Kuumujärven niemessä ja maisemallisesti näkyvällä paikalla Lentiirantien varressa. Rakennusten ulkoasu edustaa tyypillistä pehmeän asiallista 50-luvun rimalautavuorattua ja harjakattoista koulurakennustyyliä. Rakennuksilla on kulttuurihistoriallista merkitystä.

Palovaaran Kivelä. Syksyllä 2005.

Kuivalan vanhan puolen ovi ikkunoineen. Syksyllä 2006.

6.8. Kuumuvaara (P)

Korkealla 250 metriä merenpinnalta on Kuumuvaaran eli entisen Haverilan talojen rakennusjääniteitä. Kuumuvaaran talon kamarit, Hallan talon hirsinen päärakennus ja navetta, sekä Kulman vanha ja uudempi päärakennus. Päärakennukset on tehty 1940-luvulla ja ovat nyt varastoina tai käyttämättömiä. Kuumuvaaralla on legendaarinen maine kaskenpolttajina eli elotalona. Se kaskesikin varsin voimakkaasti Kuumun kylän vaaroja 1800-luvulla.

6.9. Kyllölä (P)

Kinnulaksikin nimitetty tila on vanhimpia Kuumunkylällä. Paikalla on asuttu jo 1700-luvun alusta saakka, ellei pitempäänkin. Isossa talossa on ollut esim. voim runsautta: 450 kg vuonna 1910. Sotien aikana rakennuskanta on poltettu lähes kokonaan ja nyt pihapiirissä ovat enää pystyssä autiot päärakennus ja navetta. Rantapolulla on aitta ja rannassa iso kesänavetta. Kyllölän peltoaukea on vaikuttavin yksittäinen vielä avoin peltokumpu Kuhmossa.

6.10. Kylänperä (P)

Lähellä Suomussalmen rajaa on pieni kylä, jossa on 1945 tehty pihapiiri. Pihapiirissä on päärakennus, navetta, varasto ja parakkivarasto. Läheiset saman aukean talot ovat nuorempaa rakennuskantaa.

6.11. Lotvo (P)

Tila sijaitsee ohuella kannaksella, joka erottaa toisistaan Kuhmon ja Suomussalmen vesistöt toisistaan (Iso Kuumujärvi – Lotvonlampi). Kannas on erikoisen luonnonkaunis. Lotvon paikalla on sijainnut asutusta todella kauan, ilmeisesti 1700-luvun alusta saakka. Välillä talon nimi on ollut Henttula.

Nyt paikalla on vanha ennen sotia tehty hirsinen päärakennus, erittäin vanha aitta ja uusi kesämökki.

Vanha päärakennus on säästynyt sotien ajoilta ja on siten harvinainen kyläalueella. Talo koostuu kahdesta osasta, vanhemmasta pirtistä ja uudemmasta kamaripäädystä. Koko rakennus on multi-aisrakenteen päällä. Aitta on tyypillinen otsallinen kala-aitta. Salvokset on tehty kirveellä, koristelu on tyypillistä hakakoristetta, poskissa on kevyt loveus ja hirret on varattu lähes pintaan. Aitta ns. vetelee viimeisiään ellei sitä kateta nopeasti. Aitan ikä lie n. 250 vuotta.

Kinnulan talon menneisyys on komea, mutta nykyinen tila kovin ikävä. Syksyllä 2005.

Kohde on maisemallisesti erikoinen ja erittäin arvokas, taantuva kulttuurimaisema ja sen asiallista säilyttämisen mallia tulisi miettiä tarkoin. Lotvossa voi yhdellä silmäyksellä nähdä kulttuurimaiseman rippeet, korpi-, järvi-, lampi-, salmi-, niemi-, loivat ranta- ja jyrkät rantamaisemat.

6.12. Raitala (P)

Liekinvaaran itäpuolisella Kukkulanvaaralla on Raitalan pieni pihapiiri, jonka rakennukset on tehty heti sotien jälkeen. Asuinrakennus ja navetta ovat alkuperäiskuntoisia.

6.13. Mattila (P)

Kyllölänniemen pohjoisreunalla oleva pihapiiri on tehty sotien jälkeen, mutta vanhalla tyylillä. Päärakennus on harjakattoinen hirsitalo pirtteineen ja kamareineen. Vastapäätä on tehty erikoisen pitkä ja kookas navetta. Lisäksi on sauna ja aitta, sekä kuoppa. Järven rannassa on uusi huvilarakennus.

Kohde on tyypillinen sodan jälkeen rakennettu iso pihapiiri. Se on rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti arvokas. Järven salmen vastarannalla sijaitsee saman ikäinen Kuivalan talo.

6.14. Vihanta (P)

Pieni-Kuumujärven Vihantaniemessä on ns. ruotsalaistalo mallia 4. Talo on autio ja kunto huono. Talo sijaitsee komealla kukkulalla järvimaisemassa.

Kohteella on rakennushistoriallista arvoa.

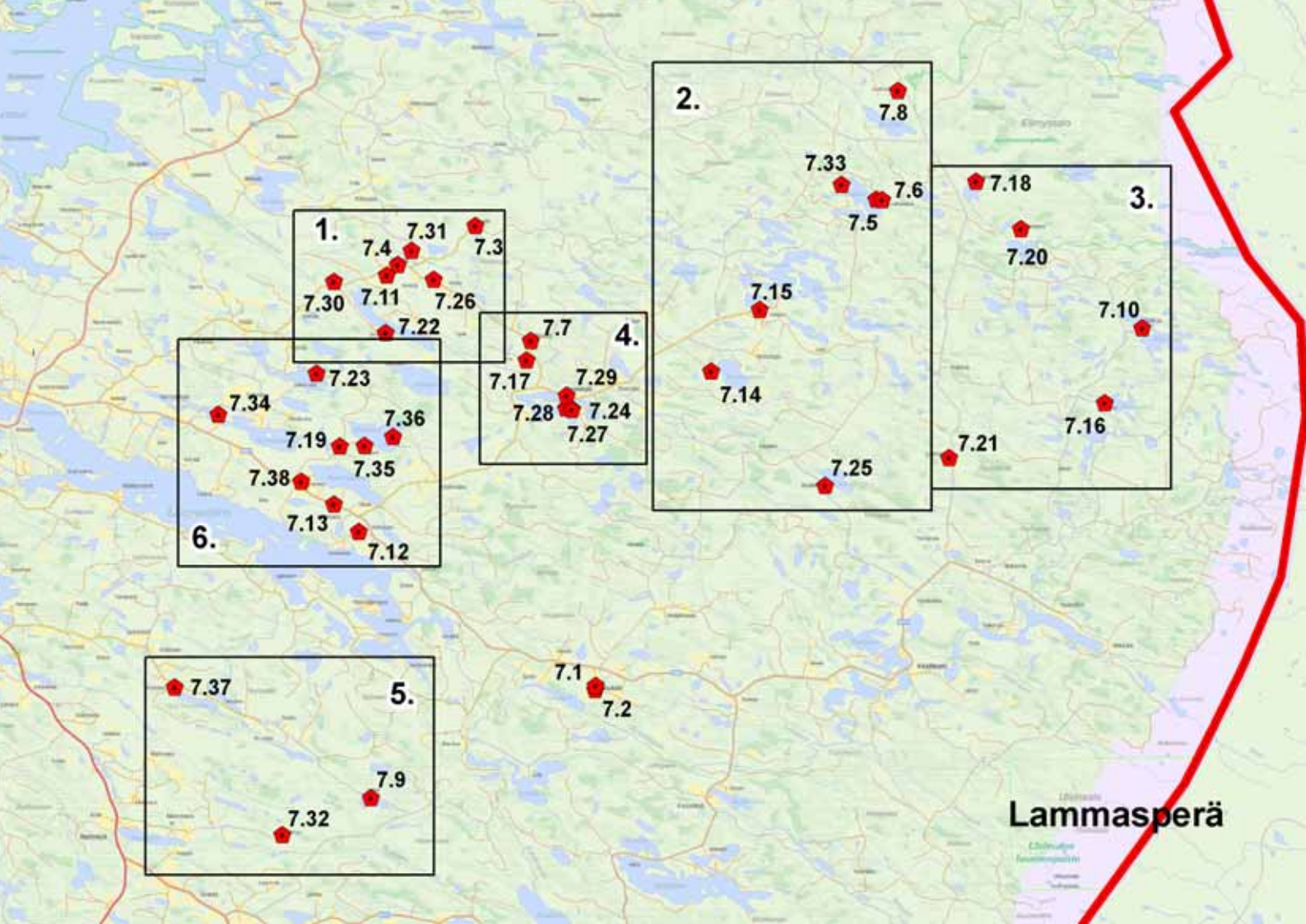
Lotvon todella vanha aitta. Syksyllä 2006.

Mattila. Syksyllä 2006.

Kuumun kylän ruotsalaistaloja. Syksyllä 2006.

7. Lammasperä

Lammasperän kylä sijaitsee nykyisen kaupungin keskustan itäpuolella ulottuen valtion rajalle saakka. Siten sen historiaan liittyy erilaiset rajan kanssakäymiset. Kylän alueella on todellista korppea, erämaata ja toisaalta hyvin pitkään asuttujen paikkojen kulttuuriympäristöjä. Hienoja vanhoja rakennuksia tapaa mm. Niemiskylältä, kauniin kulttuurimaiseman Tyrävaaralta ja erikoisuuksia kuten saarnaaja ja parantaja Saara Malisen Mehtola, korpiasumuksia Levä- ja Latvavaaralla, sekä entinen rajavartioasema Kivi-Kiekki.

Kylän alueella käytiin Talvisodan aikaan taisteluja, joista merkkejä löytyy vieläkin Tyrävaaran maastosta puolustuslinjan muodossa.

Lammasjärven saaret on rauhoitettu luonnonsuojelulaille ja ne on suojeltu alueena maakunta-kaavassa.

Lammasperän alueella sijaitsee myös Elimyssalon luonnonsuojelualue, joka kuuluu Ystävyyspuiston alueeseen.

7.1. Haukela, Haukelankylä (P)

Tila sijaitsee komealla harjanteella Kesselinjoen pohjoispuolella ja sen läheisyydessä on paljon muita asuintiloja.

Varastona toimiva kesäaitta on rakennettu vuonna 1879. Talvisodan jäljiltä säilyi tilan rakennuksista aitan ohella vain riihi. Aitta on siirretty nykyiselle paikalleen vuonna 1940. Aitan edustalla oleva katos on kaunis ja ainutlaatuinen Kuhmossa.

7.2. Haukelan koulu (P)

Koulurakennus valmistui vuonna 1948 ja oppilasasuntola vuonna 1952. Koulu on suorakulmainen, pitkä hirsirakennus, tiilikatteinen ja rimavuorilaudoitettu. Asuntolan puoli on vielä asiallisempi ja vaakavuorattu sahanpururakennus.

Kohde edustaa tyyppillistä ja ajalleen tyyppillistä koulurakentamista ja on sen vuoksi rakennushistoriallisesti arvokas.

7.3. Hirvelä (P)

Tila on vanha asuinpaikka vesistöketjun päässä. Asuinrakennuksen vanhimman osan pirtin rakentamisaika ei ole tiedossa, mutta kamarit ja ulkoeteinen on tehty 1950-luvulla. Pihapiirin vanhoja rakennuksia ovat myös pariaitta, talli ja tanhut. Niidenkään rakentamisajat eivät ole tiedossa. Talli on ollut aiemmin savupirttinä. Tanhua on komea, mutta korjausta vaativa. Läheisyydestä löytyy lapinraunioita. Eteläpuolella taloa on Luulajanjärvi, joka on ollut viimeisiä saamelaisten asuinsijoja Kuhmossa. Maallikkosaarnaaja Saara Malinen on syntynyt Hirvelässä, muuttanut Venäjälle välillä ja palattuaan asunut uusien omistajien loisena, ennen kuin muutti Tyrävaaran Metsolaan.

Pihapiiri edustaa tyyppillistä, osin vajavaista (navetta purettu), mutta silti edustavaa ja vanhaa pihapiiriä, jonka rakennuskanta sisältää hyvin vanhoja piirteitä.

7.4. Hirvelän koulu (P)

Koulurakennus valmistui vuonna 1961, ja koulun toiminta päättyi vuonna 1976, jolloin koulupiiri jaettiin Niemisen ja Kuhmoniemen koulupiirien kesken. Koulu on asuinkäytössä. Koulu edustaa asiallista ja erittäin suuri-ikkunaista mallia. Koulussa on kaksi siipeä, joista toinen on yksi- ja toinen kaksikerroksinen. Koulu on rakennushistoriallisesti tärkeä ja edustaa viimeisiä suurelle ikäpolvelle tehtyjä kyläkouluja Kuhmossa.

7.5. Huuskonniemi, Riihijärvi (P)

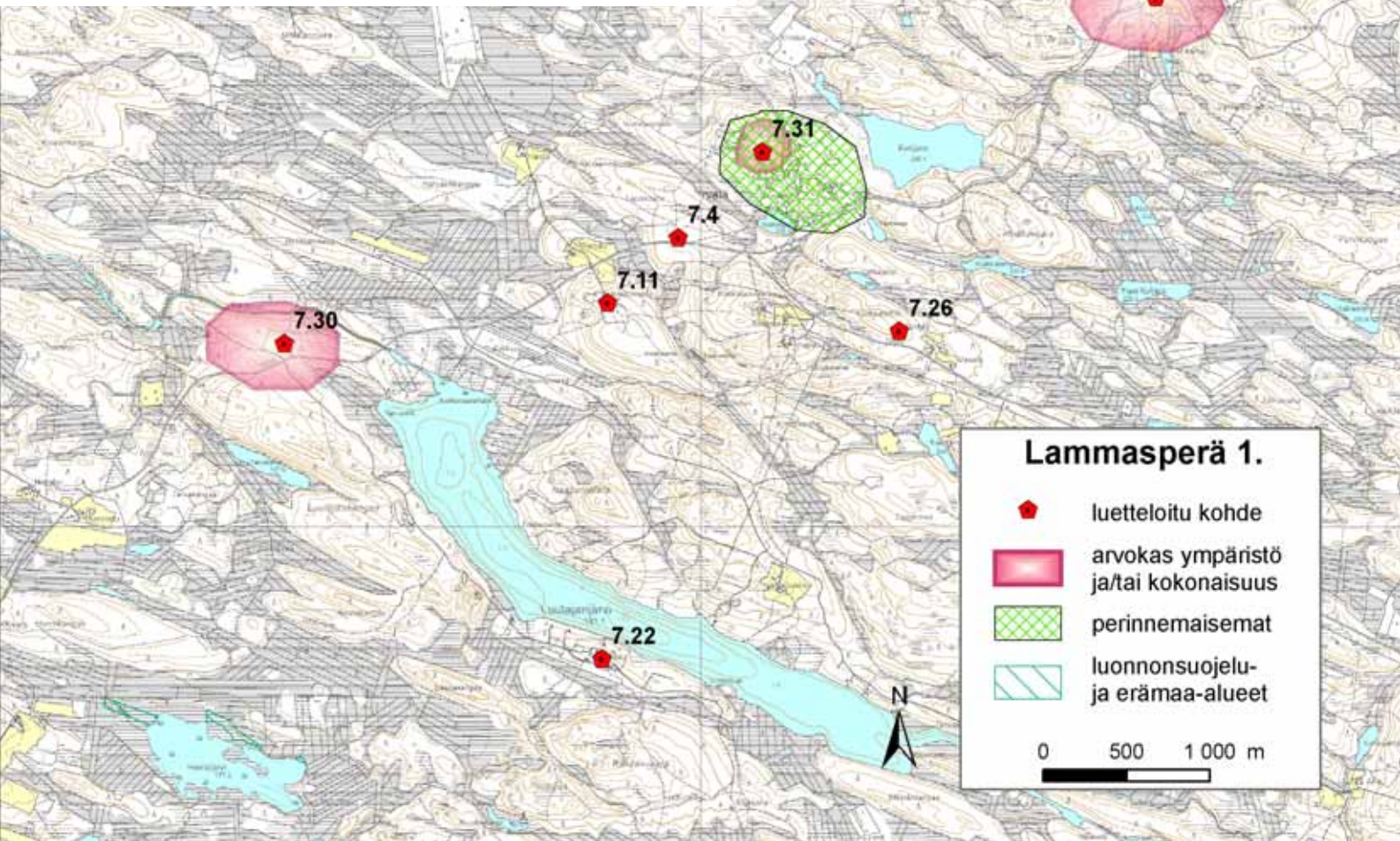
Huuskonvaaran alapuolella olevan pihapiirin ainoa säilynyt rakennus on asuinrakennus, jonka rakentaja tai rakentamisajankohta ei ole tiedossa. Rakennus lienee tehty 1930-luvulla ja edustaa tyyppillistä talonpoikaistyyliä.

7.6. Huuskonvaara, Riihijärvi (P)

Pihapiirin rakennuksia ovat asuinrakennus, navetta, riihi ja talli. Niiden rakentamisajankohta ei ole tiedossa. Rakennukset ovat huonokuntoisia. Rakennuksilla on rakennushistoriallista merkitystä.

7.7. Jaakkola, Riihivaara (P)

Vaaran päällä sijaitsevassa talossa on eheä neljältä sivulta rajattu pihapiiri. Päärakennus, navetta talleinen ja pariaitta ovat vanhan Riihimäen talon pohjoispuolella. Päärakennuksen pirtti on tehty 1917 ja kamarit 1928. Talon arvoa vähentää sen ikkunoiden nykyinen muoto. Pihapiirillä on jonkin verran rakennushistoriallista ja maisemallista arvoa.

Hirvelän piharakennus. Kesällä 2005.

7.8. Juntinvaaran talo ja palotorni (P)

Juntin tila sijaitsee Kotajärven ja Viiksimon puolivälissä. Pihapiiri on vaaralla, joka sijaitsee maanseällä eli rakennukset peltoineen ovat korkealla 280 mmp. Paikka on houkuttanut tekemään palovarti-jalle tornin 1950-luvulla ja sellainen on säilynytkin näihin päiviin saakka vaaralla. Juntinvaaran palotorni on toinen pystyssä oleva palotorni Kuhmos-sa, Jonkerin Nuottivaarassa on toinen.

Pihapiiri on metsästyseuralla käytössä. Päära-kennus on iso ja sotien jälkeen tehty tyypitalo, na-vetta on taas osin vanhempi, mutta pääosin samaa ikäluokkaa. Kumpikin on edustavia rakennuksia ja niitä on vast'ikään korjattu. Ympäristön hoitona niittämistä ja puusto harvennusta kannattaa tehdä tässäkin kohteessa.

7.9. Jyrkän kämpä (P)

Jyrkän kämpä Iso-Kolkon harjurinteessä on tyy-pillinen pieni sotien jälkeen tehty savottakämp-pä. Rakennuksista on jäljellä iso miehistökämp-pä, pieni terävänpää ja sen vieressä vajarakennus. Rannassa on lisäksi sauna. Kämpät ovat sahattua hirttä, perustus pilareilla ja kämpä on kaikin puo-lin kunnossa. Jyrkän kämpän rakennukset ovat ra-kennushistoriallisesti arvokkaita.

7.10. Kivi-Kieki (P)

Kiekinkosken vartio oli ensin Tyrävaaralla, sitten Kiekinkoskella ja siirrettiin lopulta sotien jälkeen Kivi-Kiekin niemelle 1957.

Luonnon kauniilla paikalla on sijainnut veroja-kin maksava asuintalo ainakin 1800-luvun alusta saakka, minkä kyllä uskoo paikan päällä (kuuluisin asukas Kivi-Kiekin Ukko, tietäjä ja karhunkaataja, Salomo Huotari, syntynyt Lentuan Ohtolassa).

Rajavartioasema on harvoin kodikas ympäris-tö, mutta tämä on. Isossa aseman pihapiirissä on kaksikerroksinen asema ja kolmiosainen autotal-lirakennus vuodelta 1957, iso huolto- ja sauna-rakennus lämpimine koiratiloineen 1970-luvulta ja aggregaattihuone. Lisäksi aseman sivussa on uudempi yhteysmasto, vanha on kaadettu pois. Lisäksi on helikopterikenttä ja metsässä aukko he-likopterin nousukiihdytystä varten.

Päärakennus on puurakenteinen ja kellaritilat betonia. Rakennus sisältää majoitustilat, asunnon, ison keittiön, ruokailusalin, toimistotilat, saunati-lat, erilaisia varastoja ja tekniikan tilat.

Uudemmassa varastossa on miehistön saunati-lat, huoltotilat ja varastot.

Juntinvaaran talo. Kesällä 2005.

Kivi-Kieki. Talvella 2005.

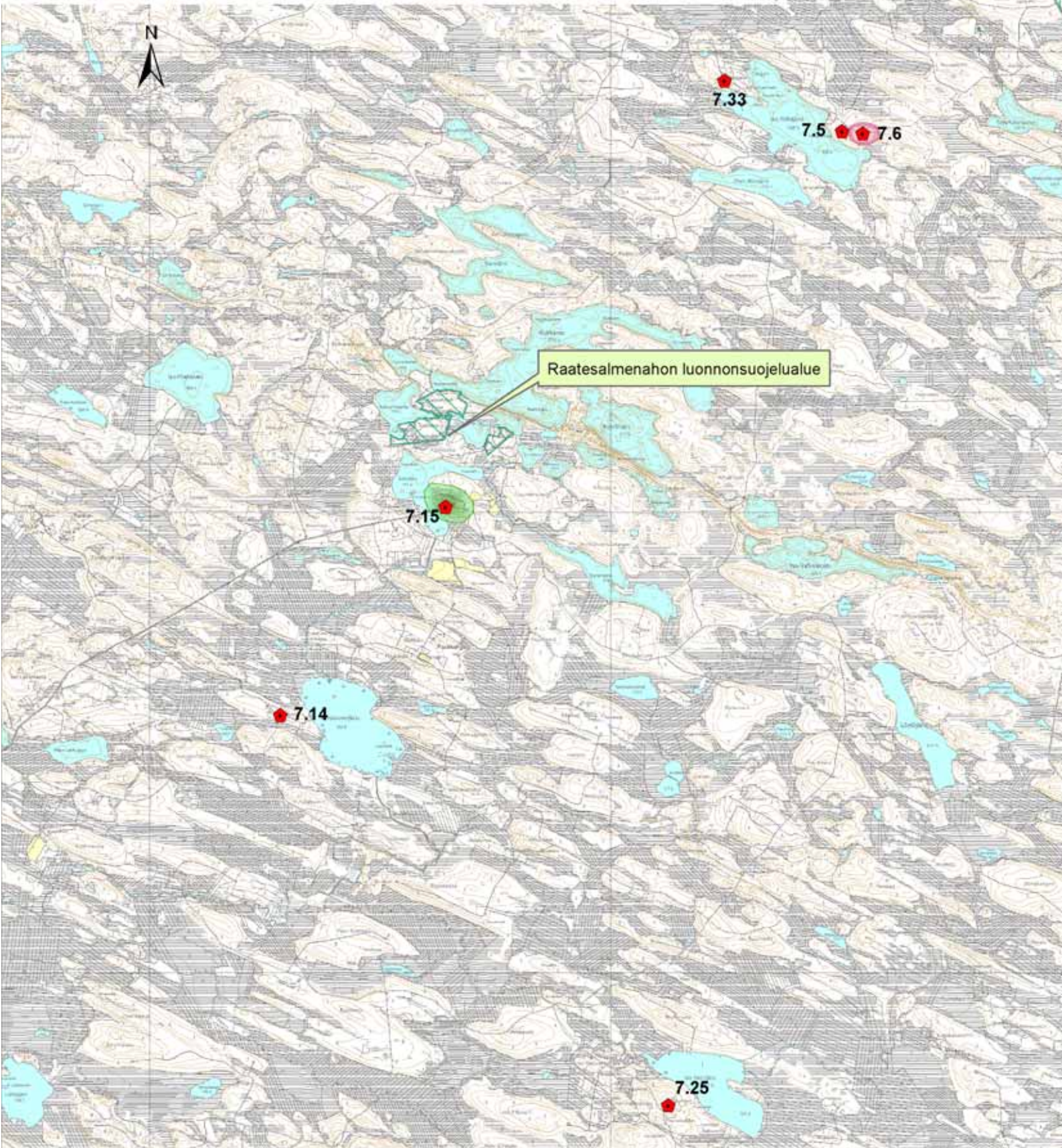
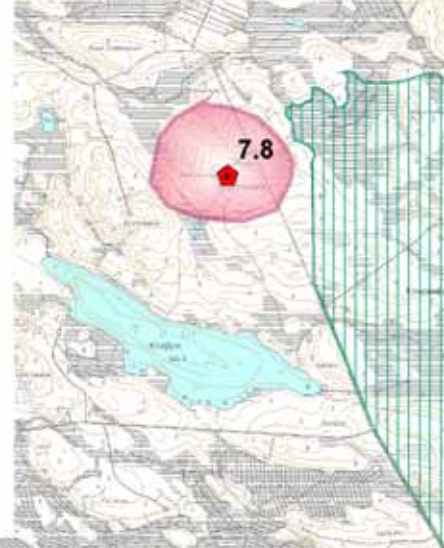
Lammasperä 2.

- luetteloitu kohde
- arvokas ympäristö ja/tai kokonaisuus
- maisemallinen alue
- luonnonsuojelu- ja erämaa-alueet

0 1 000 2 000m

Juntinvaaran palotorni. Kesällä 2005.

Paikalla toimii nykyään retkikoira- ja luontomatkailuyritys. Kuhmon Historia -teoksen sivulla 556 on mainio kuva vanhasta Kivi-kiekin pirtistä.

Kohde on tyypillinen suomalainen rajavartioasema rakennuskannaltaan ja kulttuurihistoriallisesti arvokas.

Ympäristö on avoin ja sen säilyttäminen on aseman koon vuoksi suositeltavaa. Rantojen säännöllinen harvennus on paikallaan ja lähiympäristö pysyy avoimena niittämällä.

7.11. Kokkovaara, Hirvelänkylä (P)

Kokkovaaran mökki on rakennettu vuonna 1938 tilalla aiemmin olleiden rakennusten osista, ja siinä on asuttu 1950-luvulle saakka. Aitta/halkoliiteri on rakennettu vuonna 1954, ja se on ollut myös tilan pajana. Navetta on rakennettu samoin vuonna 1954, ja siinä on ollut karjaa vuoteen 1986 saakka. Pihapiiri on tyypillinen jälleenrakennuskauden ympäristö, nyt jo autioitunut.

7.12. Kortevaara (P)

Tila sijaitsee korkealla Lammasjärven pohjoispuolen vaaralla. Tilalla nykyään varastona toimiva entinen kaupparakennus on rakennettu ilmeisesti vuosisadan alussa. Vuosikymmenien mittaan se on ollut useamman eri omistajan hallussa, ja kauppa siinä on pitänyt useampikin henkilö. Talvisodan aikana rakennus oli valeltu öljyllä ja yritetty polttaa, mutta se ei ollut syttynyt. Kauppatoiminnan jälkeen rakennus on toiminut myös vilja-aittana.

7.13. Kortevaaran koulu (P)

Koulurakennus valmistui vuonna 1950, mutta koulun toiminta päättyi verrattain varhain eli vuonna 1968, kun koulupiiri jaettiin lähimpien koulupiirien kesken. Lähes täsmälleen samanlaisia koulurakennuksia on Kuhmon tehty hyvin useita. Koulussa on kaksi siipeä, joista toinen on yksi- ja toinen kaksikerroksinen. Koulu on nykyään asuinkäytössä.

7.14. Kostamo (Kostamus) (P)

Tilalla on asunut 1600-luvulta lähtien hyvin useita sukujä. Vielä pystyssä olevan asuinrakennuksen tarkka ikä ei ole tiedossa, mutta nykyisen suvun tilalle muuttaessa 1930-luvulla se oli jo iäkäs. Rakennus on huonokuntoinen ja lahoamassa. Pihan on myös vallannut kasvillisuus. Vanhin tiedossa oleva tilan nimi on ollut 1650-luvulla Kaijala, sittemmin Haapala. Kostamo nimi lienee seurausta Pikkuvihan aikaisista vaiheista, jolloin sanoista kosto ja maa

on tullut karjalaisvaikutteiset Kostomua ja Kostamo. Sanojen perää todistaa myös kalmisto talon läheisyydessä. Tilan pinta-ala on ollut yksi suurimmista kunnan alueella, n. 1500 ha, aina 1950-luvulle saakka.

7.15. Kotajärvi (P)

Tila sijaitsee kauniilla harjuniemellä järven rannan tuntumassa. Tila on ollut Klemettien hallussa sata vuotta, mutta asuinrakennuksen hirret on ilmeisesti tuotu edelliseltä suvun asuinpaikalta. Päärakennusta on kunnostettu ja se on yhä käytössä.

Sota-aikana Kotajärven talossa on ollut kenttävartio. Aittarakennuksen vanhin osa on tehty 1900-luvun alussa, ja sitä on laajennettu 1960-luvulla. Jokipalstalta on siirretty vanha heinälato pihapiiriin vuonna 1994.

Pihapiiri on kaunis ja yhtenäinen, vaikka rakennuskantaa on korjattu paljon. Ympäristö on hoidettua. Läheisyydessä sijaitsee pieniä luonnonsuojelualueita, Huhta-aho, Laiskansaari ja Raatesalmen-aho erittäin luonnonkauniissa ympäristössä ja niitä sivuaa UKK – vaellusreitti.

7.16. Kuikan kämppä (M)

Kämppä sijaitsee Kiekinkosken pohjoispuolella Kuikanjärven niemessä. Suuri kämppärakennus majoitus-, keittiö- ja terävä pää -tiloineen, kauppa, varasto, talli, kellari ja kaksi käymälää on rakennettu 1950-luvulla. Rakennukset on kunnostettu virkistyskäyttöön ja on luontomatkailijoiden sekä koululaisryhmien suosiossa.

Kämppä edustaa tyypillistä pientä erämaakämppeä, jolle on löydetty luontevaa uusiokäyttöä. Kohde on maakunnallisesti arvokas kulttuurihistoriallinen kohde.

7.17. Laitila, Riihivaara (P)

Pihapiirissä on päärakennus, kulman muodostavat talli ja navetta, sekä uudempi asuinrakennus. Vanha asuinrakennus on rakennettu 1920-luvulla ja jäänyt varastokäyttöön vuonna 1977 uuden asuinrakennuksen valmistuessa. Sen ikkunoiden vuorilautojen koristeet ovat tyypillisiä hieman romanttisia nuoliaiheita, joita Kuhmossa on paljon.

Pihapiirillä on rakennushistoriallisia arvoja.

7.18. Latvavaara (M)

Erämaatila sijaitsee pienen Latvajärven pohjoispuolisen mäen rinteellä Elimyssalon luonnonpuistossa. Peltoaukion keskellä on pihapiiriin jäänteinä muutamia rakennuksia.

Asuinrakennus on tehty 1950-luvulla ja karjasuoja 1960-luvulla, mutta savusaunan rakentamisajankohta ei ole tiedossa, lienee muita vanhempi, sillä sen hirret on katkottu kirveellä.

Metsähallitus on teettänyt läheiseltä tieltä polun opasteineen, pitkospuineen ja pellonvierusaittoineen. Talo kетоineen, peltoineen ja niittyineen on luokiteltu Kainuun perinnemaisemakohteeksi. Kohde kaipaa harkittua raivausta ja niittämistä säännöllisesti.

Paikalla on selkeä pienen erämaatalon leima ja se on maakunnallisesti arvokas kulttuurihistoriallinen kohde.

7.19. Leppirinne (P)

Tyrävaaran pohjoispuolella jyrkässä rinteessä ja korpimaisemassa on erikoinen asuinmuisto vakavista Talvisotien jälkeisistä ajoista. Tupapahanen on rakennettu 1940-luvulla Aittokosken myllysaunan vanhoista hirsistä. Pieni pirtti on toiminut evakosta palanneiden turvana. Myös yhden lehmän kokoinen navetta on rakennettu tuolloin. Väliin autiona ollutta tilaa käytetään kesäasuntona.

Kohde on tyypillinen evakosta palanneen perheen hätämaja. Kohde on kulttuurihistoriallisesti arvokas. Naapurissa Teerijärvellä on vastaava evakkopirttikohde, katso Teerijärvi.

7.20. Levävaara (M)

Vanha erämaatalo sijaitsee Levävaaran laella. Rakennuskantaan kuuluu 1900-luvun alun ja sotien jälkeisiä rakennuksia.

Tila on vanha, ja sen isäntänä on ollut muun muassa metsänvartija ja kuulu metsämies Tuomas Haverinen eli Levävaaran Ukko. Talvisodan aikana Levävaaran rakennukset tuhottiin, ja asuinrakennus, navetta, riihi ja kaksi latoa on rakennettu sotien jälkeen. Ainoa sodan tuholta säästynyt rakennus on entinen piharakennus, joka on ollut sittemmin käytössä tallina. Päärakennuksen ikkunoissa on funkkispiirteitä etenkin vintin ruuduissa (samanlaisia ikkunoita useissa 40-luvun lopun taloissa).

Tila on nykyään Metsähallituksen omistuksessa, ja rakennuksia sekä pihapiiriä on entisöity 1950-luvun asua muistuttavaksi. Levävaara on Ystävyyspuiston Elimyssalon luonnonsuojelualueella. Talon ympäristö on Kainuun perinnemaisemakohte. Kohde kaipaa säännöllistä niittämistä ja raivausta ympäristön säilyttämiseksi.

Vajaan kilometrin päässä on Saari-Kiekistä lähtevän puron varrella 1992 kunnostettu "Levän" puromylly. Levävaara on maakunnallisesti arvokas kulttuurihistoriallinen kohde. Kohde on arvokas myös rakennushistoriallisesti.

Kuikan kämpän rannasta. Syksyllä 2005.

Latvavaara. Syksyllä 2005.

Leppirinteen hätämaja. Syksyllä 2005.

Lammasperä 3.

- luetteloitu kohde
- kulttuuriympäristö
- perinnemaisemat
- luonnonsuojelija erämaa-alueet

0 500 1 000 m

7.18

Elimyssalo, Latvavaara, perinnemaisema

7.20

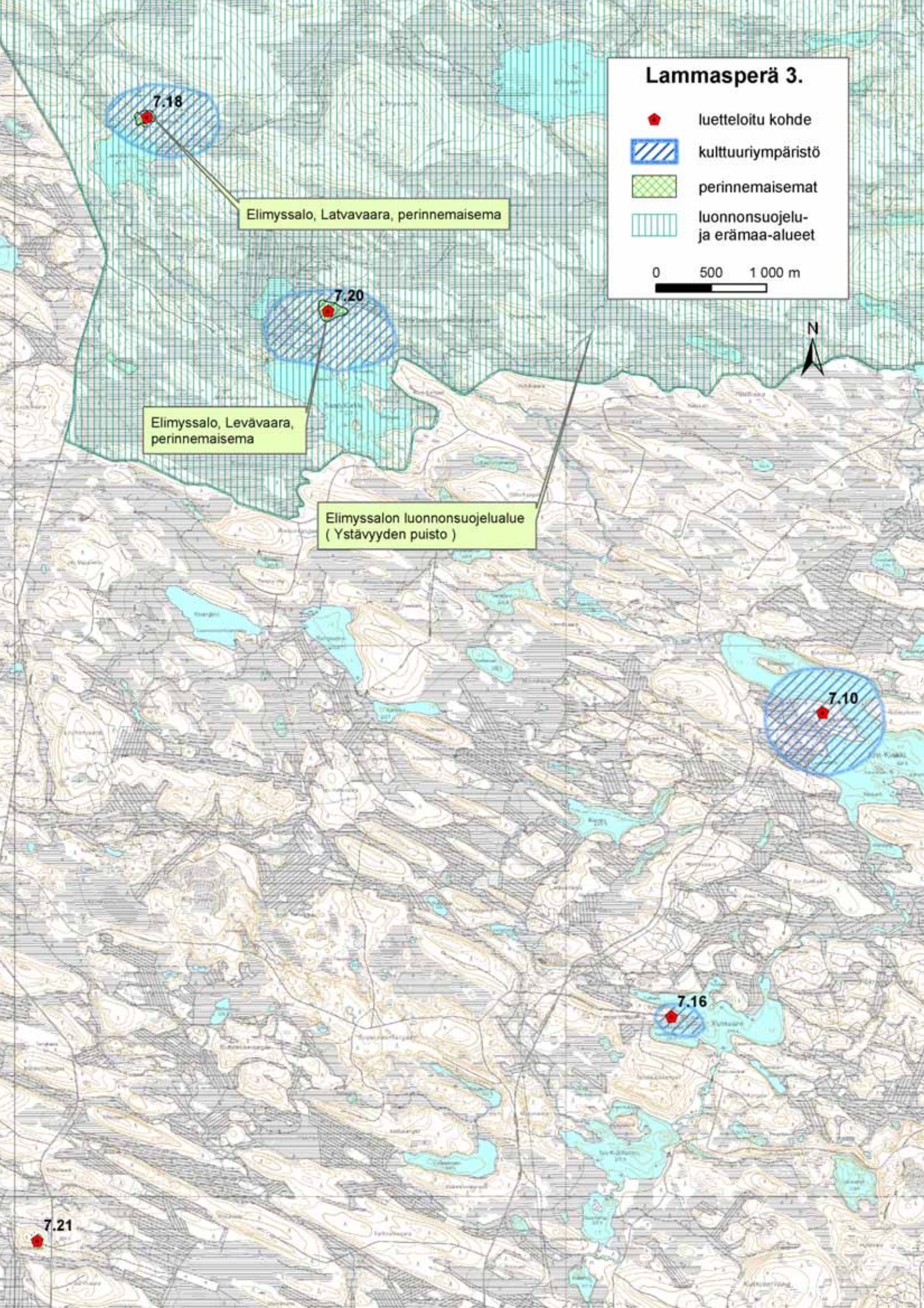
Elimyssalo, Levävaara, perinnemaisema

Elimyssalon luonnonsuojelualue
(Ystävyyden puisto)

7.10

7.16

7.21

7.21. Linnavaara (P)

Asuinrakennuksen pirttiosa on rakennettu vuonna 1931 tai 1932 vanhan ja pienen pirtin ympärille siten, että vanha pirtti purettiin pois, kun uusi rakennus oli ympärillä valmis. Kamaripuoli on rakennettu vuonna 1939. Jatkosodan aikana Linnavaarassa oli suomalaisten kenttävartio, mistä on muistona asuinrakennuksen seinään kaiverrettuja tervehdyksiä. Asuinrakennus jäi autioksi uuden asuinrakennuksen valmistuessa 1960-luvulla. Sauna on rakennettu vuonna 1938, ja se on ollut jonkin aikaa myös navettana. Pihapiirissä on muitakin, osittain jo lahonneita hirsirakennuksia.

Linnavaaran Pohjoisniemensuolta on löydetty vanha suksi, joka on radio-isotooppiajoituksella ajoitettu olevan 1500-luvulta. Nimi Linnavaara on perimätiedon mukaan seurausta paikalla olleesta ns. Kemin komppanian miehien tukikohdasta Pikkuvihän aikaan.

Pihapiiri on tyypillinen erämaatilän pihapiiri.

7.22. Malila, Luulaja (P)

Tila sijoittuu Luulajanjärven etelärannan harjanteelle. Pihapiirissä on päärakennus, navetta ja yksiosainen aitta. Asuinrakennus ja navetta on tehty 50-luvulla, aitta on paljon vanhempi.

Rakennukset ovat tyypillisiä hyvin vaatimattoman asuinsijan rakennuksia.

7.23. Metsola, Tyrävaara (P)

Asuinrakennus on rakennettu vuonna 1927 Tyrävaaran Autioniemen puretun savupirtin hirsistä. Pihapiiriin kuuluvia vanhoja rakennuksia ovat myös 1800-luvun lopussa rakennettu aitta, 1930-luvulla rakennettu navetta ja sauna. Metsolassa on asunut muun muassa 1900-luvun alussa saarnaaja ja parantaja Saara Malinen. Tilalla pidetään joka kesä muistoseurat. Vaikka rakennukset aittaa lukuun ottamatta eivät ole Saara Malisen ajalta, on rakennusryhmä ja pihapiiri seuroille erinomainen ympäristö. Aitassa on yhä Saara Malisen irtaimistoa.

Tilalla on kulttuurihistoriallista arvoa paljon: henkilöhistoriaa, paikallista uskonnon historiaa ja rakennushistoriaa.

Ympäristönhoitona kannattaisi avata näkymiä järvelle. Ympäristön niittäminen ja raivaus säännöllisesti säilyttävät sen piirteet parhaiten.

Levävaara. Syksyllä 2005.

Levävaaran myllyn kivet. Syksyllä 2005.

Mikkolan vanha pirtti. Kesällä 2005.

7.24. Mikkola (P)

Mikkola on vanha talo, siitä on tietoja ja merkintöjä aina 1600-luvun alusta (esim. Claus Classonin kartta Kainuusta 1650).

Niemiskylän niemessä oleva pihapiiri on kerroksellinen ja siinä on mielenkiintoisia jäänteitä vanhasta pihapiiristä. Vanhan päärakennuksen pirttiosasta on tehty autotalli tyydyttävän soveliaasti, vanha ja korkea pariaitta on komea yksilö ja 50-luvulla tehty navetta on poikkeuksellisen suurikokoinen. Uudempi 1955 tehty päärakennus täydentää sijainnillaan ympäristöä.

Mikkola on myyty aikoinaan valtiolle ja naapuri Määttä on sen 50-luvulla ostanut. Mikkola on ollut aikoinaan yksi suurimpia Kuhmolaisia tiloja, yli 1700 ha.

Iso pihapiiri on hyvin hoidettu. Sillä on sekä yleistä rakennushistoriallista, että paikallista maisemallista arvoa. Naapurissa on hieno Määttälän talo rakennuksineen.

Ympäristössä on peltoaukeaa, puustoa ja rantaa. Jatkossa peltoaukean käyttö viljelyyn ja rannan raivaaminen säännöllisesti takaavat ympäristön säilymisen.

7.25. Mustikka (P)

Pihapiirin vanhasta rakennuskannasta ovat säilyneet asuinrakennus, vilja- ja liha-aitta sekä riihi. Näiden rakennusiät eivät ole tiedossa, mutta asuinrakennuksen etujulkisivun lähes lahonneesta hirrestä löytyy vuosiluku 1771. Tila kuului pitkään Määttän suvun haltuun. Nykyinen omistaja on kunnostanut rakennuksia. Kylällä ei ole säilynyt kovin paljoa muuta vanhaa rakennuskantaa, sillä lähempänä Hukkajärventietä sijainneet rakennukset tuhoutuivat talvisodan aikana. Kohde on ollut aikanaan erikoisuus juuri rakennustavaltaan: perimätiedon mukaan esim. räystäskourut ovat olleet kuusihaljaksista.

7.26. Mäntylä (P)

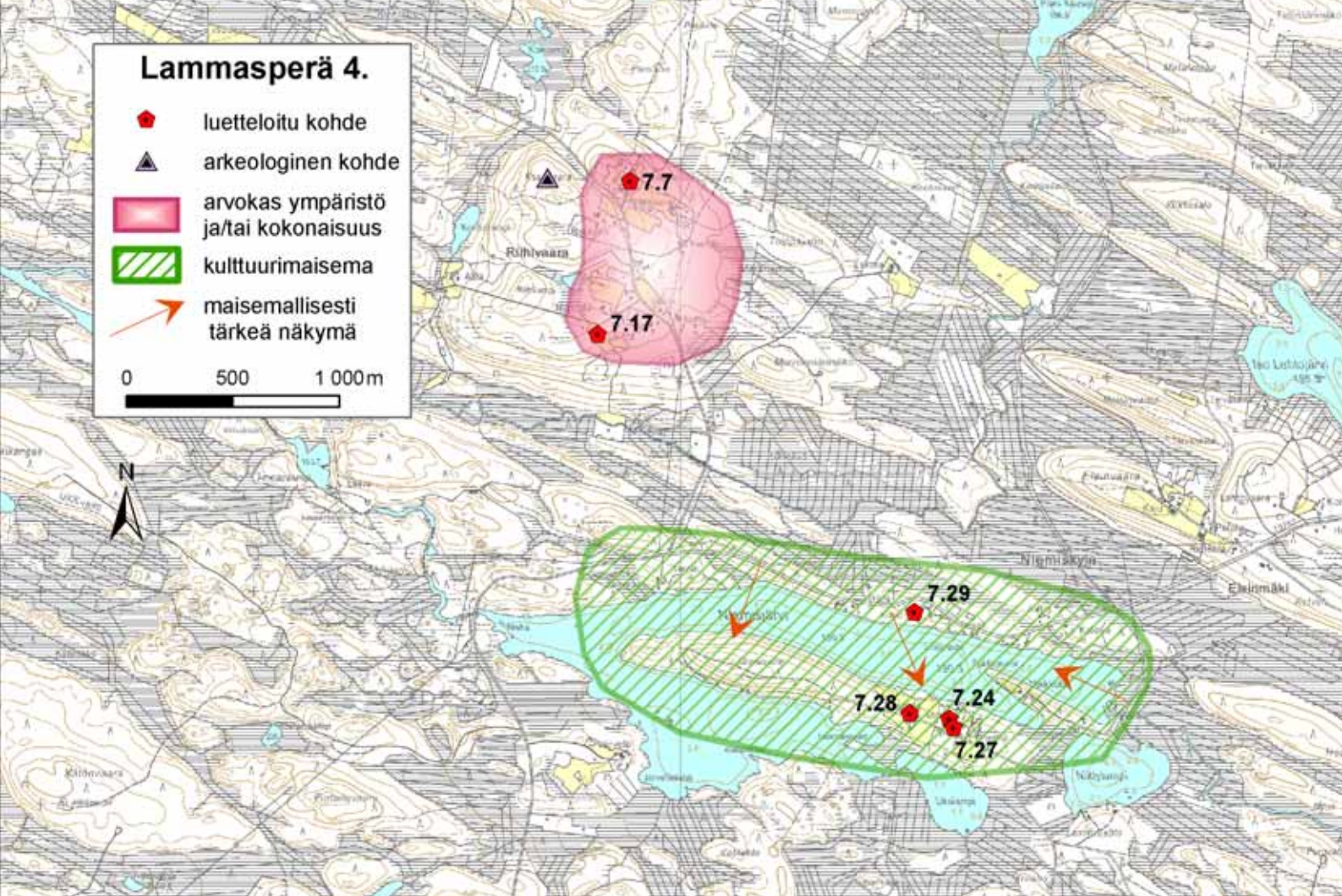
Hirvelän vaaran kaakkoisrinteessä sijaitseva pieni talo on tehty 1950-luvulla perinteiseksi ulkonäöltään. Talossa on toiminut 50-luvun lopulla Hirvelän kylän koulu.

7.27. Määttälä (Heikkilä) (P)

Alun perin Niemiskylän Pääkkölänä tunnettu talo esiintyy ensimmäisiä kertoja virallisena vero- ja maksavana talona 1600-luvulla. Myös ko. tila, kuten naapurinsakin Mikkola, on ollut suurimpia tiloja Kuhmossa 1900-luvulle saakka.

Määttälän vanha talo. kesällä 2005.

Pihapiirissä on nyt jäljellä vanha päärakennus, mielenkiintoinen pariaitta pihanpääosineen, osa navetasta, rannassa saunarakennus ja kauempana pellon pientareella vanha ja koristeellinen vilja-aita vuodelta 1756.

Erittäin kaunis ja hyväkuntoinen asuinrakennus on tehty kamarien ja keittiön osalta 1860-luvulla ja pirtti on tätä vanhempi. Pirtin laipio on hyvin tumma, mikä voi viitata sen olleen joskus savupirttinä, nyt uuni on normaali patsaspiipuinen etuliedellinen luonnonkivi-uuni. Talossa on yöpynyt usein ja paljon savottalaisia. Luhtiaitta on kaksiosainen ja siihen on liitetty matalampi rengintupa eli pihanpää. Vilja-aitta on perinteinen kammioaitta, jonka posket on sahattu aikaa myöten pois. Aitan ovi on kaunis ja varsin pienikokoinen. Kaikissa rakennuksissa on selviä merkkejä tuohikattojen malkopuiden kiinnityksistä.

Rakennuskanta luo yhdessä läheisen naapurin rakennusten kanssa selkeän pihapiirin, jonka rakennushistoriallinen ja maisemallinen merkitys on erikoisen suuri kuhmolaisittain.

Ympäristössä on peltoaukeaa, puustoa ja rantaa. Jatkossa peltoaukean käyttö viljelyyn ja rannan raivaaminen säännöllisesti takaavat ympäristön säilymisen. Puuston vähentämistä pihapiirin tuntumasta tulisi harkita, koska sillä on vaikutusta rakennusten säilymiseen.

7.28. Niemelä (P)

Määttälästä lohkotun tilan rakennukset sijaitsevat Määttälän pihapiirin välittömässä läheisyydessä. Pihapiirissä oleva talli- ja varastorakennus on rakennettu asuinrakennukseksi vuonna 1936 sekä vaate- ja liha-aitoiksi jaettu rakennus vuonna 1938.

Lisäksi pihapiirissä on uudempi navetta ja päärakennus 60-luvulta. Yhdessä Määttälän kanssa rakennuskanta muodostaa kerroksellisen ja maisemallisen kohteen.

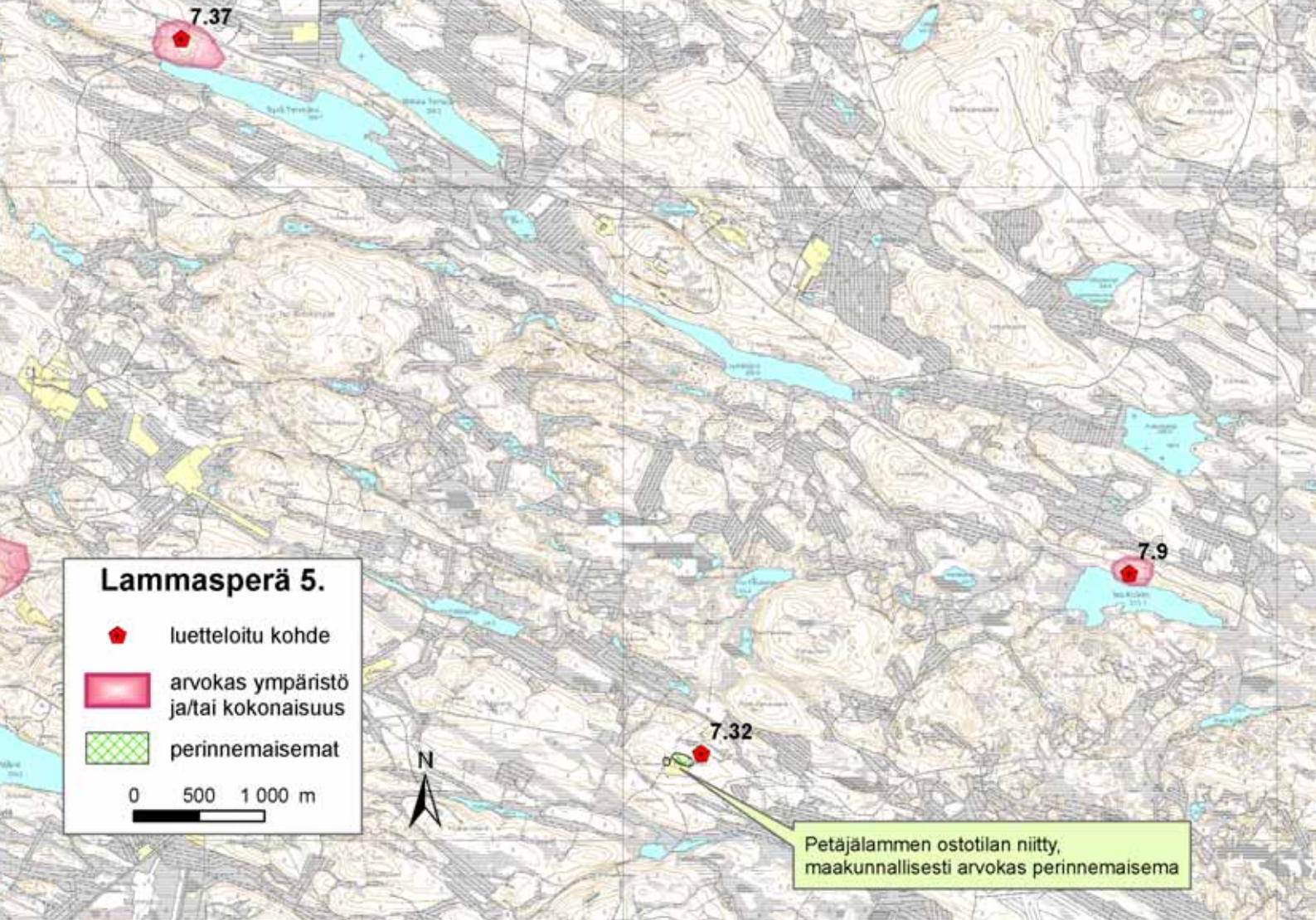
Ympäristössä on peltoaukeaa, puustoa ja rantaa. Jatkossa peltoaukean käyttö viljelyyn ja rannan raivaaminen säännöllisesti takaavat ympäristön säilymisen.

7.29. Niemisen koulu (P)

Koulu sijaitsee Niemisjärven pohjoispuolella mäntymaastossa ja maisemallisella paikalla.

Koulurakennus ja oppilasasuntola valmistuivat vuonna 1931. Koulun toiminta lakkautettiin vuonna 1996, ja nyt koulu on kyläyhdistyksen käytössä kylätalona.

Rakennus on tiilikatteinen, hirsirakenteinen, rimalautavuorattu ja betoniperustainen. Koulun

Niemiskylän koulu. Kesällä 2005.

päädyn ikkunoiden jäsentely on tyypillistä 30-luvun rakennuksille.

Koulualueella on lisäksi vanha rantasauna ja urheilukentän puolella pärekatteinen katos suurine tervaveneineen.

Koulu edustaa tyypillistä kyläkoulumallia mitä parhaimmillaan ja maisemallisesti edustavalla paikalla.

Rannan raivaamista ja näkymien avaamista Niemiselle tulisi pohtia.

7.30. Niska-Aho, Luulajanjoki (P)

Pihapiiriin säilyneitä rakennuksia ovat asuinrakennus, talli, aitta ja lato, joiden rakentamisajankohdat eivät ole tiedossa. Hirveläntien varressa sijaitseva pienimittakaavainen asuinpaikka on maisemallisesti ottavalla paikalla.

Päärakennus koostuu lautaeteisestä päädyssä, keskellä taloa olevasta vanhemmasta hirsiosasta ja uudemmasta hirsikamariosasta.

Päärakennus on tyypillinen eri osista koottu pieni mökki, jolla on yleistä maisemallista ja yleistä rakennushistoriallista merkitystä.

Niska-ahon kaakkoispuolella on ympäristöltään vaikuttava Luulajankangas, jolla tiedetään asuneen saamelaisia vielä 1600-luvulla.

7.31. Onnela, Hirvelä (P)

Tila sijaitsee Kivelän tilan pohjoispuolella korkealla vaaran laella. Tilan pihapiiri on eheä nelisivuinen. Asuinrakennus on valmistunut vuonna 1937, ja se on yhä käytössä. Pihapiiriin kuuluvia vanhoja rakennuksia ovat myös pariaitta, varasto ja navetta, sekä vilja-aitta. Aitat on siirtänyt Juho Haverinen synnyinkodistaan Kivelästä vuonna 1937, mutta niiden rakentamisajankohta ei ole tiedossa.

Pihapiirillä on yleistä rakennushistoriallista ja paikallista maisemallista merkitystä.

Peltoaukean niittäminen ja lähiympäristön rai-vaus tulevat olemaan ympäristöhoitotöinä tärkeitä jatkossa.

7.32. Petäjälammen niitty (M)

Petäjälammen tila sijaitsee Mieronvaaran itäpuolella ja sen ympäristö on luokiteltu Kainuulaiseksi perinnemaisemakohteeksi.

7.33. Riihijärvi (P)

Jo 1700-luvulla asutettu tila sijaitsee korpimaisemien keskellä, kauniissa järvestä nousevassa vaaran rinteessä, naapureina järven kaakkoispuolella ovat Huuskonvaara ja –niemi.

Pihapiirin rakennuksia ovat asuinrakennus, aitta, talli- ja aittarakennus ja navetta. Talvisodan aikana rakennukset säilyivät polttamiselta, mutta tilalla toimi kenttävartio.

Asuinrakennusta on lämmityspuiden suuren menekin takia pienennetty purkamalla 50-luvulla alkuperäinen pirtti ja muutettu muutenkin huonejakoa. Rakennusten iät eivät ole tiedossa, mutta piha-aittarakennuksen hirsistä löytyy vuosilukumerkintöjä 1700-luvulta alkaen. Navetan tanhut ja lato on purettu pois. Kaksiosainen talliaitta on ollut alun perin luhtirakennus päätyportaineen.

Pihapiiri on selkeä purkamisista huolimatta. Siinä on piirteitä hyvin vanhasta asuinpaikasta. Pihapiiri on tyypillinen korpimaisemassa oleva talonpoikainen asuinpaikka.

Ympäristöä uhkaa helposti umpeen kasvaminen.

Niska-ahon sulkanurkka. Kesällä 2005.

Tyrävaara. Syksyllä 2005.

7.34. Seilosen koulu (P)

Kaksikerroksinen koulurakennus valmistui vuonna 1955 ja koulu on yhä toiminnassa. Rakennus on asiallinen tyyliltään ja siinä korostuu lasiaiheet portaikoissa. Samanlainen rakennus löytyy mm. Kuusamonkylän koululta.

Koulu toimii yhä.

7.35. Teerijärvi (P)

Samannimisen järven etelärannalla on sodan jälkehen teytyjä rakennuksia asuinrakennus, navetta, sauna ja ns. evakkopirtti.

Evakosta palannut iso perhe sai huomata, että tilalla ei ollut kuin yksi keskentekoinen rakennus enää pystyssä eli kesänavetan runko, joka sitten tehtiin uudeksi pirtiksi paikalle.

Pihapiiri toimii kesäpaikkana ja rakennukset ympäristöineen ovat hyvin hoidettuja.

Kohteella on kulttuurihistoriallista arvoa, etenkin kun naapurissa Leppirinteellä on toinen vastaava evakkopirtti, katso Leppirinne.

7.36. Teeriniemi (P)

Teeriniemen riihen, tallin ja aitan rakentamisajat eivät ole tiedossa. Pikkaraisten suku on asunut tilaa 1800-luvulta, ja tilalla on ollut asukkaita jo

aikaisemminkin. Asuinrakennus poltettiin talvisodan aikana, mutta muut rakennukset säilyivät. Tilan väki asui väliaikaisesti riihessä ennen uuden asuinrakennuksen valmistumista. Kohteella on rakennushistoriallista arvoa.

7.37. Tervavaara, Jyrkkä (P)

Vanha pihapiiri on korvattu 1940–50-luvuilla uudempaan ja samalla vanhat aitat on sijoiteltu etäämmäksi pihapiiristä. Pieni suorasuvinen aitta 1900-luvun alusta ja hieman vanhempi pariaitta sijaitsevat nyt pihatien varressa. Aitoilla on rakennushistoriallista ja ympäristöllä maisemallista merkitystä.

7.38. Tyrävaaran talo, puolustusasemat ja muistomerkki (P)

Rytylinvaaran talon vanha nimi on Tyrävaara ja perinnönjaon kautta nykyinen Tyrävaara on nimenä uudemman asuinpaikan kohdalla (jako 1798). Vanha Tyrävaara tunnetaan nykyään Rytylinvaarana. Kaikkein vanhin nimi on kuitenkin ollut Kettula (lähistöllä Mehtola, Teeri, Hirvelä ja Haukela!).

1800-luvun lopulla sekä Rytyli, että Tyrävaara ovat olleet Kuhmon hehtaareissa mitattuna suurimpien tilojen joukossa, 1408 ha ja 1395 ha. Tyrävaaraan liittyy kuhmolaista maaseutuhistoriaa,

mm. ensimmäisten joukossa on paneuduttu pelto-
viljelyyn (talolla myös erittäin suuret suoheinäalat)
ja ostettu höyrykäyttöinen puimakone sekä rautan-
kainen traktori heti kun sellaisia on pystynyt
saamaan. Tila on ollut suurimpia voim tuottajia
Kuhmossa.

Tyrävaaran mäkituvassa Mehtolassa ovat asu-
neet kuuluisat Mehtolan saarnassiskot (uskonnol-
lisia maallikkopuhujia).

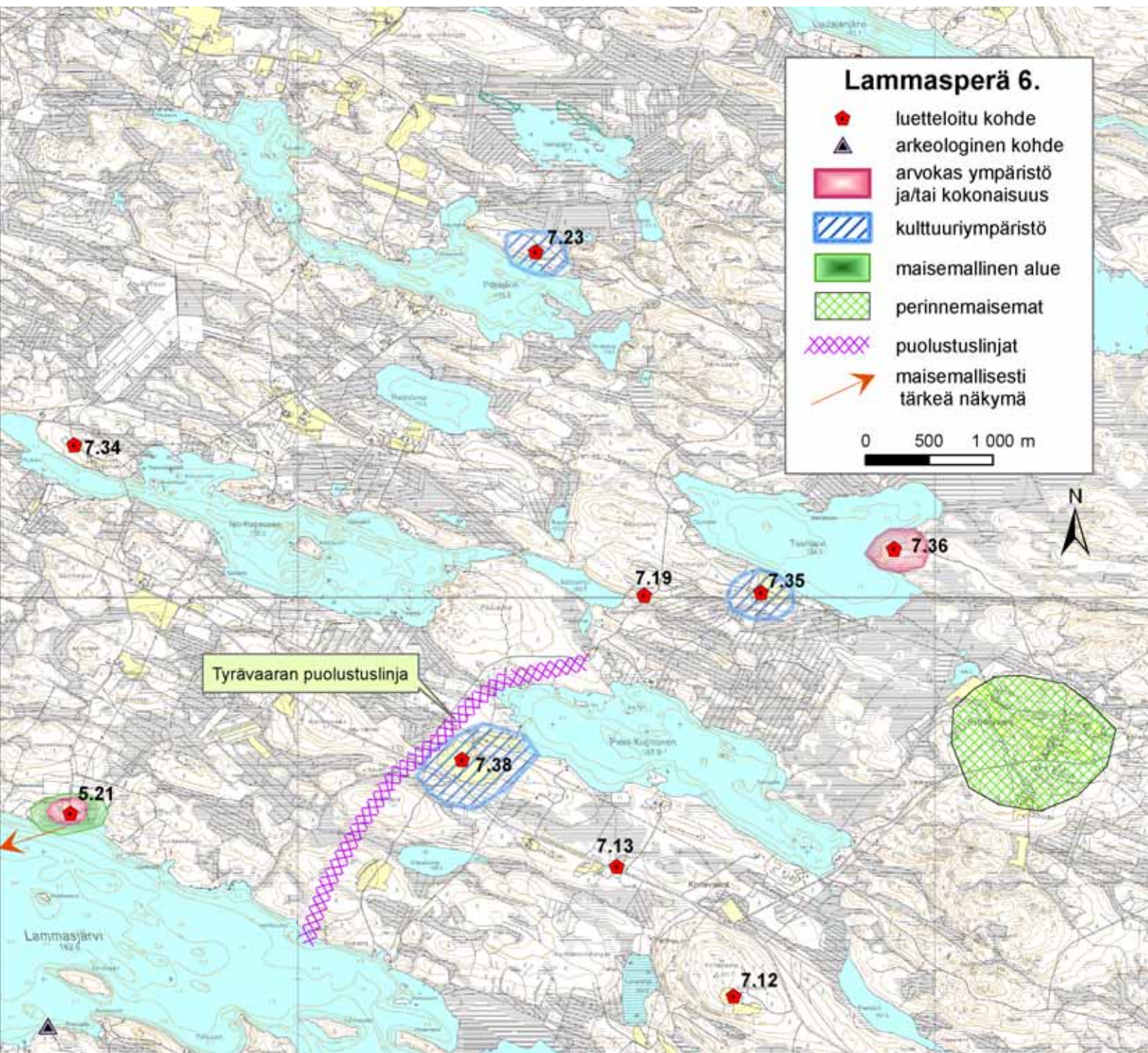
Tyrävaarassa on sijainnut Rajavartioasema
1919–1922.

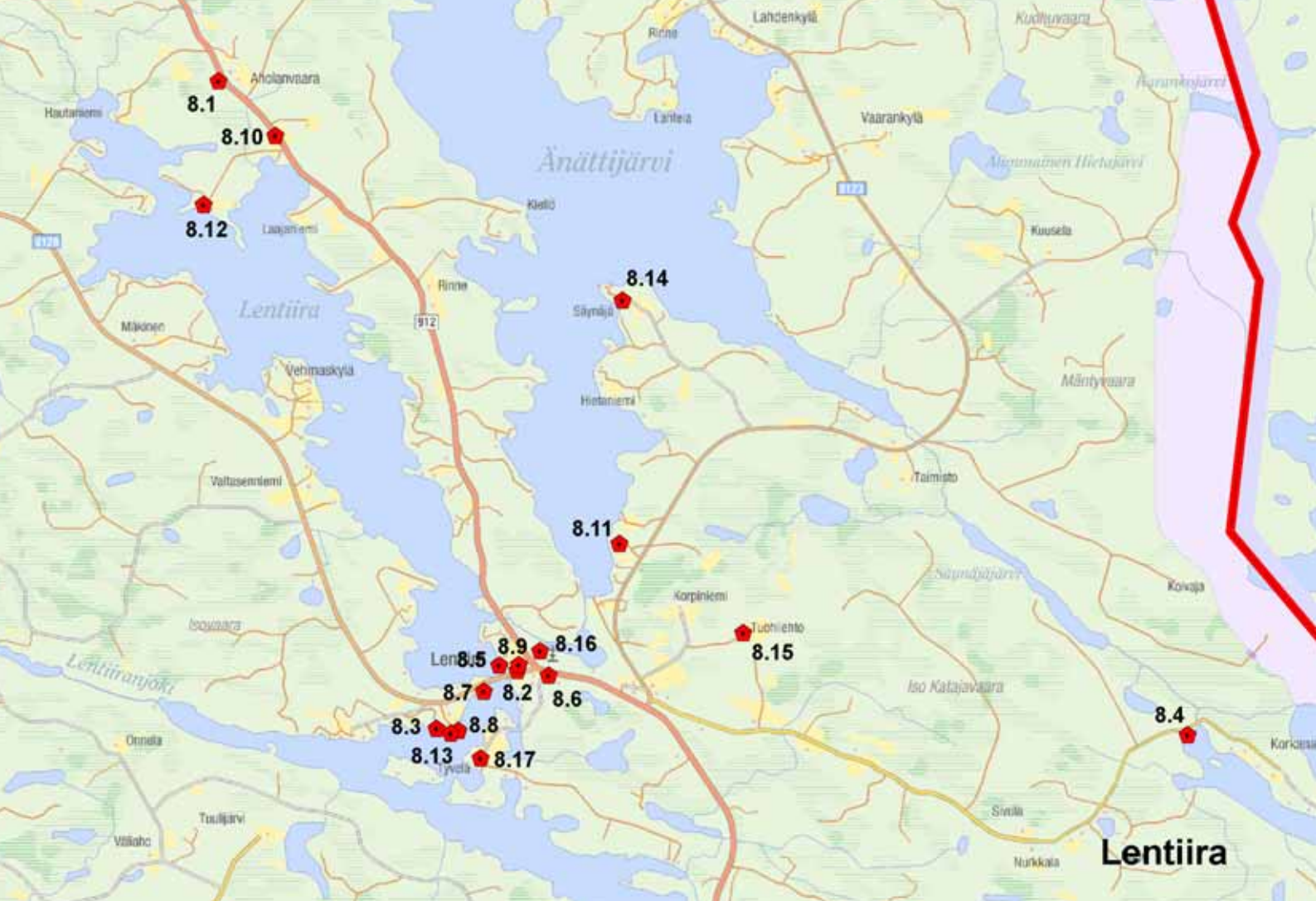
Tyrävaaran peltoaukea on Lammasperäntien
varressa nähtävyys näyttävyytensä vuoksi ja siksi,
että Talvisodan taisteluissa venäläisten eteneminen
pysäytettiin mäen rinteille, jonka vuoksi tien var-
ressa on kivinen muistomerkki pysäköimisaluei-
neen. Tyrävaaran puolustuslinjasta löytyy paikoin

kohtalaisen hyvin säilyneitä jäänteitä. Pesäkkeitä ja
taisteluhautoja on välillä Lammasjärvi – Välivaara
- Kupsusenkangas. Tilan rakennuskanta on komea
ja asettunut hyvin väljästi pellon harjanteelle sodan
jälkeen. Asuinrakennus on tyypillinen iso puoli-
toistakerroksinen, johon on tehty iso kuistiraken-
nelma pihan puolelle avoterasseineen. Pihapiirissä
on lisäksi navetta ja aitta/varastorakennus, sekä
sauna. Rakennusten väriytyy epätyypillinen,
mutta onnistunut. Aitan kaariaihe on kaunis.

Tyrävaaran pihapiiri edustaa komeinta kuhmo-
laista sodan jälkeen rakennettua maaseudun ra-
kennuskantaa.

Tyrävaaran tila ympäristöineen on arvokas kult-
tuurihistoriallisesti. Peltoja viljellään ja ympäristö
on hoidettua.

8. Lentiira

Lentiiran kylä on Kuhmon pohjoisosien keskus. Tälläkin kylällä on asuttu pitkään, sillä esimerkiksi Änättijärven Kieliöstä on löydetty kivikautinen asuinpaikka ja esineistöä. Historiallisella ajalla syrjäinen asuinympäristö on houkuttanut tekemään kirkon vaikka sitten omin päin ja siten Lentiirassa on ollut Ns kirveskansan kirkko jo lähes parin vuosisadan ajan. Kirveskansan kirkosta on tullut käsite ja kuuluisuus. Nykyinen kirkko on järjestyksessä kolmas. Lakkautettujen koulujen alueilta oppilaat käyvät laajalta alueelta Lentiiran koulua vieläkin. Suuri osa kylän rakennuskantaa tuhoutui talvisodassa. Korkanan maastosta löytyy yhä puolustuslinjoja ja muita merkkejä tuolta ajalta.

Näyttävimmillään Lentiiran kylä esittäytyy Käntinsalmensillalle luoteesta tultaessa. Myös Änättikoski Lentiirantietä pohjoisesta tultaessa on Lentiiran keskustan portti. Vartiuksentien ja Korkanan tien risteyksen ympäristössä on laajempaa kylämaisemaa. Korkananjärven talot ovat vanhoja asuinpaikkoja. Niiden läheinen sijainti rajan tuntumassa on näkynyt talojen käyttämisenä rajavarti asemina ajoittain.

Vanhimpia taloja ympäristössä ovat Seppälä-Tyvelä-Sutela, Kuivala ja Änätti.

8.1. Aholan koulu (P)

Koulurakennus valmistui vuonna 1957 ja se on samaa mallia Hiekkalan ja Sylväjän koulujen kanssa. Rakennuksessa on yksikerrokset päätyosat ja kaksikerroksinen keskiosa. Koulun toiminta päättyi vuonna 1994 koulupiirin yhdistyessä Lentiiraan, ja koulu on myyty yksityiselle asuinkäyttöön. Koulu sijaitsee Lentiirantien varressa, joten sillä on myös maisemallista merkitystä.

8.2. Alapiha (P)

Kylämaisemaan keskeisesti sijoittuva pihapiiri on nuori, asuinrakennus on tehty 1940-luvulla ja navetta 60-luvulla. Navetan takana ovat Niskalan talon vanhat aitat ja yhdessä nämä kaikki rakennukset muodostavat ympäristöä rikastuttavan vaikutelman. Toinen aitoista kuuluu Alapihalle, katso 8.9 Niskala. Alapihan rakennuksilla on rakennushistoriallista ja maisemallista merkitystä.

Ympäristön avoimuus säilyy niittämällä ja rai-vauksella.

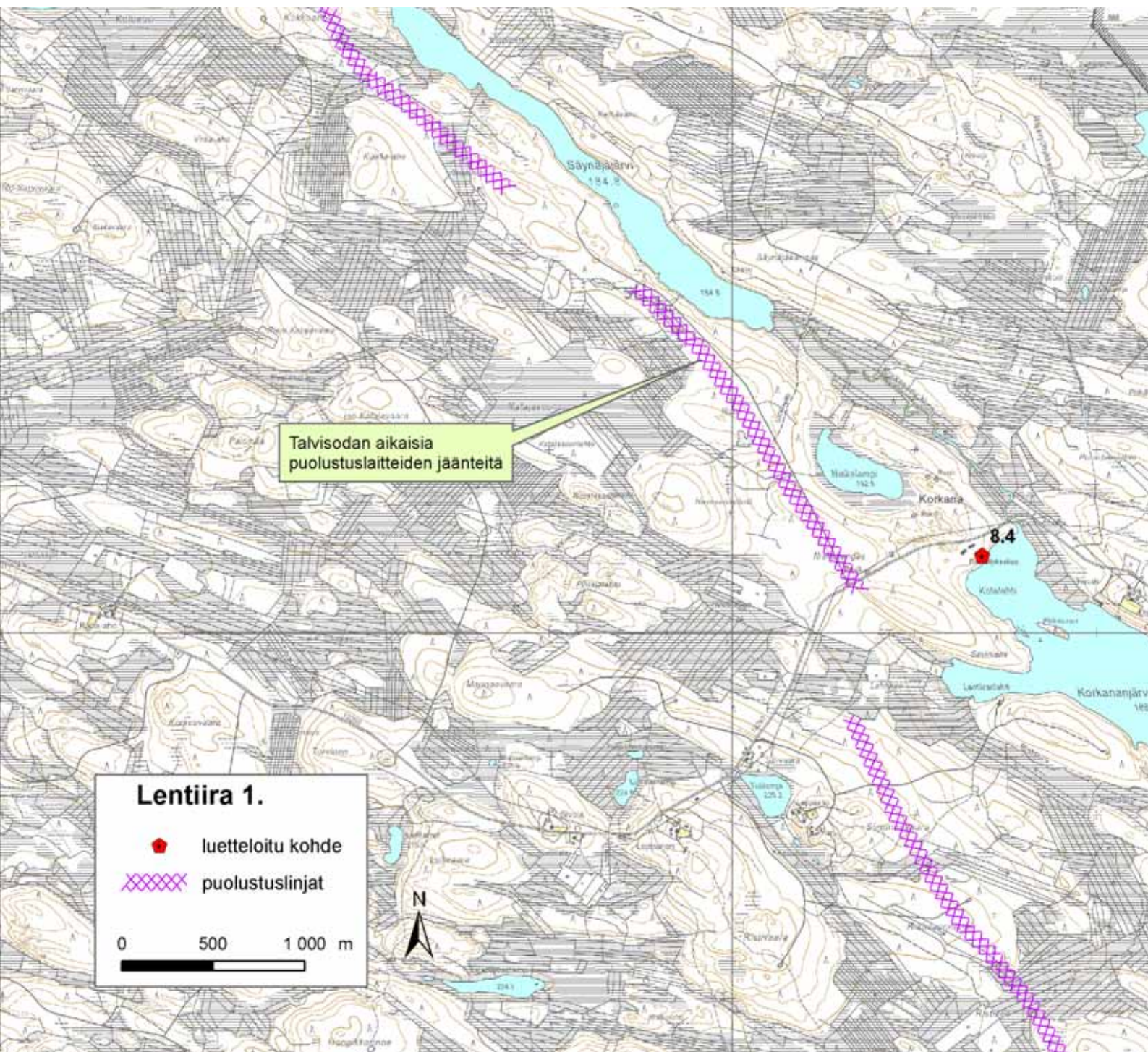
8.3. Kirveskansan kirkon muistomerkki (P)

Vanhimman Kirveskansan kirkon kivijalka on yhä näkyvissä Sutelanniemellä ja sen kiviraunioiden keskelle on pystytetty kirkon muistomerkki. Kirkko rakennettiin vuonna 1812 ilman viranomaisten lupaa, mutta lentiiralaiset saivat luvan käyttää kirkkoaan rukoushuoneena. Kirkko paloi talvisodan viimeisenä päivänä. Muistomerkki on pystytetty paikalle 1950-luvulla. Kirkon paikalta lähtee polku myös Lentiiran vanhalle hautausmaalle, johon 1960-luvun jälkeen on haudattu vainajia enää satunnaisesti. Nykyinen kirkko sijaitsee tältä paikalta toista kilometriä koilliseen, ks 8.5 Lentiiran kirkko. Uudempi hautausmaa sijaitsee Katiskaniemessä.

Muistomerkki ympäristöineen on kulttuurihistoriallisesti arvokas.

8.4. Korkananjärven rajavartioasema ja sotavankileirin jäänteet (P)

Järven länsipäähän Ravilaan oli jatkosodan aikaan parakkirakennukseen sijoittuneena Korkanan rajavartioasema, jonka yhteydessä toimi jatkosodan ajan Kuhmon ainoa sotavankileiri. Leiri oli Suomussalmen leirin ja Vaalan keskusvankilan alainen. Ravila paloi vuonna 1975, eikä sotavankileirin jäänteitä ole enää paljoa näkyvissä. Länsireunalla aluetta on kolme kivi-/puurakenteista korsua, joiden kunto on heikko ja joiden epäillään toimineen joko vankien majoituskäytössä tai tarvikevarastoina. Korsujen pohjoispuolella sijaitsee arvoituksellinen n. 1,5 metriä korkeiden lukuisten kantojen joukko, jotka voivat olla myös läheisen puolustuslinjan panssariestejuurikoiden aiheita.

Lentiiran kirveskansan kirkko. Kesällä 2005.

Nykyään rajavartioasema on ulkomaalaisomistuksessa ja matkailukohteena. Alueella on puinen ja tyyliältään hyvin asiallinen asemarakennus vuodelta 1947, johon on 80-luvulla kytketty huoltorakennus. Läheisyydessä sijaitsee puinen rivitalo vuodelta 1967. Rannassa on hirsinen ja melkoisen komea sauna 80-luvulta.

Vankileirin jäänteet häviävät maastoon hiljalleen. Niitä voisi tuoda esille osana paikallisen matkailuyrityksen imagoa. Entisen rajavartion ja järven välisen puuston harvennus kannattaisi maisemallisista syistä.

Läheisillä mäntykankailla on vielä näkyvissä Korkanan puolustuslinjan jälkiä.

8.5. Lentiiran kirkko (P)

Järjestyksessä toinen kirkko tehtiin Huhmarkallille lähemmäs kylän keskustaa.

Kirkko paloi tuhopolton vuoksi 1989 ja nykyinen tehtiin arkkitehti Hannu Pyykkösen suunnitelmien mukaan 1992. Hirsirakenteinen kirkko seurakuntatiloineen pyrkii yhdistämään kahden aiemman kirkon piirteitä. Siinä on näkyvissä myös ns. postmoderneja tyylipiirteitä. Kattolapheet ovat hyvin jyrkät ja aumattu, mikä on ollut aikaisempien kirkkojen tunnusomainen piirre. Kirkosta on isot ikkunat ympäristöön, millä korostetaan luonnon läheisyyttä. Kirkossa on postmoderneja piirteitä.

Kirkkoon mahtuu 150 henkeä ja kerhuhuoneeseen lisäksi 70 henkeä. Kirkolla on erillinen kellotorni.

Alttariveistoksen on suunnitellut Klaus von Matt ja barokkityyliset urut on Urkurakentamo Tuomen tekemät.

Kirkon sivurakennukset ovat 50-luvulla tehtyjä: piharakennus, asuinrakennus ja rantasauna ovat asiallista tyyliä.

Kohde on kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas.

Ympäristö on rantametsikköä ja se kuuluu olennaisesti korpikirkon imagoon. Puuston varovaista uusimista tulisi tehdä jatkuvasti, jotta ympäristö säilyisi jatkossa ennallaan.

8.6. Lentiiran koulu (P)

Koulu- ja asuntolarakennukset valmistuivat vuonna 1947. Ensimmäisen koulurakennus paloi jo vuonna 1904. Koulua pidettiin kymmeniä vuosia Muistolan talossa, joka sitten poltettiin talvisodan aikana. Nykyiset koulurakennukset on tehty jo ennen sotia tehtyjen piirustusten mukaan ja niissä erottuu klassiset tyylipiirteet. Läheinen terveystalo on samaa tyyliä ja tehty samaan aikaan. Koulu on lakkautusuhan alainen. Koulu sijaitsee Lentiirantien varressa ja muodostaa tienvarsi- ja kylämaisemaa. Koululla on kulttuurihistoriallista ja ennen kaikkea rakennushistoriallista arvoa.

Kirveskansan kirkon muistomerkki. Kesällä 2005.

Korkanan sotavankileirin jäänteitä. Kesällä 2005.

Niskalan vanhat aitat. Kesällä 2005.

8.7. Muistola (P)

Käntinsalmensillan läheisyydessä on Muistolan talo ja sen ympärillä vanhoja rakennuksia kauniissa niemessä. Paikalla on sijainnut koulu, jonka piharakennuksia nykyiset sivurakennukset ovat. Koulun perustukset näkyvät pihapiirissä.

Toimittuaan ensin Huutoahossa, koululle tehtiin rakennus Sutelaan ja kun se paloi 1904, ostettiin Muistolan kauppakartano koulun tiloiksi.

Nykyisellään paikalla on 1940-luvulla tehty asuinrakennus, hirsinen varasto ja huussirakennus, sekä hirsinen varastorakennus, jonka itäpäädyssä on myös asuttu.

Lisäksi pihalla on suuri kellarikuoppa ja rannassa saunarakennus.

Paikalla on jäljellä pitkään asutun paikan henki ja ympäristö on kaunista.

Kohteella on kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa. Näkymät sillalle ja sillalta kannattaa säilyttää. Lähiympäristön raivaus ja niittäminen toimivat ympäristönhoitokeinoina. Myös näkymä pihalta saunan kautta järvelle on säilyttämisen arvoinen.

8.8. Niemi-Sutela (P)

Talon vanhan riihen on rakentanut Arvi Kinnunen vuonna 1930, ja se on siirretty nykyiselle pihapiiriin väliaikaiseksi asunnoksi. Kohteella on rakennushistoriallista ja maisemallista arvoa.

8.9. Niskala (P)

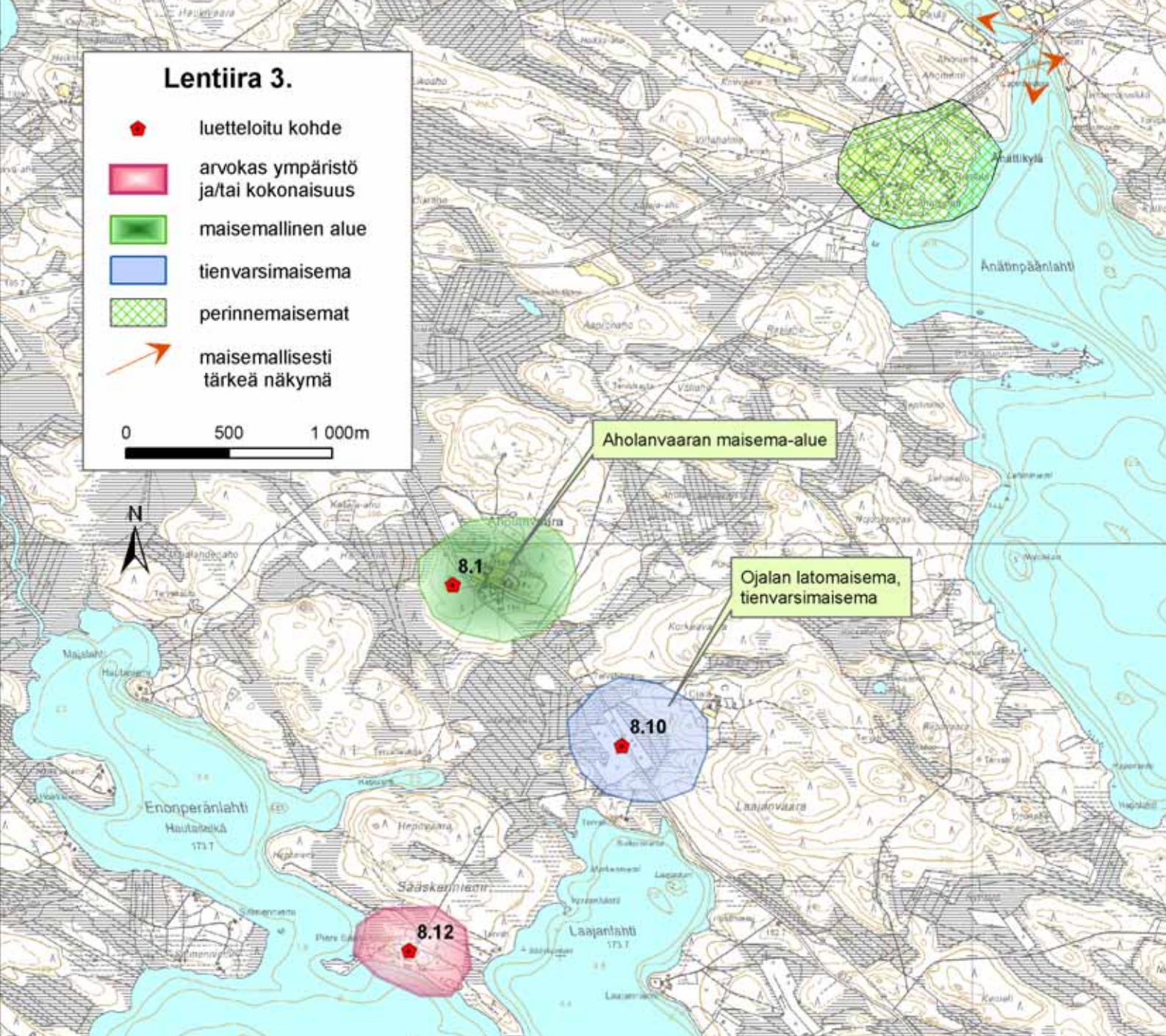
Keskellä Lentiiran kylää sijaitsee vanha Niskalan tila, jonka aitat ovat hyvin näkyvällä paikalla lounaisrinteessä peltomaiseman keskellä. Aitoilla on pärekatteet. Toinen aitoista on Alapihan omistuksessa. Jauho- ja vilja-aitat ovat otsa-aittoja ja arviolta 1700-luvulta. Jauhoaitassa on pistolattia ja suorat posket, ovi on alkuperäinen ja sen pihtipielet on sovitettu yläosassa suoraan kamanahirteen. Vilja-aitassa on lovetut posket, joskin niiden alaosat on sahattu pois.

Aitat ovat rakennushistoriallisesti arvokkaita.

Pihapiirissä sijaitsee asuinrakennus, navetta ja varasto. Ne kaikki on tehty sotien jälkeen, mutta talonpoikaistyyliin. Asuinrakennuksen kate on ns. eterniittiä eli asbestisementtilevyä, jota löytyy muistakin kylän rakennuksista yhä.

Aittojen alapuolella on Alapihan navetta ja päärakennus ja yhdessä Niskalan kanssa ne muodostavat maisemakokonaisuuden.

Ympäristönhoidolle keskeistä on peltoaukean säilyttäminen. Sillä on myös koko kyläkeskuksen kannalta suuri maisemallinen merkitys.

8.10. Ojala (P)

Tilan 5 latoa sijaitsevat Lentiirantien molemmin puolin suoviljelyksillä. Ladot on rakennettu vuosina 1949-1959 ja kunnostettu 1990-luvulla. Aholan koulu toimi 1950-luvun alussa Ojalan talossa. Ladot ovat hieno tienvarsimaisemakohde. Peltojen pajukoiden raivaus ja niitto ovat tärkeitä säilymisen kannalta.

8.11. Petäjävaara (P)

Änätin rantarinteeseen ja Lentiiran kylän läheisyyteen on 1800-luvulla perustettu asuinpaikka, joka on kärsinyt pahoin sodista. Nykyisellään paikalla on pihapiiri, jossa on sodan jälkeen tyyppiirius-

tusten mukaan tehty hirsinen asuinrakennus, navetta, varasto ja vanha 1900 tehty pirttirakennus. Lisäksi on riihi ja rantsauna. Pihapiiri on kerroksellinen ja kohtalaisen jyrkässä maastossa.

Petäjävaara on tyypillinen kerroksellinen pihapiiri alueella, jossa jälleenrakennus on ohjannut rakentamista. Kohteella on rakennushistoriallista arvoa.

Ympäristö on hoidettua.

8.12. Pieni Sääskenniemi (P)

Talon kaksi vanhaa aittaa talon pihapiirin järvisivulla on rakennettu noin 1850-luvulla. Kumpikin ovat pieniä otsa-aittoja suorine poskiineen.

Rakennuksilla on rakennushistoriallista arvoa.

Petäjävaaran sodassa palamaton mummonmökki. Kesällä 2005.

Tyvelän peltoja. Kesällä 2005.

8.13. Sutela (P)

Varastona toimivan aitan rakentajasta tai rakentamivuodesta ei ole tietoa. Aitta on siirretty Sutelaan Vilkkolan tilalta ennen talvisotaa ja jäänyt polttamatta sodan aikana.

Aitalla on rakennushistoriallista merkitystä.

8.14. Säynäjäniemi (P)

Änäntijärven etelärannan niemessä on varastona toimiva nuotta-aitta rakennettu vuonna 1705.

Sillä on rakennushistoriallista merkitystä.

8.15. Tuohilehto (P)

Asuinrakennus on rakennettu vuonna 1946 talvisodassa tuhoutuneen tilalle. Talo on tyypillinen murosajan päärakennus, jolloin vanhan talonpoikaistalo sai uusia puolitoistakerroksisen piirteitä. Vilja-aitta on rakennettu 1940-luvun alussa ja siirretty myöhemmin pihapiiristä sata metriä kauemmas.

Rakennuksilla on rakennushistoriallista merkitystä.

8.16. Terveystalo (P)

Suomen punainen risti teetti Lentiiran kylään keskeiselle paikalle Niskalan maille terveystalon piirustukset juuri ennen Talvisodan alkua 1939. Rakennustyöt aloitettiin heti ja sodan alettua runko oli valmis. Koska rakennus ei ollut vielä lämmityskuntoinen, ei sitä poltettu omien toimesta Talvisodan melskeissä.

Hirsirakenteinen ja kaksikerroksinen talo oli keskeisessä asemassa alueen terveystoiminnan kannalta. Tyyliltään klassishenkinen rakennus on näyttävä sisäpihan puolelta, sillä sen avokuisti on toteutettu erittäin voimakkaalla pilari- ja päätykolmioaiheella. Pihapiirissä on punainen varastorakennus, jossa sijaitsee nykyään varastoja ja Lentiiran palokunnan tilat. Varustuksiin kuuluu mm. paloauto ja katolla hälytys sireeni. Talon kohtalo on vaaka laudalla, sillä toiminta terveystalona loppuu syksyllä 2006.

Läheisen koulun rakennukset on tehty Terveystalon kanssa samaan aikaan ja ovat samaa tyyliä.

8.17. Tyvelä (P)

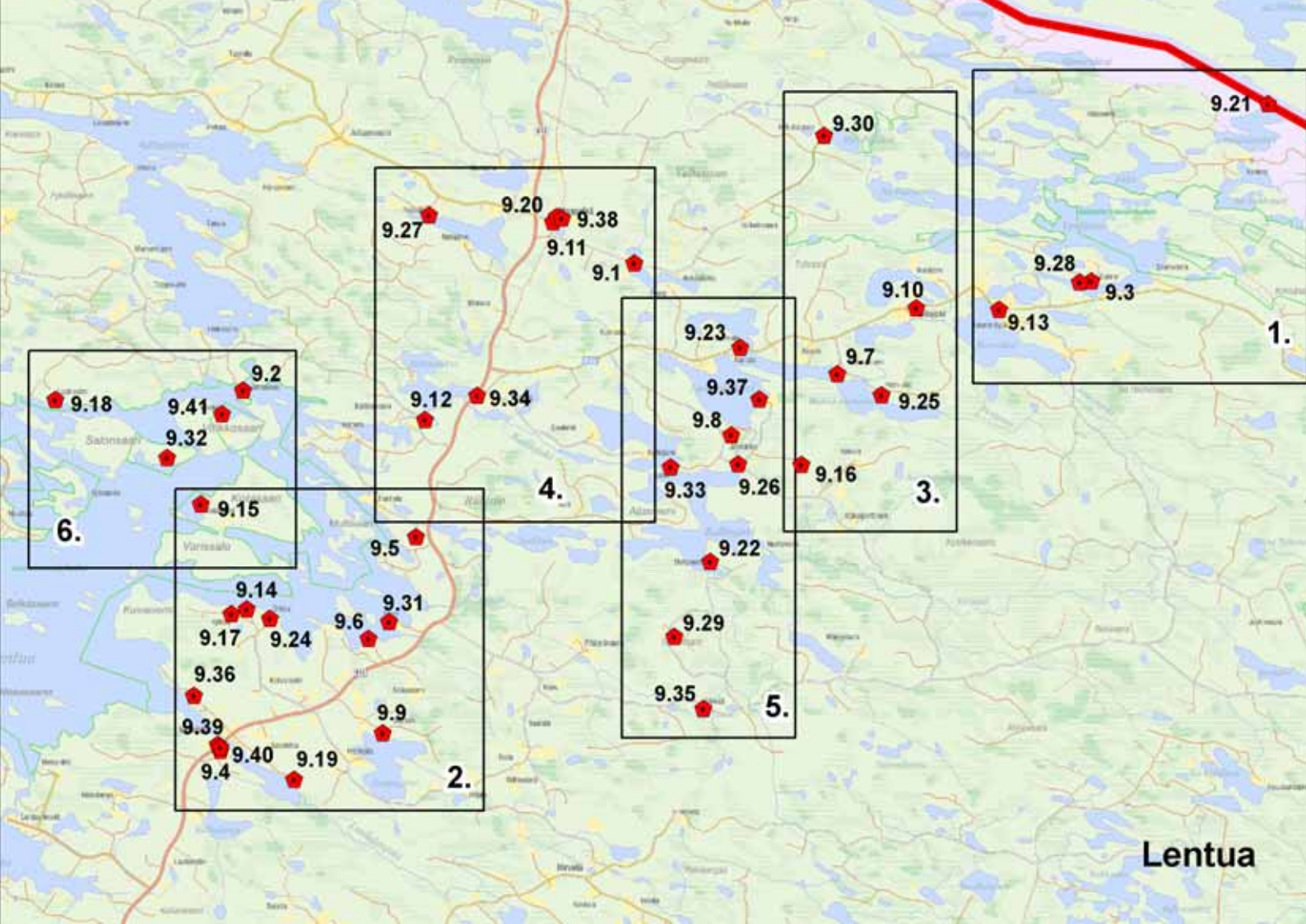
Lenttiirajärven Katiskanimessä on perimätiedon mukaan vanhin Lentiiran asuinpaikka: Lento nimisen karjalaisen tiera eli asunto on sijainnut nykyisen Seppälän tilan paikalla. Tila on ollut jo 1600-luvulla, mitä todistaa Tyvelän puolen vanhan aitan vuosiluku 1685.

Vanhan aitan päädystä on toinen aitta, jossa vuosiluku 1823. Aitat on aikoinaan siirretty nykyiselle paikalleen, mutta alkuperäinen sijaintipaikka ei ole enää tiedossa. Viljaa vanhassa aitassa on varastoitu 1960–1970-luvulle saakka. Aitassa on avaimeton maasepän takoma lukko.

Aitta on varsin kulunut ja sitä on korjattu 1990-luvulla. Tyvelän aitta on yksi vanhimpia tiedossa olevia Kuhmossa, Lentuan Saaren aitta on vuodelta 1683 ja Sumsan aitta vuodelta 1679.

Tyvelä aitat ovat rakennushistoriallisesti arvokkaita. Maisema Sutelanniemelle on komea.

Aittojen välitön ympäristö tulisi pitää avoimena, heinät niittää ja pajukot raivata säännöllisesti.

9. Lentua

Lentua mainitaan omana maarekisterikylänä 1600-luvun puolivälistä alkaen. Lentuajärveä on ennen kutsuttu Lentojärveksi, mikä nimi periytynee karjalaisesta miehennimestä Lento, kun taas Ivan ja Melentiakin ovat asuneet pohjoisemmilla tietöillä (Iivantiira ja Lentiira). Karjalaisten hyvin harvaan asuttamalle seudulle tuli sitten lännestä kalastajia ja väestöä, mikä tietysti aiheutti monenlaista skismaa maiden hallinnasta.

1800-luvulle asti Lentua oli alaltaan mahtavan kokoinen kylä, sillä siihen kuuluivat kaikki pohjoiset kylät Kuumua ja Vartiusta myöten. Nykyinen Lentuan kylä sijaitsee pääosiltaan Lentuajärven itärannoilla, missä asutus on verrattain vanhaa. Kylä säilyi kohtalaisesti talvisodan tuhoilta lukuun ottamatta Kalliojoen ympäristöä. Talvisodan aikaisia puolustuslaitteiden jäänteitä löytyy mm. Kauronkylän maastosta, Sumsan Jokijärveltä ja ns. Hanhelan suuri puolustusasema Isojoensuun ja Myllyjärvi-Särkisen alueelta.

Lentua on järvenä kaunis, kumpuileva maasto ja hirmuinen määrä niemiä ja lahtia tekevät siitä

monipuolisen visuaalisesti. Lentiirantiellä Lentuan kylä tulee ilmeikkäimmin esille Varajoella, missä on eri-ikäisiä maalaistaloja sillan ja joen molemmin puolin. Mieltä kiehtovinta seutua taas ovat vanhan kauppareitin eli Kalliojoen ympäristö, sillä reittiä ovat samonneet useat karjalaisuuden tutkijat matkoillaan Akonlahdelle, Miinoaan ja Vienaan ylipäänsä. Lapinsalmen tila on erikoisen maininnan arvoinen: sen kulttuurihistoriallinen tausta ja ympäristön tila ovat ainutlaatuisia Suomen mittakaavassa.

Kainuun 3. seutukaavassa on merkitty muinaismuistokohteeksi Kalliojoen ympäristö ja Veräisenjärven esihistoriallisesti kiehtova seutu. Viimeksi mainitulla alueella on myös Suomen vanhinta kallioperää. Sitä sivuaa myös Maariansärkät, jotka kuuluvat valtakunnalliseen harjujen suojeluohjelmaan.

Olavi Manninen on kirjoittanut Lentuan kyläkirjan, jossa on esitelty kylän vanhempia rakennuksiakin sanoin ja kuvin.

Ahvenuslammen talo on tyylikäs. Syksyllä 2005.

9.1. Ahvenusniemi, Peurojärvi (P)

Pieni pihapiiri on loivassa rinteessä järven rannan niittymaisemissa. Pihapiirissä ovat talo ja navetta. Läheisyydessä on lisäksi riihi kylkeisineen ja erilaisia lautavarastoja. Kaikki rakennukset on tehty sotien jälkeen. Talon ulkoinen muoto on poikkeava ikkunoiden ja kuistin vuoksi. Samantyylinen ratkaisu on Saunajärven Vetkon talossa. Kapeat ristikkoikkunat ja kuistin päätylippa ovat omaperäisiä ratkaisuja. Ikkunat ovat funkkistyylliset nauhamaisuudessaan. Samanlaiset ikkunat löytyvät läheisestä Pienivaaran talosta ja mm. Lammasperän Levävaaran ullakon päädyistä.

Kohde on rakennushistoriallisesti arvokas. Ympäristö on hoidettua. Näkymiä järvelle voisi avata.

9.2. Aittoniemi, Lentua (P)

Pieneen niemeen sijoittuvalla pihapiirillä on ollut maineikas isäntä: Renne Haverinen. Hän osti talon ”kylästyttyään Matokankaan torpan matoihin”, sanottiin. Haverinen toimi useiden karelianistien oppaana Kalliojoenreitillä ja Vienassa ylipäätään. Aittoniemi sijoittuu tällaiseen tehtävään kuin nenä päähän, sillä niemen itäpuolisilta vesiltä tuo reitti juuri alkoi. Lisäksi niemi sijaitsee Juttuan ja Lentuan välisen veneheiton kohdalla, joten liikennettä on ollut myös yläpuolisille Iivantiiran ja Lentiiran/Vartiuksen vesille tätä kautta. Paikalla sijaitsee nyt Juttuan uiton aikainen vetorata. Juttuaminen on saamea ja tarkoittaa kulkemista, mikä osaltaan korostaa ympäristön hyvin vanhaa reittimerkitystä.

Aittoniemi on saanut nimensä aitoista, kuten arvata saattaa. Venereittien varsilla sijaitsevilla niemillä oli yleisesti erilaisia tavarain säilytykseen erikoistuneita taloja aittoineen.

Pihapiirissä on nykyisellään hirsinen päärakennus vuodelta 1945, navetta, iso perunakuoppa, saunoja ja muita sivurakennuksia. Pihapiiri on eheä ja elävä asuinpaikka. Nykyinen isäntä on aseseppä.

Läheisyydessä sijaitsevat Juttuan vetorata ja kulttuurihistorialtaan valtakunnallisesti tärkeä Lapinsalmen talo, sekä Vitikan vanha talo. Renne Haverisen kuoltua kreivi ja taidemaalari Louis Sparre lahjoitti hautapaikalle hautamerkin, joka löytyy yhä Kuhmon keskustan Hankaniemen hautausmaalta.

Niemen ympäristössä kasvaa runsaasti puustoa ja kauniita rantamaisemia piisaa. Sen vuoksi voisi harkita näkymien avaamista järvelle pihapiiristä.

Alanteen talo on yksi parhaiten säilyneistä. Syksyllä 2005.

Hiekkaniemen talo. Syksyllä 2005.

9.3. Alanne, Kalliojoki (P)

Tila sijaitsee jyrkän rinteiden päällä Alanteenjärven rannalla. Ja kun järvelläkin on sama nimi kuin tiialla, voi olettaa, että paikalla on asuttu pitkään: Alanteessa tiedetään olleen asutusta ainakin 1700-luvulta saakka. Sota hävitti vanhan rakennuskannan ja uusi tehtiin välittömästi sotien jälkeen vanhan pihapiirin kohdalle. Nyt paikalla on iso talo, navetta, kaksiosainen pihalato, vanha mökki ja rantasauna. Mökissä on asuttu tilapäisesti heti sotien jälkeen. Rakennukset ovat sopusuhtaisia ja hoidettuja. Malliltaan talo ja navetta edustavat tyyppillisiä maaseutukeskuksen piirustusten mukaisia viljelystilan rakennuksia. Ympäristö on kaunis ja hoidettu. Läheisyydessä sijaitsevat Puistolantie ja Rinteen samantyyppiset talot, joista Rinteen talo on todella hyvin säilynyt, katso Rinne.

9.4. Alapiha, Varajoki (P)

Alapiha on erotettu Varajoen tilasta. Ympäristössä on Varajoen ja Varajan talot. Pihapiirissä on jyvääntalot, jotka on siirretty 1960-luvulla alkuperäiseltä paikaltaan Varajoen pihasta. Tuolloin se oli jäämässä Lentiirantien uuden tielinjauksen alle. Sen vieressä oli toinen vilja-aitta, joka sijaitsee nyt Varajan pihalla.

Alapihan aitta on suuri otsa-aitta, posket on lovettu erikoisesti ja kauniisti, silta on tallella kuten myös ovi lukkoineen. Hirsipäiden leikkaukset ovat omaperäisiä. Ikäarvion mukaan aitta on 1700-luvulta.

Lähiympäristöä tulisi näyttää ja raivata pajukoita säännöllisesti.

Alapiha aittoineen liittyy rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin hienoon Varajoen kulttuuriympäristöön.

9.5. Hanhelan puolustusasemat (P)

Hanelan puolustusasemat ovat Kuhmon parhaiten säilyneitä Talvisotaa edeltävien ”Ylimääräisten harjoitusten” aikana syksyllä 1939 rakennettuja kohteita. Osa linjoista on tuhoutunut, mutta läntiset osat ovat varsin edustavia. Linjat tehtiin Suomussalmen suunnan turvaamiseksi.

Kohde soveltuisi mahdollisesti matkailulliseksi kohteeksi.

9.6. Harju (P)

Lentuan Harjuniemessä ei ole vanhasta talosta muita historiallisia merkkejä näkyvissä kuin vilja-aitta. Sen rakentamisajankohta ei ole tiedossa, mutta rakennus lienee alkuperäisellä paikallaan. Aitta

on otsa-aitta, vanhoja kattorakenteita on tallella ja ikäarvion mukaan se on tehty 1800-luvun alussa, jos ei jopa aikaisemminkin.

Aitalla on rakennushistoriallista merkitystä.

9.7. Hiekkaniemi (P)

Hoikka-Juolunkajärven pohjoisrannan niemessä on peltoaukea pihapiireineen. Rakennuskanta on poltettu kokonaan sotien aikana. Uusi pihapiiri on tehty heti sotien jälkeen ja huomionarvoisen suurikokoisena. Päärakennus on hirrestä, harmaa ja harjakattoinen vankka talo. Kunto on mitä parhain. Talossa ei ole kuistia. Navetta on myös erittäin hyvässä kunnossa, yhtä maalaamatonta ja todella suuri: heinävintti on oikeastaan kerroksen korkuinen tila. Lisäksi pihalla on uudempi aittarakennus. Pihatie varressa on riipi kylkeisineen ja kauempana hirsinen lato.

Pellolla pihapiirin itäpuolella sijaitsee naapurin eli Hiekkalan pienempi talo. Lisäksi on tietysti rantasauna ja muita latoja.

Hiekkaniemen rakennuskanta edustaa tyyppillistä jälleenrakennuskauden talonpoikaishenkistä ison talon pihapiiriä. Se on rakennushistoriallisesti tärkeä kokonaisuus. Ympäristökin on edustava, joten tämä tila on eräs parhaimpia kuhmolaisia kulttuuriympäristökohteita tällä hetkellä.

9.8. Huotarila-Juolunka (P)

Juolungon talon itäpuolella samalla peltoaukealla ja Juolunkajärven rannalla sijaitsee vanhan Huotarilan jäänteitä aittoineen.

Aitoista nuorempi on ehkä satavuotias, mutta toinen eli jauhoaitan näköinen voi olla jopa yli 200 vuotta vanha. Se on kammiollinen otsa-aitta, jonka posket ovat suorat, lattia pistomallia ja se on päällystetty kokonaan päreillä.

Talo on sotien jälkeen tyyppipiirustusten mukaan tehty hirsirakennus. Talon takana on jäänteitä ennen sotia tehdystä piharakennuksesta. Talon eteläpuolella on ns. tynnyrisauna, mikä edustaa 70-luvun erikoista rakennusperinnettä.

Pellon takana lännen puolella sijaitsee vanhan Juolungon talon paikalle tehty talo, navetta latoineen ja suorasivuinen aitta. Juolungon talossa on asuttu 1600-luvulta saakka, jolloin sen alkuperäinen nimi on ollut Kalliojärvi, sittemmin myös Huotarila.

Kohde on rakennushistoriallisesti arvokas.

Ympäristön avoimuus tulee säilyttää näyttämällä ja raivaamalla. Samalla voisi pohtia näkymien avaamista järvelle.

Huotarilan vanha aitta on päällystetty päreillä. Syksyllä 2005.

Jauhola on pian jäljellä romanttinen muisto. Syksyllä 2005.

Kantolan ruotsalaistalo. Syksyllä 2005.

9.9. Jauhola (P)

Hangasjärven luonnonkauniilla rinteellä on Jauholan romanttinen pihapiiri, jonka jokaisessa rakennuksessa ”kukki horsma”: tila on ollut täysin hoitamaton 50-luvulta saakka. Jauhola on asuttu 1800-luvun puolivälistä saakka. Rakennukset ovat katottomia, huonokuntoisia ja kasvillisuus on vallannut pihapiirin. Jauholan kamarissa on toiminut Lentuan koulu vuosina 1943–1950.

Pihapiirissä on jäljellä leveä päärakennus, kaksiosainen piha-aitta ja kolmiosainen talliaitta. Nave-tasta on jäljellä vain kasa pökölöä. Läheisyydessä on riihi, vanha pirtti latona, aitta ja perunakellari. Rannassa on vene, verkkovaja ja saunan jäänteet.

Jauhola on ympäristöromantikolle arvokas kohde. Peltoaukea on vielä tallella, rinne järvelle on yksi kauneimmista pienmaisemista Kuhmossa, mutta pusikoitunut pahoin.

9.10. Kalliojoen koulu (P)

Ensimmäinen koulurakennus ja asuntola poltettiin talvisodan sytyttyä, ja nykyinen koulurakennus valmistui vuonna 1946. Koulu on lakkautettu vuonna 1995 ja toimii nykyään asuinkäytössä. Asuntola on tehty vuonna 1949. Hirsinen, tiilikat-teine ja rimavuorilaudoitettu rakennus on samanlainen kuin Haukelan koulu. Rakennuksilla on rakennushistoriallista merkitystä.

9.11. Kantola, Maaselkä (P)

Kantolan tila on lohkottu Maaselän tilasta ja sille on rakennettu 1940 ns. ruotsalaistalo, joita saatiin lahjoituksena Ruotsin valtiolta. Talo on tyyppiä 2, mutta sitä on lisäeristetty ja kunnostettu, sekä mm. kuisti tehty umpinaiseksi. Olemus ja mittasuhteet ovat kuitenkin ennallaan. Pihapiirissä on lisäksi lauta-aitta, komea iso navetta ja lautavarasto.

Kohteella on rakennushistoriallista ja paikallista maisemallista arvoa. Samalla peltoaukealla on toinen ruotsalaistalo Kotiniemen tilalla (tyyppiä 4).

9.12. Kattilakosken koulu (P)

Suuri koulurakennus valmistui vuonna 1958, ja 1960-luvulla koulupiirin ja koulun nimeksi tuli Sumsan sijaan Kattilakoski. Koulu lakkautettiin vuonna 1977, ja koulupiiri jaettiin Lentuan ja Kalliojoen koulupiirien kesken. Tiloissa on toiminut Matkakoti Tuuteli 80-luvulla, mutta nyt rakennus on tyhjiään. Koulu on parhaillaan myynnissä ja huonokuntoinen. Koulu sijaitsee lehtomaisemassa kosken ja Sumsajärven välisessä niemessä.

9.13. Kauronkylä (P)

Kalliojoen vesistön varren vanha Kauronkylän alue tuhoutui sotien aikana täysin. Niemellä oletetaan asuneen 1500-luvulla Gavril – nimisen vianalaisen. Nimi kääntyi suomalaisittain Kaurokseksi. Kauronkylä oli kuuluisa ”laukkuryssien” matkaetappi Venäjän Miinoan kylältä ja lisäksi rannan tuntumassa olleissa lukuisissa aitoissa säilytettiin myytävää tavaraa. Kauronniemelle on merkitty yksi savu eli talo vuoden 1650 Kainuun ensimmäiseen karttaan.

Kylän raitti on ympäristökokemus. Länneestä päin saavutaan muutaman talon kautta sillalle, josta aukeaa näkymä kahdelle järvelle ja niiden väliselle niemelle. Tie jatkuu niemen eteläsyryä lähes veden pinnan tasolla rantapuiden lomassa, jolloin niemen harjun päälle jää muutamia sotien jälkeen tehtyjä taloja, joista Mäki on vanhin. Käännyttäessä Ison Kaurojärven puoleiselle tielle tullaan toiselle pyöreämmälle peltoaukealle, jonka niityt ja pellot, sekä vanhat hakamaat ovat kuhmolaisittain laajoja. Taloja tällä kumpuilevalla kylällä on paljon, joista Pahkalan rakennukset ovat nyt vanhimmat eli juuri sotien jälkeen rakennetut päärakennus ja navetta.

Vanhin viranomaistieto on 1600-luvun alusta, jolloin Kaurojärven taloa verotettiin, sitten tilan nimeksi tuli Haapala, nyt paikalla on Mäki.

Ympäristö vaikuttaa pitkään asutulta ja vehmaalta savolaiselta tyypiltä, mikä on hämmästyttävää kuhmolaisessa ympäristössä. Kauroniemi on ympäristöltään hyvin erikoinen ja sen ympäristön tilan säilyminen edellyttäisi perinteisten viljelykeinojen käyttöä. Kauron kahden niemen kyläalue on maisemallinen aarre. Kylän pohjoispuolella sijaitsevat Veräisenjärven valtakunnallisesti merkittävät muinaismuistokohteet ja ympäristössä on useita eri suojelualueita, sekä UKK-reitti. Läheisyydessä sijaitsee myös talvisodan puolustuslinjojen jäänteitä, jotka jatkuvat Veräjäjärven kautta Korakanjärvelle ja aina Änätille saakka.

Ympäristön hoito on haaste alueen koon vuoksi. Alueen ainutlaatuisuuden vuoksi tulee tarkkaan harkita ne alueet ja paikat, joiden suhteen hoitoa tulisi järjestää. Niittäminen ja pusikoiden raivaus ovat maisemanhoidollisia keinoja.

9.14. Ketola, Lentuanniemi (P)

Lentuanniemen Ohtolan ja Kyllölän väliin sijoittuu Ketolan talo, joka on mahdollisesti alkuperiltään vanha Ohtolan ruotusotamiehen torppa. Pihapiirissä on vanha puoli, johon kuuluu hirsinen pieni pirttirakennus, pariaitta ja vilja-aitta lähellä rantaa.

Leikkimökki Maaselältä. Syksyllä 2005.

Pirtin ikkunoiden koristelaudat ovat erikoiset, samanlaisia ei esiinny muissa Kuhmon taloissa tai rakennuksissa. Pirtin arvioidaan olevan 1850-luvulta ellei vanhempikin. Aitat ovat samaa ikäluokkaa. Läheisyydessä on hyväkuntoisia latoja.

Ketolan vanha rakennuskanta on rakennushistoriallisesti arvokasta ja sillä on järvenrannassa peltoaukeineen maisemallista merkitystä. Ympäristö on hoidettua.

9.15. Kotaniemi (P)

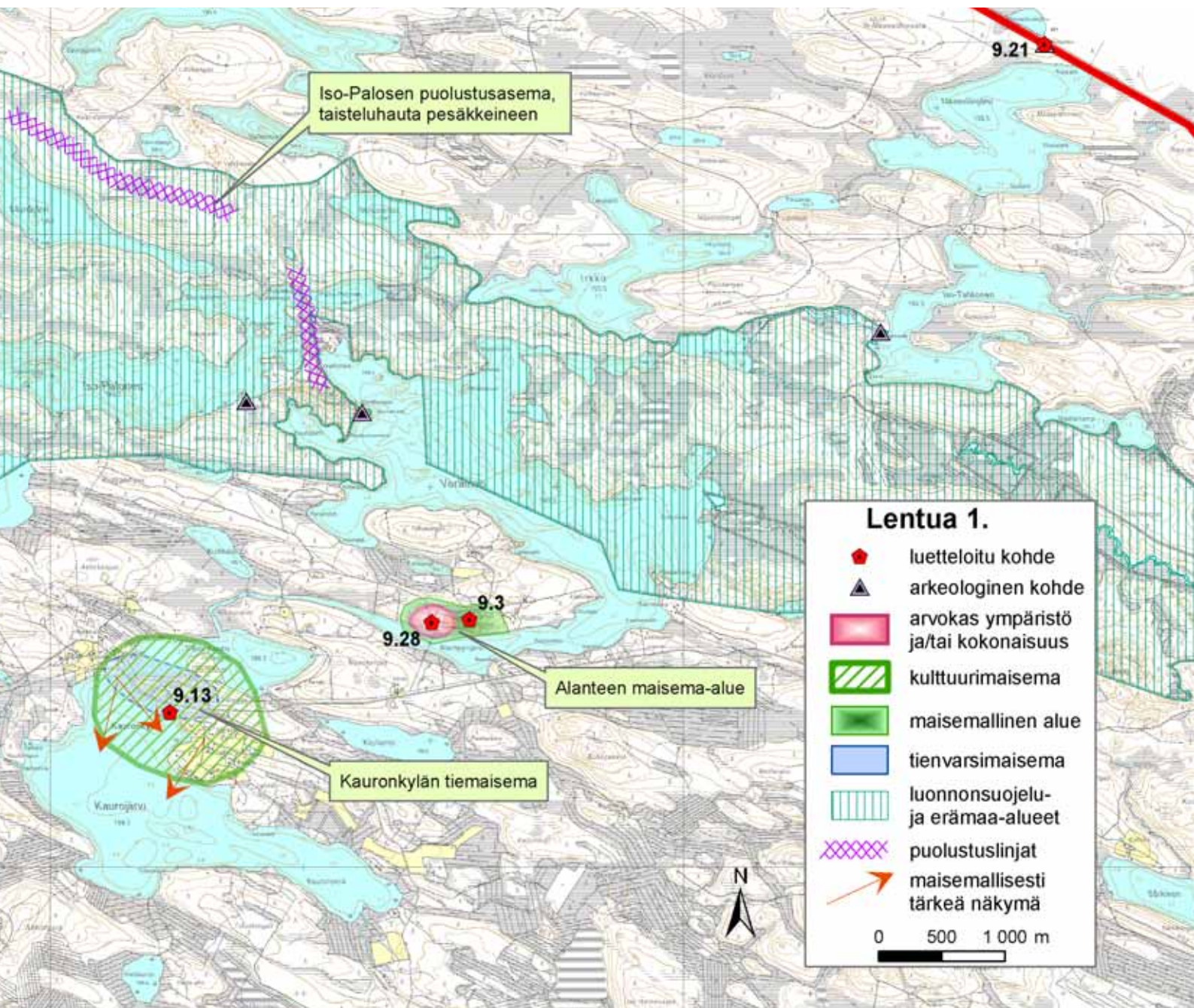
Kuhmossa on muutama vanha saassa sijaitseva asuinpaikka. Kotaniemi on yksi näistä nytemmin lomakäyttöön jääneistä taloista (muita ovat Lentuan Saari ja Vitikko, sekä Hietaperän Hepokanta). Kotaniemessä asui Kota-Matti, joka oli sen verran kova tervansoutaja, että on saanut nimensä leirintäalueen Terva-aitan yhdeksi huoneeksi. Kotaniemen väki kaivoi ennen toista maailmansotaa Kota-saareen kanavan, jota pitkin venematka Kalliojoen reitiltä Lentualle ja etelään lyheni huomattavasti.

Kotaniemen päärakennus on tyypillinen talonpoikaistyylinen talo.

Kohteella on maisemallista ja rakennushistoriallista merkitystä.

Kauroniemen peltoja. Syksyllä 2005.

9.16. Kotivaara, Juolunka (P)

Kotivaaran pirtti on ainoa päärakennus, joka säästyi Kalliojoen ympäristössä talvisodan tuhoilta ilmeisesti syrjäisen sijaintinsa vuoksi. Se on rakennettu savupirtiksi 1860-luvulla ja muutettu myöhemmin sisäänlämpiäväksi. Myöhemmin 1900-luvun alussa rakennusta on myös laajennettu.

Pirtti on rakennushistoriallisesti arvokas.

9.17. Kyllölä (P)

Lentuanniemen kantatalossa on asuttu 1500-luvun lopulta saakka eli se on ensimmäisiä veroja maksaneita taloja Kuhmossa yhdessä naapurinsa Ohtolan talon kanssa. Jo 1650-luvulla talon kautta kulki karttaan merkittynä talvireitin etappipaikka. Iso talo houkutteli myös tuhoamis- tai ryöstömatkoilla olleita karjalaisia talon kohdalle ja sehän tiesi rakennusten tuhoa.

Tällä hetkellä suuren peltoaukean keskellä olevassa isossa pihapiirissä on talo, navetta, pihanpää varastoineen ja pohjoispuolella riihi kylkeisineen, sekä kaksi aittaa. Lähellä on myös uusi sauna ja rannassa vanha. Pellon laidassa lännen puolella on vanha pajarakennus, sekä hirsinen rakennus kylkeisineen.

Hirsirunkoinen talo on tehty 1949 ja navetta 50-luvun alussa. Pihanpäärakennuksessa on asuttukin ja se on vanha hirsirakennus, ehkä 1850-luvulta tehty. Aitoista vanhempi on otsa-aitta lovettuine poskineen, joskaan niistä ei ole paljoa jäljellä ja muutenkin aitta on hyvin kulunut eli varsin iäkäs, arviolta 250 vuotta vanha. Toinen aitoista on selvästi uudempi ja suorasiivinen. Kyllölän peltoaukean luoteisnurkassa sijaitsee Vesalan talo.

Kohde edustaa isoa ja ajallisesti kerroksellista ison maalaistalon tyyppiä, jonka vanhaa rakennuskantaa on vielä tallella.

Kyllölän rakennushistoriallinen arvo on erikoisen suuri ja sillä on maisemallista arvoa.

Peltoaukean viljely takaa ympäristön säilymisen kaikkein parhaiten.

9.18. Lapinsalmi (V)

Tila sijaitsee Lentuan pohjoisrannalla olevassa loivassa järvenrantarinteessä. Pieni tie ja polut johdattavat metsien läpi ympäristöön, jossa aika on kuin pysähtynyt 1950-luvulle. Lapinsalmi oli 1890-luvulla karelianismin innoittamien taiteilijoiden vierailukohde näiden matkoilla Vienan Karjalaan. Talossa kävivät muun muassa Akseli Gallen-Kallela ja Louis Sparre. Joitakin Lapinsalmen rakennuksia on

Ketolan akkuna. Syksyllä 2005.

Kyllölä. Syksyllä 2005.

ikuistunut taiteilijoiden maalauksiin, muun muassa Gallen-Kallellan "Iltarauhaan". Koska em. seikat toivat lähes jatkuvan utelioiden ja turistien virran tilalle, päädyttiin omistajien puolelta ratkaisuun, jossa tila rauhoitettiin puomien ja valokuvauskieltojen kautta. Pihapiiri on taloa lukuun ottamatta kuin aittatutkijan unelma: niitä on toista kymmentä kappaletta pitkin pihaa. On luhtia ja vilja-aittaa, verkkoaittaa, maidonkäsittelyhuonetta, makuuaittaa, härkäaittaa, jne. Riihi löytyy luonnollisesti ja erittäin hieno tanhuanavetta hirrestä. Tanhua on läpiajettava. Vanha päärakennus on purettu ja tilalle on kulmittain tehty uusi talo 50-luvulla. Pihatie varressa on myllylato ja takapeltojen keskellä vanha pirtti, sekä sen sivulla paja. Savusaunassa on lautakate, osassa aittoja pärekatteet, riihessä peltiä ja eräessä ladoista tuohimalkakate.

Varsinaisesta pihapiiristä hieman matkaa järvelle päin on kaksi aittaa, joista toinen on "Iltarauha"-aitta: se on yksiosainen rinta-aitta, jossa on siis umpinainen kammio. Ovi on alkuperäinen kolmesta lankusta tehty ja sen yläpuolella kammion alla on paririut. Normaali tasanurkkainen salvos on tehty käsin kirveellä. Posket on lovettu, joskin niiden alaosa on sahattu pois jo varhain. Sillasta on lankku jäljellä. Lattialankut on upotettu toiseen hirsikerrokseen. Aitta lienee valmistunut 1800-luvun alussa.

Isompi luhtiaittaa on toiminut kesäkäyttöisenä tilana ja siihen on lisätty ikkunoita.

Pihalla on kaksi rinnallista kokkitallia.

Lapinsalmen tilan ympäristö on valittu valtakunnallisesti arvokkaaksi perinnemaisemaksi. Lapinsalmi on yksi harvoista paikoista Suomessa, missä vanhaa maatalouskulttuuria on harjoitettu lähes näihin päiviin saakka ja vielä perinteisellä tavalla. Se on ainutlaatuinen esimerkki ja kunnianosoitus menneiden sukupolvien työlle. Ihmisen ja luonnon pitkäaikainen rinnakkaiselo on muokannut alueelle monimuotoista ja harvinaista kasvillisuutta. Osa tilan metsästä ja soista on rauhoitettu luonnonsuojelualueeksi. Lisäksi tilan eteläpuolta sivuaa Lentuan luonnonsuojelualue.

Lapinsalmi on kulttuurihistoriallisesti maakuntatasolla erittäin arvokas kokonaisuus. Sen merkitys Kuhmon kulttuuriympäristöohjelmassa on raskainta sarjaa, ehkä jopa arvokkain.

Ympäristö on hoidettua. Niittäminen ja harvennustyöt takaavat ympäristön säilymisen pitkään ennallaan.

Lapinsalmesta ei esitetä kuvamateriaalia tässä ohjelmassa omistajien pyynnöstä.

9.19. Linturinne (P)

Varajärven pohjoisrinteessä on pieni pihapiiri, josta on jäljellä asuinrakennus vuodelta 1939 ja nukku-ma-aitta 1920-luvulla.

Kohteella on rakennushistoriallista arvoa.

9.20. Maaselkä (P)

Tila lienee perustettu 1800-luvulla, siitä on vuosisadan vaihteessa erotettu saman peltoaukean Kantola, Kotiniemi ja Vaarala. Kaikki yhdessä muodostavat nyt Maaselän vaarakylän.

Maaselän pihapiiri on kaunis ja tarkasti neliönmuotoinen: talo, navetta ja pariaitta. Talo ja navetta on tehty sotien jälkeen, kun taas aitta on vanhempi. Takasivulla on perunakuoppa, kota ja lato. Sauna on navetan yhteydessä.

Maaselän pihapiiri on hyväkuntoinen, selkeä kokonaisuus ja se on rakennushistoriallisesti tärkeä. Kylän maisemassa sillä on keskeinen merkitys.

Ympäristönhoitotyönä kannattaisi kaikkien lähitalojen ympäristöä niittää säännöllisesti ja huolehtia riittävästä harventamisesta.

9.21. Miinoan kivi (M)

Täyssinän rauhan aikainen rajakivi on ollut virallinen rajapyykki yli 400 vuotta. Siitä löytyvät Ruotsin ja Venäjän valtioiden tunnuksat vuodelta 1596 sekä myöhempiä rajatarkastukseen kuuluvia merkintöjä. Muun muassa Sakari Pälsille kiven pieni koko oli aikoinaan pettymys, mutta moni Karjalassa matkaava kansatieteen tutkija ja karelianisti

Myllyniemen kämpä. Syksyllä 2005.

Maaselän peltomaisemaa.
Syksyllä 2005.

aikoinaan kävi kiven luona. Kivi oli kuuluisa juuri Sakari Pälsin ottamien valokuvien kautta suurelle yleisölle. Hän kirjoitti kivistä kokonaisen luvun teoksessa "Karjalan talviteillä" ollessaan heimoretikuntien virallisena sotakirjeenvaihtajana.

Kivi on maakunnallisesti arvokas muinaismuisto.

9.22. Myllyniemen kämppä (P)

Kalliojärven etelärannan Myllyniemessä on vuonna 1952–54 rakennettu kämppäkokonaisuus. Mänikköisessä niemessä mitä kauneimmassa rinteessä sijaitsee kämppä-, talli- ja saunarakennukset. Hirsirakenteinen kämppä on alkuperäisessä asussa ja saunaa on korjattu. Kämpän alue on toiminut jonkin aikaa karavaanareiden leirintäalueena. Ns. teräväpää on purettu. Kämpästä on sanottu sen olleen ensimmäinen asumistasoltaan kelvollinen kämppä Kuhmossa.

Kämppäalue on rakennushistoriallisesti arvokas. Sillä on myös maisemallista arvoa.

9.23. Nurmela (P)

Juolunkajärven pohjoispuolella olevan salmen rannalla on sotien jälkeen Ruotsista saatu lahjoitustalo. Talo on tyyppiä 2, suunnittelijana oli ark. Urho Orola. Talo on alkuperäisasuinen, vain kuistin ikkunat on piilotettu laudoituksen taakse. Muita jäljellä olevia ruotsalaistaloja löytyy vielä mm. Maaselän Kantolan ja Kotiniemen talot sekä Kuumunkylällä useita.

Kohde on rakennushistoriallisesti arvokas. Ympäristö on pusikoitunut ja sitä tulisi harventaa.

9.24. Ohtola (P)

Niin kauan kuin Kuhmosta on maksettu veroja, on alun perin Kuivaniemenä tunnetussa talossa ollut asukkaita eli 1600-luvun alusta saakka. Naapurina on toinen vastaavan pitkän historian asuinpaikka eli Kyllölän talo, joka alun pitäen on ollut nimeltään Lentuanniemi.

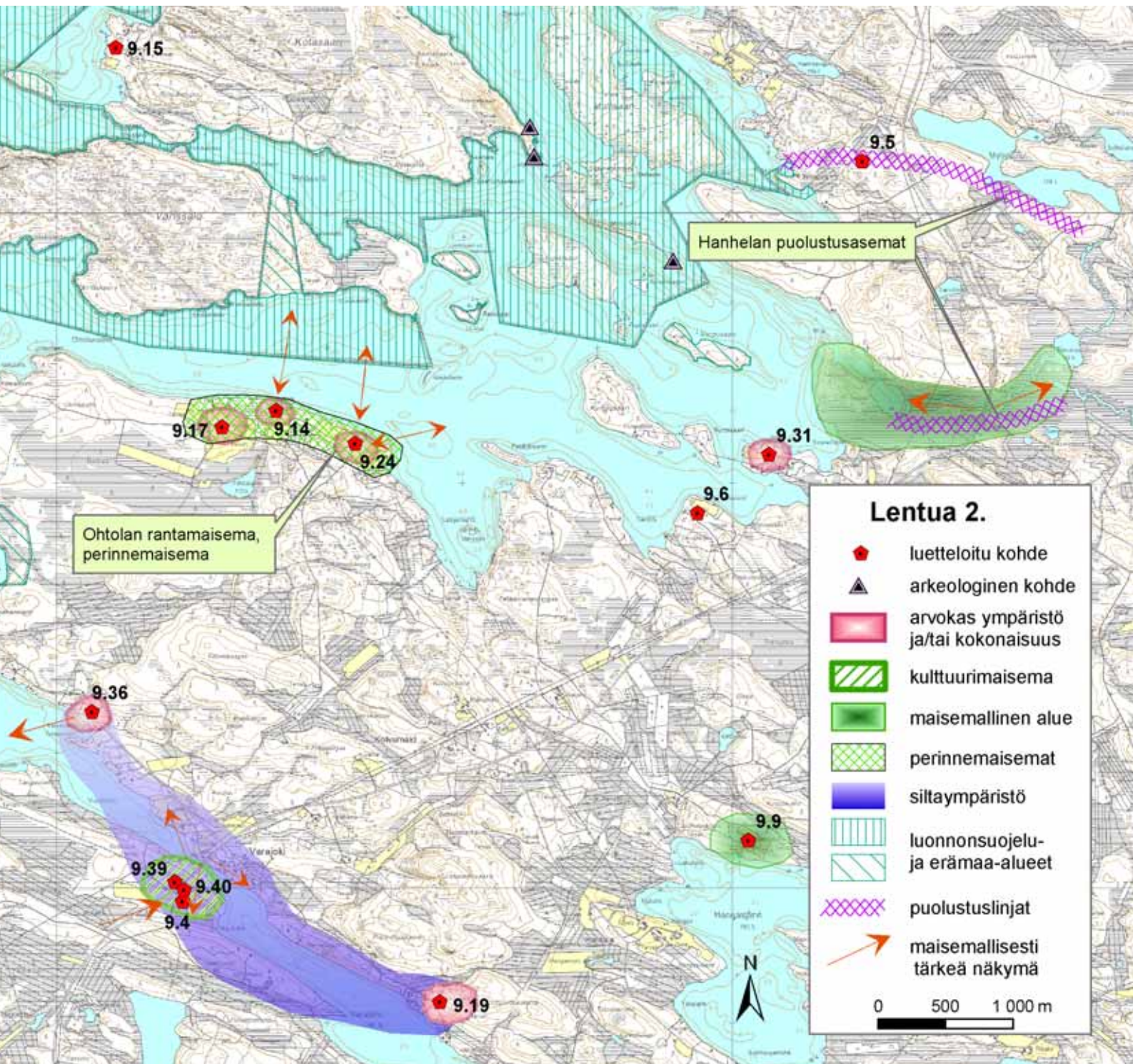
Ohtolan sijainti oli "tuulinen", sillä se poltettiin aina kun karjalaiset tekivät retkiään paikkakunnalle. Iso- ja Pikkuvihan ajat olivat talolle raskaita. Tällöin myös nimet naapurien kesken ovat vaihdelleet, sillä Kyllölästäkin on käytetty tuolloin nimeä Ohtola. Kyllölän ja Ohtolan kautta on kulunut Kuhmon talvitie Kalliojoelle, joka merkittiin karttaan jo vuonna 1650. Ohtolassa on jouduttu pitämään ruotusotamiestä, talo kun oli niin suuri. Ruotusotilaana on ollut sotamies Holm vuonna 1800, asuinpaikkana ilmeisesti nykyinen Ketola.

Nyt Ohtolan asuinpaikka on eläväisen oloinen kalliosärkän päälle tehty pihapiiri. Suuren järveä koskettava peltoaukean keskellä on 1910 rakennettu päärakennus, osin luonnonkivinen navetta, varistorakennus, aittoja sekä perunakuoppa järven puolella, rantasauna, vanha verkkoaitta ja verkkoavaja. Kyllölään päin peltojen keskellä on suuri riihi riihilatoineen ja kylkeisineen. Pihatien varteen sijoittuu hyväkuntoinen paja ja ns. riihilato, sekä itäpuolelle rannan tuntumaan vanha hirsirakennus, jota pidetään nyt latona. Keskellä itäpuolen peltoja on kalliokehous kuten pihapiirin allakin ja siinä tiedetään olleen aikoinaan rakennuksia.

Kivinavetta on Kuhmossa harvinaisuus (Kankivaarassa on kivinavetan rauniot). Vilja- ja tavaraaitta on liitetty toisiinsa yhteisellä lautakylkeisellä.

Ohtola sijaitsee ihan Lentuan rannassa kallioluodolla. Syksyllä 2005.

Vilja-aitta on suorasiivinen, mutta siinä on merkkejä poskista, jotka on sitten leikattu myöhemmin pois. Aitan hirret ovat hyvin mielenkiintoiset: ne ovat pyöreää puuta ja salvettu karjalaisella lukolla. Tämä ei ole ainoa Ohtolan pyöreähirsistä, sillä itäpuolen peltoreunassa oleva vanhan pirtin oloinen lato on tehty myös pyöreistä puista! Muita pyöreähirsisiä tiedetään olevan mm. Sumsan ja Juttuan Kirvesniemen aitat. Toinen aitoista on suoraseinäinen ”vakioaitta” 1850-luvulta, jossa pidetään omaa kotimuseota.

Rannassa oleva verkkoaitta on myös vanhaa perua. Siinä tiedetään säilytetyn kuolonvuosien aikaisia ruumiita välietappina kirkonkylälle. Sisäpuolella on paljon tuohiköyttä ja seinään raapustettuna ”ukon ja akan” kuvat. Läheisyydessä on kuvankaunis verkkovaja omalla kumpareellaan.

Pajan palkeissa on näkyvissä vuosiluku 1880, mikä lienee myös pajan rakentamisvuosi. Paja on ollut kyläpajana, missä on käynyt kiertävä seppä takomassa talolle ja kyläläisille. Riihiaitta on rakennettu 1800-luvulla, tarkempi rakentamisvuosi ei ole tiedossa.

Ohtolan tila on kaikkienensa erittäin tärkeä kulttuurihistoriallisesti. Läheisyydessä on lisäksi Ketolan ja ennen kaikkea Kyllölän talojen ympäristöt rakennuksineen. Ohtolan peltoaukea rakennuksineen on kauneimpia maisemakohteita Lentualla, ellei kaunein. Peltoja viljellään ja se on paras taie ympäristön säilymiselle ennallaan. Erikoisen tärkeää on huolehtia tulevaisuudessa avoimen rantamaiseman säilymisestä.

9.25. Pieni-Aho (P)

Hoikka-Juolungan järven rantarinteeseen sijoittuu vanha asuinsija. Pihapiirissä on vanha päärakennus, aitta, riihi ja uudempi asuinrakennus, sekä rantasauna. Hirsisen asuinrakennuksen tarkka rakentamisajankohta ei ole tiedossa, mutta se lienee tehty 1800-luvun lopussa. Vanha pirtti on ollut aluksi savupirttinä. Pirtin yksityiskohdat ovat kauniit ja hirret erikoisen paksua puuta. 1940-luvulla rakennus jäi savottalaisten asunnoksi uuden asuinrakennuksen valmistuessa, ja muistona tästä ajasta on ”elämän luukku” keittiöstä pirttiin. Kuis-ti on harvoja säilyneitä avomallisia pilarikuisteja Kuhmossa. Riihenkään rakentamisajankohta ei ole tiedossa.

Kohteella on vanhan pirtin vuoksi suuri rakennushistoriallinen arvo. Kunto on huono ja rakennus kaipaasi nopeita korjaustoimia.

Pieni-Ahon matala ovi. Syksyllä 2005.

Poroaholla on käytetty kirvestä. Syksyllä 2005.

Pulkkilan päärakennus. Syksyllä 2005.

9.26. Poroaho (P)

Pieni pihapiiri sijoittuu Juolunkajoen varrelle, Juolunkajärven ja Kalliojärven välille, Porokosken partaalle. Kaikki rakennukset on tehty 40-luvulla. Rakennuskanta edustaa tyypillistä uudisrakennuskauden talonpoikaishenkistä rakentamista. Piirissä on hirsinen asuinrakennus kosken puolella, navetta vastapäätä ja varastorakennus pohjoisen puolella. Aitta on tehty pihatien puolelle. Kauempana on vielä pieni riihi tien sivussa. Sen hirret on katkottu kirveellä.

Kohde on rakennushistoriallisesti arvokas.

Poron eteläpuolella oleva erikoinen avokallioalue on Kalliojärven nimen alkuperänä.

Sen pohjoisniemen nokan nimi on Poronnästyyki.

9.27. Pulkkila, Rahajärvi (P)

Pulkkilan tila sijoittuu Rahajärven luoteiskulmaan, lehtomaiseen koivikkorinteeseen. Hirsipintainen pihapiiri on oikea museokohde, sillä sen rakennukset ovat paitsi kaikki tallella, myös alkuperäiskuntoisia. Metsähallituksen omistama vuokrakämpä on nyt pihapiirin osalta yksityisomistuksessa.

Pihapiirissä on vanha päärakennus, navetta talleineen, kaksiosainen luhtiaitta ja kaivo. Rannassa on vanha savusauna ja uudempi uloslämpiviä rakennus, sekä kota. Pihatien varteen jää riihi ja pari aitta. Koivikossa on lisäksi vilja-aitta ja kaksiosainen pihanpäärakennus, jossa on vanhat ikkunat.

Päärakennus on alkuperäiskunnossa myös sisäلتä. Pirtin sisätilan ilmapiiri on mukaansa tempaavan rauhallinen ja leppoisa. Esineistö ja kiinteät varusteet ovat tallella.

Savusauna on aito kainuulainen matalan mallinen. Pihapiirin rakennuskanta on 1920-luvun lopulta ja navetta on tehty 1940-luvulla.

Pulkkilan tilan rakennukset ovat rakennushistoriallinen kokonaisuus. Kohde kuuluu Kuhmon alueen tärkeimpiin talonpoikaishapiireihin ja on Kainuun alueellakin yksi parhaiten säilyneitä. Ihan timantti!

Ympäristö asettaa haasteita, sillä pohjoispuolelle pihapiiriä on kasvatettu tiheä kuusikko, joka synkistää lähiympäristöä. Taloon kuuluva koivikko on kaunis. Sen ja lähiympäristön niittäminen, sekä rantavyöhykkeen puuston mahdollinen harvennus olisivat sopivia hoitokeinoja.

9.28. Rinne, Alanteenkylä (P)

Lehtomaisessa Alanteenjärven jyrkässä rinteessä sijaitsee Rinteen talo ja siihen kulmittain navetta. Kohde on rakennushistoriallinen helmi, sillä se

Pulkkilan sisustusta. Syksyllä 2005.

Rinteen talo Alanteen kylällä. Syksyllä 2005.

on säilynyt tarkalleen asultaan alkuperäisenä sekä sisältä, että ulkoa: kuin paraskin museo. Talon isäntä on ollut hyvin kysytty kirvesmies heti sotien jälkeen ja itselleen hän on tehnyt kerta kaikkiaan käden jäljeltään upean talon. Talo on malliltaan hieman mukailtu maaseutukeskuksen viljelystilan malli, esim. kuistissa on ikkunoita normaalia enemmän. Rannassa on em. lisäksi rantasauna.

Kohde on rakennushistoriallisesti erittäin arvokas. Ympäristö on kasvamassa umpeen ja rantamaisema on katoamassa.

9.29. Romuvaaran metsäsauna (P)

Valtionmaalla oleva matala metsäsauna on Metsähallituksen toimesta suojeltu säilyneenä esimerkkinä yksinkertaisista metsätyökämpistä. Pienen, matalan ja pitkänurkkaisen rakennuksen ovenkamanaan on kaiverrettu vuosiluku 1934. Metsäsauna edustaa vaihetta, jolloin siirryttiin osin maahan kaivetuista metsäsaunoista maan päälle pystytettyihin savupirtteihin, joissa oli useimmiten maalattia ja metsäkivikiuas lämmityslaitteena. Tämä kausiasumustyyppi on ollut käytössä metsätyömiesten lisäksi myös tervanpolttajilla, erämiehillä ja niityillä heinätyömiehillä.

9.30. Ryti-Palosen kämpä (P)

Metsähallituksen kämppäkartano sijoittuu Kalliojoen pohjoispuolelle ja Iso-Palosen ja Maariansärkkien luonnonsuojelualueelle. Kämpää sivuaa myös UKK-reitti. 50-luvulla rakennettu kämppäkokonaisuus on parhaillaan myytävänä.

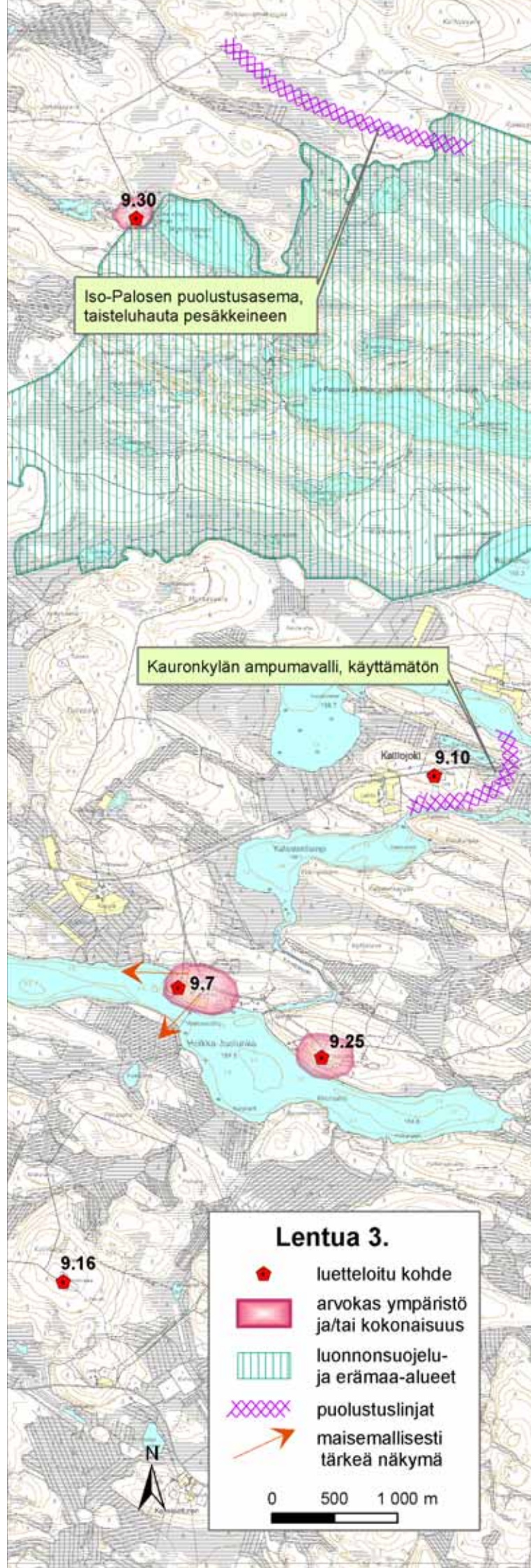
Alueella on iso hirsinen miehistökämpä eli tylsä pää, työnjohtajien purueristeinen kämpä eli terävä pää, suuri varistorakennus ja sauna pienen puron rannalla.

Kämppäalue on rakennushistoriallisesti arvokas. Iso-Palosen itäpuolella sijaitsevassa niemessä on valtakunnallisesti arvokas muinaismuistokohde eli Saunaniemen ja Iso-Palosen esihistorialliset asuinpaikat ja pyyntikuopat.

Ympäristö kaipaa säännöllistä risusavottaa jatkossakin.

9.31. Saaren aitta (P)

Lentuan Saaren tila on vanhimpia tiloja Lentualla. Verokirjoissa talo tiedetään jo 1600-luvun alusta saakka. Talossa pidettiin kestiekiveria vuoden 1650 tienoilla. Talosta ei ole jäljellä muuta ihmeellisempää kuin yksi vanhimmista aitoista eli vuodelta 1683 oleva vilja-aitta. Se on kammiollinen otsa-aitta, lattia on pistolankkumallia ja ovi ehkä jopa alkuperäinen. Oven pihdit on jirattu kamanahirteen. Pihtien ja

Romuvaaran metsäsauna. Syksyllä 2005.

Saaren aitassa on tyypilliset pihtilankut lattiaassa. Syksyllä 2005.

Sumsan ikävanhus aitta. Syksyllä 2005.

kamanan kaarevuus viittaavat karjalaiseen rakennustapaan. Posket on lovettu ja niiden alaosa on kullunut pois. Aitan alla on hiirirakenteiden jäänteitä, mikä tekee tämän aitan ainutlaatuiseksi Kuhmossa. Tiettävästi vanhin kuhmolainen aitta löytyy lähikylän Sumsalta vuodelta 1679. Lentiiran Tyvelän aitoista toinen on vuodelta 1685. Vepsäjärven Kieriän aitta saattaa olla näitä vanhempi.

Saaren aitta on rakennushistoriallisesti merkittävä kohde.

Aitan välitön ympäristö tulisi raivata ja sen jälkeä huolehtia niittämisestä, jotta rakennus säilyisi kuivana jatkossa.

9.32. Salonsaari (P)

Pihapiirin vanhoja rakennuksia ovat muun muassa pirtti, navetta ja kaksi aittaa. Tila on yksi harvoja saareissa sijainneita vakituisia asuinpaikkoja.

Kohde on rakennushistoriallisesti arvokas.

9.33. Salmi (Salmenniemi) (P)

Kalliojärven itäpuolen niemeen sijoittuvalla tilalla on sotien jälkeen rakennetut hirsiset päärakennus, navetta, riihi ja sauna rannassa.

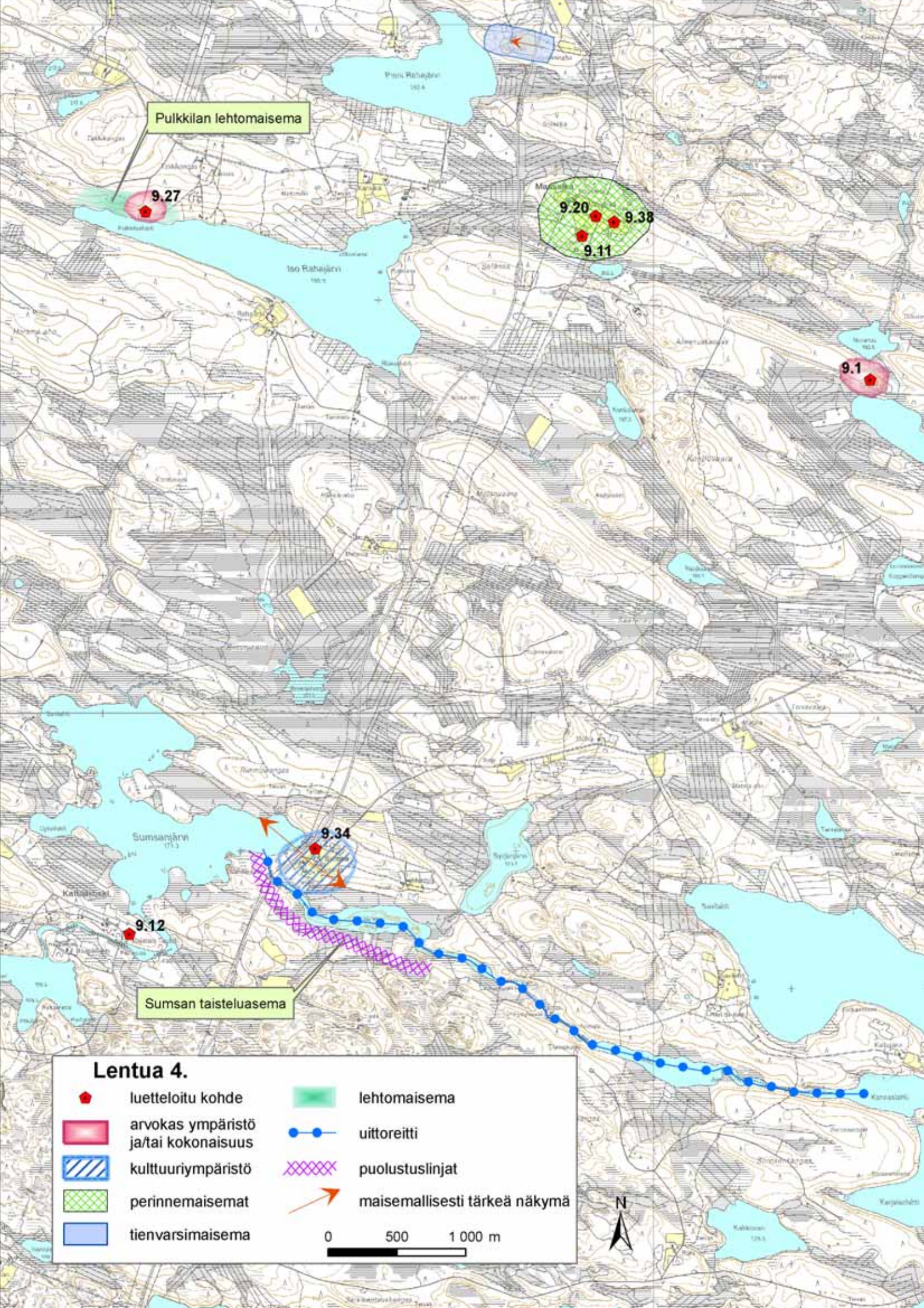
Kohde on jälleenrakennuskauden tyypillinen edustaja ja sillä on rakennushistoriallista arvoa.

9.34. Sumsan aitta (P)

Sumsan asuinpaikka sijaitsee ikivanhan Kalliojoen reitin suulla. Tila on tunnettu 1700 – luvulla Pulkkilana, mutta se on jaettu sittemmin Sumsan ja Rahajärven taloiksi.

Sumsan tilalla on kerroksellisen pihapiirin lisäksi pellon laidassa harmaa otsa-aitta. Sen alimmat hirret ovat painuneet jo maaperään, mutta siihen on ollut käytössä aikaakin, sillä seinässä kun lukee 1679. Aitta lienee vanhin kuhmolainen rakennus (mikäli Vepsäjärven Kieriän aitta ei ole vanhempi). Kammiollinen aitta on hirsiltään karjalaisperinteen mukainen: hirret ovat pyöreät. Pyöreitä hirsiiä tapaa muutamissa Lentuan vanhoissa pohjoisosien rakennuksissa. Ovi ei ole enää alkuperäinen, joskin tälläkin taitaa olla ikää yli sata vuotta. Otsa on epätavallisen pitkä ja lovetut posket koristeltu kuten Saaren aitassa, hyvin loivalla yläkaarella. Täysiveriseksi karjalaisaitaksi tämän yksilön huomaa samaisten konsoloiden kavennuksesta, joka kuuluu oleellisena osana 1600-luvun karjalaiseen aittarakentamiseen.

Tästä aitasta saisi vielä vaateliaalla korjauksella oikean museoesineen. Horsmikko ja pajukko ovat piilottamassa aitan. Ympäristöä tulisi harventaa ja niittää säilymisen takaamiseksi.

Pulkkilan lehtomaisema

9.27

9.20
9.38
9.11

9.1

9.34

9.12

Sumsan taisteluasema

Lentua 4.

	luetteloitu kohde		lehtomaisema
	arvokas ympäristö ja/tai kokonaisuus		uittoreitti
	kulttuuriympäristö		puolustuslinjat
	perinnemaisemat		maisemallisesti tärkeä näkymä
	tienvarsimaisema		
- 0 500 1 000 m

Tuomaalanniemi. Syksyllä 2005.

Aitta on tärkeä kulttuurihistoriallinen kohde ja sen sijainti aivan Lentiirantien sivussa luo sille mahdollisuuksia olla matkailullinen kohde järvi- maisemassa.

9.35. Särkän kämpäkartano (P)

Särkän alueen rakennukset sijaitsevat pienen lammen rannalla ja jyrkän hiekkasärkän rinteeseen alla. Paikka on luonnonkaunis ja piha-alue tasainen, kuin tarkoitettu isolle kämppäkokonaisuudelle. Kämpäkartanoa on omistajan toimesta varjeltu esimerkkinä perinteisestä kämppä rakentamisesta. Kokonaisuuteen kuuluvat miehistökämpä vuodelta 1956, talli, 3 varastoa, ”terävää” eli työnjohtajien asuntola ja maakellari. Lisäksi rannalla on sauna.

Rakennuskanta on leveärunkoista ja loivakattoista, erittäin tarkoituksen mukaista ja tyypillistä 50-luvun asiallista tyyliä. Miehistökämpä ja terävää ovat hirsirakenteisia ja miehistökämpässä on kolme lautarakenteista kuistia, kun taas työnjohtajien asuntolassa on keittiötilat.

Hirsinen talli on iso ja sen sivuilla on kaksi lautarakenteista päätykylkeistä. Erilliset varastot ovat lautarakenteisia. Perunakuoppa on tehty keittiökuistia vastapäätä Särkän jyrkkään hiekkarinteeseen.

Kartanolle johtaa kaksi tietä, jotka molemmat ovat hauskaasti toteutettuja. Särkkä jatkuu sekä itään, että länteen kiemurtelevana maisemallisena harjuna.

Ympäristönhoitona on säännöllinen risusavot.

Kohde on kulttuurihistoriallisesti ja etenkin rakennushistoriallisesti erittäin tärkeä.

Metsähallitus on suojellut kämppäkartanonsa itse omaehtoisesti, kuten myös läheisyydessä sijaitsevan Romuvaaran metsäsaunan. Kohteen läheisyydessä sijaitsee toinen vanha kämpä, Myllyniemi. Yhdessä ne muodostavat mallikkaan kokonaisuuden.

9.36. Torvenlahti (P)

Varajoen yhtyessä Lentuanjärveen jää pohjoispuolen rannalle pieni Torvenlahden tila, josta löytyy vanha pihapiiri. Talo, navetta, aitta ja sauna löytyvät näiltäkin asuinsijoilta. Päärakennus on tehty 1920-luvulla ja sitä on laajennettu kamarilla 40-luvulla perustaen samalla vanhempi osakin betonille. Hirsinen rakennus on pieni ja vaatimaton, mutta maisema järvelle on erikoisen mainio. Talon edessä on navetta 40-luvulta, sekä vastakorjattu pikkuaitta sivulla ja rantasaunan läheisyydessä verkkoaitta.

Torvenlahden pihapiiri on mainio pienen pihapiirin edustaja, jolla on rakennushistoriallista arvoa ja paikallista maisemallista arvoa järven suuntaan.

9.37. Tuomaalanniemi (ja Niemi) (P)

Juolunkajärven itärannan loivalla ja laajalla niemellä on 1700-luvulla Huotarilana tunnettu asuinpaikka, joka sekoittuu järven etelärannalla nykyisellään tunnetun Huotarilan talon nimen kanssa. Loivasti järveen laskeva peltoaukea on komea. Kahden talon rakennuskanta on kirjavaa ja kerroksellista. Pääosa rakennuksista on tehty sotien jälkeen. Tuomaalanniemen puolelta löytyy yksi vanhempi rakennus eli rintamalla puoti. Ikää sillä lienee yli 200 vuotta.

Elias Lönnrot laulatti vuonna 1933 Tuomaalanniemen kinkeritalossa Miinoan Rohkimo – nimistä miestä ja sai toiselle runokeruumatkalleen alkupaloja.

Tuomaalanniemi on maisemallisesti kaunis ympäristö. Peltoaukean paras hoitokeino on sen viljely. Rannan puustoa on harvennettava säännöllisesti, sillä paikan niemimäisyys on ehdottomasti säilyttämisen arvoinen seikka.

9.38. Vaarala (P)

Maaselän Vaaralan talo on sotien jälkeen kokonaan rakennettu eheä, kolmisivuinen pihapiiri. Talo, navetta ja aitta ovat kaikki hirsirakenteisia ja alkuperäisessä kunnossa. Aitassa on kaunis rakennusajalle tyypillinen sisäänvedetty pylväskatos. Pihassa on lisäksi perunakuoppa, kauniita pihapuita ja saunarakennus 60-luvulta.

Kohde on rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti tärkeä. Vaarala ja läheinen Maaselän talo rakennuksineen muodostavat mainion parin.

Ympäristöä kannattaa niittää ja harventaa säännöllisesti umpeenkasvamisen ehkäisemiseksi.

9.39. Varaja (P)

Lenttiiran tien varresta erottuu Varajoen taloryhmä edukseen. Varaja on Varajoen talosta lohkaistu ja uudempi tila länsipuolella tietä. Pihapiirissä on 1948 tehty päärakennus, 50-luvulla tehty tiilinavetta ja Varajoen puolelta siirretty jauhoaitta koi-vujen siimeksessä. Aitta on siirretty 1960-luvulla Lenttiirantien uuden linjauksen alta. Se on näkyvällä paikalla, mutta painunut jonkun verran. Aitta on lähes täsmälleen samanlainen kuin Varajoen eteläpuolisen Alapihan puolelle siirretty vilja-aitta: nämä ovat sijainneet vierekkäin Varajoen puolella nykyisen pikitien paikalla. Katso aitan kuvaus kohdasta Alapiha.

Pihapiiri on kaunis ja mittasuhteiltaan eheä. Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä paljon. Maisemallinen merkitys on erittäin suuri. Kohde on osa Varajoen ympäristön kulttuurimaisemaa. Ympäristö on hoidettua. Rantamaisemaa voisi korostaa avaamalla jälleen näkymiä pohjoiseen.

9.40. Varajoki (P)

Tila sijaitsee Lenttiirantien varressa, Lentuanjärveen johtavan Varajärven salmen rannalla Luulajanjoen alajuoksulla. Varajoen peltoaukealla sijaitsee myös talot Alapiha ja Varaja, lisäksi peltoaukean laidassa on silta ja salmen takan muita pienempiä taloja. Tila on ollut historiallisella ajalla aina yksi suurimmista kuhmolaisista taloista. Siitä löytyy tietoja

Torvenlahti Varajoensuussa. Syksyllä 2005.

Vaaranan pihapiiri. Syksyllä 2005.

Varajoen aitan hirsikoristeet ovat omintakeiset. Kesällä 2005.

1600-luvun alusta saakka. Ympäristössä on liikuttu mm lappalaisten toimesta aikaisemmin, läheiseltä harjulta löytyy ns. lapinhautoja. Tila on tunnettu 1600-luvulla Varaojana, sittemmin 1700-luvulla Määttälänä. Talo on ollut voimallinen viljankasvattaja ja talon voimasta kertoo myös karjan määrä vuodelta 1910: 3 hevosta, 18 lehmää, sonni, 6 vasikkaa, 31 lammasta ja 4 sikaa. Heinäniittyäkin oli tuolloin paljon, 100 hehtaaria. Talossa oli maata kaikkiaan yli 1000 ha ja voita tehtiin kuhmolaisista taloista eniten, 500 kg vuodessa. Tilan isännät ovat kunnostautuneet yhteisten asioiden hoidossa kautta aikain. Varajoella on vankka historiansa keskeisellä paikalla olleena talona, se on toiminut ajoittain myös kestikievarina. Varajokisuussa on ollut myös Lentuajärven satama uittotoimintaa varten. Varajoen vanhasta pihapiiristä saa hämärän kuvan Kuhmon historia s.350 kuvasta.

Varajoen pihapiiri on komea tänäänkin. Päärakennus on vuodelta 1954, navetta 50-luvulta ja kuhmolaisittain ainutlaatuinen isoluhti vuodelta 1827. Lisäksi on ns. myllyaitta ja saunarakennus. Varajan talon puolella on vielä Varajoen entinen riihi ja iso riihilato.

Luhtiaitta on rakennettu vuonna 1831, mutta myllyaitan tarkka ikä ei ole tiedossa. Luhti on kaksi kerroksinen ja kammiossa on yksi iso koristeellinen aukko. Kammioon on päässyt puutikasta pitkin ja kammioista taas yläaittoihin kahden luukun kautta. Solan aukon keskellä on laudasta tehty koristepilari. Räystäillä on hirsikaarrokset ja ovissa veistetyt panelikuviot: yläluukuista vasen on tehty erikoisemmin neliön muotoisilla kuvioilla. Konsolien nokat ovat omaperäiset.

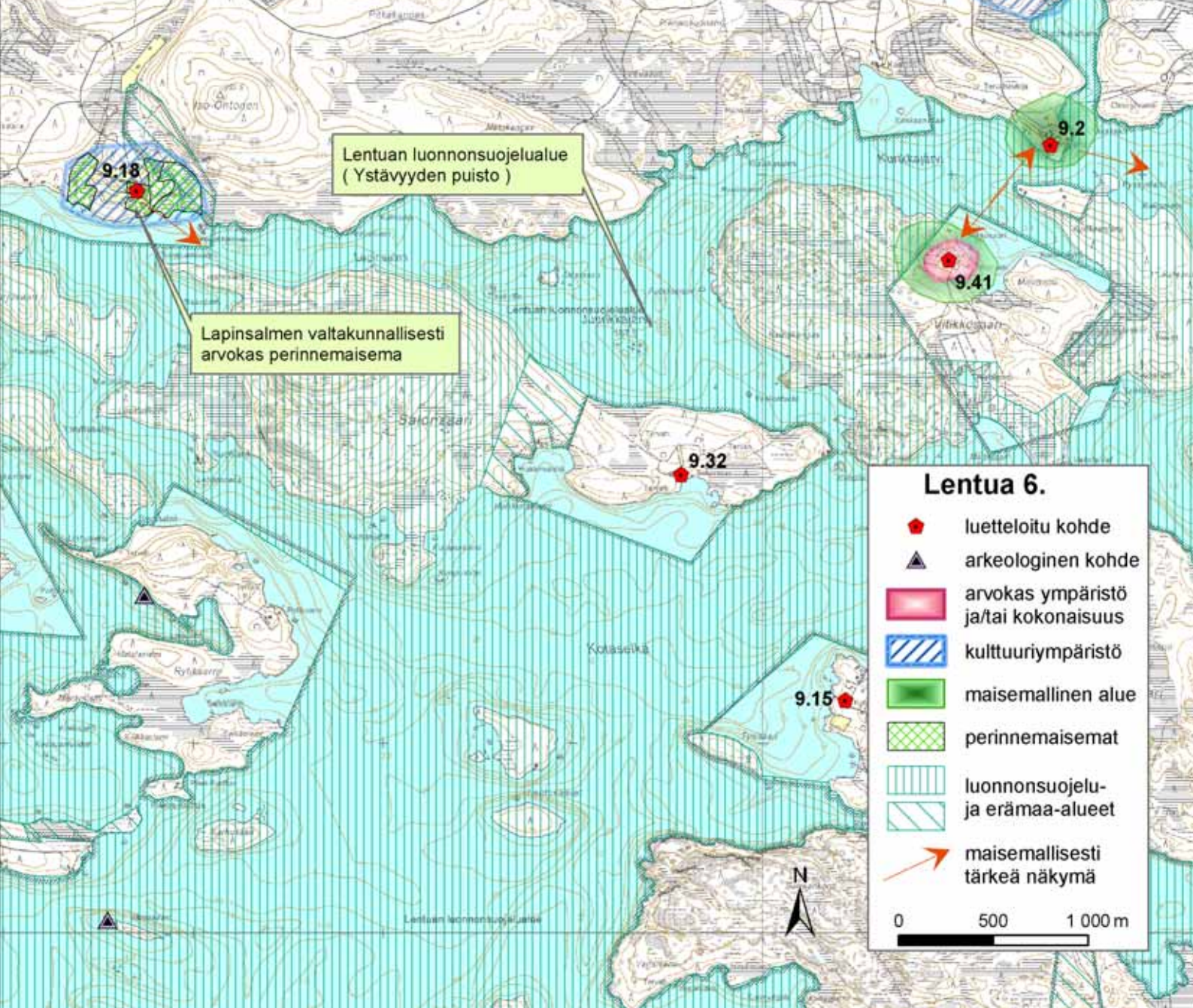
Malliltaan ja kooltaan myllyaitta on muita eli Alapihaan ja Varajaan siirrettyjä aittoja vastaava otsa-aitta. Lovetut posket ovat säilyneet hyvin, oven pihtipieliä on muutettu ajan oloon ja lattia on pistomallia. Silta on jo hävinnyt ja aittaan on tehty pari reikää myllytoiminnan aikaan.

Pihapiirillä on aivan erikoisen suuri rakennushistoriallinen arvo.

Pihapiiri on Lentiiran tien sivussa, jolloin sen huomaa kaikki tietä ajavat. Kohteen maisemalliset arvot yhdessä Alapihan ja Varajan kanssa ovat kiistämättömän suuret.

Ympäristön laajuus asettaa haasteita sen hoidolle. Niittämistä ja pusikoitumisen estoa on todella suurella alueella.

Näkymät Varajoen sillalta ja sillan läheisyydestä tulisi avata jälleen harventamalla tienvarsivesakointa.

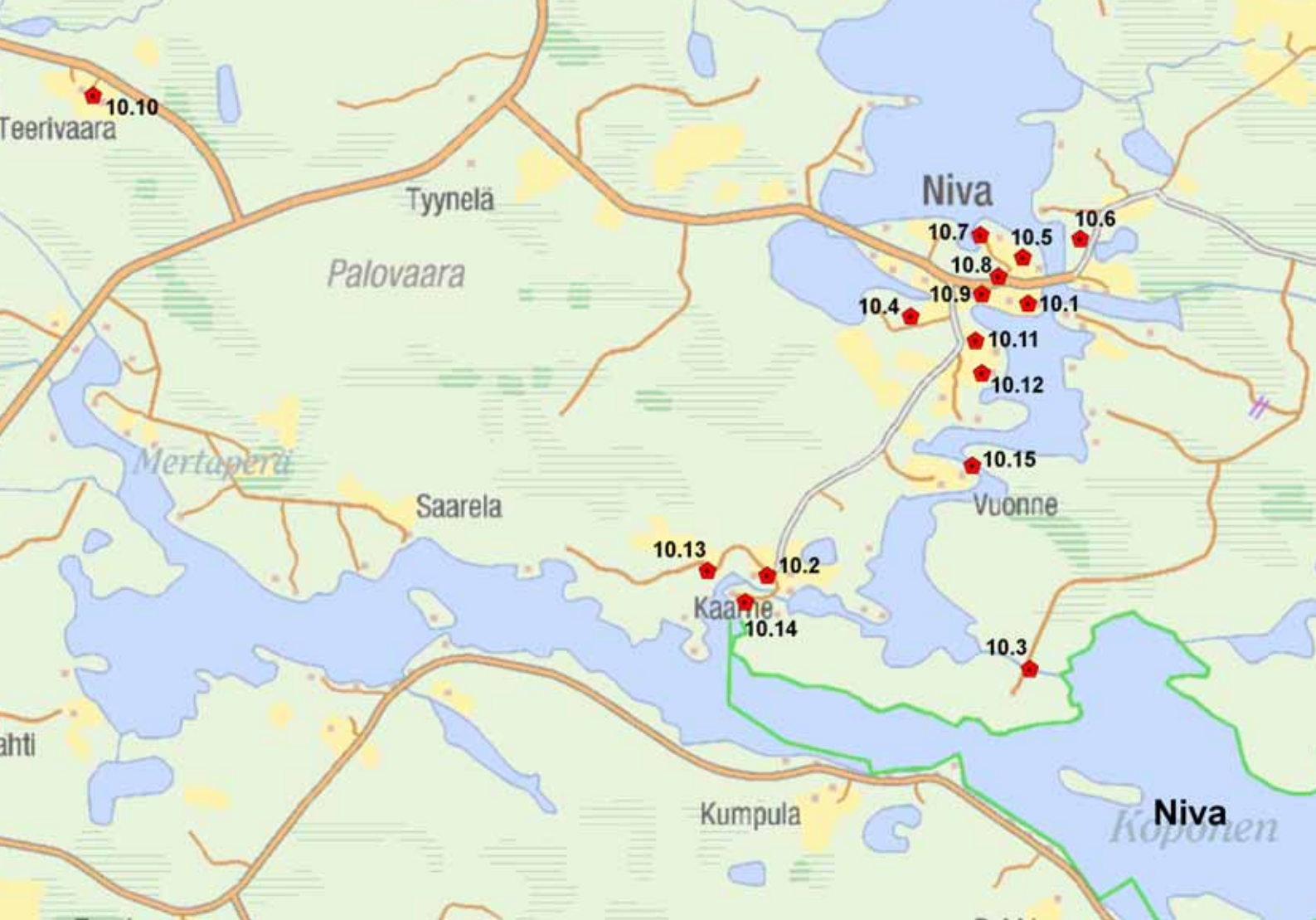

9.41. Vitikko (P)

Tila sijaitsee Lentuan Vitikansaassa. Pihapiiri sijoittuu aivan rannan tuntumaan ja Kalliojoen reitin alkupään tuntumaan. Näköetäisyydellä sijaitsee Aittoniemen pihapiiri ja Juttuan vetorata.

Pihapiirissä on harmaa pirttirakennus, josta on pidetty huolta.

Kohteella on maisemallista merkitystä sen sijaitessa järven rannassa ja päärakennuksella on rakennushistoriallista merkitystä.

10. Niva

Lentuan vesistön länsipuolen yläjuoksulla olevan koskipaikan ympärille on rakentunut pieni ja omapiirteinen kyläalue. Nivalla on saamenkielessä merkitys heikko koski tai kosken virta. Lappalaiseen paikka liittyy muutoinkin, 1800-luvulla eläneet puhuivat Nivan vastapäätä salmen takana olevasta lapinrauniosta ja läheisyydessä on myös useita lappi-alkuisia paikannimiä. Kylän varhaiset vaiheet ovat kohtalaisen vanhat, vanhimmissa veroja maksaneessa talossa eli Komulassa (nykyinen Niva) on asuttu 1700-luvun alusta saakka. Nivan kylän maisemaa leimaavat miellyttävästi poimuilvat kankaat ja pellot taloineen, sekä koskimaisemat. Kylällä on vahvat yhteiselämän perinteet ja juuret.

Nivaa voidaan pitää perustellusti "Havukka-ahon ajattelijan kylänä", sillä sotkamolainen kirjailija Veikko Huovinen liikkui metsänhoitajana Nivan kylän maisemissa Kaarneella ja "Havukka-ahon ajattelijan"-elokuvaa kuvattiin kylällä muun muassa Erolan talossa. Nivan talon ohella mm. Hankalahdessa, Kaarneessa, Vaanteella ja Teerivaarassa eli Savirannalla on asuttu varsin pitkään.

Nivan koskirantoja leimaa nykyään niiden kalanviljelykäyttö, joka on perua 1980-luvun alussa virinneille kyläsuunnitelmille, missä Nivan kylän elinvoimaisuuden lähteeksi asetettiin kalastus, kalanviljely ja turkistarhaus. Kylän lähivesiin istutettiin tällöin rapuja. Nivasta on myös tehty vuosina 1974–1975 tv-dokumentti nimellä "Kylä".

Teerivaaran talo on kyläalueen ylivoimaisesti komein rakennushistoriallinen kokonaisuus ja Kuhmon ympäristössäkin kärkeä. Männistön talon ympäristö biotyyppeineen on maakunnallisesti arvokas perinnemaisemakohde.

10.1. Anttila (P)

Kylän ehkä kauneimmassa niemessä on talo, jonka vanhempi päärakennus on tallella ja edustaa perinteistä talonpoikaistaloa kaikin puolin. Hirsipintainen ja rinteeseen sijoitettu luoma on tehty 1926 ja siinä on asuttu vuoteen 1981. Talossa on alkuperäinen kaunis avokuisti. Talon kamarissa on toiminut Nivan koulu vuosina 1940–1952.

Päärakennuksen lisäksi rannan puolelta löytyy vanha sauna ja hirsinen varasto, joilla lienee ikää talon luokkaa.

Anttilan päärakennus on edustava talonpoikaistalo ja maisemallisesti erittäin arvokkaalla paikalla kylätien varrella. Kylän silta, puukuja talolle ja sen päässä talovanhus antaa kerroksellista lisäarvoa maisemalle. Ympäristö on monipuolinen: kumpuileva peltomaisema, tienvarsimaisema siltoineen, koskimaisema, ja kosken rannoilla lehtoja. Sen hoidossa riittää haastetta: niittämistä ja pusikoiden raivausta jatkossa. Puukujan uusiminen on tulossa ajankohtaiseksi.

10.2. Erola (P)

Vanha Kaarneen talo on jaettu ja silloin toisesta puolesta on tehty Erola. Vanhan talon nimi on vanhaa venäläistä alkuperää ja alkujaan muotoa Gargnje eli mutka. Nimi esiintyykin jo ensimmäisessä Kainuuta esittävässä kartassa vuodelta 1650. Kaarneessa on suuri koski mutkan muodossa.

Aivan kosken partaalla olevassa Erolan pihapiirissä on nykyisellään hirsipintainen päärakennus, hirsinen navetta, aitat ja Kaarneen talon uudemmat rakennukset läheisyydessä.

Asuinrakennuksen pirtti on osa vanhempaa Kaarneen vanhaa päärakennusta, jossa on asunut kaksi veljestä toinen toisella puolella. Vuonna 1934 pirtti on siirretty nykyiselle paikalleen ja rakennettu kamarit. Erolassa on majoittunut myös savottalaisia, ja yksi heistä oli aikoinaan sotkamolainen kirjailija Veikko Huovinen, joka metsäalan harjoittelijana asui ”herrasporukan” kanssa Erolan ”kaitaisessa kamarissa” (pihan puoleinen). Näihin aikoihin Huovinen sai innoituksen teokselleen ”Havukka-Ahon ajattelija” läheisen paikan nimen mukaan, ja kirjan pohjalta tehtyä elokuvaa on kuvattu Erolan pirtissä. Rakennus oli vuorattu pahveilla sisältäpäin, ja filmausta varten ne poistettiin pirtistä. Uusi asuinrakennus valmistui vuonna 1969, ja vanha asuinrakennus jäi museo- ja juhlaikäyttöön. Rakennuksessa on näkyvissä selvät venäläisvaikutteet mm. ikkunoissa ja katossa räystäineen.

Vaate- ja nukkuma-aitat on siirretty alun perin Hankalahdesta kosken rantaan vuonna 1930, mistä ne on siirretty pihapiiriin nykyisille paikoilleen 1960-luvulla. Otsa-aitoista toisessa on suorat posket, toisessa ei taas ole poskia lainkaan. Aitat ovat nyt ehkä liian keskellä pihaa. Kaunis hirsinavetta on rakennettu 1930-luvulla.

Pihapiirin läheisyydessä on uudempi Erolan päärakennus, jonka olemus on ristiriidassa vanhan kanssa.

Anttila Nivalla.

Veikko Huovisen kortteeri Erolassa.

Muuttolan harmaa talo Nivalla. Syksyllä 2005.

Kaarne on erittäin tärkeä kulttuurihistoriallinen pihapiiri, joka vaatisi tulevaisuudessa ympäristötekijöiden nykyistä parempaa yhteensovittamista. Läheisyydessä on mm. Kaarneen uittokanava ja kenttärata, kalastusmatkailupiste, sekä läheinen Virranlehdon vanha pihapiiri.

10.3. Kaarneen uittokanava ja kenttärata (P)

Kaarneenkosken ohittava 200 metriä pitkä uittokanava ja -ruuki (puinen uittoränni) rakennettiin vuonna 1947. Kenttärata on pienkiskoilla varustettu suora rata, jota pitkin veneitä ja tavaraa on saatu vedettyä Kaarneenkosken yläjuoksulle. Katso 10.2 Erola.

Kohteilla on kulttuurihistoriallinen arvo osana Lentuan uittoreittiä.

10.4. Kanerva (P)

Tolpan talon läheisyydessä sijaitsee pieni torppa, jonka rakennuksia ovat sotien jälkeen tehdyt pää-rakennus ja tiilinavetta.

10.5. Muuttola (P)

Nivan talon naapurissa on yksinäinen päärakennus, joka on tehty 1950-luvulla.

Harmaantuneella olemuksella on maisemallista merkitystä.

10.6. Männistö (P)

Nivan taloa vastapäätä salmen takan olevalla kukkulalla sijaitsee pieni pihapiiri, jonka rakennukset on tehty sotien jälkeen. Pihapiirissä on asuinrakennus, tiilinen navetta ja varasto. Talolla on erityisen nätti ympäristö ja hakamaat onkin valittu paikallisesti arvokkaaksi Kainuulaiseksi perinnemaisemakohteeksi.

Ympäristöä kannattaa hoitaa niittämällä ja puustoa säännöllisellä raivaamisella.

10.7. Nivan koulu (P)

Koulurakennus valmistui vuonna 1950, ja koulun toiminta päättyi vuonna 1997. Koulu on tyypillinen tuolloin Kuhmoon tehtyjen yli kymmenen ja samojen piirustusten mukaan tehtyjen kanssa. Koulussa on kaksi siipeä, yksikerroksinen ja toinen kaksikerroksinen. Rankorakenteisen koulun piirteet ovat hyvin asialliset. Koululla on nykyään asuinkäyttöä. Koulu sijaitsee niemessä ja se muodostaa selkeän ympäristökokonaisuuden. Nivan koulu on parhaita esimerkkejä kuhmolaisesta koulurakentamisesta.

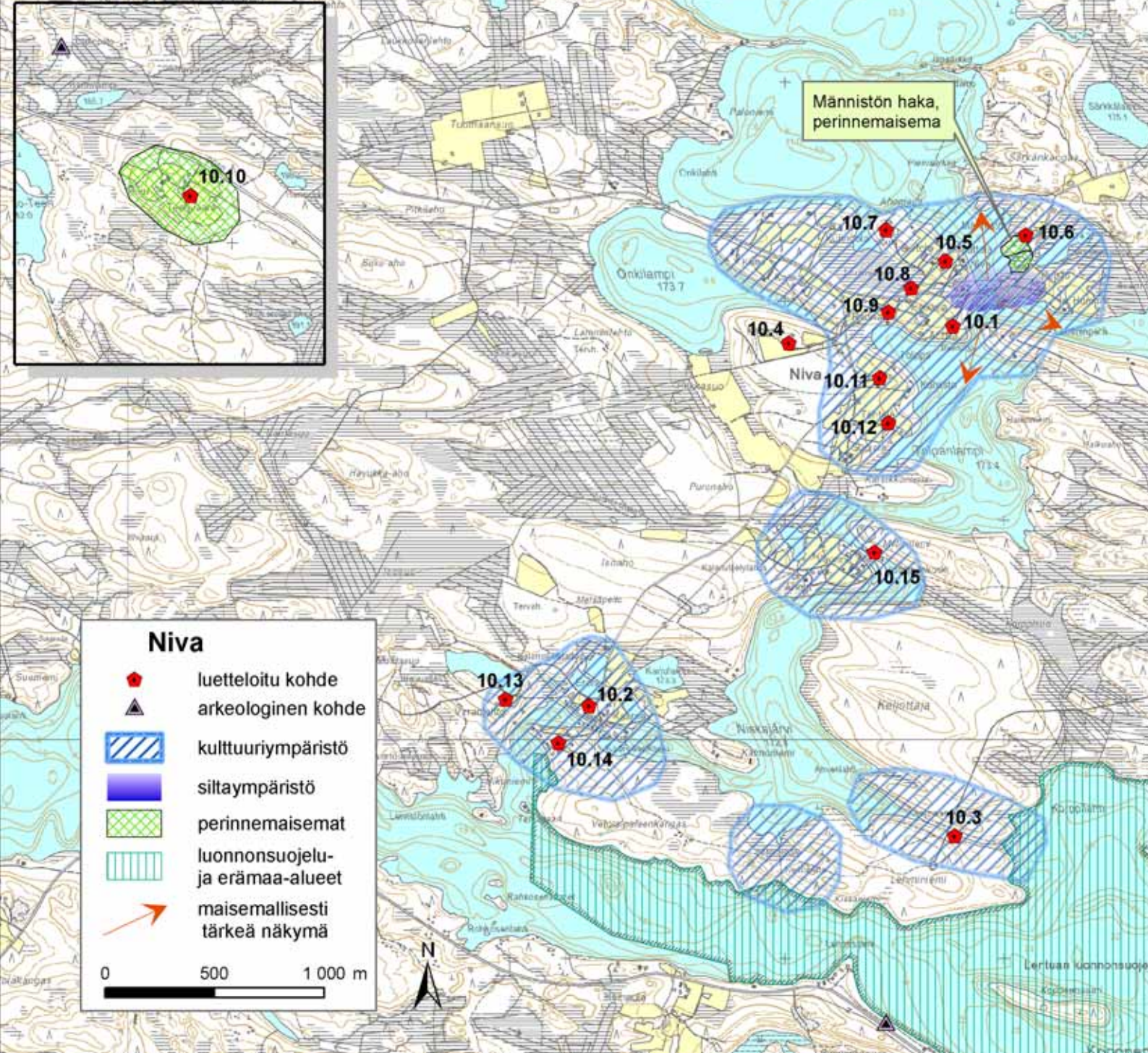
Ympäristö on hyvin hoidettua.

Männistön perinnemaisemakohde. Syksyllä 2005.

Teerivaara. Syksyllä 2005.

Kaarnenkoski. Syksyllä 2005.

Nivan matkailupirtti. Syksyllä 2005.

10.8. Nivan savupirtti (P)

Muistutuksena menneiltä ajoilta on kylän keskelle koulun risteyksen tuntumaan tuotu vanha savupirtti. Rakennus on ollut alkujaan Komulan entinen pirtti, joka on siirretty ja kunnostettu Iivantiiranjärven rannalle uittokämpäksi.

Kohteella on maisemallista merkitystä.

Jatkossa kannattaa huolehtia rakennuksen välittömän ympäristön puuston raivauksesta, jotta kosteus ei turmelisi sitä.

10.9. Reuna (P)

Tila sijaitsee Nivan kylän keskellä kauniissa kumpuilevassa peltomaisemassa ja Tolpanlahden rannalla. Maisema on kuin postikortista. Tilalla on päärakennus vuodelta 1946 ja se on erittäin hyväkuntoinen, sekä malliltaan talonpoikaismallinen, vaikka on tehty jälleenrakennuskaudella. Kuistin ikkunoiden nauhamaisuus on tyyppillistä tuon ajan rakennuksille yleensä. Rimavuorattu ja risti-ikkunoilla varustettu komeus on erittäin tyyppillinen pieni asuintalo ja siksi rakennushistoriallisesti arvokas.

Ympäristö vaatii peltojen viljelyä, niittoa ja puuston poistoa säännöllisesti, jotta maisema pysyisi ennallaan.

10.10. Teerivaara (P)

Talo on tunnettu vanhastaan Savirantana. Talon vaiheista tiedetään niukasti, mutta säilynyt on kuitenkin seikka, että talo ollut autio 1837. Nykyisellään pihapiiri on mitä parhaimmassa kunnossa ikäisekseen ja malliesimerkki hyvin hoidetusta kulttuuriympäristöstä. Vaaran päällä olevan peltoaukean keskellä sijaitseva pihapiiri näkyy vilauksittain kylätielle ja antaa ensi tunnelmia paikasta. Koivukujan reunustama pihatie ja sauna, sekä pienet tien varren aitat johtavat pihapiiriin, joka on kuin museoympäristöä.

Vanha päärakennus on valmistunut 1937. Kamarit ovat olleet valmiit jo tätä ennen. Kesäkäyttöön talo on jäänyt vuonna 1975. Hirsipintainen ja etelän puolelta erikoisen kauniisti ruskettunut talo on erinomaisen hienoa käsityötä. Sonnin nuolemat piilujäljessä ja varauksen pienet uurteet kertovat paitsi puun laadusta, myös tekijän ammattitaidosta. Malliltaan talo on tyyppillinen talonpoikaistalo: pirtti, eteinen ja kaksi kamaria. Räystäät ovat todella leveät, ikkunat kuusiruutuiset ja kuisti on kaunis avomalli.

Teerivaaran navetta on valiorakennus. Syksyllä 2005.

Jyhkeä navetta on rakennettu vuonna 1926 entisen tilalle. Kaksikerroksisen ja kahdella frontonilla varustetun räystäään alta paljastuu mitä hienoimmassa kunnossa oleva lehmänavetta solineen, siltoineen ja heinävintteineen.

Pihapiirissä on lisäksi kaksiosainen ja kaksi kerosta korkea pihaluhti koristelluine ovineen, sekä 50-luvulta peräisin oleva pieni varastorakennus. Tien varren aitoista toinen on suorasivuinen ja toinen otsa-aita. Suorasivuinen on vanhempi, ehkä 1800-luvun alusta.

Kohde on rakennushistoriallinen helmi ja maisemallisesti arvokas. Kohdetta on pidetty ansiokkaasti kuin kukkaa kämmenellä!

10.11. Tolppa (P)

Kuten ympäri Kainuuta oli tapana, myös Nivalle perustettiin ruotusotamiehelle talo 1800-luvulla, joka oli tavallisesti nimeltään Tolppa. Nykyinen talo on tehty 1934. Vuonteenkosken mylly on Tolpan mylly vuodelta 1938, katso kohta Vuonteenkosken mylly. Pihapiirissä on talon lisäksi 50-luvulla valmistunut navetta. Hirsirakenteisen ja jyrkkäkattoisen päärakennuksen hirsityö on mitä hienointa käsityötä. Talon ikkunat vuorilautoineen ovat todella kauniit ja malliltaan 20-luvulle tyypillisemmät. Rakennus on sopusuhtainen, vaikka kuisti sijaitsee pääsivun reunassa.

Kohde on rakennushistoriallisesti erittäin tärkeä ja talon myllyrakennus (katso 10.15 Vuonteenkosken mylly) on maakunnallisesti arvokas. Talon ympäristö on maisemallisesti hemaiseva kokonaisuus. Peltoaukean viljely, kenttien niitto ja puuston säännöllinen raivaus vaativat paljon.

10.12. Tähtelä (P)

Tilan vanhempi talo ja navetta on tehty 1950-luvulla. Pirttirakennus on kuitenkin tyyliltään talonpoikainen, joten se antaa koko pihapiirille vanhan leiman. Tähtelän piha sijaitsee aivan Tolpansuvannon reunapenkalla, joten rantamaisemat ovat ”jonkinmoiset”.

Kohteella on maisemallista ja rakennushistoriallista merkitystä.

10.13. Virranlehto (P)

Kaarneenkosken länsipenkalla sijaitseva lehto kätkee vanhan asuinrakennuksen. Hirsinen ja huonokuntoinen rakennus on tehty 1920-luvulla ja siinä ei ole asuttu sitten 1940-luvun.

Romanttisessa ympäristössä sijaitseva ”talopahainen” on tyypillinen pieni torppa, joita on ollut Kainuussakin suuret määrät.

Tolpan talo. Syksyllä 2005.

Tähtelä. Syksyllä 2005.

Virtalan kuisti. Syksyllä 2005.

Teerivaaran pihatie. Syksyllä 2005.

10.14. Virtala (P)

Kaarnekosken mutkan niemessä sijaitsee vanha pihapiiri, joka on kaunis rakennushistoriallinen kohde. Piirissä on päärakennus, navetta, aitta, sauna ja riihi, sekä lato. Rakennuksia on korjattu äskettäin.

Pirtti on tehty 1910 ja sitä on jatkettu kamareilla muutaman vuoden päästä. Talon edessä on avokuisti, joka on korjattu porrasosiltaan äskettäin. Kuistin pilarit on veistetty hienostuneen kauniisti ja räystäät muotoiltu herkästi. Talon eri-ikäiset osat ovat myös tyypillisesti eri korkuiset harjaltaan. Ikkunat ovat kuusiruutuiset ja täysin koristeettomat. Hirret ovat erikoisen kiertävästä puusta, talo on hirsipinnalla.

Navetta on koottu kolmesta erikokoisesta hirsikehikosta ja sen tanhua on piilotettu laudoituksen taakse.

Erikoisin rakennuksista on pulpettikattoinen, korkea aitta, joka on toiminut verkkovajana. Rakennus on koottu eri rakennusten hirsistä 30-luvulla. Rantasauna sijaitsee erittäin kauniilla paikalla vastapäätä Timoniemen harjumaisemia.

Virtala sijaitsee lehtomaiseman sivussa ja sen ympäristö on kaunis. Niittäminen ja puuston säännöllinen raivaus ovat ympäristön hoidolle välttämättömyys. Lähistöllä sijaitsee kalanviljelylaitos, kalastusmatkailukohde, Kaarneen vetorata ja uittokanava. Erolan talo on kivenheiton päässä yläjuoksulle katso kohta Erola.

Kohde on rakennushistoriallisesti erittäin arvokas.

10.15. Vuonteenkosken mylly (M)

Harmaa hirsimylly on tehty 1938 Nivan Myllyn Niemelle ja se on kuulunut alun perin Tolpan talolle. Rakennuksen kate on uusittu 1983 ja sitä on korjattu Museoviraston voimin 1989. Malliltaan mylly on tyypillinen ratasmalli.

Kohde on maisemallisesti ja kulttuurihistoriallisesti tärkeä ja sillä on maakunnallisesti arvokkaan rakennuksen titteli. Se ympäristö on poikkeuksellisen kaunis, yleensä myllyt sijoittuvat syrjään metsäisten purojen varsiin. Läheisyydessä on kalanviljelylammikoita.

I I. Saunajärvi

Saunajärven vanhimmat asutut ja veroja maksaneet talot löytyvät Kiekinniemeltä ja Kesselistä. Näiden lisäksi tietoja löytyy Saunajärven eli nykyisen Piiraalan talosta 1600-luvulta saakka.

Kylän alueella on erikoisen hauskoja talojen ja paikkojen nimiä, esim. Jumi (vanha Jurmi), Lotvo ja Rutja. Nämä viittaavat tietysti venäjän kieleen, mikä alueella on vaikuttanut kautta aikain.

Rajakylänä oleminen on tiennyt monenlaista vaivaa vuosisatojen saatossa alueen asukkaille. Eri-laiset vihamielisyydet, rosvoretket, epävarmuuden ajat ja varsinkin viimeisimmät sota-ajat ovat muokanneet henkistä ja fyysistäkin ympäristöä.

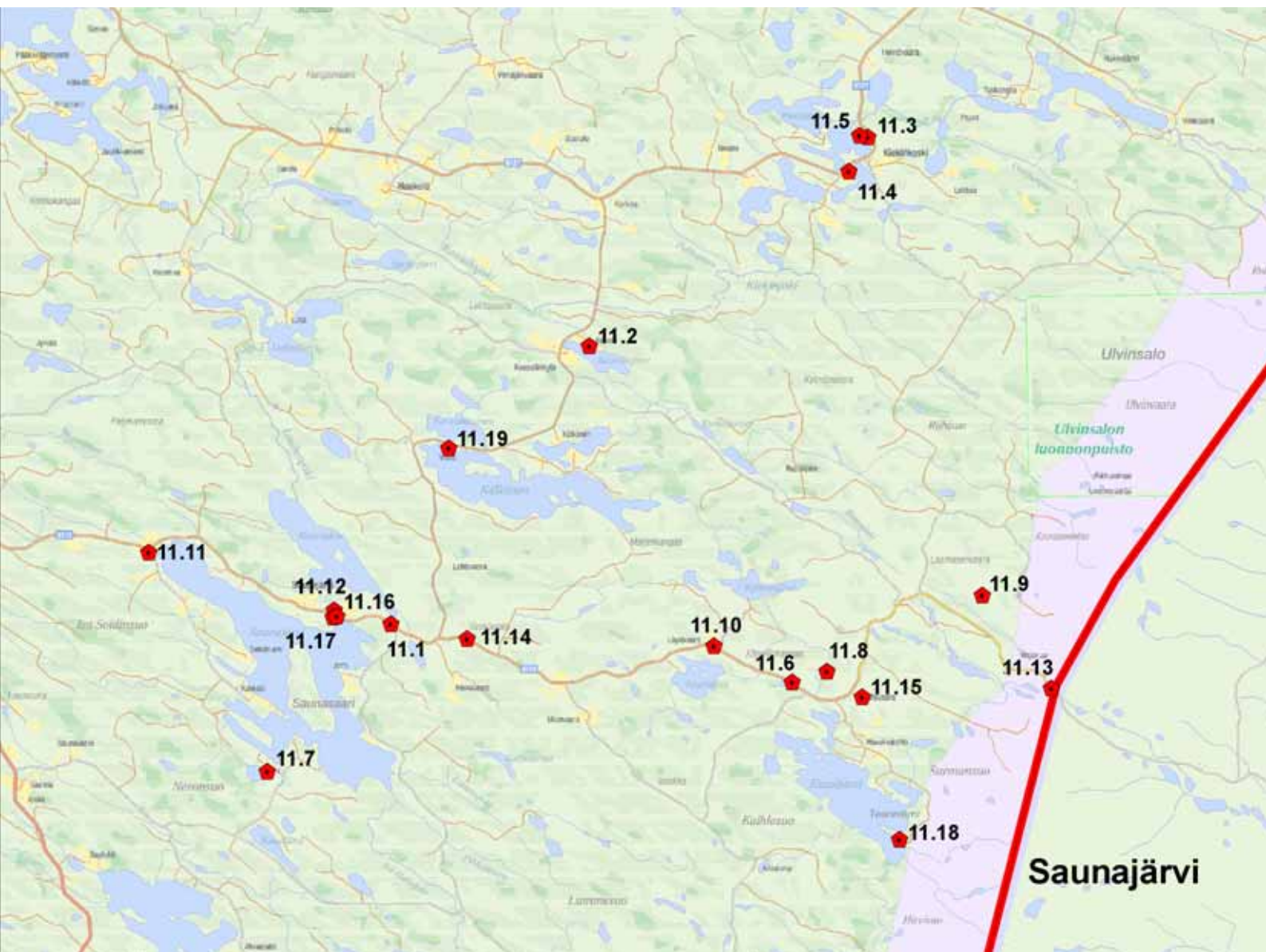
Kylää leimaavat Kuhmon kylistä eniten talvisodan taistelujen muistot. Maastossa on pitkin kylää sekä entisöityjä, että alkuperäisiä Suomen ja Neuvostoliiton armeijajyksikköjen taisteluasemia, välirauhan aikana rakennettuja Salpalinjaan kuuluvia panssarivaunuesteitä jne. Myös Kiekinniemen maastosta löytyy sekä ennen Talvisotaa, että Välirauhan aikaan kunnostettuja puolustuslinjan osia.

Saunajärvellä sijaitsevat Täyssinin rauhan aikaiset rajakivet, Korpilammen eli Suolammen kivi sekä Rajakankaankivi. Korpilammen kivi ei 1800-luvun alusta ole enää osoittanut rajan kulkua, ja se joutui onohduksiin, mutta löytyi uudelleen vuonna 1983. Rajakankaan kivi puolestaan on ollut virallinen rajapyykki yli 400 vuotta. Molemmista kivistä tai kiviryhmistä löytyvät muun muassa Ruotsin ja Venäjän valtioiden tunnuksot sekä vuosilukumerkintä 1596.

Kylän keskuksena on Niskankosken sillan ympäristö, jonka läheisyydessä ovat lakkautettu koulu, Niskan talo, kioski sekä osittain entisöityjä taisteluasemia.

Erikoisen hienon perinneympäristön tapaa Kesselistä. Sen korkeudella vasten itärajaa sijaitsee Ulvinsalon luonnonpuisto, joka on perustettu 1956. Nykyään se on osa Ystävyyden puistoa.

Saunajärven taisteluasemat ja puromylly ympäristöineen ovat valtakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö ja alue on merkitty Maakuntakaavaan suojelualueeksi.

Itälän kämppä rakennus. Syksyllä 2005.

I.1.1. Itälän kämppä (P)

Saunajärven Niskan talon itäpuolella on Itälän kämppäalue. 1950-luvun lopussa tehty alue rakentuu kahdesta majoitusrakennuksesta ja varastotalista. Miehistorakennuksessa on myös keittiötilat. Rakennukset on tehty poikkeukselliset hienosti ja ajalle tyypillisellä asiallisella tyyllillä, jota kuulee kutsuttavan metsäfunkkiseksi. Pystyrimavuoratut, tiilikatteiset, räystäskonsolien hienovarainen koristelu, ulko-ovien malli, Kajaani Oy:n mallilistoitus sisällä ja täsmällinen aukotus luovat hyvin täsmällisen hengen rakennuksiin.

Kohde on vajaakäyttöinen. Kämppäalue on rakennushistoriallisesti ehjä kokonaisuus. Sillä on myös maisemallista merkitystä sijaitessaan Saunajärventien varressa. Kohteeseen suunnitellaan perhekotikäyttöä.

Kesselin piharakennus. Syksyllä 2005.

I.1.2. Kesseli (P)

Ikivanha karjalaisten reitti Repolaan on kulkenut Kesselin vesireittiä Lammasjärvelle. Kesseli tarkoittaa konttia Venäjän kielellä. Talo sijoittuu järven ja kosken väliselle kapealle kannakselle.

Valtakunnan raja on kulkenut Kesselin itäpuolella 1500-luvulta saakka ja siten karjalaisten antamat Ruotinjärvi, -joki, -suo ja -vaara Kesselin itäpuolella kuvaavatkin hyvin ympäristöä (suomalaisia sanottiin ruotseiksi). Talo on tuhottu mm. Suuren Pohjan sodan melskeissä 1709. Isonvihan rauha saatiin aikaan 1720 ja neuvotteluissa kunnostautui etenkin Kesselin silloinen isäntä Mikko Piirainen. 1750 hyökkäsi Iso-Simuna nimisen päällikön johdolla joukko karjalaisia Kälkäsen taloon edeten Kesseliin polttaen talot jälleen. Tarinoiden mukaan Iso-Simunan tappoi sittemmin Iso-Risto eli Saunajärven isäntä Risto Kähkönen vuonna 1770.

Talvisota 1940 kosketti Kesseliäkin rajusti ns. Dolinin hiihtoprikaatin tuhoamisen yhteydessä talo paloi, mutta pitkä piha-aita ja vilja-aitat säilyivät.

Talo on maksanut veroja 1600-luvun alusta saakka. 1700- ja 1800-luvuilla talon nimenä oli Ikola. 1850 talossa on asunut suureperhe, yhteensä 20 henkeä. 1860-luvulla talon isäntä Heikki Kähkönen on ollut virallinen jahtivouti viljakappoineen. Sama mies oli laajalti tunnettu karhunkaataja: karhu vuodessa oli tahtina. Maanviljelyäkin on harjoitettu lujasti, sillä esim. vuonna 1910 talolla oli 80 niittyhehtaaria heinää varten.

Vuoden 1800 henkikirjoissa talolla on ollut ruutusotamies nimeltä Magder (Mahti).

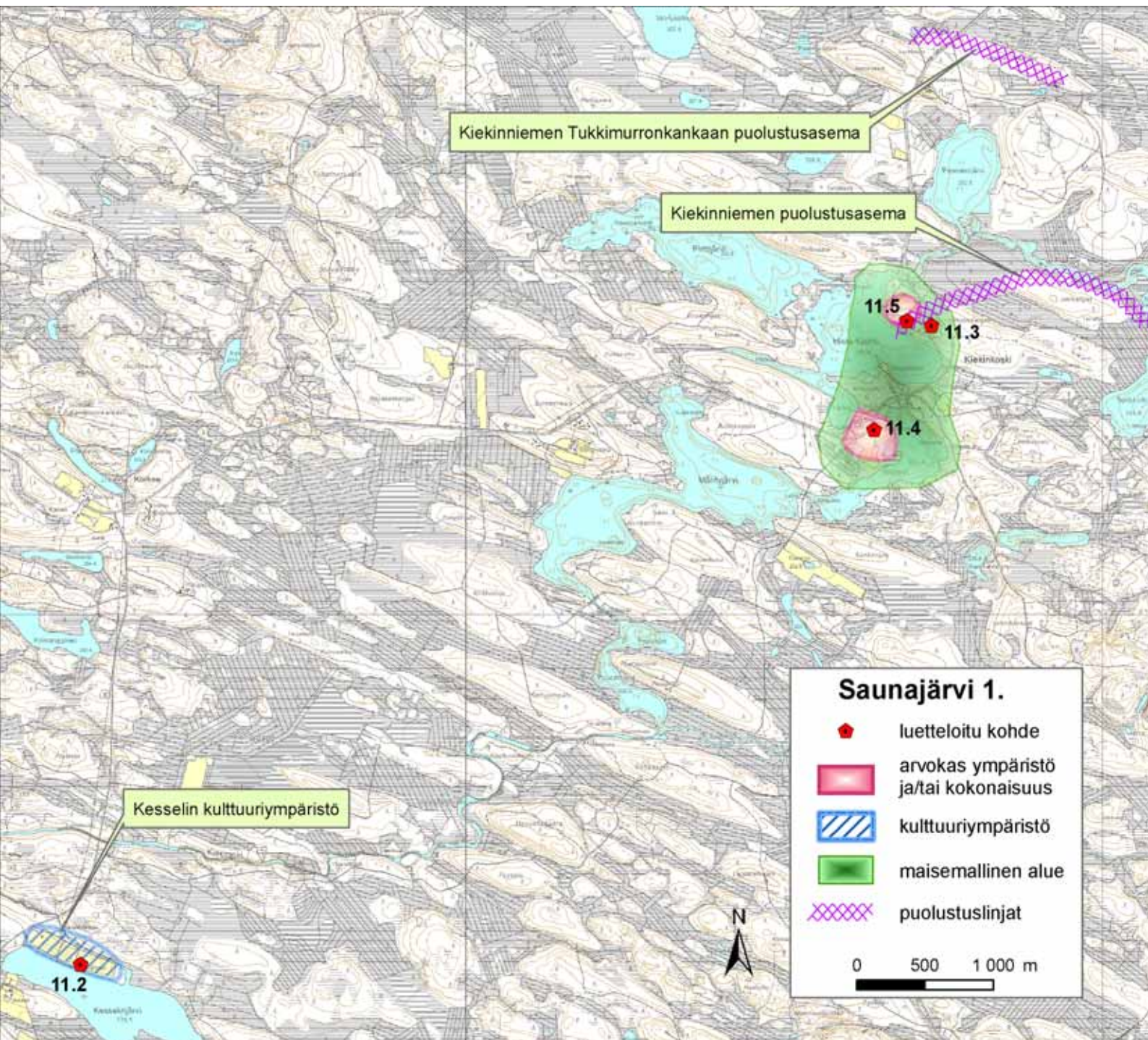
Nyt pihapiiri on kerroksellisuudesta huolimatta komea. Päärakennus on tehty sotien jälkeen 1951 kaksi kerrosta korkeaksi, iso kuisti parvekkeineen

Kesselin myllyn paikalta. Syksyllä 2005.

Kiekinkosken peltoja.
Syksyllä 2005.

pihalle ja talon pääty järvelle päin. Sen edessä laajan pihan toisella puolen on navetta 1950-luvulta. Navetan tiilikuviot ja värisommitelmat ovat omaperäiset. Pihapiirin mielenkiintoisin rakennus on iso pihaluhti rannan puolella 1800-luvulta, jossa on viisi aittaa, joista kahta on käytetty asuntona sodan jälkeen. Tällöin toisen asutun aitan eteen on tehty umpikuisti, toisen ovi suljettu ja tehty ikkunat. Kolmen aitan edessä on luhtikatos, joka on harvinainen jäänne Kainuussa. Aittakin on ollut sotien aikana tarkoitus polttaa, mutta vaikka muutaman metrin päästä talo paloi, ei aitta syttynyt. Aitan seinässä on palopommien jälkiä.

Pihapiirissä on lisäksi iso lautarakenteinen varistorakennus kosken puoleisella sivulla ja vanha riihi kylkeisineen. Rannassa on kaunis rantasauna 1960-luvulta.

Rannassa on myös vanhalla paikallaan kaksi aittavanhusta. Kumpikin on otsa-aittoja, ensimmäinen tehty 1772 ja toinen 1779 eli em. Iso-Simunan hävityksen jälkeen. Vanhemmasta on sahattu ajan oloon poskia pois ja lattia tehty konsoliupotuksella, uudemmassa hienot lovetut posket ovat tallella, sekä lattia pistomallia. Salvokset ovat normaalia olkasalvosta kummassakin, samoin ovet pielet pihtipeliä. Vanhemman ovi on malliltaan karjalainen, kahdesta laudasta, hennosti kaarevat pihdit ja kamana, sekä puutappisaranat ja tuppilukko. Uudemman ovi on kolmesta laudasta, muuten samanlainen.

Koskessa on jäänteitä myllystä kiviränneineen, joka talolla on ollut vielä 1960-luvulla ja sahanlaitoksen rakennuksia. Myllypaikan vierelle on tehty silta kosken yli ja pihatien varressa on isoja latoja.

Maisemallisesti talon ympäristö on rikas: joki koskineen, pihatie puineen, iso peltokumpu, rakennukset ja niiden jäänteet, järvimaisema, järven takainen korpimaisema ja kosken takainen lehtomaisema. Paikka henkii pitkällä ajalla syntyneitä tunnelmaa.

Kesseli on kulttuurihistoriallisesti yksi tärkeimpiä Kuhmon kulttuuriympäristöohjelman kohteita. Rakennushistoriallisesti kohde on erittäin edustava. Ympäristö ja rakennukset ovat hoidettuja. Peltojen viljely olisi niille parasta hoitoa jatkossakin. Kenttien ja piharannan niitto on tärkeää jatkossa, samoin rantapusikoiden raivaus maisemallisista syistä.

11.3. Kiekin koulu (P)

Koulurakennus valmistui vuonna 1957. Koulun toiminta päättyi vuonna 1989. Koulun välittömässä läheisyydessä on puolustuslinjan kaivantaja pesäkkeitä, joita rakennettiin ennen Talvisotaa ja Välirauhan aikana.

Koululla on kulttuurihistoriallista arvoa.

11.4. Kiekinkoski (P)

Kirkonkylältä katsoen kaukainen Kiekinkoski on vanha asuinpaikka, mutta kuitenkin läheistä Kiekinniemeä uudempi. Kiekinkoskesta on verokirjoissa mainintoja 1700-luvulta saakka, Kiekinniemestä 1600-luvun alusta saakka. Talon alkuperäinen nimi on Piippola ja vielä 1800-luvulla se on tunnettu Piiralana. 1746 piirretty Kuhmon Talvitien reitti on kulkenut aina Kiekinkoskelle saakka. Vuonna 1907 avattiin postiliikenne koskelle saakka ja 30-luvulla saatiin sitten tieyhteys. Kiekinkoskella on ollut viljeltyä peltoalaa vuonna 1960 21 hehtaaria eli Kämärän kunnalliskodin jälkeen seuraavaksi eniten.

Kuhmon itärajaa alettiin valvoa 1918, jolloin Kiekinkoskesta tuli luonnollinen vartiopaikka. Virallisesti Kiekinkosken vartio perustettiin 1922, josta se siirtyi 1927 läheiseen Kotaniemeen.

Talon välittömässä läheisyydessä on puolustuslinjan kaivantaja ja pesäkkeitä, joita rakennettiin ennen Talvisotaa ja Välirauhan aikana. 1947 rakennettiin läheiselle Putaanniemelle vartiorakennus, joka nyt on kesäasuntona ja yksityiskäytössä.

Talvisodan aikaan neuvostojoukot etenivät salamavauhtia yli Kiekinkosken, mutta suomalaiset saivat sittemmin taistelulinjan pidettyä juuri Kiekinkosken ja -niemen seudulla sodan loppuun saakka. Kaikki vanhat rakennukset tuhoutuivat alueelta.

Nyt Kiekinkoskella on komea ja suuri pihapiiri, joka on tehty em. syystä sotien jälkeen lukuun ottamatta pirtin uunia, joka on alkuperäinen. Kiekinkoski oli ollut ennen sotia kuuluisa erikoisen suuresta pirtistä (10mx10m), joka oli tehty erikoisen suurista hirsistä. Siispä uusinkin 1960-luvulla sitten tehtiin samankokoiseksi sodan jälkeen. Pihapiirissä on erittäin suuri hirsinavetta ajosiltoineen, hirsinen pihanpää varastotiloineen, suuri autotalli ja hirsinen asuinrakennus 1950-luvulta. Pihatien varressa on komea puurivi paikallistien varressa.

Kiekinkosken talo on rakennushistoriallisesti erittäin arvokas pihapiiri. Se edustaa suurta yhteisenä säilynyttä sotien jälkeen rakennettua pihapiiriä rakennuksineen.

Maisemallisesti Kiekinkoski on yhdessä naapurinsa Koskirannan talon kanssa tärkeimpiä kuhmolaisia kulttuuriympäristöjä. Ympäristön hoito vaatii paljon, sillä maisema on laajalti aukeaa. Peltojen viljely, kenttien niittäminen ja pusikoiden kurissapitäminen ovat tärkeimmät hoitotoimet.

11.5. Kiekinniemi (P)

Talo on vanhimpia Kuhmolaisia asuinpaikkoja historiallisella ajalla. Siitä löytyy tietoja 1600-luvun alusta saakka, Piippola nimisenä kylläkin. 1800-luvulle saakka talo tunnettiin Piiralana.

Nyt paikalla on jäljellä vanhasta elämästä pääarakennus ja aitta. Päärakennus on rakennettu sotien jälkeen osin vanhoista hirsistä ja siitä on purettu äskettäin kamareita pois. Aitta on vanha pariluhti 1800-luvulta, jossa on ollut aikoinaan pilarien varassa katos etupuolella ovien edessä.

Rakennukset ovat rakennushistoriallisesti arvokkaita.

11.6. Kilpelänkangas (M)

Kilpelänkankaalla on Talvisodan ankarien taistelujen muistomerkki sekä laajalla alueella taistelujen jälkiä: pommikuoppia, juoksuhautojen, poteroiden ja korsujen jäännöksiä. Se kuuluu osana Reuhka-vaara-Losovaara-Löytöjärvi-Kilpelänkankaan taistelualueeseen.

Lähellä olevaan Kuusijoen koskiosuuteen on kunnostettu 1980-luvulla uittojohteet sekä retkipolun taukopaikalle on rakennettu muun muassa vanhaa rakennuskantaa jäljitellen hartsuaitta eli savottatyömaan muonavarasto.

Kohde kuuluu maakunnallisesti arvokkaiden kulttuurihistoriallisten kohteiden luetteloon.

11.7. Korpilammen kivi (M)

Myös Suolammen kivenä tunnettu rajakivi tunnetaan venäjällä Prokovanlammen kivenä vuodelta 1596 eli vuosi Täyssinän rauhanteon jälkeen. Lammen itäreunalla sijaitsevaan maakiveen on hakattu kruunuja sekä ristejä ja kivistä tuli vuonna 1621 Käkisalmen läänin ja Venäjän välisen rajan päätepiste. Jonkerin rajakivelle on lounaaseen matkaa noin kolme kilometriä. Kivi on maakunnallinen muinaismuisto ja kulttuurihistoriallisesti arvokas.

Kiveä on nykyisellään vaikeaa löytää. Tulevaisuudessa voisi pohtia, miten sen matkailullista tavoitettavuutta voisi korostaa, sillä lähellä sijaitsee toinen rajakivi eli Jonkerin kivi.

11.8. Kuusijoen uittoreitti (M)

Kuusijärvestä laskevan puron varrella on uiton aikaisia möljiä ja 50-luvulla tehty savottalaisten ruokavarasto eli hartsuaitta. Läheisyydessä on myös Uiton aikainen pato joen niskassa. Aitta on

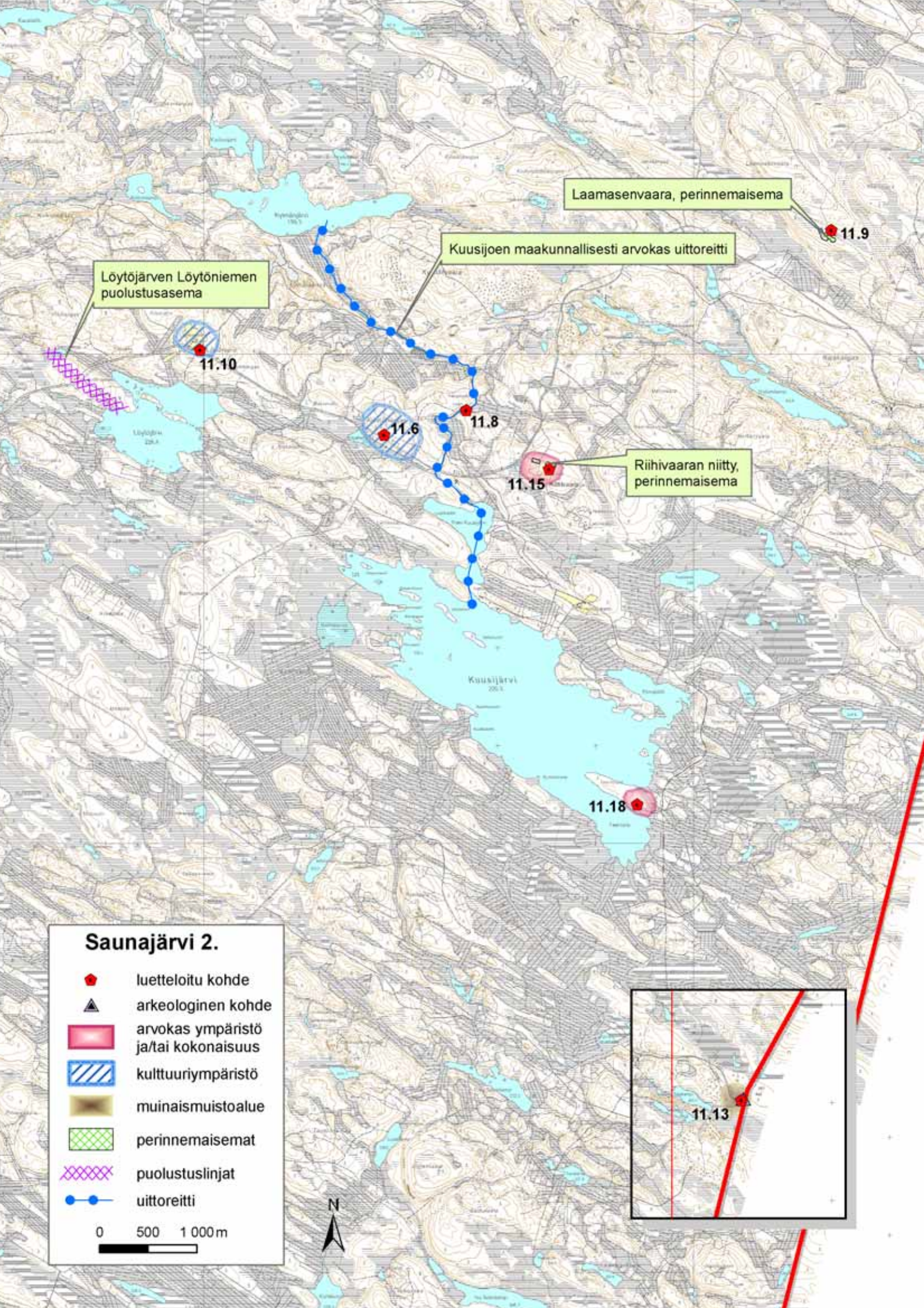
Kiekinkosken navetta. Syksyllä 2005.

Koskirannan talo Kiekinkoskella. Syksyllä 2005.

Kilpelänkankaan muistomerkki. Syksyllä 2005.

Laamasenvaara, perinnemaisema

11.9

Kuusijoen maakunnallisesti arvokas uittoreitti

Löytöjärven Löytöniemen puolustusasema

11.10

11.6

11.8

Riihivaaran niitty, perinnemaisema

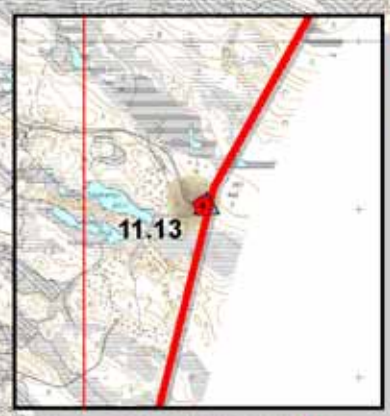
11.15

11.18

Saunajärvi 2.

- ◆ luetteloitu kohde
- ▲ arkeologinen kohde
- arvokas ympäristö ja/tai kokonaisuus
- kulttuuriympäristö
- muinaismuistoalue
- perinnemaisemat
- puolustuslinjat
- uittoreitti

0 500 1 000 m

11.13

tavallinen pieni hirsiaitta pyöreistä puista. Se kuuluu nykyään ikään kuin viereisen Kilpelänkankaan taistelualueen oheisnähtävyyksiin.

Säilyneillä uittolaitteilla ja aitalla on suuri kulttuurihistoriallinen merkitys, koska vastaavia kohteita on hyvin vähän jäljellä. Kuusijärven Teeriniemessä on tallella uittoreittiin kuuluva entinen Metsähallituksen kämpä, ks. 11.15 Teeriniemi. Joen läheisyydessä sijaitsee Riihivaaran perinnetuomakohde rajan takaa, ks. 11.12 Riihivaaran niityt.

Uittolaitteiden kunto on osin huono ja ne vaativat huoltoa. Kohde kuuluu maakunnallisesti arvokkaiden kulttuurihistoriallisten kohteiden luetteloon. Uittoreitin hoito tarkoittaa säännöllistä pajukoiden kuritusta ja möljien mahdollistaa uusimista tarpeen mukaan.

11.9. Laamasenvaaran niityt (M)

Vaaran talo on autoitunut viime sotien aikaan. Niityt ovat hoitamattominakin yllättäen säilyneet ja kasvillisuus on runsasta. Niityt ovat Kainuun perinnetuomakohde. Erityiskasveja ovat kullero ja soikkokaksikko.

11.10. Löytövaaran muistomerkki (P)

Paikalla on kiveen hakattuna ja aidalla merkittynä sotavainajien muistomerkki, sekä korsu- ja juokshautarakenteita.

Kohde on kulttuurihistoriallisesti tärkeä.

11.11. Luvelahden muistomerkki (Luelahti) (P)

Luvelahden alue kuuluu Talvisodan Luvelahti-Saunajärvi taistelualueeseen. Luvelahdessa on sinne haudattujen puna-armeijan sotilaiden muistomerkki. Alueella käytiin talvisotien ankarimmat taistelut. Merkki on punertavaa luonnonkiveä, suunnittelijana rakennusmestari Arvo Rissanen ja merkki on pystytetty vuonna 1970.

Kohde on kulttuurihistoriallisesti tärkeä. Taistelualue on kokonaisuus, jonka historiallinen merkitys on huomattava.

11.12. Niskankoski myllyineen (M)

Saunajärven Niskassa on iso ratasmylly patoineen tallella. Hirsirakennus on hyväkuntoinen ja sitä käytetään matkailukohteena.

Mylly on kulttuurihistoriallisesti arvokas kohde. Niskankoski on ehdolla valtakunnallisesti arvokkaiden kohteiden luetteloon. Alue on suojeltu myös maakuntakaavalla.

Kuusijoen hartsuaitta. Kesällä 2005.

Löytövaaran puolustusaseman korsu. Kesällä 2005.

Saunajärven myllyn sisuksia. Kesällä 2005.

Reuhkavaaran pytinki. Kesällä 2005.

11.13. Rajakankaan kivi (M)

Täyssinän rauhan rajakivi sijaitsee Saunajärven Rajakankaalla. Suuressa paadessa on hakattuna kolme kruunua ja vuosi 1595, sekä nimikirjaimet SRS (Ruotsin kuningas Sigismund) ja GHS (Kristus). Kohde on maakunnallisesti arvokas muinaismuisto ja kulttuurihistoriallisesti ainutlaatuinen, sillä raja on pysynyt tällä paikalla yli 400 vuotta paikoillaan. Kohteen matkailullista lähestyttävyyttä kannattaisi korostaa.

11.14. Reuhkavaara (P)

Saunajärven tien varressa on sotien jälkeen tehty hirsinen asuinrakennus ja sauna. Talo on alkupe räisasuinen ja rossipohjainen puolitoista kerrosta korkea malli.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä.

Ympäristön puustoa tulisi raivata ja poistaa rakennuksen paremman säilymisen takaamiseksi.

11.15. Riihivaaran niityt (M)

Kuusijoen itäpuolella olevalla Riihivaaralla on Saarivaaran talo. Sen pohjoispuolen niityt on luokiteltu Kainuun perinnemaisemakohteeksi. Kahden ladon ja sen välisen kärrytien läheisyyteen on muodostunut suurruohoniitty, jonka kasvistosta osa on kulkeutunut Venäjän puolelta mahdollisesti telaketjujen mukana Talvisodan aikaan. Erittäin lajirikas ja erikoisia kasveja sisältävä alue on maakunnallisesti erittäin arvokas kohde.

11.16. Saunajärven kannaksen taistelualue (V)

Saunajärven Niskan koskella Saunajärven rantapenkalla on Talvisodassa kaatuneiden venäläisten muistomerkki. Paikalla käytiin useita Talvisodan taisteluja ja se on osa Luvelahti-Saunajärven taistelualuetta.

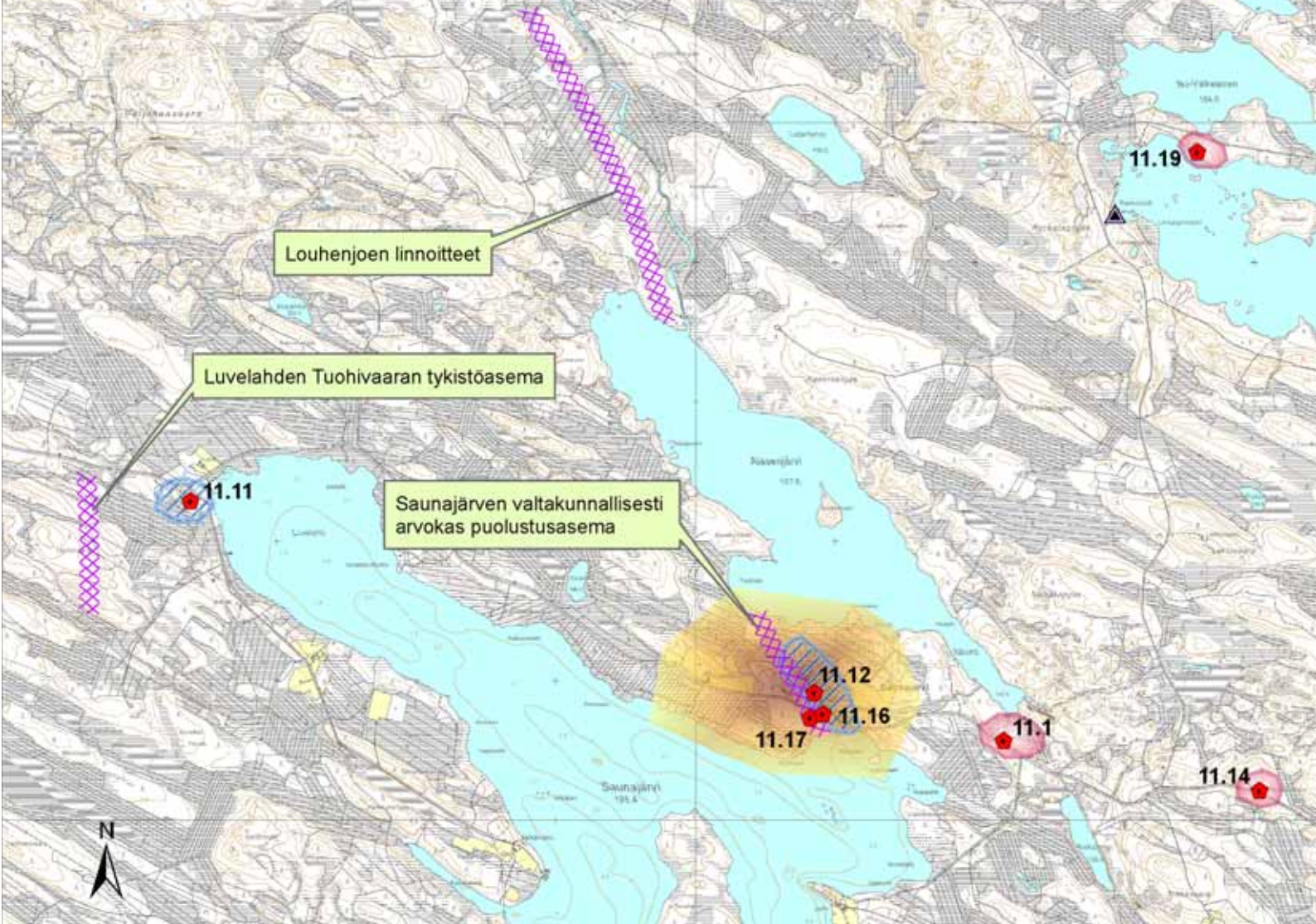
Tsasunan tornia muistuttavan kupolin alla on valkoinen risti.

Kohde on kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti arvokas. Kohde kuuluu valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuurihistoriallisten kohteiden luetteloon. Alue on suojeltu myös maakuntakaavalla.

Saunajärven suunnan muita puolustuslinjoja löytyy mm. Löytöjärven Löytöniemessä, Louhenjoen rantapenkoissa ja mm. Luvelahden Tuohivaaralta tykistön asemat.

Saunajärven venäläisten kaatuneiden muistomerkki. Kesällä 2005.

Saunajärvi 3.

- luetteloitu kohde
- arkeologinen kohde
- arvokas ympäristö ja/tai kokonaisuus
- kulttuuriympäristö
- muinaismuistoalue
- valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö
- puolustuslinjat

0 500 1 000 m

Saunajärven puolustusaseman vartiopaikka. Kesällä 2005.

Saunajärven koulu. Kesällä 2005.

11.17. Saunajärven koulu (P)

Koulurakennus valmistui vuonna 1949, jo vuosi koulupiirin perustamisen jälkeen. Koulun toiminta päättyi vuonna 1970, jolloin koulupiiri jaettiin Rastin ja Haukelan kesken. Tyyliiltään koulu on klassinen. Alueella on samaan aikaan tehty asuntola ja saunarakennus. Hirsirakenteinen koulu on kaksikerroksinen, tiilikatteinen ja rimavuorilaudoitettu. Asuntola on asuinkäytössä ja koulu on nykyään yksityishenkilöiden omistuksessa.

Koulu sijaitsee järven rannassa ja paikallistien varressa. Sen läheisyydessä sijaitsee talvisotaan liittyvä matkailukohde. Maisemia järvelle kannattaisi avata puustoa harventamalla.

Koulu on kohtalaisen hyvin säilynyt ja sillä on rakennushistoriallista arvoa.

11.18. Teeriniemen kämpä (P)

Kuusijärven Teeriniemessä on sotien jälkeen ollut Metsähallituksen savottakämpä. Nyt jäljellä ovat ns. teräväpään rakennus, varasto ja hirsinen sauna, miehistökämpän sijainti on vielä näkyvässä maastossa. Kesäasuntona käytettävä asuinrakennus on lautarakenteinen, ns. uusasiallista mallia. Siinä on majoitustilat, konttori ja keittiö.

Rakennusten kunto on hyvä ja se on alkupe räisasuinen. Kohteella on rakennushistoriallista ja maisemallista merkitystä sijaitessaan järven rannalla. Kämpän kaakkoispuolella mm. Hirviaholla on maastossa Talvisodan aikaisia venäläisasemien jälkiä.

Ympäristö on hoidettua.

11.19. Vetko (P)

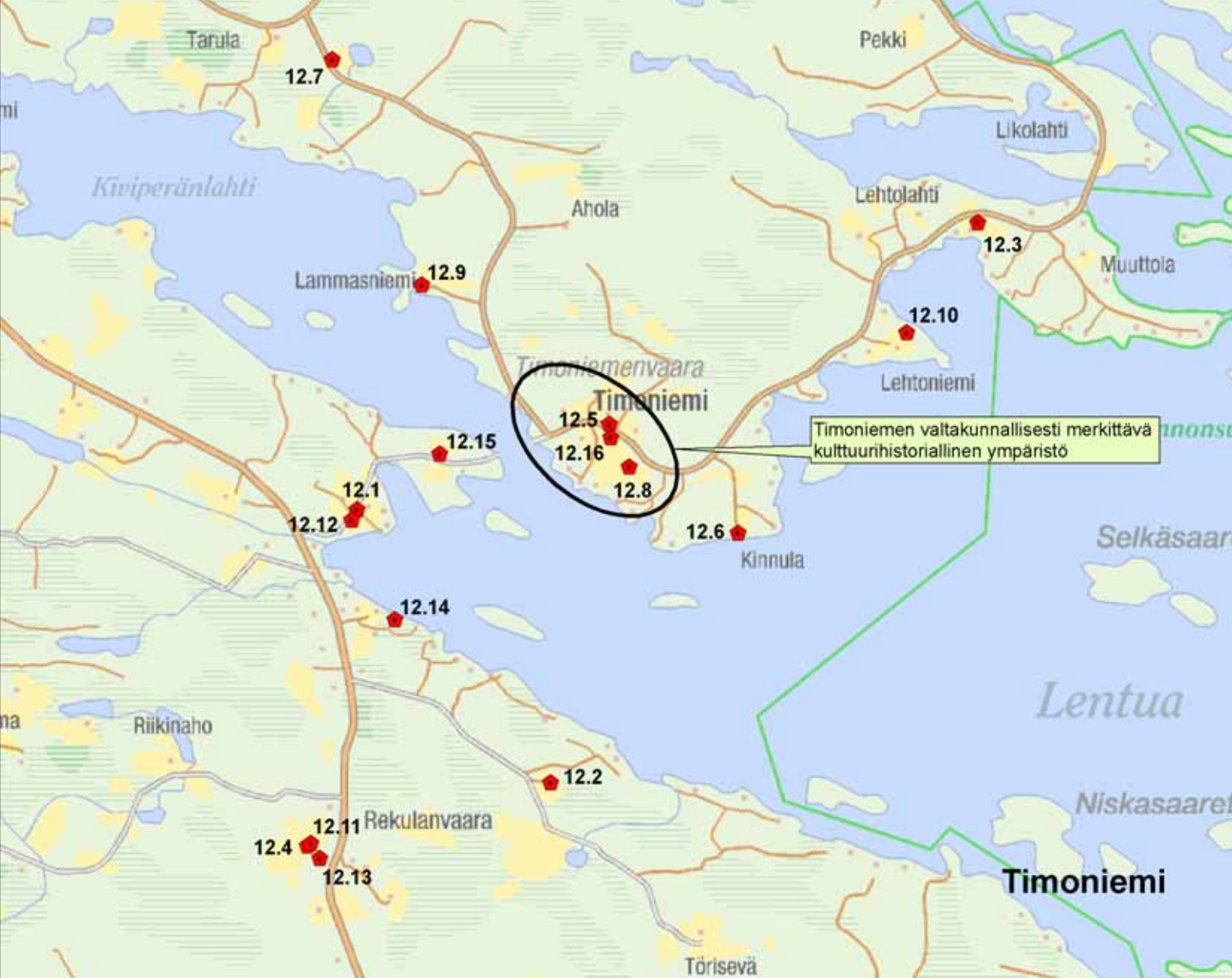
Kälkäsen ja Iso-Valkeisen välisellä kannaksella on vanhan tilan rakennuksia melkoisesti umpeen kasvaneessa ympäristössä. Asuinrakennus on tehty järven penkalle kummun päälle ja navetta saman kummun toiselle reunalle. Hirsiset rakennukset on tehty arvion mukaan 1940-luvulla heti sotien jälkeen. Hirsityö on korkealaatuista, esim. salvokset on tehty kauniisti lohenpyrstölle. Rimalautainen kuisti on leimaa-antava koko rakennusryhmälle, sillä sen ikkunoiden asettelu funktiomaiseen lautaosaan listoineen on silmään pistävän tehokas ja kaunis. Kolmannella pihan sivulla on hyvin heikkokuntoinen lautainen varastorakennus.

Vetkon rakennuksilla on rakennushistoriallista arvoa.

Ympäristö on kasvanut perusteellisesti umpeen ja tulisi harventaa laajalti. Piha-alue tulisi niittää säännöllisesti.

Vetkon tyylikäs kuisti. Kesällä 2005.

12. Timoniemi (V)

Timoniemi on pieni kyläalue, jonka omaleimaisuuden takaa luonnon kauneus. Alueelta on kivi-kautista esineistöä löydetty esim. Pekin talon läheisyydestä. Vanhin asuinpaikka lienee Ollilan ja Vännilän paikkeilla Sutelana tunnettu talo. Muita kantataloja ovat Heinävaara, Helteelä, Rekula, Hietala, ja Kerälä eli Lehtoniemi. Iivantiiran Hiirenniemessä ja Timoniemen Lehtoniemessä tiedetään asuneen 1600-luvulla Malisten sukua, joka sittemmin tuli tunnetuksi runonlaulajista Vuokkiniemen kylästä.

Timoniemen kylällä toimi Kuhmon viimeinen lossi Tulisalmessa. Lossin poistuminen lisäsi Timoniemenvaaran asukkaiden jäätietömän kauden automatkaa Kuhmon keskustaan toistakymmentä kilometriä.

Tulisalmen ympäristö ja Timoniemenvaaran kyläalue ovat näyttävintä kylän maisemaa. Myös Hyvärisansalmi on luonnonkaunis niemialue Timoniemen itäreunalla. Timoniemenvaaran kyläalue on luetteloitu Rakennettu kulttuuriympäristö – ohjelman aluekohteena vuodelta 1993 ja sille on myönnetty valtakunnallisesti arvokkaan kulttuurihistoriallisen kohteen titteli.

Hietaniemi. Talvella 2005.

12.1. Hietaniemi (P)

Timoniemen eteläpuolella olevassa Lentuan niemessä on kolmen talon peltoaukea, joista Hieta-
lahdessa ja Pääkkösrannassa on vanhoja raken-
nuksia pihapiirissä. Hietaniemen päärakennus on
tehty 1922 ja tässä näyttävällä paikalla olevassa
talossa on toiminut Timoniemen koulu 1929–1934,
kauppa, kiertävä veistokoulu ja maamieskoulu.
Muu rakennuskanta on uudempaa. Hietanimen
ja Pääkkösrannan talot muodostavat eheän kult-
tuurimaiseman ja taloilla on rakennushistoriallista
merkitystä.

Ympäristön keskeisin tekijä on rannan avoi-
muus ja se tulisi säilyttää maisemallisista syistä.
Peltojen käyttö viljelyyn jatkossakin takaa parhaan
ympäristöhoidon.

12.2. Jatala (P)

Varastoaitta on rakennettu renkien ja piikojen nuk-
kuma-aitaksi vuonna 1832. Otsallinen pieni aitta
on kaunis rakennus ja sillä on rakennushistorial-
lista merkitystä.

12.3. Jyrkkä (P)

Jysmäniemen puolelle sijoittuva rakennuspaik-
ka on kauniilla paikalla Jyrkänlahden rannassa.
Pihapiirin rakennuskanta on 50-luvulta ja on al-
kuperäisasuinen, rakennuksissa ei ole asuttu enää
pitkään aikaan. Pihapiirissä on pieni hirsitalo, na-
vetta ja lato, sekä pellon laidassa rannan puolella
sauna.

Kohteella on rakennushistoriallista ja maisemal-
lista merkitystä.

12.4. Kantola, Rekulanvaara (P)

Talossa on säilynyt muutama vanha rakennus. Ai-
tassa on näkyvässä vuosiluku 1777, joka on mah-
dollinen rakennusaika. Aitta on siirretty nykyiselle
paikalleen vuonna 1880 Tervolan tilalle Lentuan
rannalta. Toinen aitta on rakennettu vilja-aitaksi
vuonna 1921 alun perin samaan pihapiiriin mut-
ta siirretty toiseen kohtaan. Nuorempi aitta toimii
kotimuseona.

Riihi on toiminut kahden perheen saunana ja
muutettu riiheksi 1920-luvulla. Vuoden 1944 jäl-
keen se on toiminut heinävajana ja varastona.

Rakennuksilla on rakennushistoriallista merki-
tystä.

Jyrkän unohtuneet. Syksyllä 2005.

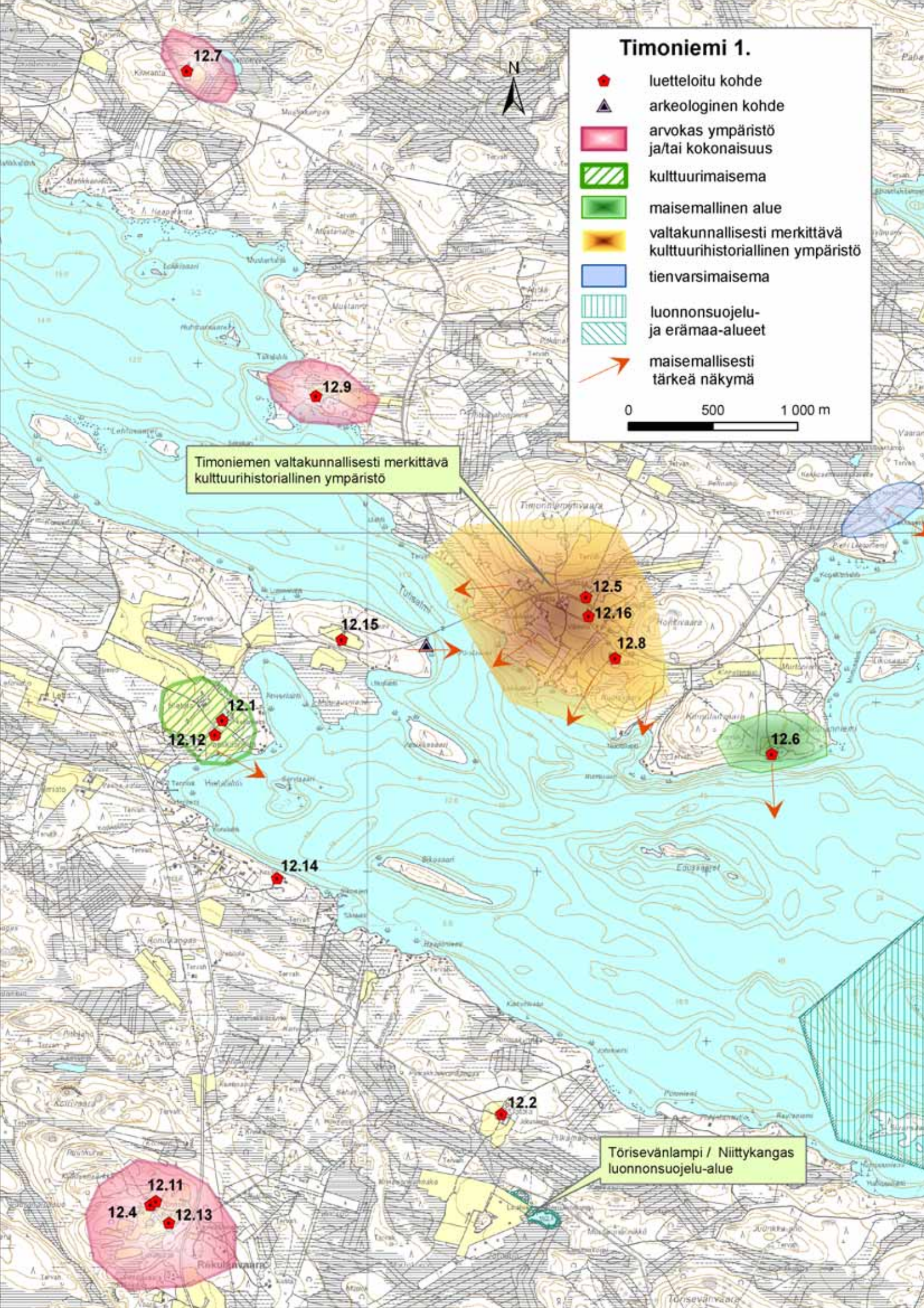
Kinnulan ranta. Syksyllä 2005.

Timoniemi 1.

- luetteloitu kohde
 - arkeologinen kohde
 - arvokas ympäristö ja/tai kokonaisuus
 - kulttuurimaisema
 - maisemallinen alue
 - valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö
 - tienvarsimaisema
 - luonnonsuojelu- ja erämaa-alueet
 - maisemallisesti tärkeä näkymä
- 0 500 1 000 m

Timoniemen valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö

Törisevänlampi / Niittykangas luonnonsuojelu-alue

Kivirannan navetta. Syksyllä 2005.

12.5. Kilpola (V)

Vilja-aitta on rakennettu 1900-luvun alussa. Suorasivuinen ja koristeeton aitta sijaitsee hyvin näkyvällä paikalla. Kilpola kuuluu Timoniemenvaaran maisema-alueeseen.

12.6. Kinnula (P)

Talo sijaitsee hieman syrjässä muista Timoniemen kylän taloista eli eteläniemen kärjessä mitä kaukeimmassa rantarinteessä. Näköalat Lentualle ovat elähdyttävät. Vanhasta rakennuskannasta on jäljellä enää aitta ja sauna. Otsallinen ja poskellinen vilja-aitta on rakennettu 1800-luvun lopulla ja siirretty nykyiselle paikalleen myöhemmin. Sen alkuperäinen paikka tai rakentaja ei ole tiedossa. Sauna lienee tehty ennen sotia.

Kohde on maisemallisesti erikoisen hieno.

Ympäristö on hoidettua.

12.7. Kiviranta (P)

Timoniemen kylän pohjoispuolelle sijoittuva pieni ja hyvin pidetty pihapiiri on rakennettu 1950. Asuinrakennus ja navetta varastoineen on toteutettu vanhaan malliin eli ristikkoikkunoin, harjakatto, jne.

Pihapiiri on malliesimerkki sotien jälkeen tehtyjen asuin ympäristöjen joukossa.

Kohde on rakennushistoriallisesti arvokas ja sillä on maisemallista merkitystä sijaitessaan kylätien varrella. Ympäristö on hoidettua.

12.8. Laitala (V)

Timoniemen vaaran selänteellä sijaitseva talo on maisemallisesti ihanteellisella paikalla: kaukonäkymiä, järvinäkymiä, peltomaisemia, lehtomaisemia ja vaaran komeita lepikkorinteitä riittää. Talossa on muutamia vanhoja rakennuksia. Vilja-aitta on rakennettu Vännilään 1800-luvulla ja siirretty tytön myötäjäisinä kotoa lähtiessä Laitalaan. 1950-luvulla vilja-aitta on siirretty nykyiselle paikalleen metsän reunaan. Nukkuma-aitta on rakennettu 1900-luvun alkupuolella.

Kohde kuuluu Timoniemenvaaran maisema-alueeseen ja on siinä erikoisen tärkeä osa. Ympäristöhoidolle elintärkeää on peltojen käyttö viljelyyn, kenttien niittäminen ja puuston säännöllinen harventaminen.

12.9. Lammasniemi (P)

Talo sijaitsee kylän tuntumassa pohjoispuolella omassa niemessä. Pihapiirin päärakennus on 1950-luvulla tehty, mutta muutama vanhempikin rakennus on jäljellä. Riihenä viimeksi toiminut vanha pirtti on rakennettu vuonna 1885 seinässä olevan vuosiluvun mukaan. Tämän vuosisadan puolella se on siirretty nykyiselle paikalleen ja lienee tilan ensimmäinen rakennus. Pirtti on ollut myöhemmin myös hevostallina. Navettarakennus on rakennettu 1920-luvulla. Kaksi latoa on rakennettu ennen sotia.

Kohteella on rakennushistoriallista ja maisemallista merkitystä.

12.10. Lehtoniemen niitty (M)

Erittäin kauniissa ympäristössä on niittyjä ja pelto-maita, joiden merkitys on tunnustettu ja luetteloitu Kainuun perinnemaisemakohteena. Timoniemen Lehtoniemessä tiedetään asuneen 1600-luvulla Malisten sukua, joka sittemmin tuli tunnetuksi runonlaulajasukuna Vuokkiniemen kylästä.

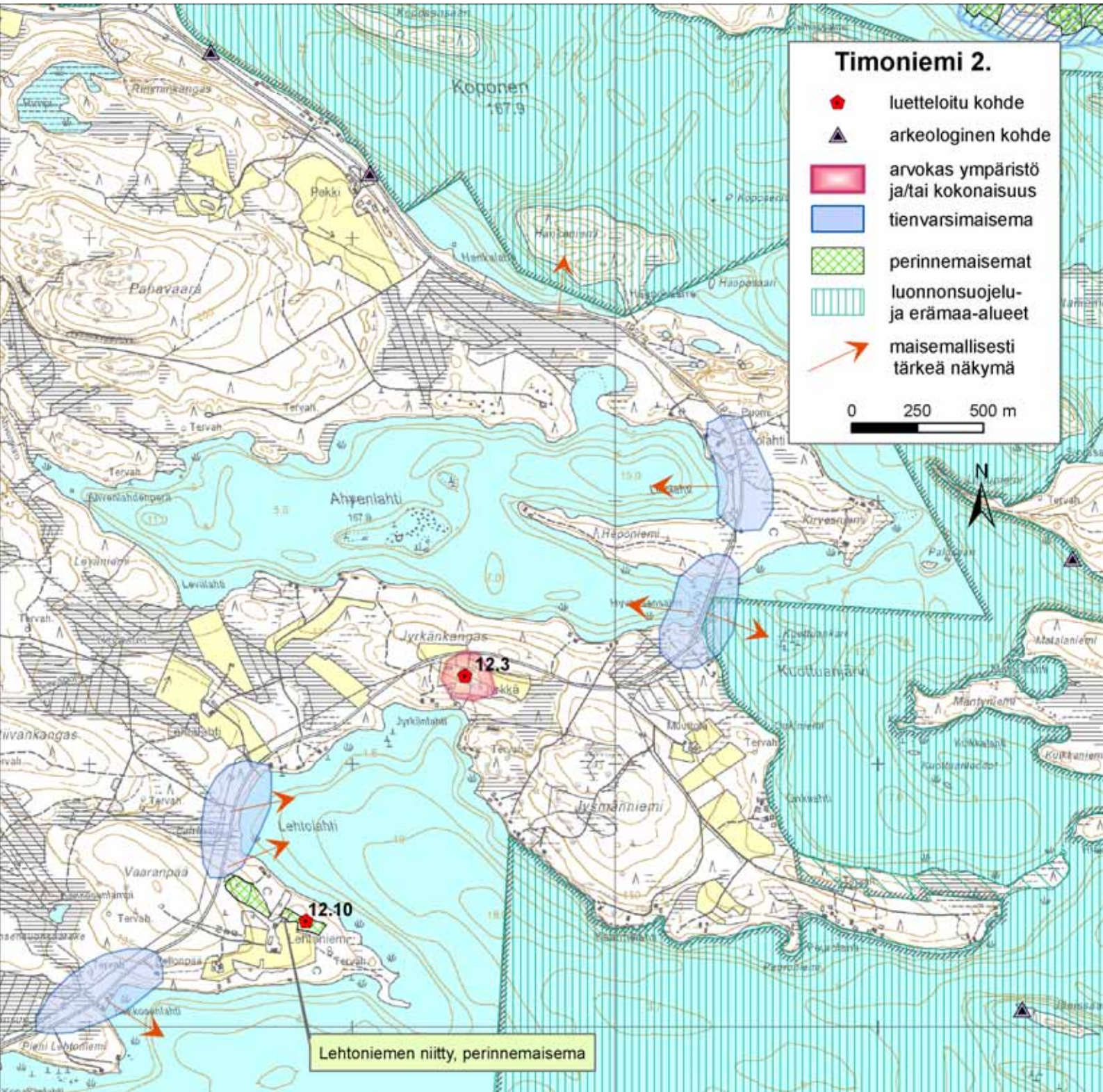
12.11. Onnela, Rekulanvaara (P)

Rekulan tilasta erotetusta Onnelasta löytyy vanha 1921 tehty pirtti, jota on jatkettu kamareilla 1928. Aitta on rakennettu vuonna 1821. Vieressä on myös 1800-luvulla rakennettu savupirtti. Vilja-aitta on rakennettu 1850-luvulla nykyiselle paikalleen. Vilja-aitan vintillä on kylän seppä nukkunut kesäisin ja tehnyt vintille loppuvuosinaan 1880-luvulla itselleen ruumisarkun, jossa pitänyt ”päiväettonetta”.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä.

Timoniemen rantoja.
Kesällä 2005.

Vännilän vanha puoli. Talvella 2005.

12.12. Pääkkösranta (P)

Hietaniemestä erotettu talo on yhdessä Hietaniemen kanssa kaunis kahden pihapiirin talopari. Pihapiirissä on vanha päärakennus, aitta sivumpana ja luhti rannassa. Varastokäytössä oleva vanha asuinrakennus on valmistunut vuonna 1917 Hietaniemen vanhan asuinrakennuksen kamaripuolen hirsistä. Vilja-aitta on rakennettu 1800-luvun puolella, mutta tarkka rakentamisaika tai sen alkuperäinen sijaintipaikka eivät ole tiedossa. Aitta on ollut nykyisellä paikallaan vuonna 1917, kun tilan vanha asuinrakennus on rakennettu. Vuoteen 1975 asti aitassa on varastoitu viljaa ja sen jälkeen se on ollut varastona. Luhtiaitan päädyssä on 1830-lukuun viittaava merkintä, jonka viimeisestä numerosta ei saa selvää. Luhti on siirretty rantaan vuonna 1982 valmistuneen uuden asuinrakennuksen tieltä.

Pääkkösranta muodostaa Hietanimen kanssa kahden pihapiirin kokonaisuuden ja on siten rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti arvokas.

Ympäristö on hoidettua. Rantamaisema vaatii huolenpitoa, josta käy niittäminen ja harvennus säännöllisesti.

12.13. Rekula (P)

Rekulanvaaran talo on tunnettu aikaisemmin Tervolana. Vanhoista rakennuksista on muutamia jäljellä. Aitta on rakennettu vuonna 1821 ja savupirtti 1800-luvulla. Varastona toimiva heinäsuoja on rakennettu 1940-luvulla.

Kohteella on rakennushistoriallista ja maisemallista merkitystä.

12.14. Timoniemen koulu (P)

Koulurakennus on valmistunut vuonna 1949, sitä ennen koulu oli toiminut 20 vuotta kylän taloissa. Asuntola on tehty 1954 ja koulutoiminta on nykyään sijoitettuna siihen. Varsinainen koulu on asuinkäytössä. Koulu on tyypillinen kaksisiipinen tyyppirakennus. Toinen siipi on yksi- ja toinen kaksikerroksinen. Koulu sijaitsee lehtomaastossa ja sillä on kulttuurihistoriallista merkitystä.

12.15. Tuliniemi (P)

Hietaniemen ja Timoniemen väliin jää niemeke, jonka päälle on rakentunut pieni pihapiiri. 1950-luvulla tehtyjen päärakennuksen ja navetan lisäksi on pihapiirissä mm. riihi, aitta ja lato. Riihi on rakennettu 1800-luvulla ja siirretty nykyiselle paikalleen vuonna 1941, jolloin on rakennettu myös lisäosa ruumenien säilytystilaksi. Aitta on rakennettu 1920-luvulla ja siirretty nykyiselle paikalleen 1950-luvulla. Myös heinäväja on rakennettu 1920-luvulla.

Kohteella on rakennushistoriallista ja maisemallista merkitystä.

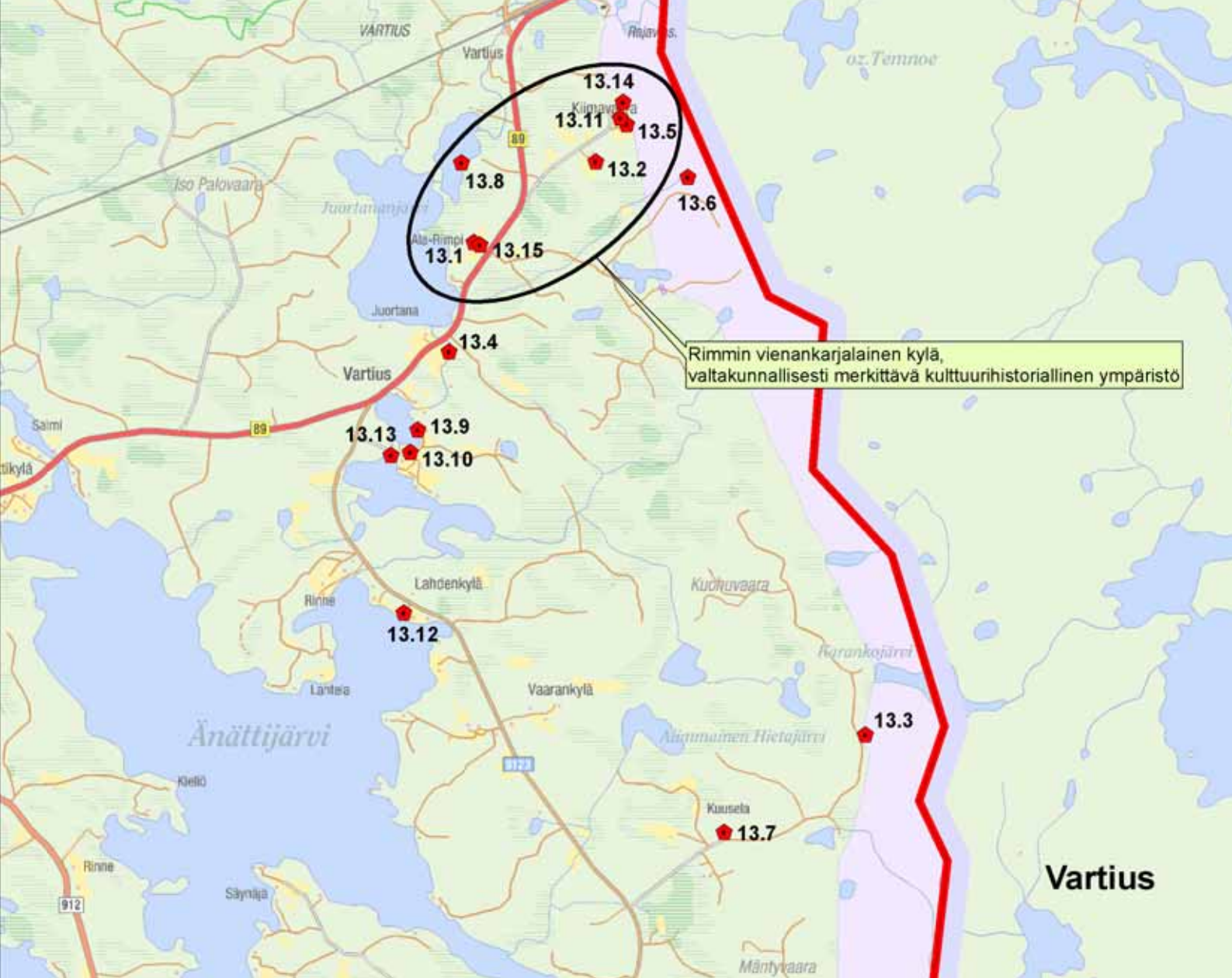
12.16. Vännilä (V)

Timoniemenvaaran kylällä keskeisellä paikalla oleva talo lienee koko kyläalueen vanhin asuinpaikka yhdessä Ollilan kanssa.

Pihapiirissä on vanha päärakennus ja uudemmat päärakennus ja navetta 1950-luvulta. Pihatien varressa on suorasiivinen aitta. Asuinrakennuksen tarkka ikä ei ole tiedossa, mutta 1930-luvulla sen pirtti koottiin puretun vanhemman asuinrakennuksen hirsistä vanhan luonnonkiviunin ympärille. Lisähuoneita rakennettiin pari vuotta myöhemmin. Vintin ikkunaksi pirttiosaan laitettiin vanhan pirtin pieni kuusiruutuinen ikkuna. Vilja-aitta on rakennettu 1800-luvulla, ja siitä on myyty kyläläisille viljaa.

Vännilästä on ollut kotoisin saarnaaja Elli Komulainen, joka jatkoi saarnaaja Saara Malisen (katso Lentuan kylän Mehtola) työtä, ja oli siten yksi ”Mehtolan saarnaajaisaruksista”. Tilan pellosta on löydetty raha vuodelta 1694.

Vännilä on rakennushistoriallisesti tärkeä ja maisemallisesti erittäin tärkeä kohde kuuluessaan Timoseniemenvaaran valtakunnallisesti tärkeään kyläalueeseen keskeisenä vanhaa rakennushistoriaa sisältävänä kohteena.

13.Vartius

Kylä on saanut nimensä etuvartioasemasta, joka Pohjanmaan rannikon järvikalastajilla on tällä vesistöreitillä varrella ollut oletettavasti jo 1500-luvun lopussa. Tuohon aikaan Ruotsin hallinto suosi aluevaltauksia Venäjän ja Ruotsin epämääräiseltä rajal alueelta. Tilanne johti moniin mittelöihin puolin ja toisin, joten vartiopaikalle oli tarvetta. 1600-luvulla Ruotsin mielenkiinto itärajaan oli heikompaa näillä korkeuksilla.

Viime sotien jälkeen Vartius on ollut Kuhmon porttina itään varsinkin 1970-luvulta alkaen, jolloin Kostamuksen kaivoskaupungin takia kylän kautta rakennettiin maan- ja rautatiet Kostamukseen sekä rajanylityspaikka, joka myöhemmin on muuttunut viralliseksi rajanylityspaikaksi.

Vartiuksen varhaisempaa asemaa Kainuun ja Vienan Karjalan välissä korostavat myös Rimmin vienankarjalaistaustainen asutus - muun muassa Akseli Gallen-Kallelan Väinämöinen-hahmon esikuva Rimmin Uljaska eli Eljas Ahtonen asui Rimmin talossa - sekä Rimmin ortodoksinen hautausmaa Juortanajärven Lapinsalmessa.

Rimmin kylä on luetteloitu aluekohteena Rakennettu Kulttuuriympäristö – ohjelmassa vuodelta 1993 ja sille on myönnetty valtakunnallisesti arvokkaan kulttuurihistoriallisen kohteen titteli hautausmaineen. Se on ainoita vienalaiseen kulttuuripiiriin kuuluneita kyliä Suomussalmen Hieta- ja Kuivajärvien ohella Suomen puolella.

Peltoniemi. Syksyllä 2005.

13.1. Ala-Rimpi (V)

Rimminvaaran taloista Ala-Rimpi sijaitsee Juortanjärven (entinen Jordanjärvi) puolella. Varhaisista talon vaiheista tiedetään, että se on lunastettu valtiolta 1870-luvulla. Käydessään talossa vuonna 1890 Akseli Gallèn-Kallela luonnosteli Aino-trip-tyyppiä Rimmin isännän tietäjä Uljaska Ahtosen ollessa Väinämöisen mallina. Talon vanhempi nimi on Rimmilä (myös Rimmi). Rimmin rakennuskantaa ovat tutkineet mm. Yrjö Blomstedt ja Victor Sucsdorff. Se oli tuolloin ikään kuin välittäjänä suomalaisen ja venäläisen rakennustavan välillä. Nykyinen pihapiiri on sotien jälkeen rakennettu kokonaisuus ja sen läheisyydessä on toinen talo eli Ylä-Rimpi, joka lienee kantatalon paikalla. Kumpareella on päärakennus ja navetta vastakkain, sekä aitta sivummalla. Päärakennus on muhkean oloinen ja korkea hirsirakennus, jonka olemuksessa henkii hentoinen karjalaisvaikutus. Lautarakenteinen kuisti on suurikokoinen. Ikkunat on sijoitettu varsin alas seinätaulussa ja ne ovat matalaa mallia. Juuri julkisivujäsentelyssä karjalaisuus on parhaiten näkyvillä kylän nykyisissä taloissa, vaikka sodan jälkeen oli jyrkkä kielto rakentaa paikalle karjalaistyyllisiä rakennuksia.

Kainuussa olevat vienalaiskylät ovat valtakunnallisesti arvokkaita kulttuurihistoriallisia kohteita ja Ala-Rimpi on osa tätä kokonaisuutta. Kohteella on suuri kulttuurihistoriallinen ja maisemallinen arvo sijaitessaan Kostamustien läheisyydessä.

Ympäristön säilyminen avoimena peltoaukeana edellyttää hoitotöinä niittoa ja puusto raivausta jatkossa.

13.2. Huosiusvaara (V)

Tila on erotettu valtion maista 1870-luvulla. Asuinrakennus on tehty 1945 ja on tyyppillinen puolitoistakerroksisen ja pienen hirsitalon välimuoto. Talo on ollut tyhjillään 70-luvun alusta saakka. Talon ympäristössä on useita sodan jälkeen rakennettuja vanhoja sivurakennuksia. Talo kuuluu Rimmin valtakunnallisesti arvokkaaseen vienalaiskyläalueeseen.

13.3. Joutenvaaran niitty (M)

Vanha asuinpaikka sijaitsee osittain rajavyöhykkeellä. Ympäristössä on rakennusten perustuksia, puustoa, katajaa, entisiä peltoja ja upean näköalan tarjoava niitty. Läheisyydessä on useita huomionarvoisia niittykasveja. Ympäristö on valittu Kainuun perinnemaisemakohteeksi.

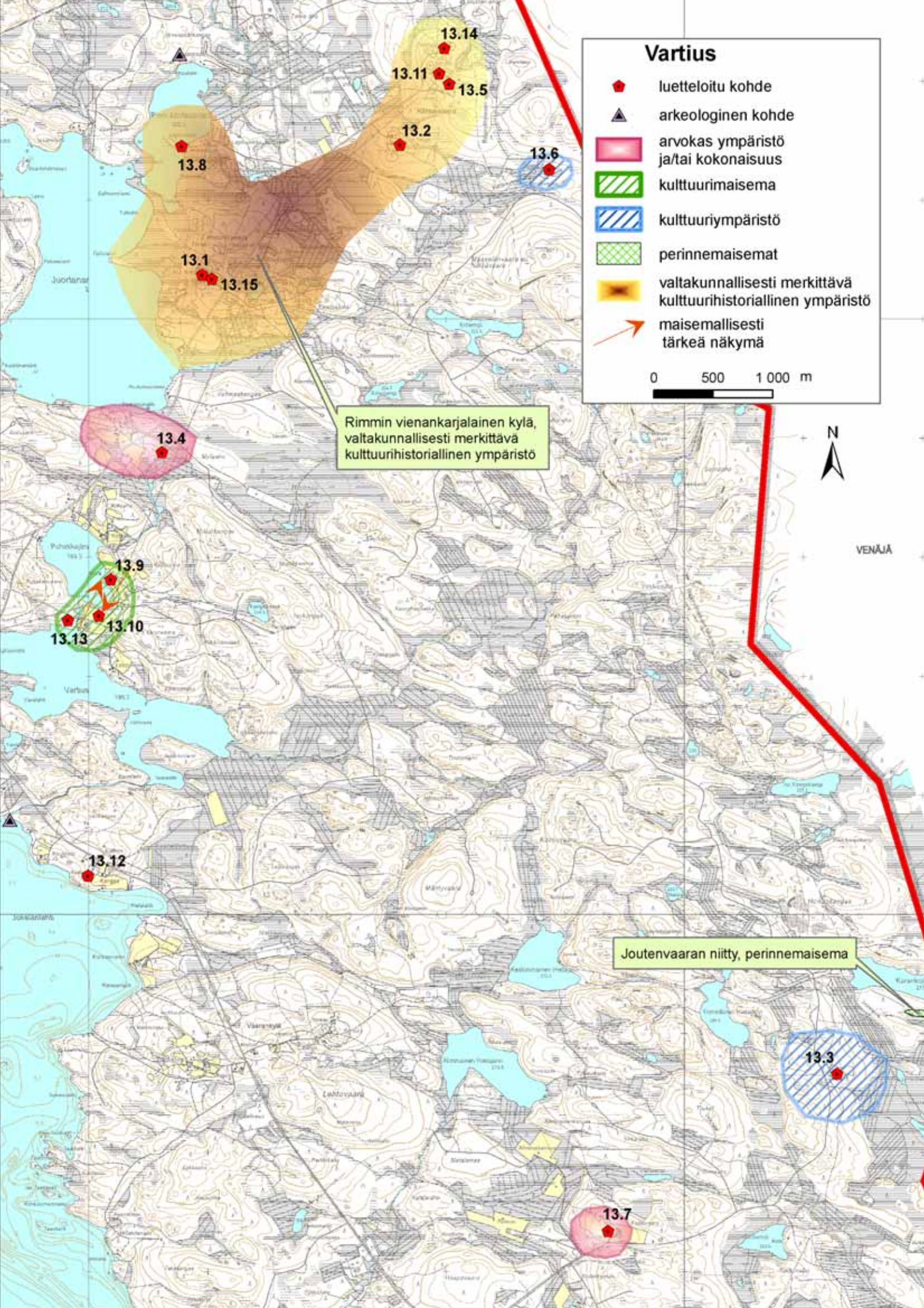
13.4. Juortanan mylly (P)

Talvisodassa tuhoutuivat kaikki muut rakennukset lähialueilta joen rannalla sijainnutta vesimyllyä lukuun ottamatta. Mylly on tehty 1936 ja se on tyyppillinen pieni hierinmylly. Myllyä on kunnostettu 1979 ja 1985.

Kohde on maakunnallisesti arvokas puromylly.

13.5. Kivelä (V)

Väliaikainen asuinrakennus on tehty vuonna 1940, ja se on ensimmäinen talvisodan tuhojen jälkeen Kiimavaaralle rakennettu asunto. Tilan silloinen isäntä tuli yhden poikansa kanssa luvottomasti evakosta ja rakensi kyseisen pirtin, johon ei käytetty yhtään rautanaulaa. Jatkosodan aikana pirtissä

Ala-Rimmin talo. Kesällä 2005.

kävivät desantit kysymässä talon naisväeltä tietä. Näiden lähdettyä tilan emäntä hälytti naapurissa olleen kenttävartion ja yhteenotossa saivat kaksi suomalaissotilasta ja yksi desantti surmansa.

Varsinainen päärakennus on rakennettu sodassa poltetun sijoille vuonna 1946 ja se toimii nykyään vapaa-ajan asuntona. Navetta on rakennettu vuonna 1947 ja vinttikaivon vieressä oleva sauna vuonna 1957. Luonnonniityltä on siirretty nykyiselle paikalleen vuonna 1961 niin sanottu Ahosten lato. Toinen lato on säästynyt paikallaan talvisodan tuhoilta, ja se lienee rakennettu 1900-luvun alussa.

Kohde kuuluu ns. Rimmin kylään ja siten valtakunnallisesti merkittävään vienalaiskyläalueeseen.

13.6. Kultalähde eli Kultakaivo (P)

Jo 1789 ilmestyneessä Christfrid Gananderin ”Mythologia Fennica” – teoksessa on maininta ”Kuldakaiwosta”, josta lähtevät vedet sekä Pohjanlahteen, että Vienanmerelle. Lähteen pohjalla on useita vedenalaisia suihkulähteitä, jotka liikuttavat pohjahiekkaa. Rimmin kylän perimätiedon mukaan se, joka syö lähteestä löytyvän sammakon, saa sieltä kulta-aarteen!

Lähde sijaitsee rajavyöhykkeellä Vartiuksen raja-aseman läheisyydessä ja sinne pääsemiseksi tarvitaan rajavartioston lupa ja opastus.

Kohde on kulttuurihistoriallisesti arvokas.

13.7. Kuusela (P)

Kuuselan tila sijaitsee hyvin jyrkkärinteisen vaaran päällä Vartiuksen eteläosassa. Vanha päärakennus on mielenkiintoinen: kolme ikkunaa päädyssä osoittavat talon asukkaiden karjalaisuuden vaikutuksen rakennustapaan. Sotien jälkeen rakennetun talon runko on muutoinkin hyvin leveä ja katto korkealla. Pihatie on erikoinen kokemus, loppunousu on hyvin jyrkkä ja tuntuu kuin saunan ja pihlajan jälkeen noustaisiin pilviin.

Kuuselan vanha asuinrakennus on tyypillinen karjalaisvaikutteinen talo. Sillä on rakennushistoriallista arvoa.

13.8. Lapinsärkän kalmismaa (V)

Rimmin kylän vanha hautausmaa sijaitsee Juortananjärven (entinen Jordanjärvi) itäpuolisessa niemessä. Aikoinaan kyläläiset on haudattu Venäjän puolen Akonlahteen, mutta kun raja sulkeutui 1920-luvulla, oli käytettävä tätä ortodoksista hautausmaata. Hautausmaa kuuluu Rimminkylän

Juortanan mylly. Kesällä 2005.

valtakunnallisesti arvokkaaseen kulttuuriympäristöön.

Karjalainen tapa hoitaa hautausmaata on jättää se käytännössä luonnontilaan, joten mitään erikoisia hoito-ohjeita ei kohteelle ole.

13.9. Peltoniemi (P)

Juortananjoen eteläpuolella vasten Vartiuksen niemeä on maisemallisesti häikäisevä Peltoniemen pihapiiri. Länsi- ja lounaisrinteessä Puhakkajärven rannalla on sotien jälkeen rakentunut kerroksellisuudesta huolimatta maalauksellinen pihapiiri. Vanha päärakennus on tyypillistä sotien jälkeen tehtyä harjakattoista ja hirsirakenteista talonpoikaisrakentamistyyliä jatkavaa mallia. Navetta on suuri ja uusi päärakennus iso. Rannassa on kaksi rakennusta erillään, toinen on sauna ja toinen vanha asuinrakennus, joka palveli heti evakkoreissun jälkeen asuintilana. Rinteessä pellolla on suuri riihi kylkeisineen.

Vartius/Polvelan talot näkyvät etelän puolella ja siten maisemallisesti tämä kuuluu samaan yhteyteen. Kohde on rakennushistoriallisesti arvokas ja kulttuurimaisemana erittäin arvokas.

Ympäristöhoito vaatii paljon avoimuuden säilyttämiseksi. Peltojen viljely, ympäristön niitto ja puuston säännöllinen harvennus kuuluvat hoitotoimenpiteisiin.

13.10. Polvela (P)

Vartiusjärven ja -talon kanssa samalla peltoaukealla sijaitsee Polvelan kerroksellinen pihapiiri. Polvela onkin jaettu yhdessä Juortanan kanssa Vartiuksen talosta eli jo 1600-luvulla paikalla olleesta Valtalan suurtilasta.

Päärakennus ja muuta rakennuskantaa on tehty sotien jälkeen.

Yhdessä Vartiuksen ja Peltoniemen ja läheisen Vartiusjoen kämpän kanssa, Polvela on osa kulttuurimaisemaa. Päärakennuksella on lisäksi rakennushistoriallista merkitystä.

13.11. Sarjala (Vaara) (V)

Sarjalan talo on yksi Kiimavaaran taloista. Päärakennus on tehty sotien jälkeen. Navetta on rakennettu vuonna 1949. Pihapiirissä on myös, vinttikaivo, jonka osat on saatu seitsemänhaaraisesta Venäjän puolelta tuodusta puusta.

Sarjala kuuluu Rimmin valtakunnallisesti arvokkaaseen vienalaiskylään.

Kultalähde. Kesällä 2005.

Kuuselassa on kolme ikkunaa päädyssä. Kesällä 2005.

Lapinsärkän kalmismaa. Kesällä 2005.

Viettolan päärakennus. Kesällä 2005.

Vartiusjoen kämppä. Kesällä 2005.

13.12.Vartiuksen koulu (P)

Koulurakennus valmistui vuonna 1954. Koulun toiminta päättyi vuonna 1995 ja vuonna 1999 koululla toimi "Syrjän peilittären vaikutus" -hanke. Koulu on tyyppinen kuhmolainen kulman muotoon tehty puinen rakennus, jossa on yksi- sekä kaksikerroksiset siivet. Koulun omistaa Vartiuksen kyläyhdistys. Koululla on kulttuurihistoriallista arvoa.

13.13.Vartiusjoen kämppä (P)

Kajaani-yhtiön rakennuttama pieni terävän pään kämppä ja sen piharakennus, sekä uudempi hirsisauna sijaitsevat Vartiusjoen ja -järven rannalla. Rakennus on tehty 1940-luvulla. Paikalla on lisäksi varastorakennus ja rannan tuntumassa komea hirsisauna 1970-luvulta.

Ympäristö on kasvanut osin umpeen ja vaatisi harvennusta.

13.14.Viettola (Kiimavaara) (V)

Viettolan pihapiiri sijaitsee Kiimavaaran pohjoisosassa. Talon pihapiirissä on selviä karjalaisviitteitä näkyvissä. Talvisodan tuhoilta säästynyt asuinrakennus on valmistunut 1936. Pirtissä on erikoinen uunin vieruskomero, jossa tikapuut uunin matalalle pankolle. Rakennus on korkea ja alakerran ikkunat alhaalla julkisivutaulussa. Upotettu päätyparveke (galderimainen) ja kolme päätyikkunaa vie ajatukset tanakasti suureen karjalaistalomalliin. Muut piharakennukset ovat navetta ja varastoaitta. Läheisyydessä on lisäksi sauna, 3 latoa ja riihi (säilyi sodilta). Navetta on komea ja korkea hirsirakennus heinävintille vievine ajosiltoineen.

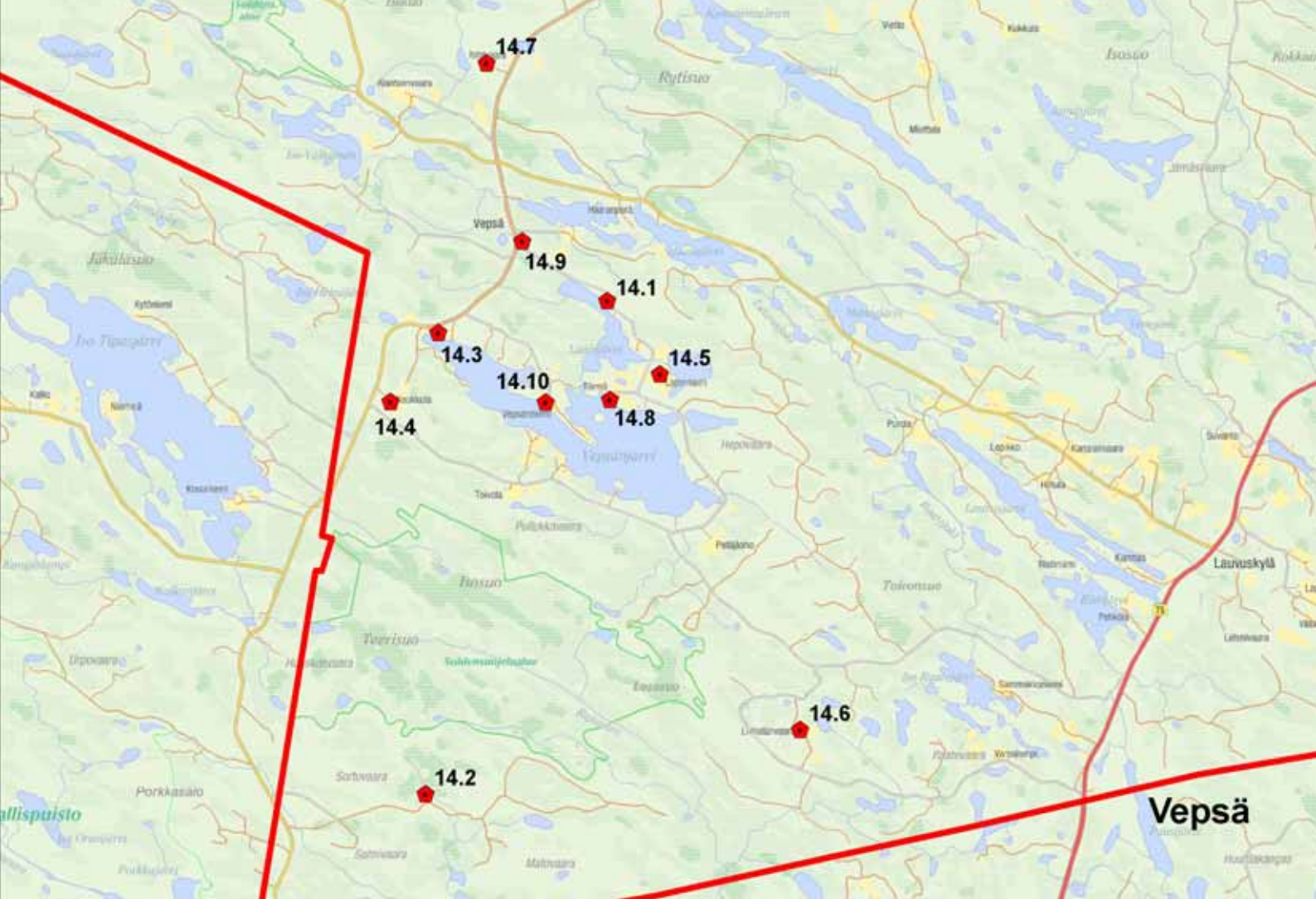
Viettola on rakennushistoriallisesti arvokas. Se kuuluu Rimminkylän valtakunnallisesti arvokkaaseen vienalaiskyläalueeseen mitä tärkeimpänä osana.

13.15.Ylä-Rimpi (V)

Rimminvaaran taloista Ylä-Rimpi sijaitsee nykyisen Kostamustien puolella. Varhaisista talon vaiheista tiedetään, että se on lunastettu valtiolta 1870-luvulla. Käydessään talossa vuonna 1890 Akseli Gallèn-Kallela luonnosteli Aino-triptyykinä Rimmin isännän tietäjä Uljaska Ahtosen ollessa Väinämöisen mallina. Talon vanhempi nimi on Rimmilä (myös Rimmi). Rimmin rakennuskantaa ovat tutkineet mm. Yrjö Blomstedt ja Victor Sucsdorff. Se oli jo tuolloin ikään kuin välittäjänä suomalaisen ja venäläisen rakennustavan välillä. Nykyinen pihapiiri on tehty sotien jälkeen ja sen läheisyydessä on toinen talo eli Ala-Rimpi. Ylä-Rimpi on kantatalon paikalla. Kumpareella on päärakennus ja navetta vastakkain, sekä muita rakennuksia sivummalla.

Kainuussa olevat vienalaiskylät on valtakunnallisesti arvokas kulttuurihistoriallinen kohde ja Ylä-Rimpi on osa tätä kokonaisuutta. Kohteella on suuri kulttuurihistoriallinen ja maisemallinen arvo sijaitessaan Kostamustien läheisyydessä.

Ympäristön säilyttäminen avoimen vaatii niittoa

14. Vepsä

Vepsän kylä sijaitsee Kuhmon eteläosassa vasten Sotkamaa ja Valtimoa. Se on kuulunut aikanaan Katerman kylään. Vepsän ympäristön tyyppiä kuvaavat parhaiten kumpuilevat vaarat ja vaara-asutus.

Vepsällä on asuttu hyvin pitkään, varhaisimmat asuinsijat lienevät Törmän Autio, Matalanniemi ja Pihlajavaara. Vepsänjärveltä on löydetty rahaktkö, jossa oli 25 kuparista ruotsinploatua 1700-luvulta.

Kaunein ja samalla kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas pihapiiri löytyy Liimatanvaaralta. Eläviä ja maataloutta voimallisimmin harjoittavia ovat Törmän ja Lapinniemen tilat. Vaikuttavia luonnon ympäristöjä ovat Kapustajärven vaaramaisemat solineen.

14.1. Autiokosken patosulut (P)

Vepsän seudun puunuittoja varten on tehty patoja, joilla nostettiin alueen vedenpintaa tilapäisesti. Patolaitteet on tehty ilmeisesti 1940-luvulla ja ne ovat suhteellisen hyvässä kunnossa.

14.2. Desantin kivi (P)

Kiveen liittyvän tarinan mukaan, siinä olevaa luolamaista koloa on käyttänyt paikalle eksynyt Jatkosodan aikainen venäläisdesantti asuinpaikkana. Paikalle on opasteet läheltä Hiidenportin kansallispuiston risteystä Valtimontien varresta.

14.3. Kierä (P)

Vepsänjärven länsipäässä rantapenkalla sijaitsee kahden pienen pihapiirin ympäristö. Rehevöitymään päässyt ympäristö kätkee vanhimman pihapiirin jäänteet eli navetan latoineen ja päärakennuksen. Tämän viereen on tehty 1940-luvulla uudempi talo ja sen läheisyydessä on myös kaksi aittaa sekä lato. Rannassa on vanha sauna.

Vanha pirtti lienee 1900-luvun alussa tehty, samoin navetta.

Aitoista iäkkäämpi on tuotu Vepsän Matalanniemestä 1800-luvulla. Rakennus on todella vanha, tarkkaa vuosilukua tai muuta merkintää ei löydy, mutta sen voi arvioida olevan 1700-luvulta, ellei

Autiokosken tammen sulut. Kesällä 2005.

Vanha Kieriä. Kesällä 2005.

Lapinniemen vanha talo. Kesällä 2005.

jopa iäkkäämpikin. Suorasivuinen aitta on nyt erittäin lähellä tuhoutua, kate on heikko ja rakennus makaa maassa. Lattialankut ovat vielä näkyvillä ja pihtipielet irrallaan. Kirveellä tehty rakennus on tekotavaltaan ja malliltaan hyvin arkaainen.

Toinen aitoista on selvästi nuori, 1950-luvulla tehty.

Lisäksi aittojen takaa löytyy pieni 1940-luvulla tehty asuinrakennus ja riihi 1900-luvun alusta.

Kieriän talot ovat esimerkki pienipiirteisestä asuinympäristöstä, joka on hiljalleen maatumassa paikoilleen. Taloista yhdessä lienee asuttu viimeksi 1970-luvulla. Ympäristön lepikot, niityt ja pellot, sekä rannan hakamaat ovat muuttumassa takaisin metsämaisemaksi.

Rakennushistoriallisesti kohde on arvokas. Vanha pikkuaitta on yksi iäkkäimmistä rakennuksista Kuhmossa. Kohteen rakennuskantaa tulisi hoitaa ja hyvin nopeasti, muuten mm. vanha pirtti, navetta ja pikku aitta lahoavat paikoilleen. Ympäristö kaipaisi välitöntä raivausta ja hoitoa.

14.4. Koukkula (P)

Koukkula on vanha metsänvartijan tila. Pihapiirissä on tyypilliseen tapaan asuinrakennus, navetta, aitta, riihi ja latoja. Kaikissa on nykyisellään pärekatteet. Asuinrakennus on vuodelta 1938. Hirsipintaiset rakennukset ovat edelleen asuinkäytössä ja ympäristö on hoidettua.

Koukkulan pihapiiri edustaa tyypillistä asuttua, pientä ja romanttista pihapiiriä. Sillä on rakennushistoriallista arvoa.

14.5. Lapinniemi/Lapinlahti (P)

Vanha Kapustan eli nykyisen Lapinniemen/Lapinlahden tila sijoittuu yhdessä Törmän kanssa kolmen järven keskelle jäävälle kannakselle. Kapustassa on asuttu 1700-luvulta saakka. Kapusta on venäjää ja tarkoittaa kaalia, joskin tarkoittaa itäsuomalaisittain myös puukauhaa.

Kapustan vanha rakennuskanta on runsas. Pihapiiri sijoittuu avoimelle peltoaukealle ja siltä on mainiot näköalat Kalliojärven rantaan, sekä Kapustavaaralle. Piirissä on vanha pirttirakennus, tiilinen navetta ja uudempi kesämökki. Talo on kesäkäytössä. Navetan päätyyn on siirretty kaksiosainen piha-aitta. Sen takana on latoja, sekä riihi pellon reunassa. Kalliojärven rantaan on asennettu sauna ja lato. Pihatien varresta löytyy todella vanha pirtti, hirsisiä piharakennuksia, aittoja, navetta ja riihi ruumenineen. Pihatien rakennukset kuuluvat Lapinlahden tilalle.

Lapinniemen rakennuskanta on iällisesti kirjavaa. Vanhin tilojen rakennuksista näyttäisi olevan

Vepsä

- ◆ luetteloitu kohde
- ▲ arkeologinen kohde
- arvokas ympäristö ja/tai kokonaisuus
- ▨ kulttuurimaisema
- maisemallinen alue
- maisemallisesti tärkeä näkymä

0 500 1 000 m

Haarasuon maisema-alue

14.9

Vepsä

14.1

14.3

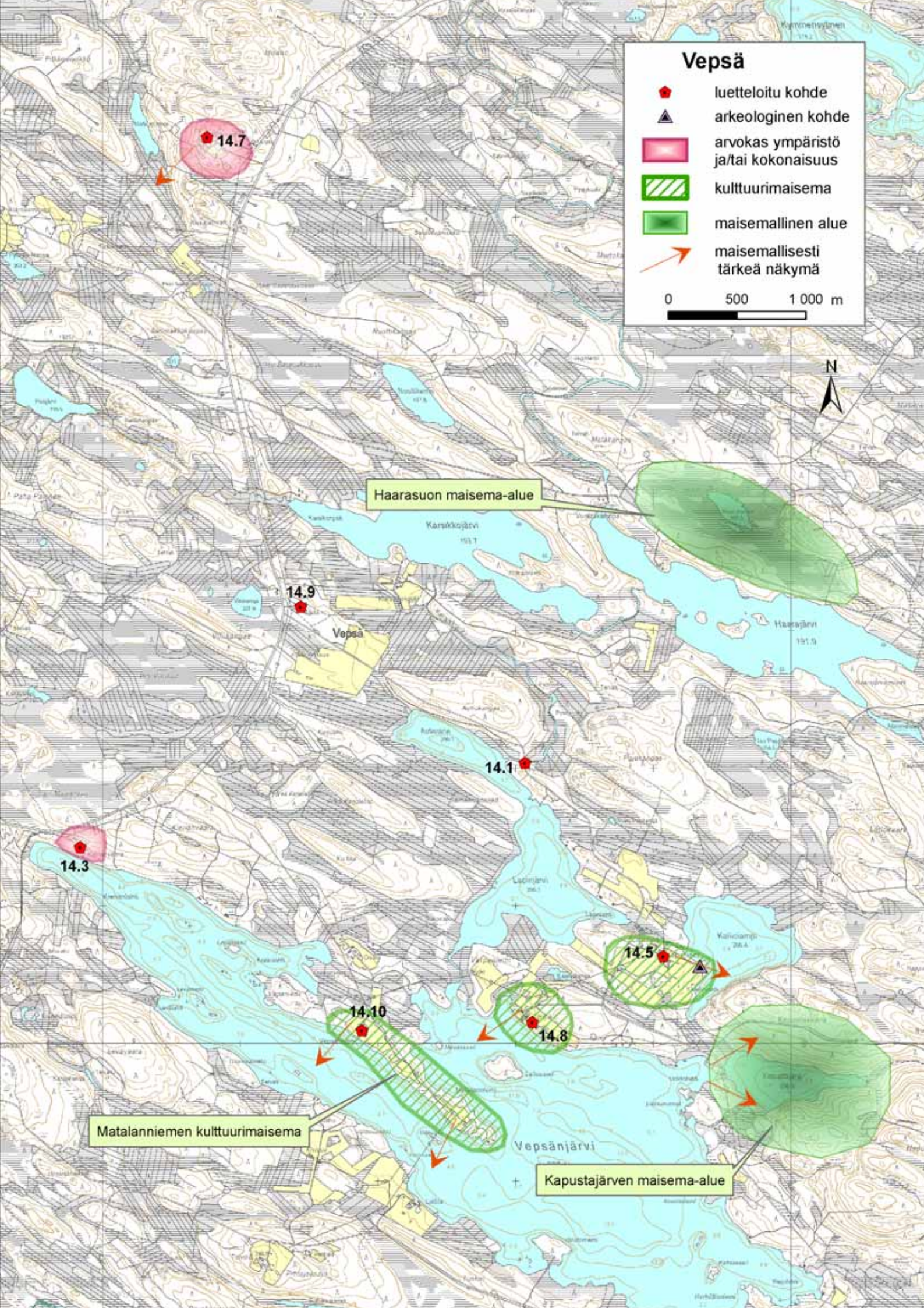
14.5

14.10

14.8

Matalanniemen kulttuurimaisema

Kapustajärven maisema-alue

Liimatanvaaran paja on tuohi-malkakatteinen.
Kesällä 2005.

Riihivaaran piha-aitan kosolijatke. Kesällä 2005.

Törmän aitta. Talvella 2005.

Lapinlahden pirtti, ehkä 1800-luvun puolesta välis-
tä. Vanhan Kapustan jako on tapahtunut 1929.

Lapiniemen / Lapinlahden pihapiirit ovat tyy-
pillinen kahtia jaetun talon ympäristö. rakennukset
ryhmittyvät kahteen osaan ja niillä on kuitenkin
myös yhteistä vaikutusta kokonaisuutena. Ympä-
ristön yhtenäinen kohentaminen ja vanhojen ra-
kennusten hiljainen säilyttäminen ovat tulevaisuu-
den haasteita. Kohteella on rakennushistoriallista
merkitystä ja sen arvoa voisi pienin kohennuksin
olla huomattavasti suurempikin. Pihapiireillä on
paikallista maisemallista merkitystä.

Ympäristö suuri avoin tila asettaa haasteita sen
säilyttämiselle. Peltojen viljely sekä laiduntaminen,
ympäristön niittäminen ja pajukoiden poisto vaatii
suurta työmäärää sen eteen.

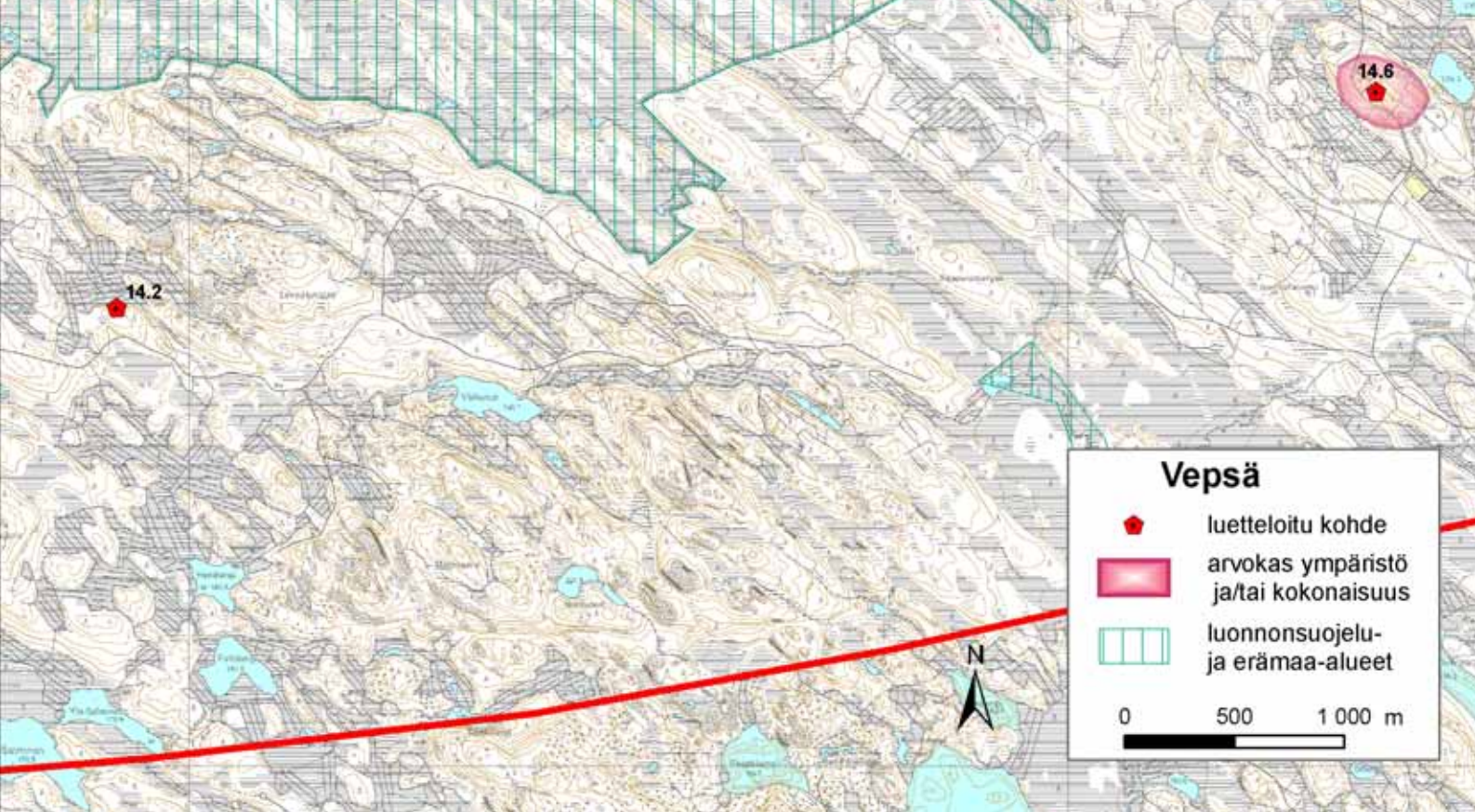
14.6. Liimatanvaara (P)

Valtimon rajan tuntumassa olevalla vaaralla on
yksinäinen tila. Pihapiiri on eheä kokonaisuus.
Pihapiiri on neljältä sivulta rajattu. Tilan koko ra-
kennuskanta on vanhaa, mutta erityisen iäkkäitä
ovat paja ja pienempi aitta, jotka ovat molemmat
1800-luvun alusta. Pihapiirissä on korkea asuinra-
kennus 50-luvulta, navetta latoineen, kaksiosainen
piha-aitta vuodelta 1900, lautarakenteinen varasto
40-luvulta ja sekä nauris-, että perunakuoppa.

Pihatien varressa sijaitsee asuinkäytöissäkin pal-
vellut riihi ja sen ruumenhuone, aitta, kaksi van-
haa pirttiä latoina ja kaksi tavallista latoa. Lisäksi
löytyy alarinteestä tavallinen uloslämpiviä sauna,
sekä savusauna ja kaksiosainen sarajalla varustettu
paritalo. Toisen pihatien varressa on paja, joka on
ollut aikaisemmilla tilan haltijoilla navettana, sen
jälkeen se on ollut rehulatona ja 1950-luvulla ra-
kennusta siirrettiin ja muutettiin pajaksi. Pienempi
aitta on aluksi ollut eri paikassa vilja-aittana, sen
jälkeen nykyiselle paikalleen siirrettyä pajana ja
1950-luvulta alkaen vanhojen tavaroiden säilytys-
paikkana. Aitassa on vielä tuohimalkakate.

Navetan vanhempi osa on rakennettu 1900-lu-
vun alussa ja uudempi puoli on vuodelta 1963.
Savusauna on rakennettu 1930-luvun lopussa
vanhan asuinrakennuksen hirsistä, ja 1970-luvulla
saunomisen loputtua sitä on käytetty lihojen pal-
vaukseen. Riihen seinistä löytyy kaksi vuosilukua
(1882 ja 1894) nimikirjaimineen (PP ja AP), ja sitä on
käytetty puimiseen 1950-luvulle asti ja sen jälkeen
viljan kuivaukseen 1980-luvulle saakka.

Liimatanvaara on erittäin hieno vaaran pihapii-
ri, kainuulaista perustyyppiä. Se on säilynyt erit-
tään hyvin ja sen rakennushistoriallinen merkitys
on mitä painavin. Ympäristöä kannattaa hoitaa eli
niittää ja huolehtia puuston harvennuksesta sään-
nöllisesti.

14.7. Riihivaara (P)

Riihivaaran talossa on asuttu 1700-luvulta saakka. Korkean vaaran etelärinteen tasanteella sijaitsevasa pihapiirissä on nykyisellään vanha piha-aitta, kaksi todella vanhaa tavara-aittaa. Pihatien varrella sijaitsee iso riihi ja korkeimman vaaran kohdan sivussa kunnostuksen alla oleva paja, jolta näköalat ovat vielä hulpeammat kuin pihapiiristä. Kaksiosainen piha-aitta on erittäin hienoa hirsityötä: riihivaaralaiset ovat olleet kuuluja hirsirakentajia. Aitan konsolien nokat on ratkaistu omaperäisellä jatkosmenetelmällä. Vilja-aitasta löytyy vuosiluku 1768. Rakennus on otsamallinen ja suorilla poskilla, oven pielet ovat pihtimallia ja ovi leveistä laudoista puutappisaranoilla. Rakennukset ovat rakennushistoriallisesti arvokkaita.

Ympäristön tenhokkuus riippuu kaukonäkyneiden säilyttämisestä, joten puuston harvennus on oleellista pihapiirin eteläsivulla jatkossa.

14.8. Törmä (P)

Törmä sijaitsee komealla hiekkaharjanteella Vepsäjärven pohjoisrannalla. Kolmen järven keskellä oleva sijainti on kaunis kaikin puolin maisemallisesti. Vanhoja rakennuksia ovat savupirtti/riihi, verkkoaitta, asuinrakennus/riihi ja aitta. Savupirtin hirsiksi kuljetettiin tilalle vuonna 1894 Kapustavaarasta riihen hirret. Vuosiluku on etujulkisivussa ja sen vieressä ovat nimikirjaimet JP, jotka tarkoittavat lähistöllä muitakin taloja rakentanutta

Jussi Pikkaraista. 1920-luvulla uuden pirtin myötä savupirtti siirrettiin nykyiselle paikalleen ja muutettiin riieksi. 1940-luvulta 1960-luvulle saakka siellä kuivattiin vielä jyviä. Toinen vuonna 1894 tilalle mukana tuotu rakennus on aitta, joka on ollut Varpuniemessä asuinrakennuksena. Aitta on vuonna 1939 siirretty Törmän pihasta nykyiselle paikalleen, samalla tuohikatteinen lapekatto on muutettu pärekatteiseksi harjakatoksi. Verkkoaitta on rakennettu 1800-luvun lopussa. 1920-luvulla rakennettu, jo edellä mainittu asuinrakennus on siirretty vuonna 1942 nykyiselle paikalleen riieksi, ja osan siitä on yksi tilan pojista vienyt mukanaan Pihlajavaaraan viljankuivaushuoneeksi. Riihenä rakennus oli 1960-luvulle saakka ja se toimii nykyisin jyvavarastona.

Törmän rakennuskanta on kerroksellista, tilalla on nykyisellään suuria maatalouden tuotantorakennuksia em. vanhojen lisäksi. Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä. Ennen kaikkea rakennusten välinen vuoropuhelu on ajatuksia herättävää.

14.9. Vepsän koulu (P)

Koulurakennus valmistui vuonna 1955, ja se on yhä käytössä. Koulurakennus on suuri ja kaksikerroksinen. Sen portaikoita on korostettu ikkunoilla. Tyyliltään rakennus edustaa asiallista puufunkista. Koulu on nykyään yksityisomistuksessa ja asuntolina. Koululla on rakennushistoriallista merkitystä.

Vepsänniemen huikea
syystalven kirkkaus.
Talvella 2005.

14.10.Vepsänniemi (P)

Vepsänniemen historiaa tiedetään 1800-luvun alkuun saakka. Läheisyydessä on Matalaniemen todella vanha asuinpaikka. Vepsänniemen vanhoja rakennuksia ovat asuinrakennus, savupirtti, kolme aittaa ja navetta.

Nykyään varastona ja jyväkuivaamona toimiva asuinrakennus on rakennettu pirttiosaltaan 1920-luvun puolivälissä Riihivaaran miesten voimin. Vuonna 1941 sitä laajennettiin porstualla, ruokahuoneella, pienellä keittiöllä ja kahdella kamarilla. Vuonna 1962 rakennus jäi varastokäyttöön.

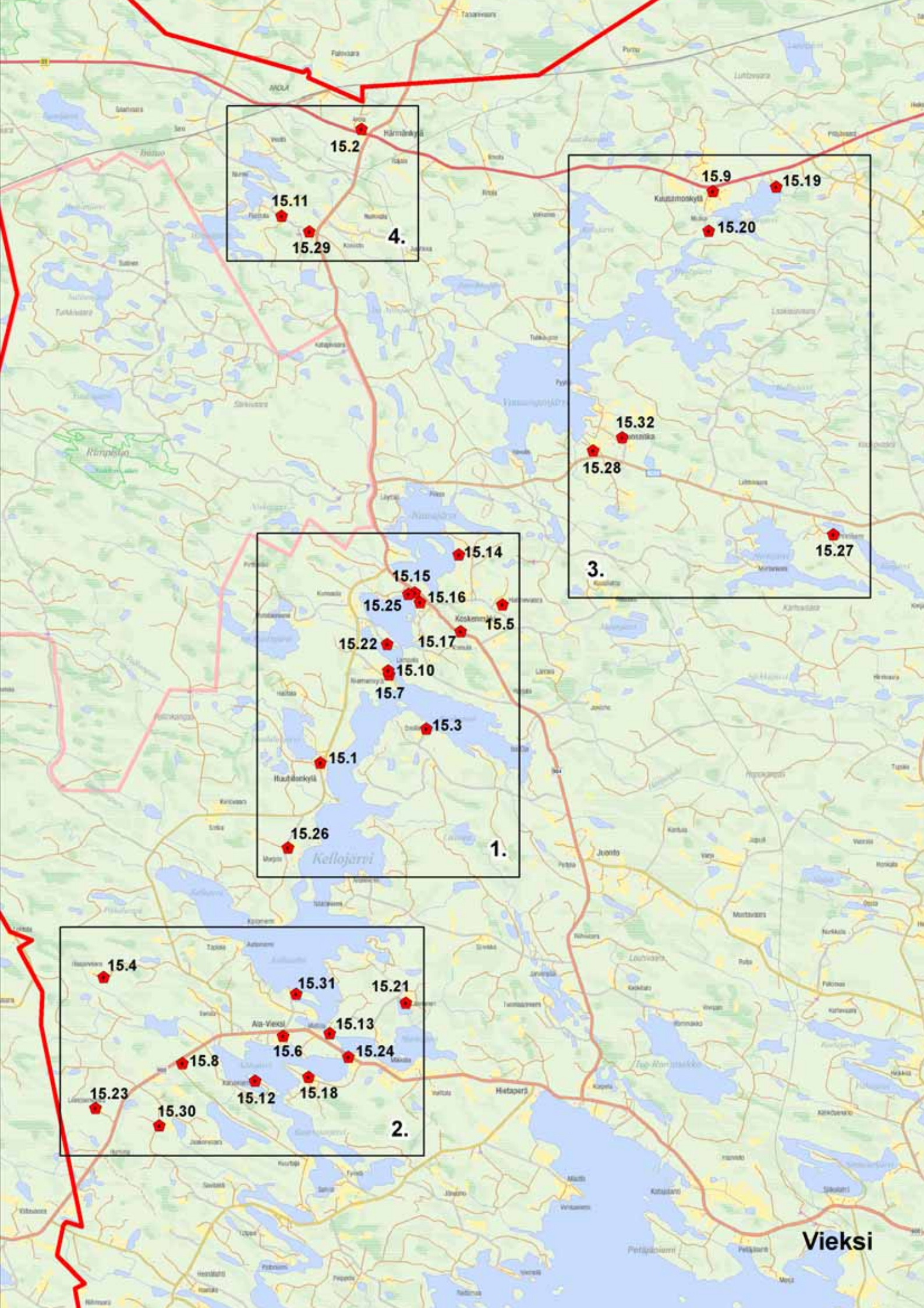

Vepsänniemen talon ikkunan koristeet. Talvella 2005.

Savupirtti on ollut osa isompaa asuinrakennusta, joka siirrettiin 1920-luvun puolivälissä edellä mainitun uuden asuinrakennuksen tieltä nykyiselle paikalleen. Pirttiosa on ollut myöhemmin olkilatona. Katteena on ollut tuohikatto, joka huonokuntoisuuden takia on nykyään peitetty muovilla.

Kala- ja liha-aittana sekä myöhemmin vilja-aittana toiminut vanhin aitta on siirretty Vepsänniemen autioituneelta Halkolan tilalta. Oveen on veistetty vuosiluku 1861, ja muistitiedon mukaan tämä kammioaitta on ollut nykyisellä paikallaan noin sata vuotta. Otsa-aitassa on kammio ja posket ovat suorat. Hirsikonsolien nokat on veistetty erikoisesti. Toinenkin aitoista on rakennettu 1800-luvulla nukkuma- ja vaateaitaksi ja siirretty nykyiselle paikalleen 1950-luvulla. Muistitiedon mukaan aitan tehneelle kirvesmiehelle on maksettu urakasta aikoinaan 25 markkaa. Kolmas, palkollisten kesäiseksi nukkumapaikaksi rakennettu aitta on siirretty vuonna 1962 nykyiselle paikalleen viljelyksille taukotuvaksi. Samalla sen hirret on käännetty ulkopuoli sisäänpäin. Aitan nykyisellä paikalla on ilmeisesti aikaisemmin ollut vuokralaisen asuinrakennus, koska molemmin puolin aittaa ovat näkyvissä uunien rauniot. Tilan viljelyksillä on myös 1800-luvulla rakennettu ns. vuokralaisen navetta, jonka seinässä on reikä, josta todennäköisesti on laskettu ränniä pitkin lämmintä vettä kodasta.

Vepsänniemen rakennuksilla on suuri rakennushistoriallinen merkitys. Ympäristön hoidossa suuri merkitys on näyttämällä ja rantamaiseman säilyttämisellä avoimna.

Hallanlahdelta Aittojärvelle.
Talvella 2005.

15. Vieksi

Vieksin vesistön varhaiset asutushistorian vaiheet kytkeytyvät lappalaisten lähtöön alueelta, niinpä perimätietona kulkee tieto viimeisten heistä poistuneen kylän alueelta 1621, joka on hakattuna Kivijärven koillisnurkan kallioon eli Pirunkirkkoon. Vastakkaisella puolella samaa järveä Pirinniemellä Matokankaan torpassa on syntynyt Renne Have-rinen, jota karealismin tutkijat käyttivät monilla matkoillaan Vienassa oppaana. Varhaiseen asuin-kauteen luulua myös Vuosilukulammen läheisyydessä valtion mailla sijaitseva kelo, josta löytyy vuosiluku 1728.

Vieksiläisen perimätiedon mukaan vanhin talo olisi Sarvivaara. Varhain kylän alueella on asuttu Huuhilossa, Niemenkylällä, Halmevaaralla ja Vuosanganvaaralla.

Kyläalueen leimaa antavin piirre on sidonnaisuus vesistöön. Kauniita ympäristöjä tapaa useissa kohtaa, esim. Huuhilonkylän harjumaisema, Niemenkylän peltomaisemat, Murtojärven tienvarsimaisemat ja huikea Vuosanganvaaran kaukonäkymä länteen.

Kylän alueelle sijoittuu Kuhmon alueen kal-lioperän tunnetut rikkaudet: Verikallio-Juurikkaniemi-Näätäniemi alueelta löytyy vuolukiveä, jota ahkerasti louhitaan mm. uuneiksi. Muita metalleja on taas Härmänkylän maastossa.

Hilja Korhonen ja Toini Niskanen ovat tehneet Yli-Vieksin oman kyläkirjan, jossa kylän historia, talot ja asukkaat käydään läpi elävällä tavalla.

Kylän luoteisosassa toimii Kainuun Prikaatin Vuosangan harjoitus- ja ampuma-alue, joka tällä hetkellä käsittää n. 14 000 hehtaarin suuruisen alueen. Alueella sijaitsee myös harjujen suoje-lukohteita.

15.1. Alatalo-Huuhilo-Pääkkölä (P)

Vanha asuinpaikka Kellojärven länsirannalla on vanhimpia asuinsijoja koko kylän ympäristös-sä. Huuhilonjärvenä 1600-luvulla tunnettu talo on ollut Pääkkösten suvun alkukotina seudulla. Huuhilosta on löydetty vuonna 1904 vanha skan-dinaavistyyppinen kupurasolki 800-luvulta. Vanhin Kuhmosta löydetty kirves on rautakautinen ns. parraton kirves, joka löydettiin Alatalon mailta 1975. Kellojärven ympäristöstä on löydetty useita kivistä nuolenpäitä. Huuhilon Hiekkaniemes-tä on löydetty esihistoriallinen asuinpaikka ja sen rantatörmän vallituksia on epäilty rakennelleen historiallisella ajalla ns. Kemin komppania epä-varmana talvena 1742.

Huuhilonkylän kantatalosta Pääkkölästä erote-tulla tilalla on erinomaisen näkyvällä paikalla tien varressa vanha vilja-aitta vuodelta 1768. Aitassa on ns. pistolattia, silta on uusittu ja pistomallia, lovetut posket vielä tallella ja erikoiset hirsijatkokset rinnan ja pään korkeudella aitan takapuolella eli nolvat (karjalaista rakennusperinnettä). Aitta on pärekattoinen ja ikäisekseen hyvässä kunnossa. Vanha Pääkkölän kahden päärakennuksen piha-piiristä on jäljellä enää Huuhilon puolen pirttirakennus 1800-luvun lopusta. Kummalla sijaitseva talon paikka on kauniilla peltoaukealla, jota sivuaa korkea mäntyharju, kaksi järveä ja niiden välinen joki. Lisäksi on paikallistie siltoineen ja rantojen tuntumassa muita asuinpaikkoja. Pääkkölän ot-sa-aitta sijaitsee keskellä peltoa vanha pihapiirin pohjoispuolella. Pistolattia ja erittäin kulunut hirsipinta osoittaa vilja-aitan iäksi ainakin pari sataa vuotta.

Aittarakennukset ovat rakennushistoriallisesti merkittäviä ja maisemallisesti erittäin tärkeitä.

Ympäristössä avoimuus on säilyttämisen arvoisen lähtökohta. Näkymät järvelle ja harjumaisen säilyminen ovat avainsanoja. Peltoviljelyn ja laiduntamisen jatkaminen ovat ympäristönhoidon keinoja maisemien säilyttämiseksi.

15.2. Arola, Härmänmäki (P)

Mäen laella Härmänkylällä Hyrynsalmen tien risteysalueen läheisyydessä sijaitseva pihapiiri on maisemallisesti ottavalla paikalla. Pihapiirissä on uudempi asuinrakennus, navetta, sekä vanha päärakennus, joka on tehty 1800-luvun lopussa. Talon kamareista toinen on tehty autotalliksi.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä ja sen maisemallinen näkyvyys on suuri Mieslahdentien varressa.

15.3. Ensilän niityt (M)

Kellojärven rantamaisemassa olevan tilan karjalla käytössä olevat kaksi luonnonlaidunta on valittu perinnemaisemakohteiksi maakunnalliseen luetteloon.

15.4. Haapovaara (P)

Ala-Vieksin länsipuolella olevalla korpivaaralla sijaitsee erikoinen pihapiiri kumpuilevan peltoaukean keskellä. Piha sijoittuu maastoon kauniisti ja se koostuu pitkästä, mutta kapeasta pirttirakennuksesta, navetasta lampoloineen ja kaksiosaisesta piha-aitasta. Lisäksi on kaksi saunaa, riihi ja vilja-aitta. Asuinrakennuksen sivulla on perunakuoppa.

Kaksikuistinen asuinrakennus lienee muodostunut vaiheittain. Rakennus on kapean huoneen levyinen ja tavallinen kaupunkimaisessa ympäristössä, missä tilanahtaus ajoi vastaavaan ratkaisuun. Muuten rakennukset ovat tyypillisiä korpitilalle.

Haapovaara on rakennushistoriallisesti erittäin tärkeä ja eheä pihapiiri. Ympäristön hoitotoimenpiteinä puuston harvennus ja niittäminen ovat tärkeitä ympäristön säilyttämiseksi.

15.5. Halmevaara (P)

Alkuperäiseltä nimeltään talo on tunnettu Vannilana aina 1700-luvulta saakka. Perimätiedon mukaan talo on yksi vanhimpia asuinpaikkoja kyläalueella.

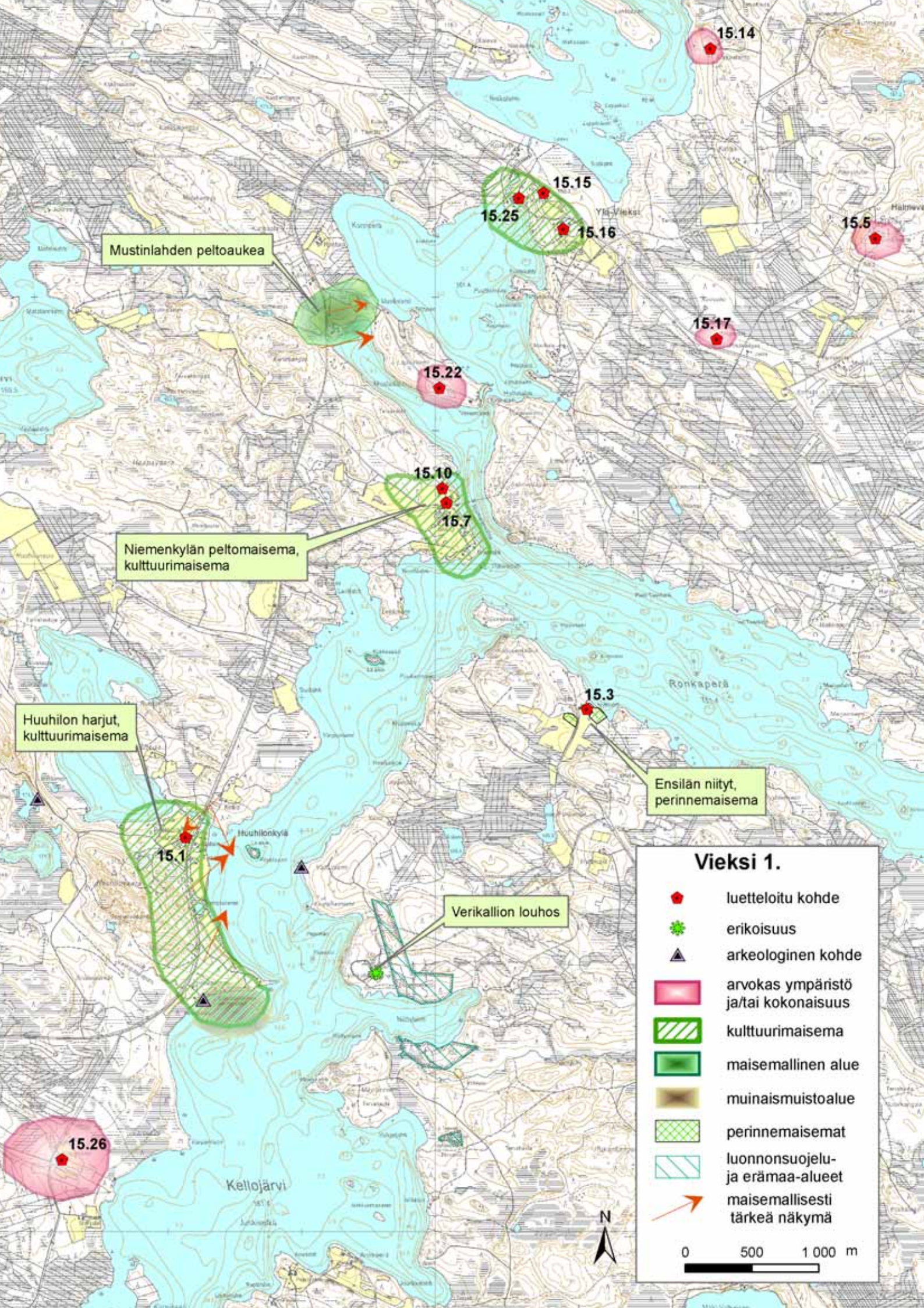
Alatalo, Kuusamonkylä. Talvella 2005.

Huuhilo. Kesällä 2005.

Arolan piha. Talvella 2005.

Mustinlahden peltoaukea

Niemenkylän peltomaisema, kulttuurimaisema

Huuhilon harjut, kulttuurimaisema

Verikallion louhos

Ensilän niityt, perinnemaisema

Vieksi 1.

- luetteloitu kohde
- erikoisuus
- arkeologinen kohde
- arvokas ympäristö ja/tai kokonaisuus
- kulttuurimaisema
- maisemallinen alue
- muinaismuistoalue
- perinnemaisemat
- luonnonsuojelu- ja erämaa-alueet
- maisemallisesti tärkeä näkymä

0 500 1 000 m

Halmevaaran talo sijaitsee komeassa vaaraympäristössä, joka on metsittymässä umpeen. Päärakennus on 1900-luvun alussa tehty korkea ja pitkä hirsirakennus, jolle on tehty korjausremontti 1950-luvulla. Kuisti on tuolloin jätetty pois ja tilalle on tehty myöhemmin pieni lippa.

Talo on rakennushistoriallisesti arvokas talonpoikaisrakennus.

15.6. Hassila-Rauhala (P)

Kahden talon pihapiirejä on Kuhmossa vähän. Hassila-Rauhalan Aittojärvenrantamaisemassa oleva rakennuskanta on kerroksellista ja Rauhalan aitat ovat 1800-luvulta.

Yhteispihapiirin ympäristö on kaunis ja maa-seutumainen perinnemaisema parhaasta päästä. Niityt ja pellot, sekä vanhat hakamaat tekevät rehevän vaikutelman. Pohjoispuolentien varressa pihapiirillä on myös maisemallista merkitystä.

Ympäristönhoitoa talojen ympäristössä riittää, sillä peltojen rantojen ja tienvarsimaiseman ylläpito on suuritöistä kokonaisuudessaan. Niittäminen ja raivaaminen säännöllisesti sinällään riittävät.

15.7. Heikkilä, Niemenkylä (P)

Heikkilässä on pihapiirissä talo vuodelta 1919, samoin hirsinen piha-aitta on vanha. Navetta on tehty 1960-luvulla. Aitta ja talo sijaitsevat keskeisesti Niemenkyläntien varressa ja ovat hyvin näkyvällä paikalla muutenkin kyläkuvassa. Kohteella on maisemallista ja rakennushistoriallista arvoa.

Ympäristön peltoja laidunnetaan ja viljellään, mikä on parasta hoitoa sille.

15.8. Heiskala (P)

Tila sijaitsee Viekin länsiosassa, lähellä Sotkamon rajaa.

Pienen vaaran päälle sijoittuvan pihapiirin rakennukset esineistöineen edustavat tyypillistä kainuulaista talonpoikaismallia.

Asuinrakennuksen pirtti on rakennettu vuonna 1939, jolloin puretun vanhan asuinrakennuksen huonokuntoisia hirsii lyhennettiin uutta rakennusta varten. Vuonna 1945 rakennusta jatkettiin kamarilla ja keittiöllä.

Savusaunan rakentamisajankohta ei ole tiedossa, mutta se lienee ensimmäisiä tilalla rakennettuja rakennuksia. Se ei enää ole saunomiskäytössä, mutta joskus siellä on vielä palvattu lihaa.

Varastona toimiva vanhempi pikkuaitta on siirretty eri tilalta, mahdollisesti Särkivaaralta, nykyiselle paikalleen vuonna 1888. Vuonna 1976 oli piha-

Haapovaaran ihana pihapiiri. Kesällä 2005.

Heiskalan talo. Syksyllä 2005.

Humpuli. Talvella 2005.

piirissä tulipalo, jolta aitta kuitenkin säilyi. Aitassa on kirvesalvokset ja kammio tasaposkineen.

Nuoremman, varastokäytössä olevan nukku-ma-aitan tarkka rakentamisaika ei ole tiedossa. Se on siirretty uudemman saunan vierestä nykyiselle paikalleen.

Riihenkään rakentamisaika ei ole tiedossa. Se on siirretty paloturvallisuussyistä pois pellon reu-nasta sen nykyiselle paikalleen. 1940-luvulla sinne majoitettiin savottalaisia, jolloin takaseinään teh-tiin ikkuna. Puintiin riittä on käytetty vielä 1960-luvun alussa.

Pihapiiri on arvokas kokonaisuus ja edustaa tyy-pillistä kainuulaista mallia.

Ympäristö pysyy kunnossa niittämällä, sillä pi-ha-alue on pienipiirteinen.

15.9. Humpuli, Kuusamonkylä (P)

Kylän keskellä kauniissa peltorinteessä sijaitseva vaaleanpunainen ja vuonna 1953 tehty talo antaa värillään paikallisleiman koko rinnealueelle. Pihapiirissä on talon lisäksi navetta ja vanhoja aittoja.

Kohde on rakennushistoriallisesti arvokas. Pel-tomaisema on perinteistä viljelysmaisemaa par-haimmillaan. Kauko- ja tienvarsimaiset ovat talon kohdalla mainiot.

Suuret peltoaukeat säilyvät käyttämällä niitä. Lepikoiden harvennus ja heinäkenttien niittäminen kannattaa, sillä siten vaaran väljyys pysyy ennallaan.

15.10. Jaakkola, Niemenkylä (P)

Kauniissa Niemenkylän maisemassa on eheä pi-hapiiri aukean pohjoisreunassa. Jaakkolan talo on rakennettu 1930 ja siihen on tehty pieni laajennus 1990. Pihapiirissä on lisäksi 50-luvulla rakennetut varasto ja navettarakennus, sekä rannassa sauna.

Kohde on kerroksellisuudesta huolimatta erit-täin miellyttävä ja siro piirteiltään.

Samanlaisia päärakennuksia on naapurissa Heikkilässä ja Niskalassa.

Kohde on maisemallisesti arvokas ja rakennus-historiallisesti myös.

Ympäristön peltoja käytetään viljelyyn ja laidun-tamiseen, mikä on paras tae avoimuuden säilymi-selle. Rannan näkymien säilyttämistä tulee harkita harventamalla puustoa.

15.11. Kanerva, Härmänkylä (P)

Härmänjärven läheisyydessä pienellä vaaran la-ella on Kanervan talo, jossa vanhasta rakennus-kannasta on jäljellä vain kaksi aittaa. Vanhempi

Jaakkola. Talvella 2005.

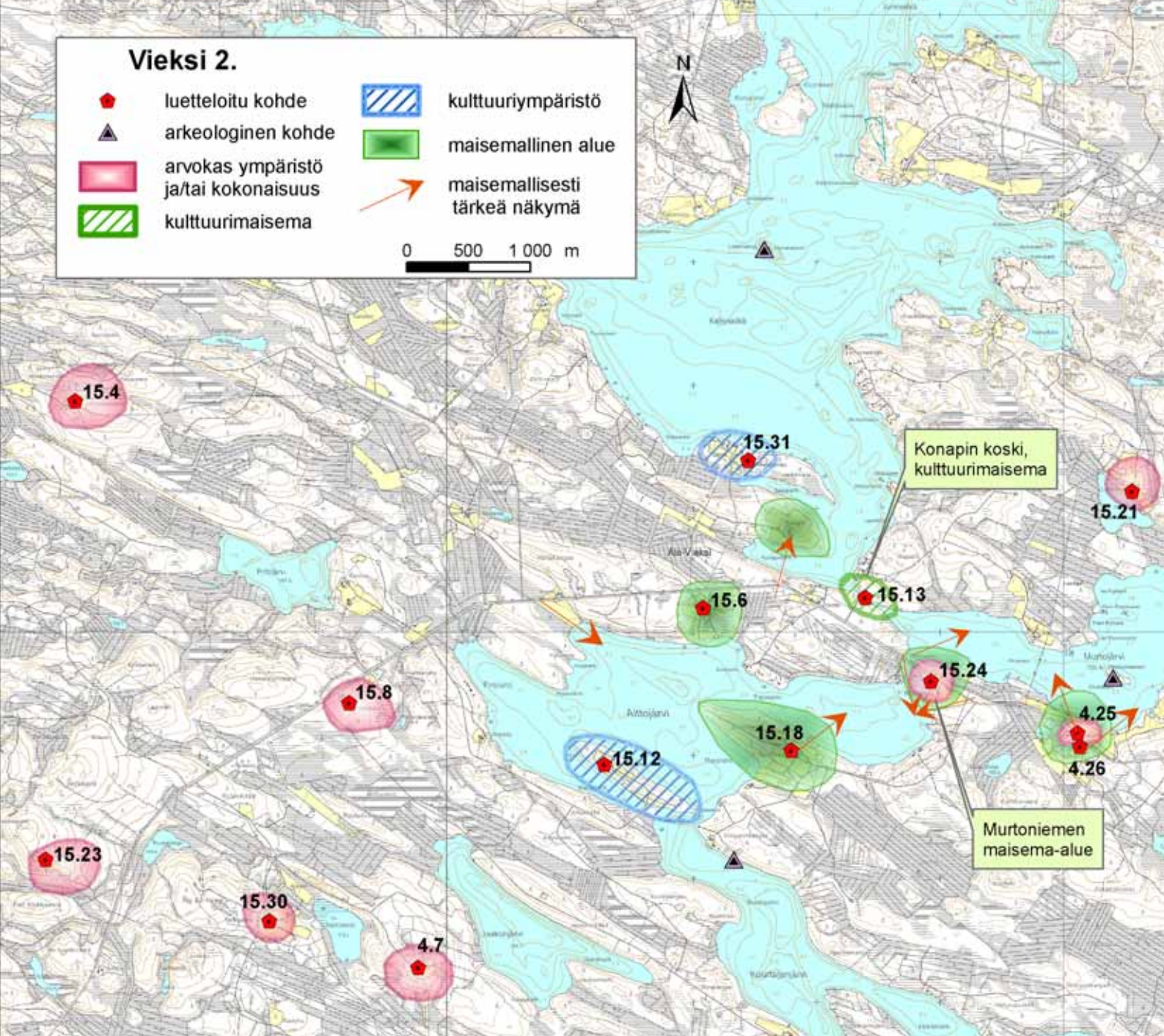

Kanervan käsikivet. Syksyllä 2005.

Vieksi 2.

- luetteloitu kohde
- arkeologinen kohde
- arvokas ympäristö ja/tai kokonaisuus
- kulttuurimaisema
- kulttuuriympäristö
- maisemallinen alue
- maisemallisesti tärkeä näkymä

0 500 1 000 m

Karvoniemen maisemaa.
Syksyllä 2005.

Konapinkosken möljiä. Syksyllä 2005.

Korkealehdosta järvelle. Kesällä 2005.

niistä on kammiollinen otsa-aitta, jonka posket on lovettu. Rakennus lienee vanhimpia Härmänkylän rakennuksia. Siinä on pistolattia ja käsijauhinkivet sisällä tallella. Ikäarvio on 1800-luvun alku. Toinen on selvästi uudempi, ehkä 1900-luvun alusta ja se on selkeä suoraseinäinen hirsirakennus.

Aitoilla on rakennushistoriallista merkitystä ja erityisesti jauhinkivien hyvä kunto antaa vanhemmalle erikoisarvoa.

15.12. Karvoniemi, Ala-Vieksi (P)

Kapea niemi pistää Aittojärveen kuin ihmisen rakentamana, sillä se on käytetty melkoisen tarkkaan hyödyksi. Peltoaukea sivuaa rantoja ja aukean keskellä on pihatie koivukujineen sekä sen päässä kerroksellinen pihapiiri. Päärakennus, navetta, pihaitta ja varastorakennus sijaitsevat neliöpiirissä, jota sivuaa riihi riihilatoineen ja välikköineen, ranta-auna ja pulpettikattoinen hirsivarasto.

Päärakennus on 60-luvulta ja ulkonäöltään ristiriidassa muuhun rakennuskantaan nähden. Navetta on tehty 50-luvulla ja riihi osineen ehkä 1900-luvun alussa.

Karvoniemi on kaunis ja kulttuurihistoriallisesti arvokas kerroksellinen kohde.

Asuttu niemi muodostaa tehokkaan kontrastin muuten korpimaisessa ympäristössä. Koivukuja täydentää jo muutenkin hyvin selkeän pihasetelman. Koillispuolella siintää Aittoniemen komea harjuniemi.

Ympäristöarvoiltaan erinomaisen hieno niemialue on suuritöinen hoitomäärältään. Rantojen säännöllinen harvennus, pitkän kujapuuston uusiminen aikanaan, suurien ruohokenttien niittäminen ja peltojen käyttö edelleen ovat keinoja hallita tilannetta jatkossa.

15.13. Konapinkoski (P)

Vieksijoen vesistö on ollut yksi pisimmistä puunuittoväylistä ja Vieksin Konapissa oleva koski on ollut keskeisiä sumpuja tuolla matkalla. Koskessa on tallella ohjauspuomit arkkuiineen. Yli kulkee tiesilta ja siltä laskeutuu portaat kosken rannalle.

Kohde on luonnonkaunis kulttuurihistoriallinen uittokauden jäännös ja sillä on maisemallista merkitystä.

Ympäristön säilyttämisen keinoina ovat säännöllinen pajukoiden perkaus ja mahdollinen puomien uusiminen jatkossa. Koski soveltuisi matkailukohteeksi yhdessä hienon järveireitistön kanssa.

15.14. Korkealehto (P)

Tila sijaitsee Koskenkylän pohjoispuolella Kuvajärven rannan tuntumassa, vaaran rinteessä. Pihapiiriä on korjattu ja hoidettu erinomaisesti ja kokonaisuus on näyttävä. Tilalla on ollut kauppa jo hyvin varhain eli 1910-luvulla, josta se on siirretty Myllylään 1920. Päärakennus on kaksiosainen. Alun perin Nesteristä 1899 tuotu ensimmäinen savupirtti sijaitsee nyt pellon sivussa rinteessä. Nesteriin sen on tehnyt Risto Kovalinen 1882. Hallaisella paikalla sijainneessa Nesterissä oli Risto kuollut nälkään vuonna 1896, ja vuoden 1899 suuressa tulvassa oli Nesterin puron tulva noussut Nesterin pirtin lattialle, mikä pakotti perheen muuttoon uuteen asuinpaikkaan. Siirretyn pirtin viereen rakennettiin kamariosa vuonna 1899. Uusi pirttiosa rakennettiin vanhan pirttiosan tilalle vuonna 1925. Sen ikkunoiden leikkaukset ovat tyyppillisiä 20-luvulle Kuhmossa. Avokuisti on uusi, mutta vanhan mukaan uusittu. Rakennusta on korjattu hienovaraisesti, lukuun ottamatta peltikattoa, joka pitää veden poissa, mutta haraa vastaan visuaalisesti.

Kolmisivuisessa pihapiirissä vastapäätä pirttirakennusta on kauniisti ruskettunut navetta, joka on harvinaisen hyväkuntoinen. Yhdellä sivulla on iso yksiosainen aitta. Pihatien varressa on riihilato ja saunan kulmalta rinnettä alaspäin pääsee pihasaunalle. Toinen sauna sijaitsee järven rannassa.

Järven puolella sijaitsee myös varsinainen riikki kylkeisineen ja mielenkiintoinen vanha pirtti, joka on mitä parhain opetusmalli jälkipolville pienestä asuinsijasta korpimaisemissa. Pirtin ikkunoissa on kauniit höyläkoristeet, kuten tapana oli tehdä: muutoin koristelu oli minimaalista.

Ympäristö on hoidettua. Niittäminen ja harkittu puuston harvennus tulevaisuudessa ovat toki riittäviä toimenpiteitä.

15.15. Koskenkylän kauppa (P)

Kaupankäynti siirtyi Myllylästä kaupan paikalle 1950-luvun lopussa ja nykyinen kaupparakennus on tehty 1960-luvulla. Se edustaa aikaudelleen tyyppillistä kyläkauppaa: lähes tasakatto, isot ikkunat tielle ja sisätilat jaettuna kauppa- ja kahviviloiksi.

Autenttiset sisätilat tiskeineen, pintoineen ja valaisimineen ovat poikkeuksellista koko ajan muuttuneessa kauppamaailmassa.

Rakennuksella on jo nyt rakennushistoriallista merkitystä, joka kuitenkin vain kasvaa, mikäli sen ulkomuoto säilyy ja luontevaa käyttöä löytyy edelleen.

Koskenkylän K-kauppa. Kesällä 2005.

Koskenkylän vanha koulu. Kesällä 2005.

Lahnasen navetan ronttu. Syksyllä 2005.

Ympäristön säilyminen ennallaan on helppoa. Mittarikenttien säilyttämistä ennallaan tulisi har- kitta, vaikka niillä ei olisi käyttöä.

15.16. Koskenmäen koulu (P)

Kylän ympäristössä koulutoiminta alkoi Lapin- niemen talossa 1928. Koskenmäelle se siirtyi 1936, jolloin vanhempi nykyisistä koulurakennuksista valmistui. Pieni kahden luokkasalin koulu toimii nykyään yksityiskäytössä. Uudempi koulu on tehty 1950-luvulla ja sitä on remontoitu huomattavasti. Koulualueelle on tehty rivitaloasuntoja 1970-luvulla.

Vanhempi koulurakennus on rakennushistori- allisesti arvokas. Koulualueella on kulttuurihisto- riallista arvoa.

Ympäristö on hoidettua.

15.17. Koskenmäen seurantalo Vesa (P)

Pitkäkankaalla sijaitsee junamainen ja rankoraken- teinen seurantalo, joka on tehty 1940-luvun lopus- sa. Harjakattoisessa talossa on matalat päädyt, jois- sa on kahvio toisessa ja varasto toisessa. Keskellä on korkea salitila. Mäntykangasmaastossa on talon vierellä urheilukenttä.

Rakennuksella on kulttuurihistoriallista ja mai- semallista merkitystä.

Kentän ympäristö on pusikoitunut.

15.18. Kuosmala, Ala-Vieksi (P)

Kuosmalan vanha asuinpaikka Aittoniemessä on ollut asuttu ainakin 1700-luvulta lähtien. Niemel- lä olevalla peltoaukealla on jäljellä muutama ra- kennuksen raato. Vanha pirttirakennus on lähes maaton ja navettakin on melkoisen huonossa kunnossa, samoin iso pariaitta. Kuosmalassa nä- kyy vieläkin ihmisen pitkäaikainen käden koske- tus. Pellot, niityt ja hakamaat ovat yhä näkyvissä ja kaunis järveen laskeva peltomaisema pohjoissivul- la antaa paikalle maisemallisen elämyksen. Ympä- ristössä on paljon siivottavaa ja hoidettavaa.

15.19. Kuusamonkylän koulu (P)

Kuusamojärven rantapenkalla sijaitseva kaksi- kerroksinen puukoulu on nykyisellään yksityis- käytössä. Julkisivuissa korostuvat portaikoiden ikkuna-aiheet. Pihalla on puinen puuliiteri ja wc- rakennus. Rakennus edustaa tyyppillistä asiallista puukoulurakennusta. Koululla on kulttuurihisto- riallista arvoa.

15.20. Kuusamonkylän mylly (P)

Kuusamonjoen Mutkassa sijaitseva pieni puomyl- ly sijaitsee alavassa maastossa. Pieni ratasmylly sijaitsee hirsisessä rakennuksessa ja sen ohjauslait- teet sekä joen sivu-uomasta laskevan rännin osat on korjattu taannoin kyläläisten toimesta. Lähei- syydessä on polttopuuvarasto ja nuotiopaikka. Mylly toimii kylän nähtävyytenä.

Myllyllä on rakennushistoriallista merkitystä.

15.21. Lahnanen, Ala-Vieksi (P)

Pienen Lahnalammen rantatöyrään päällä on jo aikoja asumattomaksi jäänyt kerroksellinen piha- piiri. Tallella on päärakennus, kulmanavetta, pa- riaitta luhtiosineen, riihi ja riihilato, sekä sauna ja hirsilatoja. Päärakennus on 50-luvulta ja navetta osin 30- ja osin 50-luvulta. Vanhinta osaa raken- nuskannasta edustaa piha-aitan luhti, jolla voi olla ikää jopa pari sataa vuotta.

Lahnasen pihapiirillä on rakennushistoriallista arvoa. Se on tyyppillinen kerroksellinen korpimai- semaan rakennettu ympäristö, jossa on kerroksel- lisuudesta huolimatta kuitenkin vielä talonpoikais- perinnettä näkyvissä. Tästä pihapiiristä ympäristöi- neen saisi hoitamalla ja säilyttävillä korjaustavoilla varsin hienon yksilön. Pajukoiden raivauksella ja niittämällä ympäristöstä tavoitaisi sen vanhan olemuksen.

15.22. Laurila (Lapinniemi), Ylä-Vieksi (P)

Niemessä sijaitseva talo lienee tehty 1900-luvun alussa. Siinä on toiminut mm. Koskenkylän koulu 1928–1936. Kamaripääty on kuljetettu pois. Huo- mio kiinnittyy kauniisiin ikkunoiden vuorilautoi- hin. Talon lisäksi pihapiirissä ei ole kuin navetta 50-luvulta, aitta ja rantasauna. Myllylästä löytyy yksi talon vanhoista aitoista.

Kohteella on rakennushistoriallista arvoa. Ym- päristöä tulisi hoitaa ja avata järvelle, pihapiiri si- jaitsee aivan rannan tuntumassa.

15.23. Leinosenvaara (Ruunavaara) (P)

Tämän pihapiirin kohdalla pätee sanonta, ”kuin pakasta vedetty”, niin hyvin rakennuskanta on tallella edustaen voimakkainta elämisen vaihetta vaaralla. Aikaisemmin Ruunavaarana tunnetun ta- lon aikaisempi päärakennus on sijainnut nykyisen talon pohjoispuolella.

Nyt pihapiiri on kolmikylkinen: pohjoissivulla päärakennus, eteläsivulla navetta ja itäisivulla pa- riaitta. Pariaitan takana sijaitsee kahden päittäin

kiinnitetyn aitan rakennelma ja perunakuoppa, sekä kaivo. Näiden takana on vielä riihi latoineen.

Vanhan asuinrakennuksen pirtti, keittiö ja yksi kamareista on rakennettu vuonna 1938, ja 1960-luvulla rakennettiin vielä kaksi kamaria. Rakennus jäi tyhjilleen vuonna 1975 uuden asuinrakennuksen valmistuessa.

Rakennuskanta edustaa tyyppillistä vaaranlaen pihapiiriä kauniine maisemineen.

Päärakennuksen, aittojen ja riihirakennusten katot kaipaavat pikaista huomiota.

Kohde on erittäin arvokas kokonaisuus rakennushistoriallisesti.

Ympäristön lepikon raivaus ja niittäminen toimivat hoitokeinoina vastaisuudessa.

15.24. Murtoniemi (P)

Pienen pihapiirin rakennuksia ovat hirsinen talo, aitta ja varastorakennukset. Asuinrakennuksen on tehnyt Vihtori Heikkinen vuonna 1932.

Yhdessä Mikkolan ja Murtojärven kanssa, kohde muodostaa "portin" Kuhmoa Pohjoispuolentietä lähestyttäessä. Murtoniemellä on erittäin suuri maisemallinen arvo sijaitessaan sillanpielessä Vieksinjokivarressa. Paikalta on näköyhteys useaan eri naapuritaloon.

Kohteella on rakennushistoriallista ja maisemallista arvoa.

Ympäristön niittäminen soveltuu sen hoidoksi.

15.25. Myllylä, Koskenkylä (P)

Vieksinjoen Koskenkylän koskessa on toiminut myllylaitos monen sukupolven ajan. Nyt myllyn alue on erikoinen kokonaisuus. Jauhomyllyn kuppeessa on myllärin komea talo puistomaisessa ympäristössä aittoineen ja navetoineen. Ylempänä rinteessä on kaksi lautarakenteista ja kaksikerroksista asuintaloa (Mäkitupa ja Kukkola) leikkimökkeineen. Lisäksi pihatien varressa on varastorakennus ja myllärin talon takana aitta vuodelta 1885, joka on tuotu Lapinniemen talosta 1980-luvulla.

Myllytoiminta on ollut suurta ja siksi rakennuksen kokokin on tavanomaista puromyllyä suurempi. Mylly on rakennettu 1920-luvulla, ja sen yhteydessä on jauhinkivien lisäksi ollut myös sirkkelisaha ja pärehöylä. Myllyssä on myös sähköturbiini, jolla sähköä on tehty kylälle jo varhain. Myllylässä sekä Koskenkylän koululla paloivat sähkövalot jo 1930-luvun lopulla. Sota-aikana myllyssä hakattiin pilkkeitä autojen polttoaineeksi, ja autoja myös kammettiin käymään myllyn pyörittämällä akselilla. Mylly on yksinkertaisen kaunis rakennus, pärekatteinen, keltamullalla maalatut ruutuikkunat.

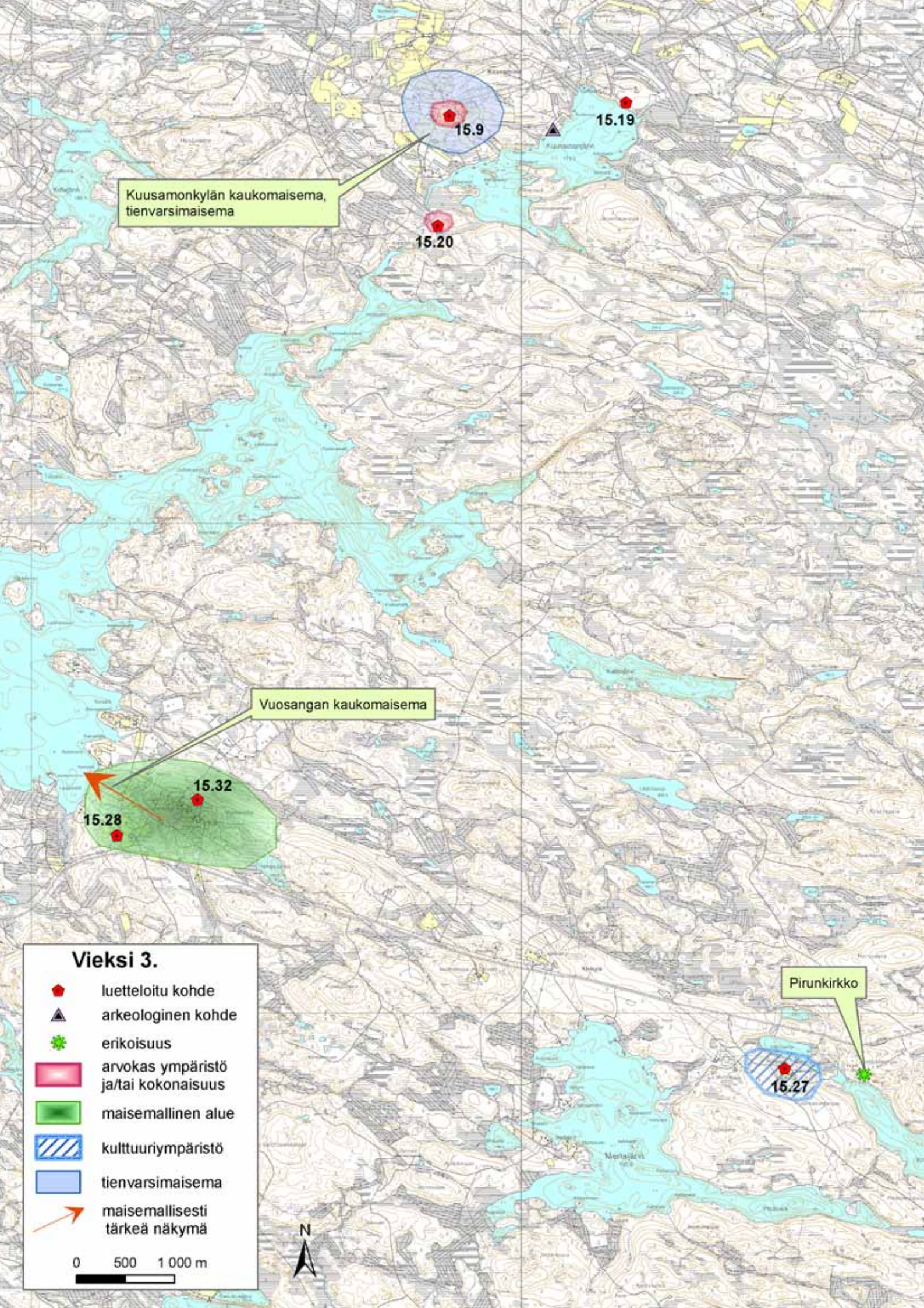
Laurilan päärakennus. Syksyllä 2005.

Leinosenvaara. Kesällä 2005.

Murtoniemen tyylipuhdas talo. Talvella 2005.

Kuusamonkylän kaukomaisema,
tienvarsimaisema

Vuosangan kaukomaisema

Pirunkirkko

Vieksi 3.

- luetteloitu kohde
- arkeologinen kohde
- erikoisuus
- arvokas ympäristö ja/tai kokonaisuus
- maisemallinen alue
- kulttuuriympäristö
- tienvarsimaisema
- maisemallisesti tärkeä näkymä

0 500 1 000 m

Vesirännejä on tehty betonirakenteisina, ne ovat vieläkin näkyvissä.

Myllärin talo on vöyreän näköinen, kuisti on komea ja kate betonitiiltä. Ikkunoiden koristeluna ovat nuolikuviot. Kunto on ulkopuolelta hyvä.

Tiilinavetta AIV-torneineen on tehokas katseen vangitsija pihan laidalla ja pihatien päätteellä.

Kaksi rinteelle tehtyä asuinrakennusta on kaksi kerrosta korkeita ja kapearunkoisia, erikoisia. Työntekijöiden asunto, Mäkitupa, on tuotu Myllylään Autiomäen tilalta vuonna 1931. Eri perheitä siinä on asunut 1970-luvulle saakka, jolloin se jäi kesäkäyttöön. Myös Kukkola on rakennettu reingin ja tämän perheen asunnoksi vuonna 1937, ja se on ollut talon työntekijöiden asunto 1950-luvulle asti sekä vuokralla eri asukkailla 1970-luvulle saakka. Sen jälkeen se on ollut kesäasuntona. Mäkitupa ja Kukkola ovat harvoja Kuhmossa säilyneitä palkollisten asuinrakennuksia. Läheisellä Kellojärven pohjoisrannan hietikolla on vielä heikkokuntoinen pajarakenus. Vanhan pajan on seinässä olevan vuosiluku- ja nimikirjainmerkinnän mukaan tehnyt Kalle Kähkönen vuonna 1918. Pajassa on taottu myös kyläläisten tarpeeseen muun muassa hevosenkenkiä ja viikatteita. Pajatyökalut siirrettiin vuonna 1944 rakennetun autotallin yhteyteen uuteen pajaan, jolloin vanha paja jäi käyttämättömäksi.

Myllylä on kulttuurihistoriallinen kokonaisuus kaikkine eri toimintoineen ja arvokas kulttuurihistoriallisesti: erityisesti rakennushistoriallisesti. Myllylässä on toiminut kauppa 1920-luvulta 1950-luvulla saakka. Pajan kunto kaipaa hyvin nopeita korjaustoimenpiteitä.

Peltojen niittäminen, puuston säännöllinen rai-vaus ja harvennus, sekä ruohokenttien niittäminen pitävät ympäristön ennallaan.

15.26. Naurisaho (P)

Kelloniemessä sijaitseva pieni pihapiiri on nykyään kesäasuntona. Asuinrakennus on tehty alun perin yksitupaisena vuonna 1922 ja sitä jatkettu keittiöllä ja kamarilla vuonna 1936. Luhtirakenus on tehty vuonna 1930 ja aitta 1940-luvulla. Navetta on rakennettu 1930-luvulla.

Pienellä peltoaukealla olevalla pihapiirillä on rakennushistoriallista arvoa.

15.27. Pirinniemi (P)

Pieni tila sijaitsee Kivijärven länsirannalla ja komeassa kalliomaastossa. Talon läheisyydessä on tal-
lella vanhan Matokankaan pirtin jäänteet, jossa on syntynyt Renne Haverinen (1850–1898). Hän toimi

monien karelianistien oppaana Vienen matkoilla. Kreivi Louis Sparre teetätti Haveriselle hautakiven kirkonkylän hautausmaalle Haverisen kuoltua.

Vanha pirtti on sittemmin toiminut mm. lato-
na. Sen vieressä on vanha aitta, talli, riihi ja pirt-
tirakenus. Haverinen muutti aikuisena Lentuan
Aittoniemeen.

Pirinniemen Matokankaalla on kulttuurihisto-
riallista arvoa.

15.28. Rasi (P)

Vuosangan vaaralla sijaitseva tila pitää sisällään pi-
hapiirin tuntumassa neljä mielenkiintoista raken-
nusta. Vanhin on vilja-aitta, jossa on kammiollinen
otsa, seinissä kirjoituksia eri ajoilta, posket pitkät
ja lovetut sekä sillastakin jäänteet. Lattia on pisto-
mallia ja ovi näyttää alkuperäiseltä puusaranalovi-
neen ja lukkoineen. Aitta on selvästi 1700-luvulta.
Vieressä on yhtä vanha suoraseinäinen rakennus,
jota on käytetty myös aittana. Vilja-aitan edessä
sijaitsee kaksiosainen pihaluhti, jonka kammio-osa
on sahattu lahoamisen vuoksi pois. Vielä sivum-
malla on rakennus, joka näyttää vanhalta pirttira-
kennukselta.

Viereisellä Vuosangan vaaralla on asuttu 1600-
luvulta saakka ja Rasissa ainakin 1700-luvulta
saakka. Rasin aitat ovat rakennushistoriallisesti
arvokkaita ja niillä on myös maisemallista merkitys
sijaitessaan Vuosangan tien läheisyydessä.

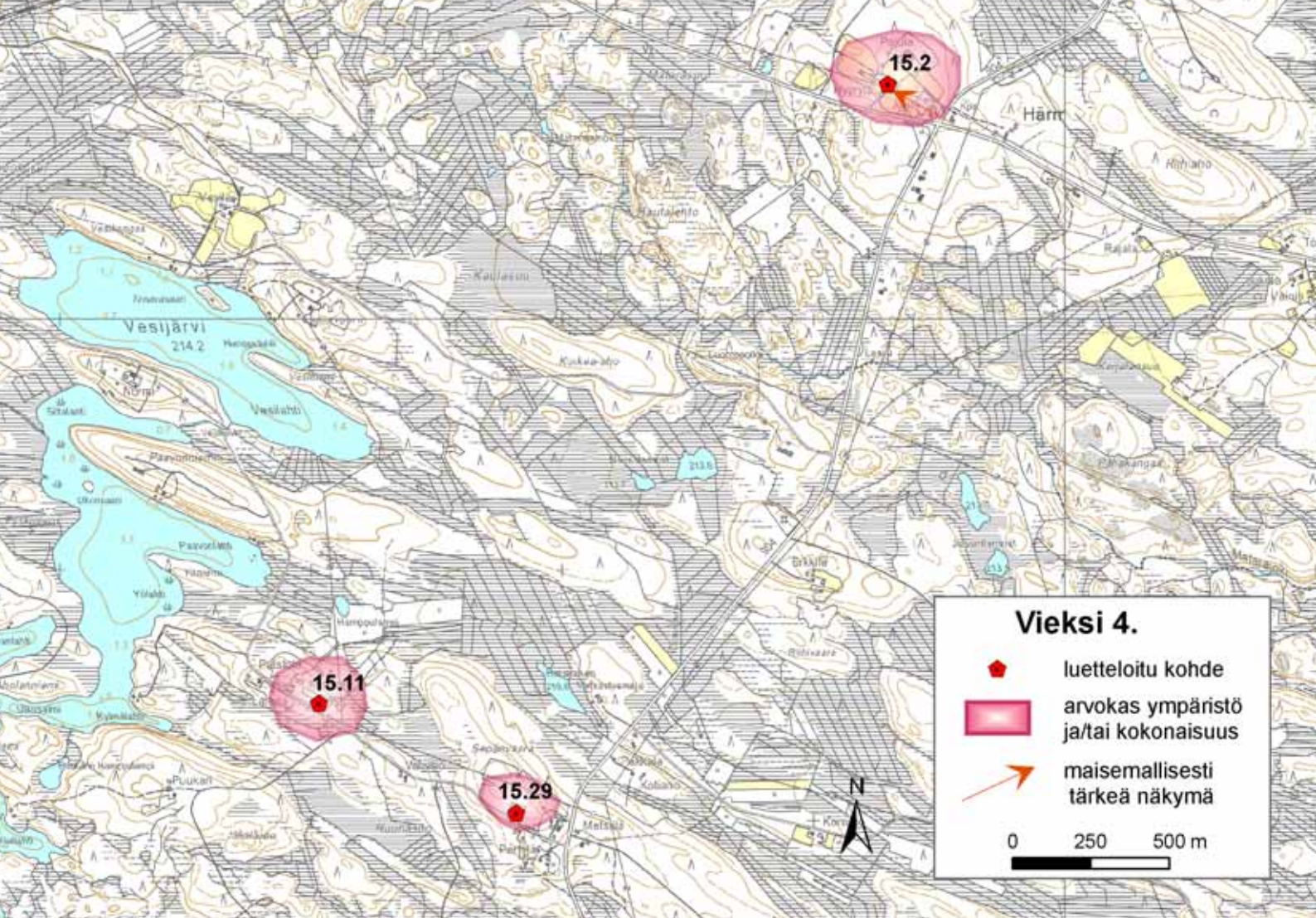
15.29. Seppälä (Seppä) (P)

Härmänkylän Sepänvaaralla sijaitseva tila oli pit-
kään unohduksissa eli ilman omistajaa, mutta uusi
omistaja on saanut paikan nousemaan. Alun perin
1700-luvun alussa Kilpolana tunnettu talo sijaitsee
vaaran laen tuntumassa.

Pihapiiristä on jäljellä päärakenus ja piha-aitta,
riihi, sekä naapuriin siirretty isoluhti. Talo on tehty
1930-luvulla. Kaksiosainen piha-aitta on malliltaan
kapea ja toisessa niistä on alkuperäisen oven jään-
teet. Kunto on hyvin heikko, kattoa ei ole.

Naapuriin eli näköetäisyyden päähän Metsä-
lään 1930-luvulla siirretty isoluhti on korkea kak-
siosainen ja umpikammiollinen. Kammioon on
porrasaukko. Siirron yhteydessä ovet on uusittu
ulosaukeaviksi. Luhti on mahdollisesti 1800-luvun
alkupuolelta.

Seppälän talolla on rakennushistoriallista arvoa
ja isoluhdilla maisemallista merkitystä sen sijaitse-
ssa Hyrynsalmentien varressa näkyvällä paikalla.

15.30. Särkivaara (P)

Ala-Vieksin Sotkamon puoleisilla vaaroilla sijaitsevassa talossa on vanha päärakennus. Kesäasuntona olevan asuinrakennuksen pirtin hirsipinnassa on vuosiluku 1877, joka lienee pirtin rakennusvuosi. Kamarien, keittiön ja porstuan tarkka rakentamisajankohta ei ole tiedossa.

Taloa on korjattu ja se on hienossa kunnossa.

Kohteella on rakennushistoriallista merkitystä.

15.31. Vieksin koulu (P)

Vieksin koulun rakennukset ovat valmistuneet 1927. Kouluna rakennukset toimivat vuoteen 1972 saakka ja nyt rakennukset omistaa paikallinen metsästysseura.

Konapin talon pohjoispuolella ja Kellojärven etelärannalla sijaitseva koulun pihapiiri on komea. Päärakennus on kulmaan tehty hirsinen ja aumakatteinen hirsirakennus. Sen edessä on koulupiha, jota rajaa pihaan tullessa mitä komein puuaita ja toisella sivulla iso piharakennus. Koulun pihalla on lisäksi saunarakennus. Piha rajautuu kauniiseen

rantamaisemaan. Koulun ja piharakennuksen välistä pääsee oppilasasuntolan pihalle, jota rajaa itse asuntolarakennus ja järven puolella puuvarasto. Rakennukset ovat tyyliltään klassismia.

Koulun alue on kulttuurihistoriallisesti ja etenkin rakennushistoriallisesti tärkeä kokonaisuus. Alue on vanhimman kylän talon eli Konapin vanhaa peltoa/niittyä ja se näkyy ympäristössä kauniina ja monipuolisena kasvillisuutena. Ympäristö tulee hoitaa niittämällä ja puuston uudistamista paikoin olisi jo harkittava.

15.32. Vuosangan koulu (P)

1960-luvulla tehty pieni koulurakennus sijaitsee kylän pohjoislaidalla. Se on nykyään yksityiskäytössä, sillä koulutoiminta loppui 1980-luvulla. Yksikerroksinen puukoulu on eleetön, suuri-ikkunainen ja umpiasiallinen.

Koulu on ajalleen tyypillinen rakennus, jolla on rakennushistoriallista merkitystä.

16. Viiksimo

Mielenkiintoinen kylän nimi on eräs niitä mo – loppuisia paikannimiä, joita löytyy kohtalaisen runsaasti. Viiksimon pienen kylän historia on rajakylän vaiheiden kyllästämä. 1600-luvulta lähtien kylän alueella on asunut myös suomensukuisia, mikä ei ole ollut yksinkertaista lähestulkoon vienalaisien keskellä. Miinoan kylä sijaitsee vähän yli 10 kilometrin etäisyydellä Viiksimolta, kun taas Kuhmon kirkolle on matkaa 45 km linnuntietä, soutamalla hirmuisesti enemmän.

Viiksimon vanhin asuttu talo on Viiksimonniemen Tyvelä. Elimyssalon luonnonpuisto sivuaa Viiksimon niemeä ja Ison Palosen-Maariansärkin luonnonsuojelualue ulottuu kylän pohjoisosiin. Alueelta ei ole löydetty arkeologisia löytöjä, mutta läheisen Väräisen alueen löydöt sijaitsevat saman harjumaiseman varrella, joten tutkimiselle riittäisi pohjaa.

Viiksimonniemen pellot, niityt ja hakamaat ovat pajukoituneet ja eivät muodosta enää yhtenäistä kulttuurimaisemaa.

Kylän tuntumassa sijaitsee sotien jälkeen rakennettu rajavartioasema, mutta sen rakennukset ovat nykyään yksityiskäytössä.

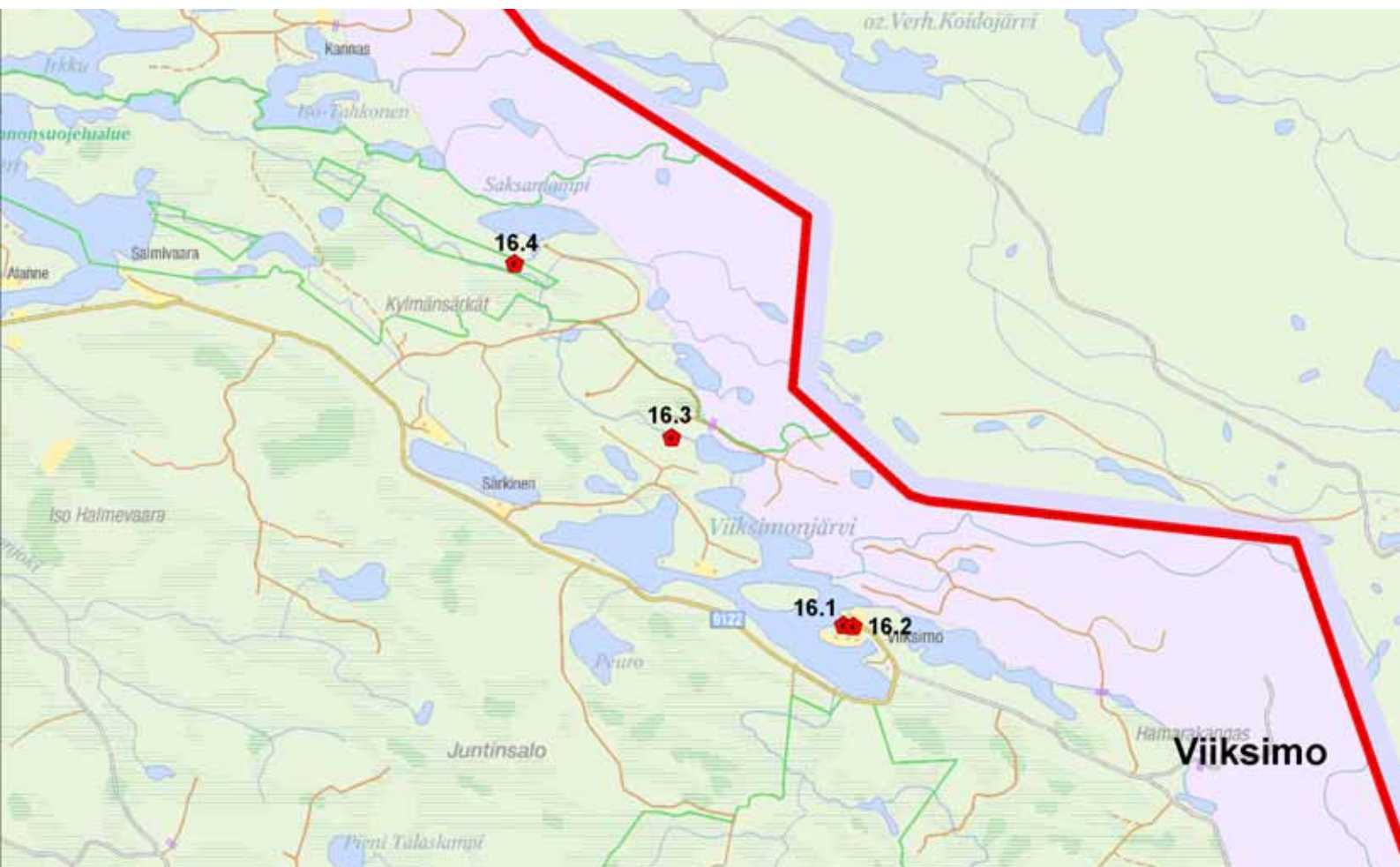
16.1. Hiekkalahti ja Koivula (P)

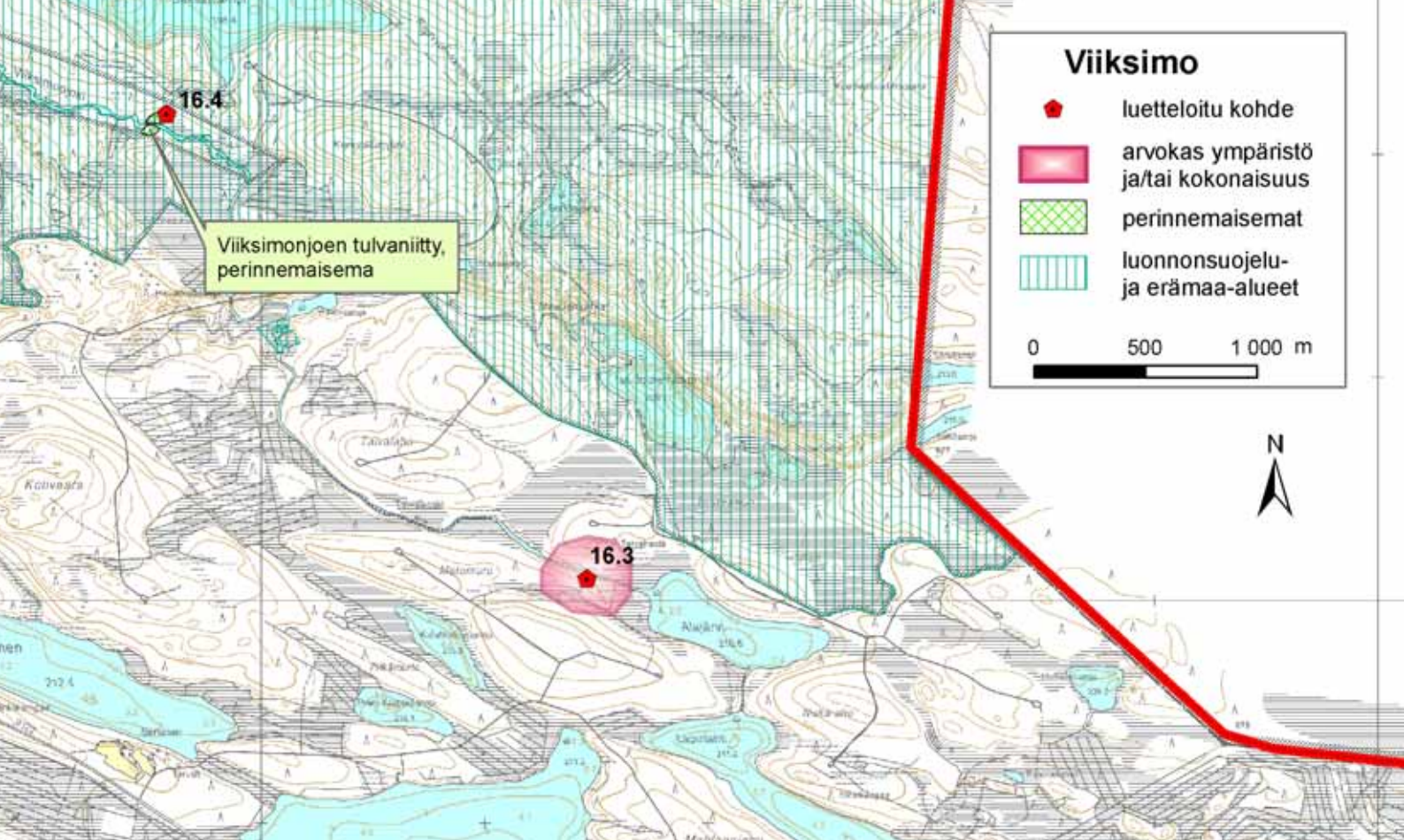
Vanhasta Tyvelästä on erotettu tilat, joille on rakennettu uudet talot 1950-luvun alussa. Talot ovat samanlaisia, vain ikkunoissa on eroja. Talojen malli mukailee sotien jälkeisen ajan suosittelua talonpoikaista rakennustapaa.

Rakennuksilla on rakennushistoriallista merkitystä.

16.2. Viiksimon muistomerkki (P)

Viiksimon niemessä sijaitsee kivinen Partisaanien uhrien muistomerkki. Kohteella on kulttuurihistoriallista merkitystä.

Koivulan portilta. Syksyllä 2005.

16.3. Viiksimonjoen vesimylly (P)

Pieni yksinäinen hirsimylly sijaitsee Viiksimonjoella. Rakennus on huonokuntoinen ja sillä on rakennushistoriallista merkitystä.

16.4. Viiksimonjoen tulvaniitty (M perinnemaisema, P rakennukset)

Viiksimonjoen molemmin puolin on tulvaniittyjä ja latoraatoja, jotka ovat osoitus vanhasta niittyviljelystä. Kohde on luokiteltu Kainuulaiseksi perinnemaisemaksi.

6. Korjausohjeita

Rakennuksen tekeminen vaatii tietyn määrän energiaa. Valmistumishetkestä lähtien energia purkautuu ympäristöön ja rakennus rapistuu paikoilleen ilman jatkuvaa hoitoa eli energian lisäämistä. Samoin käy sen ympäristölle. Sama pätee kaikkeen elämään ja toimintaan.

6.1

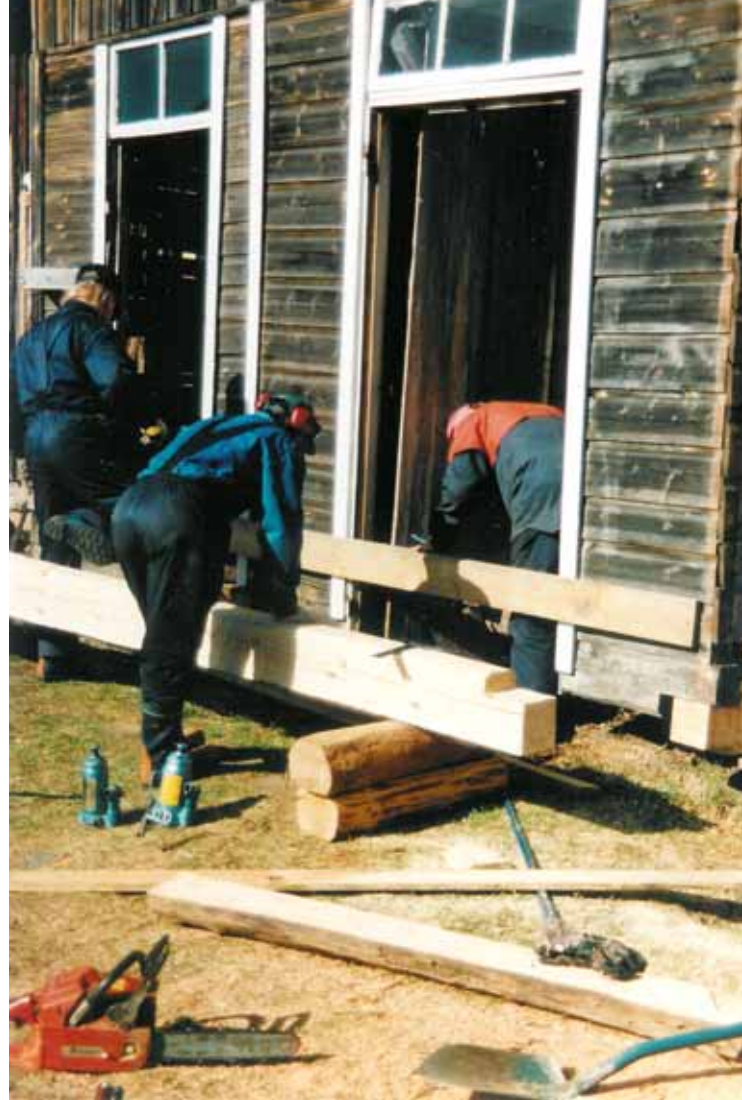
Vanhalla on arvonsa

Pelkästään se seikka, että rakennus on vanha, tuo sille arvon, jota pidämme tärkeänä. Tämä on kaikkein helpoin ja ns. jokamiehen arvotustapa. Jos ympäristöön liittyy henkilöitä tai tapahtumia, joilla on ollut yleistä merkitystä, voi rakennus olla siitä syystä arvokas eli siihen liittyy tärkeitä arvoja.

Kauneus eli mitä tuntemuksia aistit ympäristöstä tai rakennuksesta saa, voidaan määritellä arvoiksi. Vanhan sanonnan mukaan kauneus on katsojan silmässä, joten nämä arvot ovat vaikeampia yleisellä tasolla. Harjaantunut silmä huomaa erilaisia merkityksiä, joskus yllättäviäkin arvoja. Toisaalta harjaantuminen tarkoittaa usein alkuperäisen äidin maidosta saatujen vaistomaisten arvojen taantumista.

Ympäristön tai yksittäisen rakennuksen rakenteessa voi olla ominaisuuksia, joilla on huomion-arvoista merkitystä. Myös koristeellisuus kuuluu tähän arvotustyyppiin, usein ne ovat olennainen osa rakennetta.

Näin saadaan kohteille arvoja, joilla niiden asemaa pyritään tuomaan esille. Arvojen tuntemisen jälkeen voi yksittäisiäkin rakennuksia korjata tavoilla, jotka antavat niille oikeutta.

Kuistin kengitystä kesällä 1999.

6.2

Käytännön ohjeita rakennusten hoitoon

Yksittäisen rakennuksen hoitoon on helppoa antaa yleispäteviä ohjeita, mutta koska rakentamista vaivaa kirjavuus, ohjeiden soveltaminen ei aina ole helppoa. Ohessa on selostettu muutamia jatkuvasti erilaisissa korjauksissa esille nousevia seikkoja.

6.2.1

Perustus ja alapohja

Maaperä ratkaisee rakennuksen säilymisen pitkällä aikavälillä vesikaton ohella. Rinteeseen tehty rakennus säilyy poikkeuksetta paremmin kuin tasamaalla: vesi valuu alta pois luonnostaan. Soraharjulla talo säilyy vuosisatoja ja siksi uusien talojen alle ajetaan paksu sorakerros lähimmältä

Ala-Tikkasen pirtin uuni on valkaistu savikalkilla 1999.

soramontulta. Oli perustamistapa mikä hyvänsä, kosteuden kertyminen perustuksiin on estettävä. Salaoja on hieno keksintö, mutta se ei ole suinkaan huoltovapaa, vaan vaatii säännöllisen pesun toimiakseen.

Yleisin syy vahinkoihin on vesiputkien vuodot, mutta ne ovat myös ennakoitavissa ja korjattavissa helpoiten. Katolta tulevat vedet ohjataan putkilla korjausten yhteydessä kiitettävästi kauemmas talosta. Vaikeinta on huomata se seikka, mikä vaivaa maanvaraisen alapohjan lämmöneristystä suhteessa rakennustapaan: liika lisäeristys. Huono eristys alapohjassa pitää alapohjan ja sen alapuolisen maaperän lämpimänä. Siten kosteuden muodostumispiste pysyy alempana. Tilanne etenkin ns. täytepohjan kohdalla 40-50-luvun taloissa on usein kriittinen jo ennen lisäeristystä.

Maanvaraisia alapohjia varten on rakentamisen säännöksissä erikseen mainittu paksuin mahdollinen eristämisen määrä, jotta lämpöä karkaisi talon alle tarpeeksi! Jos tätä ei huomio, hyväksyy vanhaan multapenkkirakenteeseen liittyvän periaatteen eli alapohja korjataan säännöllisesti, kun se lahoaa.

Lattialämmitys takaa parhaiten maanvaraisen alapohjan säilyvyyden, mutta vanhoihin taloihin se ei usein sovellu, koska lähtökohtaisesti vanhat leveät

lankut on poistettava liikaa lämpöä eristävänä pintamateriaalina. Yleistyksenä siis leveiden lankkujen alla on oltava alta tuulettuva alapohja eli rossi ja lämmönlevitysmuodoksi valikoituvat patterit, oli lämmöntuottotapa sitten mikä vaan.

Betonin eli keinokiven käyttö puutalossa on aina riski. Materiaalina se on kuin tiivispintainen pesusieni, joka imee kosteudet ja luovuttaa sen sisältään todella hitaasti: lattialaatan alaosassa kosteutta on huomattava määrä vielä 10 vuotta valusta. Siksi veden käyttö betonin valamisen yhteydessä tulee minimoida. Betonin kovuusluokan nostaminen luokkaan K40 tuo mukanaan sen nopeamman kuivumisen. Lisäaineiden käyttö mahdollistaa sellaiset massat, joilla valu on läpeensä kuiva parissa päivässä, mutta hinta on korkea. Joka tapauksessa tulee huomioida veden poistuminen betonista. Kattohuovan käyttö vasten puumateriaaleja pystyrakenteissa on varma keino estää vauriot. Samalla tulee estää pussien ja taskujen muodostuminen eri rakenteiden liittymiskohtiin. Valmiin betonipinnan hiominen nopeuttaa juuri valetun betonin kuivumista, samoin hyvä tuuletus aivan oleellisesti.

Rossilattian tuho on matala tuuletustila tai ei kunnollista tuuletusta lainkaan. Ilmalla on tarkoitus poistaa talon alle jäävän jäätyneen tai erittäin

kylmän maaperän aiheuttama nousevan kosteuden vaikutus etenkin keväällä aina juhannukseen saakka. Rossin vahinkoja edistää heikko lämmöneristävyyss rossissa. Tuuletuksen parantaminen ja jättäminen mielummin auki koko talveksi on suositeltavaa, sillä ihmisen muisti on lyhyt kuin kanan lento. Suuren rakennuksen keskelle asennettava pysty tuuletusputki rossista aina katolle saakka tuo lisävetoa juuri niihin paikkoihin, joissa on vaikeita tuuletuskohteita.

Luonnonkiviperustus toimii parhaiten rossissa, sillä silloin reikiä jää tarvittava määrä automaattisesti tuulettumista varten. Ryömintäluukku tulee olla, koska kaikki rossissa lojuva materiaali tulee poistaa sieniuhan vuoksi säännöllisesti. Sama pätee yleisesti talojen ympäristöä. Lahot lähipuut kauas ulottuvine juurisienineen, lahokannot, ylivuotiiset halot ja vanhat kattohuovat perustuksen ulkopuolella ovat yllättävän usein sienien alkuperäisiä lähteitä.

Vanhojen talojen uunit on perustettu kiviraunioiden päälle. Jos uunia ei lämmitä säännöllisesti, kylmä hiipii taloon muureista ja koleus vallitsee talvisin uunien suuren kivimassan läheisyydessä. Siksi pohjakiveysten ympärille kannattaa tehdä pysty lämmöneristys vaikka lämpöharkoista. Samalla vanha ja hutera kiveys saadaan tuettua paikoilleen.

Rossin lattiaeristys on tavallisesti 30 cm paksu ja se riittääkin lämpimyydeltään, mikäli tuulensuojaus tehdään kunnolla ja tiiviisti. Aikaisemmin tiivistys tehtiin olkisavella, mikä oli todella hyvä keino. Levyillä saadaan näennäinen suojaus, sillä levyjä ei saada tiiviisti vasten vanhoja niska- ja alahirsia. Lisäksi kuitulevyt taipuvat ja rakoilevat. Paljon parempi tuulensuojana on bitumipaperi kahteen kertaan asentaen. Harvoin, jos koskaan on mahdollista asentaa tuulensuojausta rossin alta korjauksen yhteydessä. Siten siitä tulisi kuitenkin teoriassa paras.

Höyrynsulku tulee olla aina, mutta se ei tarkoita muovin käyttöä kuin pesutiloissa. Alapohjan rakentaminen tarkoittaa sulun päällä kävelyä ja siksi ohut bitumipaperi ei sovellu siihen parhaiten vaan repeilee. Paremmiin toimivat kuituvahvistetut pahvit. Muovista höyrynsulkua ei tule missään nimessä asentaa vanhan talon alapohjaan. Vaikka sillä ei ole suuria riskejä rossilattian yhteydessä, niin maanvaraisen alapohjan kanssa siitä on vain suurta harmia.

Lattialankkujen kohdalla tulee huomioida muutama remonttia helpottavakin seikka. Usein päältä kaunis lankku on puolilaho alta. Tällöin se heitetään pois ja yksi suurista sisäosien arvoa mittavista tekijöistä häipyi. Paksun lankun alapuolen veisto poistaen lahot säästää lankut. Hommana se ei ole vaikeaa, sillä jäljen ei tarvitse olla ykkösluokkaa. Toki lankkujen asettelu paikoilleen tulee olemaan tarkempaa, kun lankkujen alle on asetettava koolaustuuta.

Lankkujen vanhoja nauvoja ei tule palauttaa, koska ruosteiset naulat ja etenkin kannat poistavat samalla puuta jättäen irvokkaat jäljet. Lankut nauloineen kannetaan ulos ja sivuleikkurilla leikataan alapuolen näkyvät nauvojen päät pois ja loput jätetään paikoilleen puuhun. Jos lankkuja on hiottava, niin se kannattaa tehdä ulkona kukin lankku erillään ja pienellä koneella lankun kaarevuus säilyttäen. Tämä siksi, että sisätiloissa hiontajälki tulee tekemään täysin teollisen näköisen sileän lattian, mikä ei ole lankkulattian luonteeseen sopivaa – lankun harjapyöreys on jätettävä ennalleen. Kapeat 10 cm lankut ja sitä kapeammat ovat asia erikseen. Lankut kannattaa aina kiinnittää ruuveilla. Silloin niiden irrotus on helppoa jatkossa.

6.2.2

Katto ja sen rakenteet

Vettä ja lunta vastaan tulee olla ehjä kate. Vesi ohjataan räystäillä säännöllisesti puhdistettaviin kouruihin ja syöksyihin, joista sitä ei saa levittää nurkan viereen, vaan ohjata kauemmas. Eri katteilla on erilaiset niksit, mutta vanhoilla rakennuksille luonteenomaista katetta ei kannataisi vaihtaa uuteen materiaaliin. Huopakatteista rimakate, tiilikatteista vanhempaa mallia matkivat tiilet, peltikatteista saumapelti ja puukatteista pärekatteet ovat luontevimpia vanhojen ympäristöjen yhteydessä.

Rimakate kestää kun jiirit eli katon taitteet tehdään vahvistaen. Kate on kuitenkin työmäärältään suuritekoinen tasaisen pohjavaateen vuoksi. Lisäksi sitä ei saa asentaa liian jyrkkään kattoon. Palahuopa on jokamiehen suosikkikate nykyään ja sen ulkonäössä on palanen romantiikkaa riippuen kuvioista. Palahuopa on kuitenkin teollinen tuote, jonka säännöllisyys on ristiriidassa muuten käsintehtyjen katteiden ja rakennusten kanssa.

Tiilikate toimi kun huolehtii aluskatteesta, jona ennen toimi päre- tai huopakate esimerkiksi koulujen katoissa. Tiilten paino ei ole nykyään este, sillä mahdolliset lisätuennat ovat helppoja toteuttaa remontoinninkin yhteydessä. Tärkeintä on löytää tyyliin sopiva tiilimalli ja läpiviennit.

Muotopeltikatteella on selvä hätäkateen leima ja se ei teollisen ilmeensä vuoksi sovellu vanhaan ympäristöön. Kaupunkimaisessa rakennuksessa ja paikassa saumapeltikate on hyvin vanha katemateriaalityyppi. Sillä saa tehdyksi hyvin vaikeita kattoja, joskin käsityönä.

Peltikatteiden alustan tuuletuksesta tulee huolehtia. Kosteuden nousu yläpohjaan ja kulkeutuminen vasten katetta on toiseksi suurin kesämökkimäisten rakennusten turmeltumisen syy. Tuuletus kateen ja eristyksen välissä on oltava olemassa aina ja se on ehdoton vaatimus. Siihen oikea vanhanaikainen ullakko on paras toimivuudeltaan.

Peltikatteiden varjopuoli on lumen liikkuminen suojaosalla. Se aiheuttaa vaaran vuoksi lumiasteiden asentamisen kattoihin. Lisäksi maahan tippuneet lumet ovat syynä seinien huonoihin maalipintoihin kostuttaessaan säännöllisesti niitä räystässivuilla.

Vanhan talon katon rakenteet ovat kestäneet vuosikymmeniä paikoillaan. Usein niiden kohtalona on korjausten yhteydessä todella mittavat lisärakenteet, koska insinöörilaskelmat perustuvat keskimääräiseen huonon puun käyttöoletukseen.

Teoriassa riukumaiset pyöreät puut eivät kestä. Ei pelkoa. Vanhan talon katon tarpeet ovat kuudesta eli rakenne sallii painumista nousten kuitenkin paineen jälkeen taas ylöspäin. Aikaisemmin koko kattorakenne tehtiin omaksi joustavaksi kuusivuo-liaisrakenteeksi. Yksinkertaisuuden lisäksi sillä oli ominaisuus, joka salli todella suuren kirjavuuden rakentajien kykyjen ja mahdollisuuksien mukaan toteuttaa kattorakenne hyvin pienin riskein. Vuolet nojasivat hirsiseiniin, sillä ulko- ja väliseinäpäädty tehtiin hirrestä. Keskimäärin joka toiseen hirsiväliliiniin upotettujen hirsivuolien päälle riitti suhteellisen ohuet riut poikittain eli neulas, koska niiden päälle aseteltiin ainakin tuumaiset lohkolaudat vuolien suuntaan. Neulasia ei kiinnitetty räystäältä tukevasti, sillä niiden tuli liukua hirsipäätyjen painuessa epätasaisesti, sekä lumen painaessa kattoa mutkalle talvella. Lautojen päälle tehtiin katepäreestä ja sitäkin aikaisemmin tuohesta ja mal-kopuista eli suonlaitakuudesta. Vuoliasrakenne oli nerokkaan yksinkertainen ymmärtää ja tehdä.

Ruotsalainen kattoristikkomalli muutti kattorakentamisen kokonaan. Vuoliaisia ei tarvittu ja tilalle tuli harjapuu pitkin sekä siihen kiinnitty-

Tikkalan aitan tuohikaton kunnostusta kesällä 1999.

vät poikkiristikot. Säännöllisin välein asennettiin tolpparakenteinen kolmioristikko, jossa oli kitapuu vaakatukena. Lisäksi katon painoa vietin pitkille ulkoseinille konttipuilla ja jalashirrellä. Päätyhirret pystyi korvaamaan rankorakenteella, joten yläker-taan voi rakentaa tarvittaessa tiiviitä ja lämpimiä huoneita. Myös uunien muurien sijoitus sai enem-män vapautta. Uudistus tuli virkatalojen myötä Kuhmoonkin. Ruotsalaiset ristikot ovat rakenteel-lisesti yhä täysin päteviä.

Kattorakenteiden vaurioita tapaa harvoin, sillä vesi ei pääse niihin pesiytymään. Lisätuennat on kovin helppo lisätä jälkeempään. Korjausten yhteydessä suurin vaikeus on ullakon käyttööntamiseksi huonetiloiksi, sillä rakenteet eivät yleensä ole teh-ty tätä ajatellen. Vanhan vuoliaisrakenteisen talon ullakolle ei kannata tehdä kuin kevyitä kesähuo-neita.

6.2.3

Runko ja välipohja

Hirsirunko on luonnontuote, joka itse itseään ohja-ten painuu asentoonsa. Se liikkuu ja elää koko ajan kosteuden ja lämmön vaikutuksesta. Siksi siihen kiinnitettävät rakenteet tulee tehdä liukuviksi pys-tysuunnassa. Usein kuitenkin on runkoa muokattu liian rankasti ja se joudutaan jäykistämään erilai-silla rakenteilla.

Tavallinen kysymys on saada hirsiseinä lisäeristet-tyä. Eristys kannattaa, sillä vaikka seinän kautta ei teoriassa energiaa suuresti kulu, tulee vastaan käyttömukavuus kovilla pakkasilla. Koska hirsille on eduksi suojata ne ulkopuolelta laudoituksella, tulee lisäeristyskin sille puolen. Vanhalle hirrelle eristys on siten myös kosteusteknisesti oikealla puolella. Samalla sisätilat eivät pienene ja nykyinen muoti tuoda hirsiseinät näkyviksi sisätiloihin on mahdollista. Sinällään seinästä tulisi lämpimämpi, jos seinät voisi pahvittaa sisäpuolelta tai vaikka levyttää sekä tapetoida sisäpuolelta tiiviiksi.

Hirsirunkoa ei kannata suuresti oikoa, sillä se on oppinut asentoonsa ja oikomisen yhteydessä syntyy rakoja varauksiin ja rikkoja salvoksiin.

Välipohjan lämmöneriste on vanhemmissa taloissa sammalta, purua, hiekkaa ja savea. Kuten alapoh-jassakin, paras tiiveys saavutetaan savella alapin-nassa. Vanha sammaltäyte on hyvin tiivis ja lämpöä sitova eriste, jolloin sen lämmöneristys perustuu hieman erilaisiin seikkoihin kuin nykyristeillä. Siinä on kuitenkin riskinsä, kuten vanhaa eristettä

ulkoseinän puolelta kaivellessa havaitsee: hirret ovat maatuneet puolitiehen välipohjan maataytteiden kohdalla. Saunan kohdalla läpilahoaminenkin on mahdollista. Sahanpurulla ei ole samaa syövyt-tävää kykyä. Se on oivallinen lämmöneriste.

Välipohjan korjaus on siten vähimmillään seu-raavanlainen operaatio: seinien vieret avataan ja pidetään savi paikoillaan tai jopa tiivistetään bi-tumipaperilla paremmaksi tasaten kolot sahanpu-rulla. Piippujen ja muiden läpimenojen kohdalla avataan eristettä. Piippujen ympärillä ja uunien päällä on usein vain pelkkää hiekkaa ts. tuliper-manto, joten sen korvaaminen palovillalla ja sahan-purueristys päälle on huomattava parannus koko talon eristystä ajatellen.

Lisälämmöneristyksessä voi käyttää sahanpu-rua tai selluvillaa niin paksusti kuin sille on tilaa ja lompakossa paksuutta. Tästä eristämisestä on oi-keaa ja välitöntä hyötyä lämmityskulujen suhteen. Eristeen paino kasvattaa rakenteen massaa ja yli 40 cm paksuus ei enää palvele tarkoituserään.

Riippuen sisätilojen höyrynsulun tiiveydestä on käytännössä hyvin vaikeaa suositella tuulen-suojauskerrosta lisäeristeen päälle edes paperisena kosteuden kertymisen vuoksi.

Rankorakenteisen seinän purut laskeutuvat ranko-jen välissä vapaasti muodostaen rakoja. Sinällään sillä ei ole talon kokonaislämpötalouden kannalta suurta merkitystä, mutta vetoisuutta se yleensä li-sää. Rakoja löytyy rankotalosta joka puolelta, joten rakenteiden avattavuus huoltoa varten olisi etu. Rankotalon lisäeristykseen pätee sama sääntö kuin hirsitaloon: ulkopuolelle.

Ikkunoiden kunto on helppo havaita. Tavallisesti se kyllä tehdään silmämääräisesti, jolloin vain maalin kunto määrää. Kovia ikkunoita uusitaan surutta. Ikkunoiden vaihto on tehty helpoksi ikkunatehtai-den toimesta ja kaikki olisi hyvin, mikäli ikkunoi-den malleissa olisi paremmin vanhaa huomioivia malleja. Erikoisen vanhassa ja arvokkaassa talossa ikkunoiden vaihto tyystin uusiin ja piirteiltään kol-hoihin on tuomittava teko. Koloiset ja kunnostetut ikkunat kuuluvat kokonaisilmeeseen.

Jos ikkunoiden tiiveys ei kuitenkaan riitä, tulee tiivistystä parantaa tai säteilylämmön eristävyttä lisätä sisäpokiin asennettavilla eristyslaseilla. Tä-mä on helppo sanoa, sillä yhden käden sormilla laskemalla on tiedossa ne henkilöt, jotka ikkunoita ammatikseen korjaavat. Siksi uusiminen on pakko hyväksyä vastaisuudessakin ainoana ikkunoiden yleisenä huoltotoimenpiteenä ja korjattava vain ne ikkunat, jotka ovat erikoisen arvokkaissa raken-nuksissa.

Sama pätee ulko-oviin. Niiden kohdalla kunto on usein todella heikko. Ulko-ovia on kyllä uusittu perinteen mukaan tarpeen mukaan, mutta nykyisin halvan hinnan vuoksi yleistyneet pahviolet tulisi pitää vanhasta talosta kaukana. Ne ovat hätäovia samoin kuin muotopelti katteena.

Uunit kaipaavat nuohoojaa ja hänen sekä paloviranomaisen lausuntoa kunnosta ja käyttöluvasta. Uuneja on kautta aikain uusittu, joten uusiminen ei ole niin rankka asia. Talon tyyliin sopiva uuni löytyy myös vuolukivisistä malleista, mutta perusharmaa uuni on yleensä valitettavan alakuloinen ulkoasultaan. Asiaa parantaa oleellisesti kaakeleiden käyttö pinnoituksena. Tiilestä uuni tulee halvemmaksi, mutta kestävyys ei ole samaa luokkaa.

Piiput ovat usein loppuun palaneita eli koloisia, joten hormien kunnostus kannattaa. Vaihtoehtoja ovat happoteräksinen sisäpiippu vanhan sisään, kunnostus ”sukkamenetelmällä” ja piipun uusiminen.

Torin talon korjauksessa on säilytetty vanhat piirteet. Koristeellinen kuisti on johtanut nimismiehen konttuuriin. Kesällä 2005.

Samalla kannattaa tarkastaa piipun paloturvallisuus. Esimerkiksi katoniskat on usein tehty kiinni ja jopa läpi piipun. Palava-aineiset materiaalit on oltava irti piipusta 100 mm.

Ulkomaalaus askarruttaa ihmisiä paljon. Punamulta eli vesimaalit ovat helpoin ja halvin väritys tallello. Uusiminenkin on helppoa muihin maaleihin verrattuna. Se ei kuitenkaan suojaa ohutta puutavaraa auringolta.

Kaikkein parhaiten pysyy seinässä kiinni petroliöljymaali, mutta se myös kallista ja huoltomaalaus teettää punamultaa enemmän työtä. Se suojaa kaikkea puuta parhaiten.

Kauppojen maalit ovat helpoin valinta hankintavaiheessa. Akrylaatti- ja uretaanisideaineiset maalit vaativat kuitenkin aina tuuletetun vuoraukselaudoituksen eli vuoraus ei toimi seinän tuulensuojakerroksena. Ne pysyvät kohtalaisen helposti paikoillaan, mutta sallivat vain yhden huoltomaalauksen ja sitten vuoraus onkin uusittava.

Jos haluaa säästyä maalaamiselta, voi rakennukset jättää maalaamatta. Ikkunat ja muut pienet puumateriaalit on kuitenkin suojattava auringonvalolta tarkoin ja paksulla maalilla.

Tervaa tai tervamaaleja voi suositella ihan yksittäiseen rakennukseen, mutta ei vanhaan rakennusryhmään.

Markkinoilla olevilla luonnonöljyperäisillä maaleilla saa väritettyä puuta hyvin, ongelmana on korkea hinta.

Maalipintojen säilymisen paras tausta on lehtipuutalon itä-, etelä- ja länsisivuilla n. 5-10 m etäisyydellä. Auringonvalo tuhoaa maalipintaa ja varjot estävät sen. Puut eivät saa olla tuota lähempänä tai kosteusmäärä lisääntyy aiheuttaen muita huolia.

Korjauskirjallisuutta

Ohjeita korjauksiin saa nykyisellään jo hyvin monista lähteistä.

Museoviraston korjauskortisto löytyy kirjastoista. Sen esittämät menetelmät ovat paras tausta rakennuksen säilymiselle siten, että sen arvot säilyvät.

Professori Panu Kailan Talotohtori ja Kevät toi maalarin ovat mainioita lähteitä pohdittaessa mitä erilaisimpia yksittäisiä rakentamisen seikkoja.

Maalarimestari Kalevi Järvisen Puurakennusten ulkomaalaus kuuluu rakentajan kirjanhyllyyn perusoppaana.

YHTEISTYÖTAHOJA

Kuhmon kaupunki

Kuhmon kunnan rakennusvalvonta

- rakennustarkastaja valvoo ja ohjaa rakentamista ja purkamista

p. (08) 615 5521

www.kuhmo.fi

Kainuun ympäristökeskus, Kajaani

Edistää ja ohjaa alueiden käytön suunnittelua ja kulttuuriympäristöjen hoitoa. Keskuksen kautta voi hakea ympäristöministeriön rakennussuojeluvastuksia arvokkaiden rakennusten korjaamiseen.

- korjausrakentamisen neuvonta rakennussuojelulain mukaisten suojeluesitysten käsittely, kaavoituksen ohjaus ja valvonta, ympäristöinventoinnit, luonnonsuojelutehtävät, maisemanhoito- ja kunnostustyöt

p. 020 490 112

<http://www.ymparisto.fi>

Museovirasto, Helsinki

Vastaa maamme aineellisen ja kulttuuriperinnön ja ympäristön säilymisestä ja sitä koskevan tiedon kartuttamisesta ja jakamisesta.

- rakennussuojeluasiat, entistämisavustukset, korjausneuvonta, korjauskortisto ja sen myynti, taitajakortisto

p. (09) 40 501

www.nba.fi

Kainuun Museo, Kajaani

Vastaa kulttuuriperinnön tutkimuksesta, suojelusta ja hoidosta Kainuussa. Arkeologi vastaa muinaismuistoista ja kiinteistä muinaisjäännöksistä. Rakennustutkija tutkii, suojelee ja hoitaa rakennettua kulttuuriympäristöä. Maakuntatutkija vastaa paikallismuseoiden hoidosta ja neuvontatyöstä.

Suomen kotiseutuliitto, Helsinki

Liiton kautta voi hakea Opetusministeriön korjausavustuksia seurojen talojen ja työväentalojen korjaamiseen.

p. (09) 612 6320

www.suomenkotiseutuliitto.fi

Korjausrakentamiskeskukset

Välittävät mm. vanhoja rakennusosia. Samalla antavat oikeiden korjaustapojen ja materiaalien neuvontaa.

Pohjois-Pohjanmaan Korjausrakennuskeskus, Oulu

p. 044 703 7174

www.ouka.fi/pora

Arkkitehtuuri- ja ympäristökasvatuskoulu LASTU, Lapinlahti

<http://www.saunalahti.fi/lastu2>

Kainuun maakunta kuntayhtymä, Kajaani

Vastaa maakunnan kehittämistä. Arvokkaiksi luokiteltujen ympäristöjen hoitoon on mahdollista hakea avustusta yhtymän kautta haettavien EU:n rakennerahastojen kautta.

p. (08) 615451

www.kainuu.fi

Kainuun TE-keskus, Kajaani

Keskuksen kautta voi hakea avustuksia ja korkotukilainoja toimivien maatilojen tuotanto- ja asuinrakennusten korjaamiseen.

p. 010 60 23500

www.te-keskus.fi/kainuu

Kainuun metsäkeskus, Kajaani

Neuvoo metsäluonnon elinympäristöihin liittyvissä kysymyksissä. Keskus tekee Ympäristöinventointeja, metsänhoitosuunnitelmia ja neuvoo hoitohankkeiden ympäristötuen hakemisessa.

p. 020 772 8400

www.metsakeskus.fi/web/fin/metsakeskukset/kainuu

Tiehallinnon Oulun piiri, Oulu

Tiealueen kuntoon, kunnossapitoon, varusteluun ja rakenteeseen liittyvät toimet. Piirille kuuluu Kainuun alueella piennarten niitto, istutukset, raivaukset, maisemateiden suunnittelu ja toteutus.

p. 020 422 11

www.tiehallinto.fi

Kainuun maaseutukeskus (Pro-Agria), Kajaani

Tehtävänä on maaseudun henkisen ja aineellisen hyvinvoinnin lisääminen.

- maiseman ja luonnonhoitoon liittyvä neuvonta ja koulutus
- maaseudun erityisympäristötuen hoitosuunnitelmat ja koulutus
- perinnemaisemien hoitosuunnitelmat
- kylä- ja tiemaisemasuunnitelmat
- vihersuunnittelu yksityisille ja yrityksille

p. 044 320 1580

www.kainuunmk.fi

WWW-SIVUJA

Curatio, Byggnadsvårdsförening i Åboland/Turun korjausrakentamisyhdistys ry	www.curatio.parnet.fi	Neuvontaa, varaosapankit (Parainen, Korppoo, Sauvo)
Etelä-Pohjanmaan rakennuskulttuurikeskus Herrala	www.rakennuskulttuurikeskusherrala.fi	Neuvontaa, varaosapankki, autiotalorekisteri
Metsäkylän navetta, Aulanko	www.metsankylannavetta.fi	Varaosa ja hirsirunkoja myynnissä, osajat
Rakennusapteekki	www.rakennusapteekki.fi	Neuvontaa, koulutusta, varaosapankki (Billnäs)
Rakennusluuppi	www.rakennusluuppi.fi	Varaosa myynnissä
RakennusPuari	www.rakennuspuari.fi	Varaosapankki
Tammela, Vanhan Rauman korjausrakentamiskeskus	www.rauma.fi/ymparisto/html/tammela1.htm	Varaosapankki

LÄHTEET

- Anttonen, Maire: Valtakunnalliset tiemuseokohteet Kainuussa. Kajaani 1986.
- Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-aluetyöryhmän mietintö II. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto. Mietintö 66/1992. Helsinki 1993.
- Elimyssalolta Vienansalolle. Vammala 2000.
- Elämää Yli-Vieksiltä ennen ja nyt. Kuhmo 1996.
- Haverinen, Mirjami: Kuhmon koululaitos 1884-1984. Kuhmo 1984.
- Heikkinen, Antero: Kainuun historia, osat I-III. Kajaani 1986.
- Heikkinen, Antero: Kirveskansan elämää. Ihmiskohtaloita Kuhmon erämaissa 1800-luvun alussa. Juva 1988.
- Heikura, Unto: Kuhmon Sampo. Kotiseutulukemisto. Kajaani 1981.
- Huotari, Kimmo: Kuhmon osayleiskaava-alueen rakennuskulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden inventointi. Kuhmo 1994.
- Juntunen, Katja ja Outi Isokääntä: Elämyssalolta Vienansalolle. Metsähallitus. Vammala.
- Kokkonen, Jukka: Rajaseutu liikkeessä. Helsinki 2002.
- Kuusisto, Aino: Timoniemi. Kylä Kainuussa. Kajaani 1994.
- Lonkila, Helena, jne. Jälleenrakentamiskauden talot – rakentamista ja hoitoa. Kainuun Museo.
- Laitinen, Erkki: Vuoden 1945 maanhankintalain synty, sisältö ja toteutus. Jyväskylä 1995.
- Paakkala, Aija: Kylillä Karjalassa. Rakennuskirja. Hanko 1985.
- Sparre, Louis: Kalevalan kansaa katsomassa. Jyväskylä 1999.
- Kansallismaisema. Ympäristöministeriö, alueiden käytön osasto. Helsinki 1993.
- Kettunen, Niina. Kuhmon rakennuskulttuuri-inventoinnit. Kuhmo 1996-1997.
- Magnus, Olaus: Carta Marina vuodelta 1572. Helsingin yliopisto.
- Oy Botnia-Foto Ab: Kotiseutumme Kuhmo-Sotkamo 2004-2005.
- Paulaharju, Samuli: Kainuun mailta. Helsinki 1922.
- Paulaharju, Samuli: Asuinrakennuksista Uudellakirkolla. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia. Helsinki, 1906.
- Kolehmainen, Alfred: Puurakentamisperinne. Rakennustieto Oy. Tampere 1998.
- Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Ympäristöministeriö ja museovirasto. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16. Helsinki 1993.
- Rytkölä, Heikki: Kainuun raja. 400 vuotta itärajan muutoksia. Kainuun Museon julkaisuja. Kajaani 1995.
- Räisänen, Alpo: Kuhmon murrekirja. Tampere 1993.
- Salminen, Anja, jne. Perinnealbumi, Kainuu. KIMY- kustannus Oy. Kuopio 1981.
- Saloheimo, Veijo: Pohjois-Karjalan historia, osat I-III. Joensuu 1980.
- Salo, Matti: Savottalaisten ja uittomiesten Kuhmo. Oulu 1989.
- Taipale, Kalle ja Tervo, Tapani: Kivi-Konstan Kainuu. Vuolukivialan koulutushanke. Suomen Graafiset Palvelut Oy 2005.
- Vilkuna, Janne: Suomalaiset vainajien karsikot ja ristipuut. Jyväskylä 1992.
- Vilmi, Jorma: Kuhmon historia. Keuruu 2003.
- Vuorenmaa, Anssi: Raportti Kuhmon, Suomussalmen ja Kuusamon alueelle syksyllä 1990 suoritetuista sotien aikaisten taisteluasemien ja linnoituslaitteiden sijainnista ja kunnosta, sekä alustava selvitys entisöimisestä matkailukohteiksi. Kainuun Museo. Helsinki 1991.
- Väisänen, Heino: Kainuun kansan vaiheista vv. 1500 – 1900. Jyväskylä 1998.
- Väänänen, Eero: Tukkikämpät. Metsien miesten arkkitehtuuria. Rakennusalan Kustantajat RAK.

KUVAILEHTI

Julkaisija	Kainuun ympäristökeskus	Julkaisu-aika marraskuu 2006		
Tekijä(t)	Kari Tervo			
Julkaisun nimi	Kuhmo - Rajalla Kuhmon kulttuuriympäristöohjelma			
Julkaisusarjan nimi ja numero	Kainuun ympäristökeskuksen raportteja 1/2006			
Julkaisun teema	Kainuun kuntien kulttuuriympäristöohjelmat			
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut				
Tiivistelmä	<p>Kuhmon kulttuuriympäristöt kätkeyvät laajalle alueelle korpien kätköihin. Lähinnä vesistöjen varsille sijoittuvat asuinsijat tarjoavat kauniita perinnemaisemia ja talonpoikaisia rakennuksia ympäristöineen. Arkeologisten kohteiden määrä on suuri.</p> <p>Kuhmon kulttuuriin on vaikuttanut olennaisesti valtion rajan läheisyys. Sillä on leimaa antavaa merkitystä, jota pyritään korostamaan.</p> <p>Kulttuurimaisemat muuttuvat osin kiihtyvällä vauhdilla ja elämän jäljet ovat katoamassa peruuttamattomasti. Siksi niiden dokumentointi on tärkeää. Tämän kirjan tiedot on kirjattu ylös suhteellisen pitkällä aikavälillä 1994 - 2006, joten tietojen paikkansa pitävyyteen tulee suhtautua varauksella.</p> <p>Kirja toimii ympäristönhoidon opaskirjana. Samalla sillä on suuri merkitys kotiseudun lukukirjana ja arvokkaiden kohteiden tietopankkina.</p>			
Asiasanat	kulttuurimaisema, kulttuuriympäristö, rakennettu ympäristö, rakennusperintö, rakennussuojelu, maisemanhoito, perinnebiotooppi, rakentamisen historia, Kuhmo, Kainuu, Kalevala			
Rahoittaja/ toimeksiantaja	Kainuun ympäristökeskus, Kuhmon kaupunki			
	ISBN 952-11-2401-6 (nid.)	ISBN 952-11-2402-4 (PDF)	ISSN 1796-1955 (pain.)	ISSN 1796-1963 (verkkokj.)
	Sivuja 276	Kieli suomi	Luottamuksellisuus julkinen	Hinta (sis. alv 8 %) 25 €
Julkaisun myynti/ jakaja	Kainuun ympäristökeskus, puh. 020 490 6510 Kuhmon kunta, puh. 08 615 5521 Edita Publishing Oy, puh. 020 450 05			
Julkaisun kustantaja	Kainuun ympäristökeskus, Kuhmon kaupunki, EU/EAKR			
Painopaikka ja -aika	Kajaanin Kirjapaino Oy 2006			

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Kajanalands miljöcentral	Datum november 2006		
Författare	Kari Tervo			
Publikations titel	Kuhmo - Vid gränsen kulturmiljöprogram i Kuhmo			
Publikationsserie och nummer	Kainuun ympäristökeskuksen raportteja 1 / 2006			
Publikationens tema	kulturmiljöprogram i Kajanalands kommuner			
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt				
Sammandrag	<p>Kulturmiljöer i Kuhmo gömmer sig inom ett vitt område i ödemarkernas gömställen. Det är närmast de vid vattensystem etablerade boplatser som erbjuder vackra historiska landskap och bondbyggnader med sina miljöer. Antalet arkeologiska fornlämningsplatser är stort.</p> <p>Kulturet i Kuhmo har väsentligt påverkats av närheten av den nationella gränsen. Den har kännetecknande betydelse och man strävar efter att betona det.</p> <p>Kulturmiljöer förändrar sig i en snabb takt, och livets spår håller på att försvinna oåterkalleligt. Därför är det så viktigt att dokumentera dem. Den information som ges i den här boken har registrerats under en förhållandevis lång tidsperiod, d.v.s. 1994 – 2006, därför skall man förhålla sig med förbehållsamhet till informationens riktighet.</p> <p>Boken fungerar som en handbok för miljövard. Boken har samtidigt en stor betydelse som hemtraktens läsebok och som en databank för värdefulla fornlämningsplatser.</p>			
Nyckelord	kulturlandskap, kulturmiljö, byggd miljö, byggnadsarv, byggnadsskydd, landskapsvård, vårdbiotop, byggandets historia, Kuhmo, Kajanaland, Kalevala			
Finansiär/ uppdragsgivare	Kajanalands miljöcentral, Kuhmo stad			
	ISBN 952-11-2401-6 (hft.)	ISBN 952-11-2402-4 (PDF)	ISSN 1796-1955 (print)	ISSN 1796-1963 (online)
	Sidantal 276	Språk finska	Offentlighet offentlig	Pris (inneh. moms 8 %) 25 €
Beställningar/ distribution	Kajanalands miljöcentral, tel. 020 490 6510 Kuhmo stad, tel. 08 615 5521 Edita Publishing Oy, tel. 020 450 05			
Förläggare	Kajanalands miljöcentral			
Tryckeri/tryckningsort och -år	Kajaanin Kirjapaino Oy 2006			

DOCUMENTATION PAGE

<i>Publisher</i>	Kainuu Regional Environment Centre	<i>Date</i>	November 2006	
<i>Author(s)</i>	Kari Tervo			
<i>Title of publication</i>	Kuhmo - Rajalla, Kuhmon kulttuuriympäristöohjelma (Kuhmo – On the Border, Cultural Environmental Programme of Kuhmo)			
<i>Publication series and number</i>	Kainuun ympäristökeskuksen raportteja 1 / 2006			
<i>Theme of publication</i>	Cultural Environmental Programmes of the Municipalities in Kainuu			
<i>Parts of publication/ other project publications</i>				
<i>Abstract</i>	<p>The cultural environments of Kuhmo are hidden in caches of large wilderness areas. Especially dwelling places situated by lake systems offer beautiful traditional landscapes and peasant buildings with their surroundings. There are numerous archaeological sites.</p> <p>The culture of Kuhmo has also been fundamentally influenced by the nearness of the national border. It has a characteristic importance which people seek to emphasize.</p> <p>Traditional landscapes are partly changing at an increasing pace, and the traces of life are disappearing irreversibly. For that reason it is crucial to get them documented. The pieces of information presented in this book were written down during a somewhat long period of time, i.e. 1994 – 2006, so the reliability of the information presented should be dealt with certain reservation.</p> <p>This book serves as a guide for environmental care. At the same time it has great importance as a native region reading book as well as a data bank for valuable targets.</p>			
<i>Keywords</i>	cultural landscape, cultural environment, constructed environment, construction heritage, construction protection, landscape care, traditional biotope, history of construction, Kuhmo, Kainuu, Kalevala			
<i>Financier/ commissioner</i>	Kainuu Regional Environment Centre, City of Kuhmo			
	ISBN 952-11-2401-6 (pbk.)	ISBN 952-11-2402-4 (PDF)	ISSN 1796-1955 (print)	ISSN 796-1963 (online)
	<i>No. of pages</i> 276	<i>Language</i> Finnish	<i>Restrictions</i> public	<i>Price (incl. tax 8 %)</i> 25 €
<i>For sale at/ distributor</i>	Kainuu Regional Environment Centre, Phone 020 490 6510 City of Kuhmo, Phone 08 615 5521 Edita Publishing Oy, Phone 020 450 05			
<i>Financier of publication</i>	Kainuu Regional Environment Centre, City of Kuhmo, EU/EAKR			
<i>Printing place and year</i>	Kajaanin Kirjapaino Oy 2006			

Kuhmon kulttuuriympäristöt kätkeytyvät laajalle alueelle korprien kätköihin. Lähinnä vesistöjen varsille sijoittuvat asuinsijat tarjoavat kauniita perinnetäijäisiä ja talonpoikaisia rakennuksia ympäristöineen. Arkeologisten kohteiden määrä on suuri.

Kuhmon kulttuuriin on vaikuttanut olennaisesti valtion rajan läheisyys. Sillä on leimaa antavaa merkitystä, jota pyritään korostamaan.

Kulttuurimaisemat muuttuvat osin kiihtyvällä vauhdilla ja elämän jäljet ovat katoamassa peruuttamattomasti. Siksi niiden dokumentointi on tärkeää. Tämän kirjan tiedot on kirjattu ylös suhteellisen pitkällä aikavälillä 1994 - 2006, joten tietojen paikkansa pitävyyteen tulee suhtautua varauksella.

Kirja toimii ympäristönhoidon opaskirjana. Samalla sillä on suuri merkitys kotiseudun lukukirjana ja arvokkaiden kohteiden tietopankkina.

KAINUUN
YMPÄRISTÖKESKUS

ISBN 952-11-2401-6 (nid.)
ISBN 952-11-2402-4 (PDF)
ISSN 1796-1955 (pain.)
ISSN 1796-1963 (verkköj.)

